

ISSN 2519-2558

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
«ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»**

Серія «Філологія»

Науковий журнал
(щоквартальник)

Випуск 19(87)

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2023

УДК: 81. 161. 2+
81. 111
ББК: 81. 2 Укр. +
81. 2 Англ.
Н 34

*Науковий журнал затверджено наказом Міністерством освіти і науки України
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 23153-12993Р від 23.02.2018 р.*

*Журнал належить до списку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.06.2021 р. № 735*

Проіндексовано наукометричною базою Index Copernicus ICV 2019: 68.68. та Google Scholar

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 4 від 30 листопада 2023 року)*

Редакційна колегія / Editorial Board:

Архангельська Алла Мстиславівна, доктор філологічних наук, професор; факультет романо-германських мов, Національний університет «Острозька академія» – голова редколегії;

Бетко Ірина Павлівна (Irena Betko), кандидат філологічних наук, професор Вармінсько-Мазурського університету в місті Ольштин (Польща);

Деменчук Олег Володимирович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германської філології факультету іноземної філології Рівненського державного гуманітарного університету;

Красовська Гелена Михайлівна, доктор габілітований, професор, Інститут славистики Польської академії наук, Польща;

Левчук Павло, (Pavlo Levchuk), доктор гуманітарних наук у дисципліні мовознавство, ад'юнкт, Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences. Інститут славистики Польської академії наук, Польща;

Максимчук Віталій Васильович, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови і літератури Національного університету «Острозька академія»;

Підкуймуха Людмила Миколаївна, кандидат філологічних наук, Національний університет «Києво-Могилянська академія»;

Поліщук Ярослав Олексійович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри україністики, Університет ім. Адама Міцкевича в Познані, Польща;

Худолій Анатолій Олексійович, кандидат філологічних наук, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології факультету романо-германських мов Національного університету «Острозька академія»;

Шарова Тетяна Михайлівна, доктор філологічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу роботи з обдарованою молоддю Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти»;

Янковська Жанна Олександрівна, доктор філологічних наук, проф. кафедри культурології та філософії, Національний університет «Острозька академія».

Н 34 Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»: науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). 130 с.

ISSN 2519-2558

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)

У збірнику містяться статті, присвячені проблемам сучасного мовознавства та порівняльного літературознавства, а також методиці навчання іноземних мов. Збірник рекомендовано науковцям, викладачам, студентам-філологам і всім, хто цікавиться філологічною наукою.

УДК: 81. 161. 2+

81. 111

ББК: 81. 2 Укр. +

81. 2 Англ.

Адреса редколегії:

*35800, Україна, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2,
Національний університет «Острозька академія», факультет романо-германських мов*

ЛІНГВОДИДАКТИКА ТА СОЦІОЛІНГВІСТИКА

Отримано: 3 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 20 жовтня 2023 р.

Прийнято до друку: 1 листопада 2023 р.

e-mail: oksana_yakumenko@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8103-6539>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-3-7

Якименко-Ломон О. В., Сяокай І. Структурно-семантичні особливості молодіжного сленгу повісті Марти Гулей «Одного дня вона розкаже». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 3–7.

УДК: 811.161.2'276:821.161.2-31.09Гулей

Якименко-Ломон Оксана Василівна,

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри української філології для іноземних громадян,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Інь Сяокай,

бакалавр філології,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ ПОВІСТІ МАРТИ ГУЛЕЙ «ОДНОГО ДНЯ ВОНА РОЗКАЖЕ»

Статтю присвячено вивченню структурно-семантичних аспектів сучасного молодіжного сленгу. Джерелом дослідження стала повість Марти Гулей «Одного дня вона розкаже». Наведено визначення молодіжного сленгу, встановлено особливості його функціонування. Спостережено, що сленгізми як засіб стилізації застосовуються в сучасній українській прозі. Досліджено вибірку сленгізмів кількістю 200 одиниць. Матеріал систематизовано в чотири лексико-семантичні групи, які відображають сфери життя молоді: репліки захоплення або осудження, фізична діяльність, позначення осіб і їх характеристика, навколишній світ людини. Останні дві групи поділено на підгрупи. З'ясовано, що найбільш чисельними є сленгізми на позначення фізичної діяльності, ІТ, соцмереж, дозвілля, душевного стану. Вживаючи сленгізми, молодь дає емоційно-забарвлену характеристику оточуючому світу. Проаналізовано способи творення молодіжного сленгу повісті: запозичення, усічення основи слова, метафорика. З'ясовано, що запозичення займають важливе місце в активному словнику молоді. Англійські запозичення увійшли до сфери комп'ютерних технологій, побуту, культури та спорту. При освоєнні запозичені сленгізми зазнають морфологічних, словотвірних і семантичних модифікацій. Найбільш продуктивним способом сленгового словотворення є афіксальний. Усічення основи слова є поширеним, що свідчить про схильність молодого покоління до мовної економії. Спостережено, що найцікавіші сленгізми утворюються внаслідок метафорики. Герої повісті проявляють оригінальне мислення, позначаючи осіб і риси характеру людей, часто вдаючись до несподіваних порівнянь. Зроблено спробу довести, що сучасна художня література може бути одним зі способів дослідження молодіжної мови.

Ключові слова: молодіжний сленг, молодіжна мова, сленгізм, лексико-семантична група, способи творення.

Oksana Iakymenko-Laumont,

Candidate of Philological Sciences (PhD)

Assistant of the Department of Ukrainian Philology for Foreign Citizens,

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Yin Xiaokai,

Bachelor of Philology

STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF YOUTH SLANG IN MARTA GULEY'S NOVEL "ONE DAY SHE WILL TELL"

The article is devoted to the study of structural and semantic aspects of modern youth slang. The research was based on the novel "One Day She Will Tell" by Marta Guley. The definition of youth slang is given, and the peculiarities of its functioning are identified. It is observed that slangisms as the means of stylisation are used in modern Ukrainian prose. A sample of 200 slangisms is studied. The material is systematised into four lexical and semantic groups that reflect the spheres of young people's lives (remarks of admiration or condemnation, physical activity, designation of persons and their characteristics, the human world). The last two groups are divided into subgroups. It has been found that the most numerous are slangisms for physical activity; IT, social networks; leisure; and state of mind. Using slangisms, young people give an emotionally coloured description of the world around them. The word-forming ways of youth slang in the novel were analysed: borrowing, shortening of the word base, metaphor. It was found that foreign language borrowings occupy an important place in the active vocabulary of young people. English borrowings have entered the sphere of computer technology, everyday life, culture and sports. When mastered, borrowed slangisms undergo morphological, word-formation and semantic modifications. The most productive method of slang word formation is affixation. The truncation of the word base is widespread, which indicates the tendency of the younger generation to use language economy. It is observed that the most interesting slangisms are formed as a result of metaphor. The characters

of the story show original thinking, denoting people's faces and character traits, often resorting to unexpected comparisons. An attempt is made to prove that contemporary fiction can be one of the ways of studying youth language.

Keywords: youth slang, youth language, slangism, lexical and semantic group, word-forming ways.

Постановка проблеми. Однією з найцікавіших, проте малодосліджених мовних підсистем є сленг. Це унікальне між-мовне та внутрішньомовне явище, яке виходить за межі встановленого літературного стандарту і є частиною розмовного мовлення. Сленг активно запозичує лексемні одиниці з інших підсистем і відображає певне мовне розкряпачення.

Сленг є засобом спілкування молоді, відображає її вікові особливості, соціальні характеристики, приналежність до певних неформальних груп. Молодіжна лексика (сленг) є мінливим явищем, що активно розвивається й оновлюється. Дослідження окремої мовленнєвої спільноти дає інформацію про культурно-історичні особливості певної епохи.

Художня література фіксує динамічний сленг, що активно просочується в мову персонажів. У більшості творів, де йдеться про життя молоді, наявні сленгізми більшою або меншою мірою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні десятиліття молодіжна мова стала предметом вивчення вітчизняних і зарубіжних лінгвістів (О. Гармаш, Л. Левицька, І. Микитка, М. Мартос, О. Христенко, О. Ковтун, Л. Заводна, О. Поздняков, О. Панченко, М. Ткачівська, С. Чорна, І. Арнольд, Г. Молнарора, Л. Ставицька, Л. Олійник, О. Шаурман та інші). О. Христенко розглядає молодіжний сленг як різновид соціолекту і вважає синонімічними терміни «молодіжний сленг/жаргон», «молодіжна мова», «молодіжне арго». Учена визначає молодіжний сленг як «нормативно знижений, емоційно забарвлений, функціонально обмежений мовний субкод соціально-вікової групи молоді, що відображає її світогляд та ціннісні орієнтири, та виконує функції ідентифікації, консолідації, прихованого престижу, відмежування» (Христенко, 2009: 5). С. Мартос вважає за доцільне використовувати термін «сленг» лише для характеристики мови молодіжної субкультури (Мартос, 2003: 3).

Л. Ставицька називає сучасний сленг «посередником між інтержаргоном та мовною практикою народу, розмовно-побутовою мовою широких верств населення, яка послуговувалась і завжди послуговуватиметься здатністю української мови до продукування стилістично знижених, іронічних, гротескних лексичних засобів, що в сучасних умовах демократизації стилів спілкування і виявляються адекватними жаргонним і сленговим номінаціям» (Ставицька, 2005: 41).

Т. Гармаш трактує поняття «молодіжний сленг» як «сукупність мовних засобів високої експресивної сили, які постійно трансформуються, використовуються в спілкуванні молодими людьми, перебувають між собою у фамільярних, дружніх відносинах і є засобом внутрішньогрупового спілкування молоді» (Гармаш, 2019: 2).

Сталий інтерес до сленгу засвідчує упорядкування словників: С. Пиркало «Перший словник українського молодіжного сленгу» (1998), Н. Панахид «Тлумачний словник студента: студентський сленг» (2003), Л. Ставицька «Український жаргон (A Dictionary of Ukrainian Slang)» (2005), Т. Кондратюк «Словник сучасного українського сленгу» (2006).

Мета дослідження – визначити особливості вживання молодіжного сленгу в повісті Марти Гулей «Одного дня вона розкаже». Основні завдання: описати лексико-семантичні групи молодіжної мови повісті; розглянути способи творення молодіжного сленгу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сленгізми як засіб стилізації застосовують сучасні українські письменники Юрій Андрухович, Сергій Жадан, Наталка Сняданко, Світлана Пиркало, Оксана Забужко, Ірена Карпа, Олександр Ірванець, Любо Дереш.

2020 року вийшла друком повість Марти Гулей «Одного дня вона розкаже», присвячена пригодам підлітків десятикласниці Мії та її найкращого друга Тараса (Таріка), які вирушають автостопом на рок-фестиваль. Герої зазнають багато пригод, по дорозі знайомляться з різними людьми. У повісті приділено увагу проблемам підліткового віку та взаємовідносинам батьків і дітей. Повість цікава з лінгвістичного погляду, оскільки в ній використано живе розмовне мовлення і відображено стиль спілкування молоді останнього десятиліття.

Для аналізу було відібрано 200 сленгових одиниць із повісті Марти Гулей «Одного дня вона розкаже» (90 іменників, 85 дієслів, 5 прикметників, 15 прислівників і 5 вигуків). Матеріал систематизовано в 4 лексико-семантичні групи, які відображають сфери життя молоді, представлені в повісті: репліки захоплення або осудження, фізичну діяльність, позначення осіб і їх характеристику, навколишній світ людини. Останні дві групи поділено на підгрупи.

Перша лексико-семантична група «**Репліки захоплення або осудження**». Дана тематична група містить емоційні слова і вирази які передають радість, захоплення, здивування, розчарування або роздратування. За допомогою цих сленгізмів мовець виявляє своє ставлення до факту дійсності, висловлює згоду чи відмову. Сленгові слова допомагають молоді виразити позитивні й негативні емоції. Наведемо приклади з повісті: *круто* (чудово, добре), *реально* (дійсно, насправді), *прикин* (уявляеш), *сто пудів* (точно, 100 %), *жсопа* (погана ситуація), *йпрст* (ого), *ганлик* (кінець), *шик* (шикарно), *окі, окей* (добре), *узумс* (так, згода), *все чікі-нікі* (чудово, прекрасно), *по барабану* (байдуже), *сорян, сорі* (перепрошую), *гуд* (добре).

Друга лексико-семантична група «**Позначення осіб і їх характеристика**». Дана тематична група містить слова та вирази, що називають осіб, характеризують повсякденні стосунки між людьми, передають настрої мовця від взаємодії з довколишнім світом. У цій групі можна назвати такі підгрупи:

а) Дівчата / жінки. Підгрупа містить найменування жінок, характеристику розумових здібностей: *мала* (дівчина), *квочка* (недолуга), *льотра* (непосидюча, вітряна дівчина), *чувіха* (жінка).

б) Хлопці / чоловіки. Підгрупа відображає словесне позначення і риси характеру чоловіків: *бро* (найкращий друг), *мучачос* (особливий, неординарний хлопець), *бойфренд* (коханий), *малий* (син), *тип, чувак* (чоловік).

в) Характеристика людини. У підгрупу об'єднано слова та вирази, які розкривають позитивні та негативні риси характеру осіб обох статей, зовнішній вигляд, особливості поведінки, ставлення до інших. Молодь перебуває у постійному конфлікті з рідними, друзями та колегами, протиставляє себе іншим. Деякі сленгізми вживаються з метою образити або принизити ровесників або членів родини. Наведемо приклади: *довготелеса шпала* (високого зросту), *солodka парочка* (пара, закохани), *амури* (закоханість), *борзий* (нахабний), *децибели* (крики), *в позі* (в образі), *старпери* (літні люди), *фрік* (незвичайна людина), *крутий* (авторитетний), *стрьомний* (непривабливий), *поц* (погана й нешанована людина), *бобер* (пихатий), *родаки*

(батьки), *мудак* (дурна, нікчемна людина), *бабій кончений* (любитель дівчат, поганій), *безбашенний* (шибайголова), *бивень* (недалека людина).

г) **Душевний стан.** Сюди зараховано сленгізми на вираження фізичного і психічного стану молоді. У цій тематичній підгрупі переважає лексика, що відображає психічну нестійкість представників досліджуваної соціально-вікової групи, переважання депресивного настрою, нехтіть до активної діяльності. Наприклад: *потухнути* (зажуритися, засмутитися), *манати* (не хотіти, заперечувати), *пофіг* (байдуже), *дуться* (дратуватися, нервуватися), *задовбало* (набридло), *грузитися негативно* (перейматися негативною інформацією), *нафіг* (непотрібно), *дико ржати* (голосно сміятися), *ржачний* (смішний), *ніфіга* (нічого), *жопо* (погано), *тупо мрак* (абсолютно нецікаво).

г) **Частини тіла.** Молодь зосереджена на своїй зовнішності, використовує метафоричні перенесення для характеристики певних частин тіла. Особливу увагу приділяє сфері статевого життя. Наприклад: *черешня* (голова), *гніздо* (волосся), *цюцюрка* (чоловічий статевий орган), *високогір'я*, *плоскогір'я*, *буфера* (груди).

Третя лексико-семантична група «**Навколишній світ людини**» містить сленгізми на позначення дозвілля, трудової та навчальної діяльності молоді. Сюди також відносяться побутові засоби: харчування, предмети одягу, житло, транспорт тощо. У цій групі можна назвати такі підгрупи:

а) **Харчування.** До цієї підгрупи зараховано лексику на позначення страв, місць і способів вживання їжі: *пійло* (дешево вино), *морозко* (морозиво), *бутер* (бутерброд), *заправитися* (поїсти), *повний бак* (наїстися), *магазин* (магазин), *кафешка* (кафе).

б) **Одяг, взуття:** *кроси* (кросівки), *футба* (футболка), *адіки* (кросівки фірми «Adidas»), *шузи* (взуття).

в) **Навчання.** Підгрупа, що характеризує реалії шкільного та студентського життя: позначення осіб, назви навчальних закладів і дисциплін тощо. Наприклад: *задрот* (заучка), *укрліт* (українська література), *заканав дедлайн* (збентежив кінцевий строк), *препод* (викладач), *студіози* (студенти), *Політех* (політехнічний університет), *Могиланка* (Києво-Могиланська академія).

г) **ІТ, соцмережі.** Сюди віднесено молодіжну комп'ютерну лексику. Повсякдення сучасної молоді минає поряд з телефоном, комп'ютером, соціальними мережами. У цій сфері відбувається активне творення неологізмів. Як зауважує Ірина Щур, «однією із причин виникнення такої «мови» вважається її виключна місткість, коли трьома-чотирма специфічними словами можна передати чималий абзац літературно опрацьованого технічного тексту. Врешті-решт комп'ютерний жаргон виражає навіть певні емоції, які в сухій та лаконічній реальній Мережі відтворити майже неможливо» (Щур, 2006: 18). У лексиці даної підгрупи наявні найменування людей, які працюють у сфері комп'ютерних технологій; назви обладнання; слова на позначення дій; різновидів комунікації. Наприклад: *мемас* (смішна картинка), *інста* (інстаграм (соцмережа), *айтішники* (комп'ютерники), *програміли* (програмісти), *коменти* (коментарі), *відфотошопити* (відредагувати у Фотошоп), *сторіз* (розповідь), *запаролити* (установити пароль), *рандомайзером генерити* (створювати спеціальною програмою), *юесбіха* (флеш-накопичувач), *комп* (комп'ютер), *строчити коменти* (писати коментарі), *в дайрект постукати* (надіслати приватне повідомлення), *тел* (телефон), *смарт* (смартфон), *меседж* (повідомлення), *нет* (інтернет), *лайк* (вподобайка).

г) **Дозвілля.** Дана тематична підгрупа відображає способи проведення вільного часу представниками досліджуваної соціально-вікової групи (музика, відпочинок, розваги тощо): *фест* (фестиваль), *рок-фест* (рок-фестиваль), *потусити* (провести час, погуляти), *подвіжувати* (розважитися), *двіжовік* (любитель вечірок), *френдзона* (дружні стосунки, в яких один сподівається на те, що дружба переросте в любовні відносини, а інший – ні), *тусня* (вечірка), *фотка* (фотографія, світлина), *махач* (бійка), *порнушка* (порнографія), *антикомарині гаджети* (засоби проти комарів), *мастодонти* (гумористична назва комарів), *шури-мури* (романтичні стосунки), *днюха* (день народження), *кент* (друг), *тусе, туса* (зібрання, вечірка, концерт), *басуха* (бас-гітара).

д) **Транспорт, пересування.** Сюди віднесено лексику на позначення назв транспорту, найменувань подорожуючих осіб, способів пересування: *маршрутос* (маршрутний автобус), *води́ла* (водій), *стопер* (подорожуючий автостопом), *кеме* (кілометр), *стопити махіну* (зупинити автомобіль), *катнути стопом* (поїхати автостопом), *тарадайка* (старий автомобіль), *мерс, мерин* (автомобіль фірми «Mercedes»), *попутка* (автомобіль, який їде в одному напрямку з ким-небудь), *коп* (поліцейський).

е) **Житло.** Виокремлена тематична підгрупа для опису місця проживання: *хата* (будинок, квартира, оселя), *телек* (телевізор).

є) **Гроші:** *лаве, бабло.*

Четверта лексико-семантична група «**Фізична діяльність**» найчисельніша (65 одиниць). До цієї групи зараховано дієслова-сленгізми, які характеризують пізнавальну діяльність молоді, рух та переміщення, спілкування, фізіологічний стан тощо. Наведемо приклади: *вирулити* (знайти рішення), *схавати* (повірити), *драконити* (дратувати, дражнити), *завтикати* (здивитися), *фартонутити* (пощастити), *заканати* (подіяти), *пронюхати* (дізнатися), *перетерти* (переговорити, обговорити), *нафігачити* (забезпечити), *прикрити* (зробити протекцію), *чудити* (пустувати), *звалювати* (поїхати), *замутити* (побудувати стосунки), *залетіти* (завагітніти), *наваляти* (побити), *попуститися* (заспокоїтися), *тупити* (довго думати), *зморозити* (сказати що-небудь), *шарити* (розумітися), *підшарювати* (розумітися частково), *малювати* (вдавати), *валити* (йти), *затоптати* (з'їсти), *позалипати* (переглядати), *вдулити* (зрозуміти), *сікти* (відслідковувати, контролювати) *пробити* (дізнатися, де взяти), *вламувати* (переконувати, добиватися), *повтикати* (подивитися відео), *мотнутися* (сходити, поїхати), *втикати* (нічого не робити, байдикувати), *звалити* (поїхати), *бухати* (вживати алкоголь), *наклокатись* (перепити алкоголю), *впасти* (сісти), *застопитися* (зупинитися), *наклацати* (надрукувати), *лажанути* (помилитися).

Шляхи і способи утворення молодіжного сленгу повісті Марти Гулей досить різноманітні. Запозичення, зокрема англомовні, займають важливий пласт в активному словнику молоді. Значна кількість запозичень увійшла до сфери побуту (техніка, елементи одягу), культури (різні течії та стилі музики) та спорту. Як зазначають Л. Чернікова та Т. Смілик, «виникнення жаргону з використанням англомовних запозичень є результатом не стільки експансії самої англійської мови, скільки популяризації західного способу життя, бажання молодих людей бути схожими на героїв популярних кінофільмів, телепередач, а звідси – часто спостерігається механічне перенесення англійських лексем на український ґрунт» (Чернікова, 2009: 132).

При освоєнні запозичені сленгізми зазнають морфологічних, словотвірних і семантичних модифікацій. Одні іншомовні лексеми підпорядковуються нормам української фонетики, запозичуються зі своєю вимовою, написанням і значенням, наприклад: *бойфренд* (коханий хлопець, від англ. boyfriend), *мучачос* (хлопець, від ісп. muchachos), *коп* (поліцейський, від англ. cop), *фрик* (незвичайна людина, від англ. freak), *шик* (шикарно, від франц. chic), *сопі* (перепрошую, від англ. sorry), *сторіз* (розповідь, від англ. stories), *меседж* (коротке повідомлення, від франц. le message), *лайк* (вподобайка, від англ. to like), *дайрект* (приватне повідомлення, від англ. direct mail), *рок-фест* (концерт рок-музики, від англ. rock fest).

У більшості випадків асиміляції англійських запозичень відбувається їх морфологічне освоєння: лексеми зазнають дери-ваційної обробки. На думку Т. Гарлицької, «здебільшого запозичуються нейтральні лексеми, але після приєднання афіксів мови-реципієнта, вони набувають стилістичного забарвлення» (Гарлицька, 2015: 27). Найбільш продуктивним є афіксальний тип словотвору. Наведемо приклади з повісті: *хедлайнери* (головні учасники, від англ. headliners), *айтішники* (айтішники, від англ. IT specialists), *програміли* (програмісти, від англ. programmers), *коменту* (коментарі, від англ. comments), *юесбіха* (флеш-накопичувач, від англ. USB – Universal Serial Bus), *френдзона* (дружні стосунки, від англ. friend zone), *фотка* (фотографія, від англ. photo), *стопер* (подорожуючий автостопом), *застопитися* (зупинитися), *відфотопити* (відредагувати у Фотошоп), *запаролити* (установити пароль), *рандомайзером генерити* (створювати спеціальною програмою). Виявлені в повісті англіцизми належать до сфери комп'ютерних технологій, які увійшли до повсякденного життя українців. Також запозичення вживаються на позначення осіб і їхньої характеристики. Англомовна вибукова комунікація сприяє безпосередньому вираженню почуттів, демонструє емоційний стан мовця: *оки* (згода, від англ. okay), *гуд* (добре, від англ. good), *го* (ходімо, від англ. go), *стопе* (стоп, припини, від англ. stop), *сопі* (перепрошую, від англ. sorry).

Зменшено-пестливі суфікси надають особливої виразності молодіжному сленгу. За їхньою допомогою досягається ефект гумористичного, іноді іронічного забарвлення. Наприклад: *тусня* (вечірка), *фотка* (світлина), *кафешика* (кафе), *тарадайка* (старий автомобіль), *попутка* (автомобіль, який їде в одному напрямку з ким-небудь), *телек* (телевізор), *адіки* (кросівки фірми «Adidas»). Суфікси зі згубним значенням надають лексемам оцінного відтінку: *махач* (бійка), *чувіха* (жінка), *днюха* (день народження), *басуха* (бас-гітара). Н. Шульжук відзначає, що «стилістичний спектр сленгової лексики (від жаргівливо-іронічного до згубило-вульгарного) залежить від ціннісної орієнтації і характеру соціальної групи: має вона відкритий чи замкнений характер, органічно входить до суспільства або протиставляє себе йому» (Шульжук, 2011: 108).

Досить поширеним способом сленгового словотворення є усичення основи слова. Скорочення свідчать про схильність молодого покоління до мовної економії та бажання виділитися серед інших груп. Наведемо приклади: *комп* (комп'ютер), *Інста* (соцмережа Інстаграм), *фест* (фестиваль), *бутер* (бутерброд), *тел* (телефон), *смарт* (смартфон), *нет* (інтернет), *мерс* (автомобіль фірми «Mercedes»).

Найцікавіші сленгізми утворюються внаслідок метафорики, тобто переосмислення значення загальноживаних слів. Як зазначає М. Ткачівська, «Використання метафоризації – це маніфестація молодою людиною умінь по-своєму переосмислити речі й виявити креативність у пошуку нестандартних, часто несподіваних порівнянь» (Ткачівська, 2015: 115). Герої повісті проявляють оригінальне мислення, позначаючи осіб, риси характеру людей, предмети: *мастодонти* (комарі), *черешня* (голова), *гніздо* (волосся), *високогір'я*, *плоскогір'я* (груди), *квочка* (недолуга), *бобер* (пихатий), *бивень* (недалека людина). У повісті наявні численні дієслівні метафори: *драконити* (дратувати, дражнити), *перетерти* (переговорити, обговорити), *в'їхати* (зрозуміти), *зморозити* (сказати що-небудь), *заправитися* (поїсти), *затоптати* (з'їсти), *малювати* (вдавати), *вирулити* (знайти рішення), *схавати* (повірити) тощо.

Таким чином, констатуємо, що найбільш чисельними в складі проаналізованої сленгової лексики є одиниці на позначення фізичної діяльності; ІТ, соцмереж; дозвілля; душевного стану. Велику увагу молодь приділяє пізнавальній діяльності, спілкуванню, руху та переміщенню. Молодь дає оціночні характеристики оточуючим, виражаючи в їх найменуваннях свої ціннісні орієнтації стосовно зовнішності, соціального положення, розумових здібностей. Значну кількість слів-оцінок вважаємо реалізацією їхнього прагнення дати емоційно-забарвлену характеристику оточуючому світу. Найменше серед досліджуваного матеріалу виявлено сленгізмів на позначення побутових понять, тут молодь надає перевагу літературній мові.

Отже, на прикладі повісті Марти Гулей чітко простежуємо, наскільки глибоко увійшов сленг до активного молодіжного словника. Сучасна художня література може бути одним із способів дослідження молодіжної мови, її особливостей і впливу на розвиток мови загалом.

Література:

1. Гарлицька Т. С. Словотвірний потенціал жаргонної лексики. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер. Філологія*. Київ : КНЛУ, 2015. № 2., т. 18. С. 23–30.
2. Гармаш Т. А. Особливості сучасного німецького молодіжного сленгу та його функції (на матеріалах відеохостингу youtube) *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. № 41 том 1. С. 171–174.
3. Гулей Марта. Одного дня вона розкаже. Київ : Академія, 2020. 144 с.
4. Мартос С. А. Сленг як складова молодіжної субкультури. *Південний архів. Сер.: Філологічні науки*. Херсон : Вид-во ХДУ, 2003. Вип. 21. С. 111–114.
5. Пиркало С. Перший словник українського молодіжного сленгу. К.: АТ «ВІПОЛ», 1998. 84 с.
6. Ставицька Л. Арг, жаргон, сленг. Соціальна диференціація української мови. К.: Критика, 2005. 464 с.
7. Ткачівська М. Р. Молодіжний сленг і його класифікації. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. Вип. 6 (2). С. 114–118.
8. Христенко О. С. Німецький молодіжний сленг: лінгвокогнітивний та соціолінгвістичний аспекти : автореф. дис... канд. філол. наук. Київ, 2009. 20 с.
9. Чернікова Л.Ф., Смілик Т.І. Англіцизми в сучасній українській мові. *Культура народів Причорномор'я*. 2009. № 152. С. 129–133.
10. Шульжук Н. В. Сленг як нелітературний пласт сучасної української лексики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Сер.: Філологічна*. 2011. Вип. 21. С. 102–112.
- Шур І.І. Українськомовний комп'ютерний сленг: формування і функціонування: автореф. дис... канд. філол. наук. Київ, 2006. 20 с.

References::

1. Harlyts'ka T.S. (2015). Slovtvornyy potentsial zharhonnoyi leksyky. [Word-formation potential of slang vocabulary]. Visnyk Kyyivs'koho natsional'noho linhvistychnoho universytetu. Ser. Filolohiya. Kyyiv : KNLU, 2015. № 2., t. 18. S. 23-30. [in Ukrainian].
2. Harmash T.A. (2019). Osoblyvosti suchasnoho nimets'koho molodizhnogo slenhu ta yoho funktsiyi (na materialakh videokhostynhu youtube) [Features of modern German youth slang and its functions (on YouTube video hosting materials)]. Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiya. 2019. № 41 tom 1. S. 171-174. [in Ukrainian].
3. Huley Marta. (2020). Odnoho dnya vona rozkazhe. [One day she will tell]. Kyyiv : Akademiya, 2020. 144 s.
4. Martos S.A. (2003). Slenh yak skladova molodizhnoyi subkul'tury. [Slang as a part of youth subculture]. Pivdennyi arkhiv. Ser.: Filolohichni nauky. Kherson : Vyd-vo KhDU, 2003. Vyp. 21. S. 111-114. [in Ukrainian].
5. Pyrkalo S. Pershyi slovnyk ukrayins'koho molodizhnogo slenhu [The first dictionary of Ukrainian youth slang]. K.: AT "VIPOL", 1998. 84 s. [in Ukrainian].
6. Stavyts'ka L. (2005). Arho, zharhon, slenhu. Sotsial'na dyferentsiatsiya ukrayins'koyi movy. [Argo, jargon, slang. Social differentiation of the Ukrainian language]. K.: Krytyka, 2005. 464 s. [in Ukrainian].
7. Tkachivs'ka M.R. (2015). Molodizhny slenhu i yoho klasyfikatsiyi. [Youth slang and its classification]. Odes'kyy linhvistychnyy visnyk. 2015. Vyp. 6 (2). S. 114-118. [in Ukrainian].
8. Khrystenko O.S. (2009). Nimets'kyy molodizhny slenhu: linhvokohnityvnyy ta sotsiolinhvistychnyy aspekty [German youth slang: linguocognitive and sociolinguistic aspects]: avtoref. dys... kand. filol. nauk. 20 s. [in Ukrainian].
9. Chernikova L.F., Smilyk T.I. (2009). Anhlitsyzmy v suchasniy ukrayins'kiy movi. [Anglicisms in the modern Ukrainian language]. Kul'tura narodiv Prychernomor'ya. 2009. № 152. S. 129-133.
10. Shul'zhuk N.V. (2011). Slenhu yak neliteraturnyy plast suchasnoyi ukrayins'koyi leksyky. [Slang as a non-literary layer of modern Ukrainian vocabulary]. Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiya": Ser.: Filolohichna. 2011. Vyp. 21. S. 102-112. [in Ukrainian].
11. Shchur I.I. (2006). Ukrayins'komovnyy komp'yuternyy slenhu: formuvannya i funktsionuvannya [Ukrainian computer slang: formation and functioning] : avtoref. dys... kand. filol. nauk. 20 s. [in Ukrainian].

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА ТА ПРАГМАТИКА

Отримано: 12 вересня 2023 р.

Прорецензовано: 1 жовтня 2023 р.

Прийнято до друку: 15 жовтня 2023 р.

e-mail: 0983202692@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5331-1898>

e-mail: halynatsaryk@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0994-2910>

e-mail: zlotko_007@yahoo.co.uk

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3086-9503>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-8-11

Застріжна Л. В., Царик Г. М., Снітовська О. Й. Когнітивне моделювання англомовної медичної термінології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 8–11.

УДК: 811.111:61:001.4

Застріжна Лідія Володимирівна,
старший викладач кафедри латинської та іноземних мов,
Львівський національний університет імені Данила Галицького
Царик Галина Михайлівна,
старший викладач кафедри латинської та іноземних мов,
Львівський національний університет імені Данила Галицького
Снітовська Ольга Йосипівна,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри латинської та іноземних мов,
Львівський національний університет імені Данила Галицького

КОГНІТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Мова – одна з найважливіших когнітивних структур, що перебуває в центрі всієї когнітивної діяльності людини, оскільки в ній зосереджуються та зберігаються найрізноманітніші наукові, світоглядні, побутові, поведінкові та інші знання. Когнітивне моделювання англомовної медичної термінології зумовлене використанням професійних термінів з науковою систематизацією, що надає особливого значення. Професійні терміни мають соціальне значення і неправильне їх використання може мати негативний вплив при наданні медичної допомоги. Проведення дослідження англомовної термінології в русло мовного моделювання зумовлено новим поглядом на термін як на мовну одиницю, за допомогою якої кодується, зберігається, переробляється і декодується інформація про спеціальне поняття, яке створюється і сприймається людиною у процесі науково-практичної діяльності. Зосередження дослідницької уваги на особливостях термінологічної номінації в різних мікросистемах англомовної медичної термінології дає підстави структурувати знання в когнітивному контексті. Стаття системно представляє англомовну медичну термінологію, описує деякі семантичні аспекти функціонування термінів, здійснює комплексне перекладознавче порівнювання медичної лексики англійської та української мов, розпізнає спільні та відмінні риси неповних мовних еквівалентів, визначає та окреслює межі термінології медицини, встановлює лексико-семантичні характеристики англомовної медичної термінології та означає характер лексико-семантичних відношень всередині терміносистеми (явища полісемії, синонімії) та визначає перекладні відповідники термінів.

Ключові слова: англомовна термінологія, терміноелементи, когнітивне моделювання, терміносистема, когнітивізм, медичний термін, семантична структура, епонім.

Lidiya Zastrizhna,
senior lecturer, Department of Latin and Foreign Languages,
Lviv National University named after Danylo Halytsky
Halyna Tsaryk,
senior lecturer, Department of Latin and Foreign Languages,
Lviv National University named after Danylo Halytsky
Olha Snitovska,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Department of Latin and Foreign Languages,
Lviv National University named after Danylo Halytsky

COGNITIVE MODELING OF ENGLISH-LANGUAGE MEDICAL TERMINOLOGY

Language is one of the most important cognitive structures, which is at the center of all human cognitive activity, as it concentrates and accumulates a wide range of scientific, worldview, everyday, behavioral and other knowledge. The importance of cognitive modeling

of English-language terminology is determined by the use of professional terms and the formation of their content using a systematic scientific approach, which acquires special importance. After all, professional terminology is not only a conceptual and terminological means of transmitting information, but also a legal basis for decision-making and organization of executive actions. Basic terms have a social meaning and their incorrect use can negatively affect the quality of medical care. Conducting a study of English terminology in the direction of language modeling is conditioned by a new look at the term as a linguistic unit, with the help of which information about a special concept that is created and perceived by a person in the process of scientific and practical activity is encoded, stored, processed and decoded. Focusing research attention on the peculiarities of terminological nomination in various microsystems of English-language medical terminology provides grounds for structuring knowledge in a cognitive context. The article systematically presents English-language medical terminology, describes some semantic aspects of the functioning of terms, carries out a complex translation equalization of the medical vocabulary of English and Ukrainian languages, describes the common and distinctive features of incomplete translation counterparts at the lexical-semantic level, defines and outlines the boundaries of medical terminology, establishes lexical-semantic characteristics of English-language medical terminology, defines the nature of lexical-semantic relations within the term system (phenomena of polysemy, synonymy) and determines translational equivalents of terms.

Keywords: English terminology, term elements, cognitive modeling, term system, cognitivism, medical term, semantic structure, eponym.

Медична лексика формувалась на власній історичній мовній основі, використовуючи все, що виробила світова цивілізація. Медична термінологія видозмінюється, пристосовуючись до потреб сучасності. Одним із важливих результатів когнітивізму як нової наукової парадигми є ідея про нерозривний зв'язок процесів, що відбуваються в людській свідомості, мисленні, пам'яті та процесів, які визначають розуміння мовних повідомлень. Когнітивні аспекти лінгвістичного дослідження становлять великий інтерес для термінознавства, оскільки термінологія має найтісніший зв'язок з розумовими процесами. Особливості когнітивного підходу у вивченні термінології пов'язані з тим, що поява та використання терміна спирається переважно, хоч і не виключно, на раціональне мислення, саме – на категоризацію та класифікацію. Своєрідність когнітивної суті терміну характеризується поняттями та уявленнями щодо системності терміна. Під терміном розуміють оперативну, змістовну одиницю пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, всієї картини світу зображеної в людській психіці. [Положин, 1999:220]. Когнітивні аспекти дослідження в сучасній лінгвістиці, особливо цікаві для термінології. Сучасний стан англійської термінології визначається кумулятивним характером медичних знань, накопичених у пам'яті людства задовго до появи писемності, а власне древні тексти медичного змісту, що дійшли до наших днів, налічують понад 22 століття (Єгипетські папіруси II ст. до н.е.). Древньогрецькі і латинські трактати заклали основи медичної термінології, а саме древньогрецька мова протягом віків виконувала функцію міжнародної мови медицини, та після кризи античного світу ця функція перейшла до латини. Тому не дивно, що протягом усього наступного розвитку медичної науки медичні терміни греко-латинської етимології проникали до терміносистем національних мов, асимілюючись у них та перетворюючись в інтернаціоналізми. [Перхач, 2010:60].

Зацікавленість термінологією медичної галузі засвідчено численною кількістю наукових праць у царині лінгвістики. Зокрема це праці Г. Краковецької і М. Терехова, О. Бадзінського, О. Барташова й С. Синявської, Н. Місник, Т. Лепехи, А. Суходольської, О.Петрова, І. Корнейко.

Новий погляд на термін як на мовну одиницю, за допомогою якої кодується, зберігається та переробляється інформація для науково-практичної діяльності людини зумовлює проведення дослідження термінології у русло мовного моделювання. Терміноелементи кодуються за допомогою конкретних терміноелементів греко-латинського походження, які мають спеціальну професійну інформативність і визначають належність терміна до відкритого термінотвірного ряду. Так, терміноелемент "oma" – є ономазіологічним базисом численних термінів "Tumors of the Eye and Adnexa", оскільки він домінує поняття "пухлина", яка є ключовим у даній галузі медичного знання, e.g. *osteomalipoma*...; терміноелемент "itis", що об'єктивує поняття "запальний процес" є опорним елементом термінів, які формують терміногалузю "Inflammations" e.g. *stomatitis, dermatitis*... За допомогою терміноелемента "ia" зі значенням "стан" утворюються терміни, які вербалізують медичні знання в галузях "Functional Disturbances of Blood" e.g. *hemophilia, neutrophilia, leukocytopenia*... , і "Congenital and Development Anomalies" e.g. *anorexia, anisomelia, ankylocheilia*, терміноелементи – "pathy", "osis" зі значенням "патологічний стан" є опорними в численних термінах "Dystrophies and Degenerations" e.g. *pneumopathy, retinopathy, mucoviscidosis*. В медичній практиці застосовуються різноманітні як загальномедичні так і специфічні методи дослідження. Так, *Physical studies* (Фізичні обстеження) включають віддієслівні іменники з латинським суфіксом *-tion* зі значенням "дія", "процес", а саме: *inspection, examination* – зовнішній огляд, *palpation* – пальпація, обстеження за допомогою рук для визначення меж органу або пухлини, ступінь податливості різних ділянок; *auscultation* – аускультация, діагностичне вислуховування звуків, що виробляються різними структурами тіла. *Laboratory studies* (Лабораторні дослідження) вербалізують терміни, що позначають лабораторні методи дослідження, що проводяться на середовищах і тканинах поза організмом хворого і базуються на досягненнях фундаментальних наук – мікробіології, біохімії, патоморфології, імунології, та ін. [Кукаріна, 2016:440]. У структурному відношенні це складові терміни, побудовані за моделлю: **Adj.-N, NN** з термінокомпонентом **test**. Наприклад: *microbiological (bacterial, viral, fungal, mycoplasmic, etc.) tests: biochemical (blood, urine, saliva, tear, lipid, hormonal, protein) tests; immunologic (allergic, immunoglobulin, autoimmune) tests; cytogenetic (Trisomy, X-chromosomal) tests*. У терміносистему *Methods of Treatment* входять монолексемні номінативні терміни та полілексемні терміноодиниці, що включають складові терміни, побудовані по синтаксичній моделі: **Adj.-N, NN**, наприклад монолексемні терміни *photocoagulation, immunization, inoculation*, полісемні терміни – *perioral injection, diet correction, laser stimulation* і т.д. Композити або полілексемні терміни, побудовані за лінгвокогнітивною моделлю: *сносіб-метод лікування + therapy* також є складовими даної терміносистеми. Наприклад, *cryotherapy* (гр. *cryos* -холод) кріотерапія; *drug therapy* – медикаментозне лікування, *insulin therapy* –інсулінотерапія, *vitamin therapy* – вітамінотерапія і т.д.

Вживання епонімів є однією з найбільш продуктивних сфер лексики сучасної медицини. Позначення хвороби, синдрому, симптому, лабораторного аналізу тощо за іменем людини, яка вперше виявила чи описала її, наприклад *Parkinson disease, Purkinje fibers, Botkin disease, Landolfi's sign*. Головною умовою творення епонімичних термінів є історична згадка про існування тих чи інших осіб, чий імена складають основу творення епонімів. Медична лексика багата епонімами. Так, у неврології на терміни-епоніми припадає до 30% від загальної кількості термінів, в англійській травматологічній

термінології епоніми складають 10% від загальної кількості терміноодиниць, хоча в медсестринській справі вони майже відсутні. Б. Михайлишин вважає, що виникнення таких термінів пов'язане з позамовними факторами: історичними, соціальними, психологічними [Михайлишин, 1994:45-50]. Більшість епонімів англословної термінології піддаються як орфографічній, так і фонетичній трансформації, наприклад *Loeffler's disease* – хвороба Лефлера, *Meynert's commissure* – Майнерта спайка, тобто адаптуються до мови реципієнта. Терміни-епоніми дають сприяють глибшому пізнанню історії медицини, адже епоніми відображають частину культури та історії. Надзвичайно часто в галузі медицини використовуються метафори для опису явища шляхом порівняння з добре відомим предметом (*Swiss cheese appearance* – вигляд швейцарського сиру; *sponge kidney* – губчаста нирка). Для порівняння використовуються певні фізичні характеристики: зовнішній вигляд, форма, колір, світлова характеристика іт.д. Так, моделюючи кольорову характеристику медичного феномен *chocolate cyst*, *flammeus nevus*, тобто киста не коричнева, а шоколадного кольору, *nevus* не пурпурний, а кольору вогню. В результаті термін виходить більш наочним, а отже, і більш ефективним. Слід також відзначити, що образність багатьох асоціативних термінів прихована за їх греко-латинським походженням. Так, наприклад *logophthalmos* походить від грец. *logos-заєць* + *ophthalmos-око*; однією з характерних ознак цього синдрому є неповне змикання повік, як у зайця. Образність даного терміна простежується і в його латинізованому еквіваленті: *oculus leparinus* (лат. *oculus* -око+ *lepus* – заєць). Сучасна англословна медична терміносистема представляє неправильні дієслова германського походження у функції термінів, що виражають певні дії фізіологічного процесу чи стану (*cut*- прорізуватися (про зуби); *bear* – народжувати; *hurt*- боліти); дії медичної процедури (*burn* – припікати; *draw* – видаляти (зуб); *freeze* – знеболювати, (*feel* – відчувати, почувати, сприймати; *spread* – розповсюджуватися. Досліджувані твірні основи кореневих дієслів медичних термінів набули термінологічного значення унаслідок семантичного виникнення нового термінологічного значення. При застосуванні терміна в новому лексичному середовищі, слово може набувати нового, термінологічного значення і як наслідок, виникає новий термін, що становить невід'ємну частину термінологічної системи.

Метафори – слова чи словосполучення вжиті в переносному значенні для позначення якогось поняття в медичній термінології за подібністю певних ознак класифікують як мовні та мовленнєві або образні (індивідуально-авторські). Мовні метафори перекладаються шляхом вибору словникового відповідника, причому не обов'язково метафоричним словом. Якщо мовна метафора перекладається метафорою, остання не обов'язково містить такий ж образ, як відповідна метафора у мові оригіналу. Наприклад, українським відповідником метафоричного терміну *ball* може бути метафоричний український термін м'яч: *eyeball* – очне яблуко; або англійський метафоричний термін *car* перекладається як цибулина: *ileum car* – цибулина клубової кишки. Медичні мовні терміни-метафори можуть передаватися наступними способами: 1) метафоричним словом: *abdominal ring* – пахове кільце; *axon hillock* -аксонний горбок; *bronchial tree* – бронхіальне дерево; 2) нематафоричним словом – *abrasion spoon* – кюретка; *agar plate* – шар живильного середовища. Вибір варіанту перекладу визначається залежно від загального стилістичного аналізу тексту. Образні метафори можуть співпадати у мовній концептуальній картині світу у двох мовах, або можуть мати інше вираження. Мовленнєві метафори можуть перекладатися метафоричним словом з подібним характером образності: *nail bed* – нігтьове ложе, *stationary bridge*- незнімний мостоподібний зубний протез; метафоричним словом з іншим характером образності: *aortic spindle* – цибулина аорти; нематафоричним словом, що передає тільки денотативний зміст англійського метафоричного слова, а не образність: *cradle cap* – себорейний дерматит, *dog disease* – флеботомна пропасниця. Слід зауважити, що зараз спостерігається тенденція до збереження метафоричної образності при перекладі медичних метафоричних термінів українською мовою. [Карабан, 2002:358]

Сучасна англословна термінологія становить собою відкриту і динамічну систему, пов'язану з розвитком та ускладненням понятійного апарату медицини, впровадженням нових технологій та методів дослідження і лікування. Когнітивний підхід до дослідження мовних явищ, пов'язаний з розглядом способів отримання, обробки, зберігання та використання людського знання, надзвичайно актуальний у процесі вивчення термінологічної діяльності. Сучасна англійська медична термінологія відображає систему взаємозв'язаних ієрархічно співвідпорядкованих терміногалузей, які відбивають складність та ієрархію співвідносних з ними понять. Метод когнітивно-мовного моделювання виокремлює кілька еталонних когнітивних моделей, що структурують семантику терміноодиниць та їх мовну форму. Уніфікація моделей терміноелементів засвідчує впорядкованість наявних медичних термінів та уможливило прогнозування появи нових незалежних термінів в медичній термінології. Надзвичайно важливе значення комунікативної досліджуваної терміносистеми пов'язане із взаємозв'язками з літературною мовою, загальнонауковою, професійною та іншими термінологічними системами, а також активним застосуванням у нефаховій галузі. Сучасна медична термінологія має бути зрозумілою та доступною, як для інформаційного обміну всередині медичної галузі в Україні, так і в світовому медичному інформаційному просторі.

Література:

1. Карабан В. І. Переклад наукової і технічної літератури: Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2002. 564 с.
2. Кияк Т. Р. Теорія та практика перекладу: підручник. Вінниця: Нова книга, 2006. 592 с.
3. Кукаріна А. Д. Способи перекладу еліпсів та епонімів у медичному дискурсі. *Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє*: Матеріали наук.-практ. конф. К.: ГО "Київська наукова організація педагогіки та психології", 2016. С. 24–27.
4. Михайлишин Б. П. З історії термінів-епонімів. *Мовознавство*. 1994. № 4–5. С. 45–50.
5. Кінцеві греко-латинські терміноелементи в "Українсько-латинсько-англійському енциклопедичному медичному словнику" / Р.-Ю. Т. Перхач., Л.І. Петрух, І.М. Головка, М.З. Джуря. *Проблеми української термінології*: Матеріали XI Міжн. конф. / Словосвіт 2010: Львів: Вид.-во ЛП, 2010. С. 66–71.
6. Положин М. М. Функціональний і когнітивний аспект англійського словотворення. Ужгород: Закарпаття, 1999. 240 с.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля К, 2008. 712 с.

References:

1. Karaban V. I. Pereklad naukovoї i tekhnichnoi literatury: Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovostylistychni problemy. Vinnytsia: Nova knyha, 2002. 564 s.
2. Kyiak T. R. Teoriia ta praktyka perekladu: pidruchnyk. Vinnytsia: Nova knyha, 2006. 592 s.

3. Kukarina A.D. Sposoby perekladu elipsiv ta eponimiv u medychnomu diskursi. Suchasna systema osvity i vykhovannia: dosvid mynuloho–pohliad u maibutnie: Materialy nauk.-prakt. konf./ K.: HO “Kyivska naukova orhanizatsiia pedahohiky ta psykhologii”, 2016. S. 24-27.
4. Mykhailyshyn B.P. Z istorii terminiv-eponimiv/ B.P. Mykhailyshyn//Movoznavstvo.- 1994-№ 4-5. S.45-50.
5. Kintsevi hreko-latynski terminoelementy v “Ukrainsko-latynsko-anhliiskomu entsyklopedychnomu medychnomu slovnyku”/ R.-Yu. T. Perkhach, L.I. Petrukh, I.M. Holovko, M.Z.Dzhura. Problemy ukrainskoi terminologii: Materialy KhI Mizhn. konf. / Slovosvit 2010: Lviv: Vyd.-vo LP, 2010. S.66-71.
6. Poliuzhyn M.M. Funktsionalnyi i kohnityvnyi aspekt anhliiskoho slovotvorenna. Uzhhorod: Zakarpattia, 1999. 240 s.
7. Selivanova O.O. Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy: pidruchnyk. Poltava:Dovkillia K, 2008. 712 s.

Отримано: 18 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 1 листопада 2023 р.

Прийнято до друку: 10 листопада 2023 р.

e-mail: larysa.minich@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3105-6835>

e-mail: iryna.marynych@oa.edu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-12-15

Мініч Л. С., Маринич І. П. Використання емоційно-оцінної лексики у мовотворчості Марії Матіос («Солодка Даруся»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 12–15.

УДК: 811.161.2

Мініч Лариса Степанівна,
доцент кафедри педагогіки і початкової освіти,
Національний університет «Острозька академія»
Маринич Ірина Петрівна,
магістр,
Національний університет «Острозька академія»

ВИКОРИСТАННЯ ЕМОЦІЙНО-ОЦІННОЇ ЛЕКСИКИ У МОВОТВОРЧОСТІ МАРІЇ МАТІОС («СОЛОДКА ДАРУСЯ»)

У лінгвістичному аспекті питання емоційної оцінки є мало досліджене, тому у статті розглянуто зокрема і проблему оцінки як такої, і, власне, її вербалізацію в художньому дискурсі. Мова – не лише об'єкт, а й інструмент вивчення емоцій. Оцінка як компонент семантичної структури слова може мати як позитивне, так і негативне значення. Позитивний компонент зазвичай виражається словами з неспокійним чи жартівливим відтінком. Негативні значення переважно виражені лайливими, грубими, зневажливими, іноді нецензурними словами. Оскільки оцінка виникає в мовленнєвих ситуаціях, коментуючи та аналізуючи їх, тому досліджуємо використання емоційно-оцінної лексики у мовотворчості Марії Матіос також у художньому дискурсі, на основі твору письменниці «Солодка Даруся».

У статті розглянуто особливості емоційної оцінки, проаналізовано оцінні одиниці, емоційно-оцінні слова та стійкі словосполучення, які допомагають аналізувати мову як засіб пізнання навколишнього світу, крізь призму яких можна дослідити внутрішні відчуття, людські почуття, враження, ставлення до певних ситуацій, реакції тощо. Оцінна лексика віддзеркалює внутрішній світ письменниці. Детальнішу увагу зосереджено зокрема на мовних одиницях реалізації емоційності в мовотворчості Марії Матіос, простежено психологічний та емоційний простір мовленнєвої особистості. Проаналізовано засоби вираження емоційної оцінки здебільшого на лексичному та фразеологічному рівнях: граматичні словотворення, емоційно забарвлені слова, стійкі фрази, вкраплення діалогічного мовлення, авторські новотвори відображають значення явищ та ситуацій і яскраво передають колорит місцевого мовлення, репрезентують експресію та емоційну насагу висловленого.

Ключові слова: емоційність, оцінка, емоційно-оцінна лексика, категорія оцінки, емоційний компонент, мовна експресія.

Larysa Minich,
Associate Professor of the Department of Ukrainian Language and Literature,
National University of Ostroh Academy
Iryna Marynych,
Master,
National University of Ostroh Academy

THE IMPLEMENTATION OF EMOTIONAL ASSESSMENT IN THE SPEECH-MAKING OF MARIA MATHIOS («SWEET DARUSIA»)

In the linguistic aspect, the issue of emotional evaluation is little researched, so the article considers in particular the problem of evaluation as such, and, in fact, its verbalization in artistic discourse. Language is not only an object, but also a tool for studying emotions. Evaluation as a component of the semantic structure of a word can have both a positive and a negative meaning. The positive component is usually expressed in words with a caressing or humorous tone. Negative meanings are mostly expressed by swearing, rude, contemptuous, sometimes obscene words. Since evaluation occurs in speech situations, commenting on and analyzing them, we are investigating the use of emotional and evaluative vocabulary in Maria Mathios's speech-making as well as in artistic discourse, based on the work of the writer "Sweet Darusia".

The article examines the peculiarities of emotional evaluation, analyzes evaluation units, emotionally-evaluative words and stable phrases that help analyze language as a means of learning about the world around us, through the prism of which one can examine inner feelings, human feelings, impressions, attitudes to certain situations, reactions, etc. Valuable vocabulary reflects the writer's inner world. More detailed attention is focused, in particular, on the linguistic units of the realization of emotionality in the language work of Maria Mathios. The means of expressing emotional assessment were analyzed mostly at the lexical and phraseological levels: grammatical word formations, emotionally colored words, stable phrases, interspersed dialogic speech, author's novelties reflect the meaning of phenomena and situations and vividly convey the flavor of local speech, represent the expression and emotional force of what is said.

Keywords: emotionality, assessment, emotional-evaluative vocabulary, assessment category, emotional component, linguistic expression.

Постановка проблеми. Об'єктом лінгвістики є мовна особистість, якій притаманні відчуття, почуття, емоції, реакції, враження, людина, яка здатна виражати свої емоції в мовленні. Досліджуючи психологічний та емоційний простір мовленнєвої особистості, вчені зауважили, що пізнання людини, її мовлення та поведінки – це головний напрямок у сучасному мовознавстві, в контексті якого розглядаємо проблему оцінки, а саме: її вербалізацію в художньому дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовленнєво-комунікативна діяльність людини є унікальним засобом вираження оцінки, почуттів та емоцій. Тому питання, що стосується оцінного компоненту, залишається й досі багато в чому дискусійним (Кемінь, 2021: 24) Системний опис оцінки та її вираження на всіх мовних рівнях висвітлені в працях О. Вольф,

Т. Космеда, В. Галаган, А. Бурячок, О. Дикан, С. Шабат-Савки та інших лінгвістів. На думку вчених, процес відображення об'єктивної дійсності є оцінним, оскільки оцінне відношення є невід'ємною властивістю людського пізнання, яке позитивно або негативно відображається у мовних одиницях (Іщенко, 2010: 48). Як зауважила Т. Космеда, «світ, що пізнається, завжди оцінюється, оцінка – свідчення ступеня пізнаності світу» (Космеда, 2000: 92).

Багато досліджень доводять те, що вибір мовних засобів, їх організація у тексті, вираження певних емоційних станів набуває все більшого значення. Аналізуючи емоції в художньому дискурсі, варто сказати, що вони передають ставлення людини до конкретної ситуації та показують емоційну реакцію на них (Кемінь, 2021: 24). У мовознавчому аспекті це питання мало досліджене, тому потребує комплексного аналізу і дослідження.

Мета статті. Визначення засобів емоційної оцінки в мовотворчості Марії Матіос. Аналіз сутності мовної оцінки, її характеристики. Аналіз емоційно-оцінних слів та стійких словосполучень, які віддзеркалюють індивідуальний внутрішній світ автора, представляють експресію та емоційне натхнення.

Виклад основного матеріалу. Оцінка, за нашими спостереженнями, є частиною значення, тому що викликає емоції, в мовленні спрямована змінити емоційний стан співрозмовника. Оцінка – це вміння не лише викликати емоції, а й виразити їх не лише не лише до предмета оцінки, але й до предмета оцінки того, хто говорить.

Вчений Шинкарук В. виділяє тип емоційної оцінки за шкалою протиставлення «схвалення/осуд», позначаючи як +/- оцінку. Таким чином «+» об'єднує п'ять видів емоцій: ласка, грайливість, захопленість, схвалення (співчуття), жарт. Тип емоцій «-» оцінки представлений шістьма видами оцінки: осуд, зневага, приниження, презирство, лайка, образа. На думку дослідника, цього достатньо, щоб висловити суб'єктивне ставлення людини до того, що вона сприймає в навколишньому світі, тобто її суб'єктивну оцінку (Шинкарук, 2012: 325).

Однак варто зауважити, що взаємодія оцінки й емоційної реакції достатньо суперечливі, тому що емоції бувають як результатом певного виду оцінки, так і її підставою. Стимулом окремої емоції є інтелектуальна оцінка певного стану речей як несподіваного, небажаного для суб'єкта. Оцінку виділяють як окрему фазу породження емоцій, оскільки озвучення емотивних реакцій мовця значно залежить від різних видів оцінки як-от: моральної, етичної, соціальної, побутової тощо (Космеда, 2000: 52). Тому емоції концептуалізуються як первісні, базові а саме: (страх, радість, де переважає відчуття як таке) та вторинні, окултурені, менш стихійні: (надія, гнів, відчай, де переважає інтелектуальна оцінка та реалізується критерій небажаності для суб'єкта ситуації – джерела емоції) (Космеда, 2000: 54).

Оцінка є засобом вираження повідомлюваного про цінність предметів та явищ, образів тощо з погляду відповідності/невідповідності вимогам мовця, передає ставлення до мовця. За допомогою оцінки автор може висловити власні міркування, хвилювання, думки, почуття, вподобання/невподобання, задоволення, розчарування тощо. Тобто, завдяки оцінці можна втілити конкретні уявлення про навколишній світ.

Іщенко Н. Г. визначає лексичні вербалізатори емоцій, які виконують функцію емоційного самовираження. Тобто, є функція впливу, яка реалізується тоді, коли вираження емоцій має певну мету. Крім того, до функцій емотивної лексики належить і функція оцінки (Іщенко, 2010: 48).

Розглянемо слова в романі М. Матіос, як такі, що «служать для вираження почуттів та настроїв людини» (Кротевич, 1957: 58). Мовознавці Кротевич В. та Родзевич Н. виокремлюють такі їх групи:

1) слова, які безпосередньо означають почуття: біль, сум, жаль, щастя, злість тощо. Наприклад: “Нема її сили терпіти той безконечний біль” (Матіос, 2023: 12); “...і знову глуха злість підкочувала йому до серця” (Матіос, 2023: 160).

2) слова, у значенні яких подано оцінку явища, предмета: *дурнуватий, малооговірливий, невдатливий, спантеличений, засмучена, молодий, розумна*. Наприклад: “Засмучена Даруся стояла, тримаючись одною рукою за паркан, а другою притримуючи кошик, і дивилася на хатні двері” (Матіос, 2023: 52); “Боже, яка ти розумна, Дарусю...” (Матіос, 2023: 72).

3) слова, в яких емоційне ставлення до предмета або явища виражене граматичними способами, особливими суфіксами, префіксами: *любчику, мамцю, Калинко, Михайлюню, маленька, сторонська, збіговисько*. Наприклад: “Маленька жінка знічується, ніби встидається якоїсь потаємної думки” (Матіос, 2023: 90); “...може, вона десь лісом ночами лазила на збіговисько їхнє відьомське” (Матіос, 2023: 132).

Покликаючись на класифікацію В. Шаховського, визначено такі типи лексики:

1) лексика, що називає емоції (слова, лексичне значення яких супроводжується емотивними семами), наприклад: – *Якось то вже буде з пара років, несучи молоко до невістки, той псячої кістки, най шляк її трафить, як вона дитину по-нехлюйськи обходила, не мала би приплуду більше ніколи...*” (Матіос, 2023: 34); “*Курва* мама ваша була! – кричав докторові у очі Цвичок. – Як ви її не хочете лічити, то я сам буду лічити, а вас най совість замучить, як остатну нензу” (Матіос, 2023: 70);

2) лексика, що описує емоції (слова які в певному контексті набувають оцінного значення): як-от: “*Краще би була струїла в утробі таку нечисть... – зло сказала увечері Матронка, не встаючи з постелі*” (Матіос, 2023: 195). У цьому контексті Матіос не має на увазі бруд, сміття чи щось подібне, слово *нечисть* набуває зневажливого значення чогось нікчемного, негідного так же, як і в наступному контексті: “*Най плаває гад проклятий! – кричав п'яний Славко на всю округу*” (Матіос, 2023: 10);

- багатозначні слова: – “*Дрібненьке – як макове зерно – чудо в яскравій тканій сукеночці, в такій же як Матронка хусточці, чеберяло поруч товстенькими ніжками в постільцях, намагаючись зачепити прутиком півня*” (Матіос, 2023: 136).

Чудом Матіос називає маленьку Дарусю, доньку Матронки, власне, від її ж імені;

- фразеологічні вирази, до прикладу: – “*Вони таки не мають смальцю в голові, а Бога в череві, її сусіди, бо думають, що вона дурна. А Даруся не дурна – вона солодка*” (Матіос, 2023: 8); “*Але щоразу, коли Даруся наближається до мозилки, душа її також згортається равликом від страху, що її зараз зустрине мертва – без татового голосу – тиша*” (Матіос, 2023: 33);

3) лексика, що виражає емоції (група невідмінюваних слів, що служать для нерозчленованого вираження емоційно-вольових реакцій на навколишнє середовище), такі як: – “*Е-е-е, не скажіть [...]. І в утробі, гадзику, тяжко, бо й там неволя*” (Матіос, 2023: 146); “*Боже, яка ти розумна, Дарусю...*” (Матіос, 2023: 72); “*Господи милосердний... Немає гіршого,*

ніж доброму чоловікові мутиться розум від підозри жінки у зраді” (Матіос, 2023: 155); “**Боже-Боже... яке страшне якесь прокляття було цій сім’ї, і ніхто не знає, яке, свахо...**” (Матіос, 2023: 193).

Стиль письменниці вражає експерсивними насиченими розповідями, авторка з глибоким психологізмом змальовує трагічні події героїв, що сильно захоплюють дух читача. Варто зауважити, що категорія оцінки яскраво виражена оцінними іменниками для йменування особи. Таким чином, письменниця додає зневажливого принизливого значення, сповненого глибокою ненавистю, злістю, невдоволення та лютістю персонажів, до прикладу: **нечисть, кістка псяча, ненза лєста, курва остатна, курва стара, небога, мерзо-мерзєнна, безродне насіння, дурєнь остатний, дурєнь недороблений, паскуда паскудна, гадюка, зарази, недобиток, зарізяки**: “**Ти, мерзо-мерзєнна, приймаку дурний, безродне насіння, ти, дурню остатний, що до такої самої дурної пристав, ти злодію галіцейський, паскудо паскудна... я на тебе управу знайду, це не вродився такий, щоби я на нього управи не знайшла... будеш сидіти за злодійство у криміналі – кістки зогниють тобі в нім...**” (Матіос, 2023: 55); “**А чи тобі, нензо лєста і курво остатна, мозіль не зробився на отій твоїй поморщеній штуці після весілля у Рїжні тої неділі, коли підфїтєкувала ногами на сіні коло цимбалїста, аж смєреки ся жмурили з устиду, не то, що люде?**” (Матіос, 2023: 42); “**Вони такі, зарази, – пристануть до... – хотїв сказати «до калїки», але прикусив язика, – до чесної дївки і не подивляється, що бідна сиротина**” (Матіос, 2023: 73).

Не менш важливе значення в емоційно-оцінній категорії мовотворчості письменниці мають фразеологічні сполучення. Фразеологічні одиниці у творчості Марії Матіос виражають як позитивні, так і негативні відчуття. У контексті, наприклад: “**Дарусї стало шкода Славка, що міг від горїлки згорїти ні за цапову душу, і вона увечерї віднесла останнє червоне яблужко із своєї пивниці і мовчки подала Марїї**” (Матіос, 2023: 16) достатньо було «дарма згорїти від горїлки» і суть повідомлення не змінилася, однак Матіос додає емоційного вкраплення в контекст власних речень. Фразеологічні вирази смакують мові письменниці – вона малює ними емоційний образ відчуттів персонажів твору, що допомагає сприйняти персонажів такими, якими зображує у своєму творі сама авторка. Такі сполучення увиразнюють і підкреслюють мовний стиль письменниці по-особливому.

Використання у художньому тексті фразеологічних одиниць відображає індивідуально-авторське світосприйняття дійсності. Відомо, що фразеологізми не тільки називають предмети, явища, дії, але водночас й оцінюють їх. Як стверджує Т. Космеда, «події, які відбуваються в довколишньому середовищі, відбиваються й у фразеології. Цей процес здійснюється крізь призму категорії оцінки. Мова постійно поповнюється новими лексемами та фразеологічними одиницями з семантикою оцінки, відбувається переусвідомлення старого світу і старого мовного матеріалу» (Матіос, 2023: 227).

Працюючи над лексикою своїх творів письменниця використовує слова із суфіксами суб’єктивної оцінки, зменшено-пестливі чи згрублі слова. Часто вони функціонують у формі звертання, відтворюють почуття ніжне, прихильне ставлення до персонажів (Кемінь, 2021: 25). Читаючи й аналізуючи роман письменниці «Солодка Даруся», крізь увесь текст прочитуються приємні лагідні слова з лагідністю, ніжністю та любов’ю, які несуть позитив і створюють атмосферний «куточок читання». Використовуючи зменшувально-пестливі форми авторці вдається надати позитивного емоційно-оцінного значення іменникам у номінації осіб: **кумка, Гафїйко любя, Варварко срібна, кумко злотна, бїдашко-солодашко, Михайлюню, срібний Михайлику, дитиня, дитинятко, любко-душко, Калинко, газдику, мамцю, любчику Мойїшо, Міську любий, бїднєтко** та ін. Наведемо кілька прикладів у контексті: “**Флинькаю, Міську любий, бо, як надумаю, що нас усіх тут чекає, то й камінь би заплакав**” (Матіос, 2023: 126); “**А що ‘сте, бїдолашко-солодашко, доброго зварили?**” (Матіос, 2023: 89). Письменниця саме таку форму не рідко використовує і в називанні звичайних повсякденних побутових предметів, речей чи явищ, надаючи їм експресії: **бїдончик, сметанка, ранечок, свердлик, мисочка, марлєчка, місточок, могилка, правдичка** тощо. Наприклад, “**Марїя принєсе пївлїтерку раз на два-три дні, а Даруся його не п’є – лишає на сметанку. Збере раз-друзий – і молоко в бїдончик та в пивницю. Знов чекає на пївлїтерку. А потому з квасного молочка сирця зробить**” (Матіос, 2023: 24). Отож, найменування іменників вжиті авторкою не лише для передачі основного значення з відтінком зменшуваності чи пестливості чи ніжності близьких почуттів, але й увиразнюють емоційно-оцінну семантику.

Оцінна лексика, крім номінації іменників, представлена прикметниками на позначення кольору. Не рідко простежуємо переплітання чорного кольору у романі Марії Матіос, який пов’язаний із самотністю, розчаруванням, сумом, викликає неспокій і невизначеність. Часто – це певна невизначеність у собі, пошук чогось таємничого: “**...і великий чорний сум знову пробирає її голову. І тоді вона сумнівалася: а може, й справді дурна?**” (Матіос, 2023: 36); “**...і чорний туман підозри розливався в змордованому недовірою тілі; й він уже не знав, чи йти назирці, чи сидіти отут посеред оборони чїпом...**” (Матіос, 2023: 172).

Більшість слів мовотворчості М. Матіос використані в переносному значенні, що свідчить про оригінальність, емоційну образність, індивідуальне змістове наповнення. Можна виокремити низку епітетів та метафор із негативними відчуттями: **кривавий ярмарок, чорний сум, дерев’яний чоловік смертельна ненависть, гострий біль, залїзо болю** також прикметникові лексеми, які передають позитивну оцінку, зокрема **солодкий, утішна, слабонький, любя** вживаються для вираження щирих глибоких почуттів ніжності та ласки, утіхи та заспокоєння. Наприклад, “**А не чули ‘сте, Гафїйко любя, це правда, що Ілена законїлася цїєї очї Цвїчком?**” (Матіос, 2023: 47). Цікавим є перенесення значення слова **кучерявий** у контексті твору авторки, що означає наїдіптитку: “**А там, на тому боці, плутається ногами котрийсь кучерявий газда з набутку...**” (Матіос, 2023: 118).

Мовний стиль письменниці насичений індивідуально-авторськими дієслівними формами. Марія Матіос за допомогою цих форм дозволяє відчуті регіональний колорит рідного мовлення, наприклад: **посмішувати, пошколувати, побаювати, почеберяти поваландатися, замельдувати, зафайкувати, сиротити, розквартируватися, закатрупити, беркицьнутися**: “**Якщо можна не сиротити чужих дітей, то так і треба робити**” (Матіос, 2023: 154); “**...у Матронки довколишній світ пішов обертом – і вона зненацька беркицьнулася просто на моріг**” (Матіос, 2023: 176).

Функційні можливості оцінних дієслів передають потрібний відтінок значення, властивих побутовому мовленню носіїв буковинських говірок (Кемінь, 2021: 27). Художній текст авторки переповнений діалектами, виражені іменниками: **чїр** (собача їжа, каша), **кавальчик** (маленький шматочок), **фалди** (складки), **веремніість** (вагітність), **дрїб** (вівці), **міщук** (мішечок), **крїшєчка** (дрібка), **половик** (яструб), **мерша** (мертвечина), **вироб’єки** (взуття), **фертик** (по всьому), **любя**

(кохання), *рупаць* (рюкзак), *верстак* (ровесник), *колітка* (замок); дієсловами: *мольфарити* (чаклувати), *чиніти* (бути нахиленим), *слонити* (присипляти), *вадитися* (сваритися), *траджувати* (переміщати), *флінькати* (плакати), *каламотити* (колотити), *глагоїти* (заспокоювати) *п'їланитися* (дертися) та прикметниками: *шпаровитий* (винахідливий), *каламїтний* (заводій), *мняцканий* (зімнутий), *первий* (двоюрідний). Наприклад: "...увесь день Матронка чіпіла в городі, онде сапу приходила до Марії гострити..." (Матіос, 2023: 107); "Господарки було не стільки, щоб дуже, але вже трохи було: корова, свиня, кури, троє товару дробу" (Матіос, 2023: 106).

Вагоме значення мають описи поглядів закоханих Матронки і Михайла. Образність описів увиразнюється завдяки незвичайним метафорам і порівнянь: "...незрушними очима дивлячись одне на одного, – так, наче ось-ось мають і собі надкусити одне одного, як оту жовтобокку перестиглу грушу..." (Матіос, 2023: 90). У цьому реченні дієслово «дивитися» емоційно-експресивно забарвлене, розкриває щирі глибинні почуття між цими героями. Через деталізовану мову дотиків авторка знову ж увиразнює щирість та взаємність почуттів закоханих: "Ледь торкаючись чоловікової спини долонею, Матронка зупиняє чомусь тремтячу руку на великій родимці під його правою лопаткою і обводить вказівним пальцем" (Матіос, 2023: 91).

Емоційна лексика у використанні М. Матіос передає почуття, емоції, настрої, реакції, враження, виражає авторське ставлення, для характеристики героїв тексту. Завдяки емоційній оцінці можна глибше зануритися в навколишній світ та внутрішній світ героїв чи автора загалом, відчувати почуття персонажів і переживати чи радіти водночас із ними.

Отже, проаналізувавши одиниці різних рівнів у творчості Марії Матіос («Солодка Даруся»), зауважуємо, що оцінка може бути вираженою завдяки використанню різних мовних засобів. За нашими спостереженнями, граматичні словотворення, емоційно забарвлені слова, стійкі фрази, вкраплення діалогічного мовлення, авторські новотвори відображають значення явищ та ситуацій і яскраво передають колорит місцевого мовлення, репрезентують експресію та емоційну наснагу висловленого.

Емоційна лексика має важливе значення у створенні експресивності художнього тексту. Вдало дібрані фразеологічні одиниці, говірка рідного краю оживлюють мовлення, надають йому емоційно-експресивного відтінку, легкої забарвленості. Мовотворчість Марії Матіос фіксує чимало як позитивних емоційно-оцінних слів та стійких словосполучень, так і негативних. Емоційна лексика в мовотворчості письменниці відображає її унікальний погляд на світ.

Література:

- Бурячок А. А. Оцінна лексика в українській літературній мові. Українське усне літературне мовлення. Київ : Наукова думка, 1967. С. 75–93.
- Іщенко Н. Г. Оцінний компонент лексичного значення слова. Філологічні трактати. 2010. Т. 2, № 3. С. 47–50.
- Китайгородська В. М. Про нашу землячку, письменницю Марію Матіос. Буковинське Віче. 2002. 21 грудня. С. 1.
- Космеда Т. А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2000. 305 с.
- Кротевиц Є. В. Словник лінгвістичних термінів. Київ : АН УРСР, 1957. 236 с.
- Матіос М. Майже ніколи не навпаки. Видання третє. Львів : ЛА «ПІРАМІДА», 2018. 176 с.
- Матіос М. Нація: Видання шосте. Львів: ЛА «ПІРАМІДА», 2018. 256 с.
- Матіос М. Солодка Даруся: Драма на три життя. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2023. 208 с.
- Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля – К., 2006. 716 с.
- Словник української мови : в 11 томах. Том 1-9. 1970–1978 рр.
- Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові : монографія. Чернівці : «Букрек», 2014. 421 с.
- Шинкарук В. Д. Оцінка як категорія модусу в латинській мові. *Studia Linguistica*. 2012. Вип. 6. С. 323–331.
- Кемінь У. В. Реалізація емоційної оцінки у мовотворчості Марії Матіос: лексико-фразеологічний рівень. URL: http://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/6_2021/part_1/5.pdf (дата звернення: 20.04.2023 р.).

References:

- Buryachok A. (1967). *Otsinna leksyka v ukraïyns'kyi literaturnij movi. Ukraïyns'ke usne literaturne movlennya* [Valuable vocabulary in the Ukrainian literary language. Ukrainian oral literary speech]. Kyiv: Naukova Dumka (in Ukrainian)
- Ishchenko N. (2010). *Otsinnyy komponent leksychnoho znachennya slova. Filolohichni traktaty* [Evaluative component of the lexical meaning of a word. Philological treatises]. (Vol. 2)
- Kitaigorodska V. (2002.) *Pro nashu zemlyachku, pys'mennytsyu Mariyu Matios. Bukovyns'ke Viche* [About our compatriot, writer Maria Matios]. Bukovynskoe Viche (in Ukrainian)
- Kosmeda T. (2000). *Aksiolohichni aspekty prahmalinhvistyky: formuvannya i rozvytok katehoriyi otsinky* [Axiological aspects of pragmalinguistics: formation and development of the evaluation category]. Lviv: LNU named after I. Franko (in Ukrainian)
- Krotevich E. (1957). *Slovyk lnhvistychnykh terminiv. Kyiv : AN URSSR* [Dictionary of linguistic terms. Kyiv: Academy of Sciences of the Ukrainian SSR]
- Mathios M. (2018). *Mayzhe nikoly ne navpaky. Vydannya tretye* [Almost never the other way around. The third edition]. Lviv: LA "PYRAMIDA" (in Ukrainian)
- Mathios M. (2018) *Nation: Sixth Edition*. Lviv: LA «PYRAMIDA» (in Ukrainian)
- Matios M. (2023). *Solodka Darusya: Drama na try zhyttya* [Sweet Darusia: Drama for three lives]. K.: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA (in Ukrainian)
- Selivanova O. (2006). *Suchasna lnhvistyka : terminolohichna entsyklopediya* [Modern linguistics: a terminological encyclopedia]. Poltava: Environment – K. (in Ukrainian)
- Slovyk ukraïyns'koyi movy : v 11 tomakh*. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. (Vols 1-9)
- Shabat-Savka S. (2014). *Katehoriya komunikatyvnoyi intentsiyi v ukraïyns'kyi movi : monohrafiya* [Category of communicative intention in the Ukrainian language: monograph]. Chernivtsi: Bukrek (in Ukrainian)
- Shinkaruk V. (2012). *Otsinka yak katehoriya modusu v latyns'kyi movi. Studia Linguistica* [Evaluation as a mode category in the Latin language]. *Studia Linguistica*. Issue 6. (in Ukrainian)
- Keminy U. (2021). *Realizatsiya emotsiyanoi otsinky u movotvorchoosti Mariyi Matios: leksyko-frazeolohichnyy riven'* [Realization of emotional assessment in the speech-making of Maria Matios: lexical-phraseological level]. URL: http://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/6_2021/part_1/5.pdf (access date: 04/20/2023).

Отримано: 8 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 25 жовтня 2023 р.

Прийнято до друку: 1 листопада 2023 р.

e-mail: storchak.oleg@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6306-1722>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-16-19

Storchak O. H. Features of authentic foreign language learning activity in higher education. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 16–19.

УДК: 372.881.1; 81-114.2

Oleg Storchak,*PhD in Philology, Associate Professor of Foreign Languages Department,
Kharkiv National University of Radioelectronics*

FEATURES OF AUTHENTIC FOREIGN LANGUAGE LEARNING ACTIVITY IN HIGHER EDUCATION

This article reveals the cognitive, linguistic, subjective and social features of authentic foreign language learning activity in knowledge building. The primacy of experience is the core of learning. Meaning and knowledge are constructed and grounded in student's experience. Authentic foreign language learning activity is aimed at gaining maximum experience. Authentic learning is a complex system that is characterized by the combination of cognitive, linguistic subjective and social features. The cognitive features of authentic activity include higher-order thinking, a prior knowledge base, depth of knowledge, in-depth direct and subconscious understanding, theoretical thinking, cognitive acts, multiple intelligences, motivation and memorizing. The linguistic features of authentic activity are conceived of as language primary and secondary matter, the sounds of the language, elaborated communication, substantive conversation, substantial dialogue, oral and written work, text, questions based on the text, summary of the text, the clarification of difficulties with the text and making predictions about what will ensue. Subjective and social features of authentic activity include personal meaning, real-life context, passive and active work, academic achievement, social and technology affordances etc.

Keywords: *authentic activity, learning, foreign language, experience, cognitive feature, linguistic feature, subjective feature, social feature.*

Сторчак Олег Григорович,*кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов,
Харківський національний університет радіоелектроніки*

ОСОБЛИВОСТІ АУТЕНТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У роботі визначено когнітивні, лінгвістичні, особистісні та суспільні особливості аутентичної діяльності, спрямованої на формування знань при вивченні іноземної мови. Первинність досвіду визначається як основа процесу навчання. Смісл і знання ґрунтуються на досвіді того, хто навчається. Аутентична діяльність з вивчення іноземної мови спрямована на набуття максимального досвіду. Така діяльність розглядається як складна система, що характеризується поєднанням когнітивних, лінгвістичних, особистісних і суспільних складових. Когнітивні особливості аутентичної діяльності віддзеркалюють вищі психічні функції, теоретичне мислення, попередні знання та глибину знань, усвідомлене та неусвідомлене розуміння матеріалу, когнітивні дії, множинний інтелект, мотивацію та пам'ять людини. Під лінгвістичними особливостями аутентичної діяльності розуміються мовний первинний та вторинний матеріал, звуки мови, продумане спілкування, розмова по суті, ґрунтовний діалог, усна та письмова робота, текст, запитання до тексту, стислий виклад тексту, пояснення пов'язаних з текстом труднощів та прогнозування розвитку основної лінії тексту. До особистісних та суспільних особливостей належить особистісний смисл, реальний контекст, пасивна та активна робота, академічні досягнення, соціальні можливості, технологічні засоби та ін.

Ключові слова: *аутентична діяльність, навчання, іноземна мова, досвід, когнітивна особливість, лінгвістична особливість, особистісна особливість, суспільна особливість.*

The aim of this paper is to reveal the cognitive, linguistic, subjective and social features of authentic foreign language learning activity that enhances effective academic environments and cognitive performance in knowledge building. The object of this research is authentic foreign language learning activity. The subject of this research is the cognitive, linguistic, subjective and social features of authentic foreign language learning activity in the domain of higher education.

The research is of topical interest due to the shift in education from the acquisition metaphor to the participation metaphor. Simple participation in learning activity to internalize experience is not a key solution. There are a lot of forms of activity, for example, playing, drawing, communication, when the results of learning are seen as a by-product. The goal of internalizing experience is obviously formulated in formal learning.

The methodology of the research of language learning activity authenticity is based on both the anthropocentric cognitive-discursive and synergistic approaches. The principle of anthropocentrism puts a human being at the core of our research. The term 'cognitive' means that this investigation is performed in the framework of cognitive science. The term 'discursive' reflects the discursive interaction of students and faculty in an educative process. The synergistic approach enables us to investigate the processes of authentic learning activity as a system. Research materials are scientific papers in Linguistics, Psychology and Pedagogy.

A theory of education highlights four aspects. First, "an insistence on an activity approach to the process of education." Second, "an examination of educational activity in terms of a unity of all its components", namely, an educational task, educational acts as well as the acts of control and evaluation. Third, "special attention to new formations of educational activity": theoretical thinking in intellectual development and motivation in moral development. Fourth, "an endeavor to bridge the activity aspect and the personal aspect of child development" (Davydov & Markova, 1982).

The principles of Linguistic Pedagogy, according to Palmer, are the fourfold aim of student (understanding, speaking and writing of spoken and written language as natives do it); segregation of the phonetic, orthographic, etymological, semantic and ergonomic aspects of language during the initial period of conscious study; active work versus passive work; subconscious comprehension;

semanticizing; learning by heart (memorizing); gradation and the microcosm (the vocabulary should include the commonest linguistic units) (Palmer, 1937, p. 12–14). The basis of true language-study is correct auditory perception and correct oral production. Students should develop their capacities of understanding fluent speech and demonstrate their powers and faculties of subconscious comprehension (Palmer, 1937, p. 131). In the course of conscious study the student applies conscious efforts and manifests direct comprehension while subconscious study takes place without any conscious efforts on the part of the student. During the subconscious process the student listens, watches, uses movements and gestures but applies no translation to acquire words. The four essential conditions of subconscious work are gestures, interest, semantic order and uninterrupted passivity. The object of teaching “is not to provide material for conscious assimilation, not to furnish a vocabulary which the pupils will be expected to retain either as a whole or in its individual units, but to give the pupils an ideal series of opportunities for exercising and developing those powers of direct and subconscious understanding without mental analysis or calculation. It is designed to appeal to intuition and not to intelligence” (Palmer, 1937, p. 132–137). It is stated that the key factors of an instructional process are a learning community, affordances, active and passive activity. The teacher serves “to explicate the thinking underlying the teacher’s actions” to model behavior for students in such a way that the student can engage in the behavior without the support of the teacher (Sasha A. Barab & Dodge, 2008, p. 101).

The active use of language means speaking and writing, whereas the passive use of language is listening and reading. The use of a language “implies the faculty of transforming thoughts into speech (both oral and graphic) [active work], and also that of transforming oral and graphic speech into thoughts [passive work]” (Palmer, 1937, p. 65). The essential principle of learning is “never to encourage nor expect the active production of any linguistic material until the pupil has had many opportunities of cognizing it passively” (Palmer, 1937, p. 66, 77). Passive receptivity and passive thinking precede the active production of speech. Active oral work must precede any written activity. Palmer makes it manifest that “no active work is profitable until the pupil has mastered the sounds of the language, and can produce them with fluency and accuracy” (Palmer, 1937, p. 159–160).

The concept ‘activity’ is itself contingent. In Psychology, activity is an active interaction with environment when a living entity, i. e. a subject, has a purposeful impact on an object to meet the subject’s needs (БІС, 2005, с. 135). In the broad sense, the term ‘activity’ is used in the context of the principle of the unity of the mind and activity which is applied in the psychological theory of activity by A. N. Leontiev. The theory of developmental education views activity as the gaining of theoretical knowledge and the skills which are linked to them by means of dialogues and discussions in such domains of public consciousness as science, arts, morality, law and religion (БІС, 2005, с. 564).

Educational activity is aimed at gaining social experience. It comprises the understanding of educational tasks, the performance of education acts and acts of control and evaluation, “reflection, analysis, and an internal plan of action” (Davydov & Markova, 1982). Educational activity initiates mental development, cultivates theoretical thinking, involves learners in investigation, becomes a means of vocational training, enables learners to take cognizance of generalized methods of action in the domain of scientific concepts as well as master “methods of independent educational activity, self-education, and a transition from the assimilation of socially elaborated experience of educational activity fixed in textbooks” to creative, investigatory, cognitive activity (Davydov & Markova, 1982).

Educational activities are viewed as authentic or not. Oxford Advanced Learner’s Dictionary defines ‘authentic’ as true, accurate and genuine. Researchers use the word “authentic” in various word combinations: authentic activity and authentic learning task (Younghee Woo, Jan Herrington, Shirley Agostinho & Thomas C. Reeves, 2007), authentic instruction and authentic achievement (Newmann & Wehlage, 1993), authentic pedagogy (Newmann, Marks, & Gamoran, 1996), authentic learning and authentic environment (Herrington, Reeves, & Oliver, 2014), authentic materials (Mildred Candelario, 2022) etc. The word ‘authentic’ refers to educational activities as being genuine rather than idle, illusive or misleading. The word “authentic” in “authentic materials” means that the text, video or audio material has not been created with English language teaching in mind. To be authentic the learning content has to come from a genuine source like a news outlet, podcast or video platform (Mildred Candelario, 2022). Without authentic materials in teaching there is no authentic activity in learning. The teacher has to develop activities around the authentic material, graded to the level of their students. There are different kinds of authenticity: factual, procedural, process, task, participatory and simulatory authenticity (Sasha A. Barab & Dodge, 2008, p. 100–101).

There are five standards of authentic instruction: higher-order thinking, depth of knowledge, connectedness to the world beyond the classroom, substantive conversation and social support for student achievement (Newmann & Wehlage, 1993). Indicators of higher-order thinking are as follows: making distinctions, applying ideas, forming generalizations and raising questions. If a student addresses a real-world problem, it is not a sign of authentic activity. The problem must be connected to the student’s personal experiences in contemporary public situations to contribute to the creation of personal meaning.

Authentic activities, according to Thomas Reeves et al., can be distinguished by ten characteristics:

- 1) to have real-world relevance;
- 2) to be ill-defined. Learners must identify their own unique tasks and sub-tasks in order to complete the major task. Activities are open to multiple interpretations rather than easily solved;
- 3) to comprise complex tasks to be investigated by students over a sustained period of time. Activities are completed in days, weeks and months rather than in minutes or hours, involving significant investment of time and intellectual resources;
- 4) to provide the opportunity for students to examine the task from different perspectives, using a variety of resources;
- 5) to provide the opportunity to collaborate rather than to be achievable by an individual learner;
- 6) to provide the opportunity for learners to reflect on their learning both individually and socially;
- 7) to be integrated and applied across different subject areas and lead beyond domain-specific outcomes. Activities enable diverse roles and expertise rather than a single well-defined field or domain;
- 8) to be seamlessly integrated with assessment that reflects real-world assessment;
- 9) to create products valuable in their own right rather than as preparation for something else. They culminate in the creation of a whole product rather than an exercise;
- 10) to allow competing solutions and diversity of outcome rather than a single correct response (Reeves, Herrington, & Oliver, 2002, p. 563–564).

We research authentic activities in terms of knowledge building. From an ecological perspective, “knowledge refers to an activity (not a thing), is always contextualized (not abstract), is reciprocally constructed as part of the individual–environment interaction

(not objectively defined or subjectively created), and involves whole persons (not disembodied minds)” (Sasha A. Barab & Dodge, 2008, p. 98). In the 1980’s the notion of knowledge building was defined as “activity focused on the generation of new knowledge and the continual improvement of ideas” (Scardamalia, 2004). According to the constructivism philosophical paradigm, knowledge is constructed rather than reproduced. “Authentic construction of knowledge involves application, manipulation, interpretation, or analysis of prior knowledge to solve a problem that cannot be solved simply by routine retrieval or reproduction” (Newmann, Marks, & Gamoran, 1996, p. 286). Students construct meaning grounded in their own experience rather than simply reproducing knowledge transmitted from instructional materials (Newmann et al., 1996, p. 280–282). For knowledge building, quality group interaction is emphasized (Stahl, 2004). Research can link collaborative tasks to student engagement in knowledge construction (Brett, 2004; Resta & Laferrière, 2007; Stahl, 2004). Coming to know something is not simply a cognitive act that takes place in the confines of an isolated mind. It has something in common with “bodily roots of our thinking” (Sfard, 1998, p. 10). Maximilian Berlitz states that the “expressions of the foreign language are taught in direct association with perception” (Berlitz, 1909, p. 3).

The features of knowledge building are direct engagement with problems of understanding, work with emergent rather than fixed goals, evolution of goals toward higher-level formulations of problems, self-organization around promising directions rather than mandated work on other-directed and scripted activities, work at the edge of competence, self-monitoring, self-correction without undue dependence on external evaluation, engagement with knowledge intensive processes, productive use of idea diversity, risk taking, responsibility for high level socio-cognitive activities such as setting and refining goals, providing resources, and identifying different perspectives (Scardamalia, 2004). The emphasis is very much on cognitive activity.

The term ‘cognition’ is the central concept that has the multifarious definitions in cognitive science. According to Noam Chomsky, “cognition is an overall term that includes every system of belief, knowledge, understanding, interpretation, perception, and so on” (Chomsky, 1983). Cognition can also be defined as all the processes that transform sensory data as information signals for their further processing in the central nervous system into different mental representations (images, propositions, frames, scripts, scenarios etc.) that are stored in human memory in order to be retrieved and used repeatedly (KCKT, 1997, p. 81).

Cognitive activity takes place in a certain cultural context (KCKT, 1997, p. 52) and depends “on the social context where they occur, regardless of whether these processes involve social or non-social objects” (Huguet, Monteil, & Dumas, 2004). The intentions of the learner and context-based affordances “transform a formalism from a disembodied fact to an embedded or even embodied one” (Sasha A. Barab & Dodge, 2008, p. 99–100). The Situativity theory reads that “the context in which one learns influences one’s coming to know the content to be learned” (Sasha A. Barab & Dodge, 2008, p. 107). For example, participants are faster at identifying the letter colour cues of incongruent colour words when they work “in presence of relatively unpredictable (i.e., attentive or invisible) audiences” than when they work “alone or in presence of a predictable (inattentive) audience” (Huguet, Monteil, & Dumas, 2004, p. 4). If content is used in an authentic context, the meaning of the content can change. The authenticity of a lesson increases if “there is a connection to the larger social context within which students live” (Newmann & Wehlage, 1993). Contextuality of knowledge, according to Sfard, is inherent (Sfard, 1998, p. 10). To ensure variety and interest, the lesson has to consist of two or three parts (Palmer, 1937, p. 170). Authentic practice makes a context valuable and legitimizes “the worth and meaning of the content being practiced” (Sasha A. Barab & Dodge, 2008, p. 100).

The learning situation is usually opposed to a real-world situation. Simulation models are built upon the assumption that “classroom activity should be made to resemble as much as possible the activities in which real-world practitioners engage” (Sasha A. Barab & Dodge, 2008, p. 100). The teacher can establish the learning environment though “it is the student motivation, direction, and achievement that characterize the learning process” (Sasha A. Barab & Dodge, 2008, p. 103).

Instructional materials are usually presented in the context of a topic or anchor. Faculty members “need to eschew materials that are simply didactic and, instead, search for those that are interactive, problem oriented, relevant to real-world issues, and that evoke student motivation” (Chickering & Ehrmann, 1996). Educational materials should be presented “in a certain order and apply the criteria of frequency, ergonomic combination, concreteness, proportion and general expediency” (Palmer, 1937, p. 240). The choice of instructional materials depends on the theoretical principles the teacher uses.

Cognition should be multiintelligent rather than single-intelligent. If the focus of teaching is on the linguistic domain only, the students who are strong in the area will get excellent results (Kashina, 2006, p. 48–49). If the teacher uses exercises like making pictures, technical drawing, listening to music, singing songs, playing games, solving mathematical problems etc., the students who are strong in these areas will get interested in a foreign language. Involving a variety of intelligences will trigger thought processes and enable students to participate more efficiently than purely linguistic exercises. When students realize that they can approach language from their strength areas, they will feel better in the language class and may begin to develop areas that are not their own.

The work that language learners complete at university results in intellectual achievements and competences. There are three criteria to define authentic academic achievement: “construction of knowledge, disciplined inquiry and the value beyond school” (Newmann, Marks, & Gamoran, 1996, p. 282). Knowledge is reciprocally constructed as part of the individual-environment interaction that involves the whole person. Authentic construction of knowledge includes the acts of application, manipulation, interpretation and analysis of prior knowledge. Disciplined inquiry is characterized as using a prior knowledge base, striving for in-depth understanding and expressing conclusions through elaborated communication, which includes nuances, qualifications, details, analogues etc. Connectedness to the world beyond the classroom implies advocating solutions to problems, assistance to people, creating products with utilitarian or aesthetic value and receiving social support for learning.

There seems to be ‘primary matter’ and ‘secondary matter’ in language learning, according to Palmer. Primary matter consists of all simple and underived monologs and a vast number of compound and derived monologs, a vast number of polylogs and an indefinite number of sentences (Palmer, 1937, p. 117). Secondary matter is all units built up from primary matter. It is the duty of the language-teacher to determine primary matter for students. Primary matter should be learnt by heart integrally, i.e. as one lexical unit or phrase. There are three distinct advantages in assimilating integral units rather than in deriving secondary matter by inference: exclusion of any possibility of error, relief from the burden of abstract calculation and immediate utility of matter so learnt (Palmer, 1937, p. 112, 114).

The integral memorizing of models is the best means of language learning. Memorizing means thinking about what the student can hear or read and understanding it rather than repeating it without understanding. Memorizing consists of catenizing (to memorize

the succession of sounds) and semanticizing (to memorize the correct association of the unit with its meaning). The faculty of memorizing contributes to the acquisition of the power of language use. A phrase in its entirety is better memorized than when the student memorizes its separate links one by one. However, few language learners “will give themselves the trouble of memorizing sentences until they are convinced that is the most direct road to the end they wish to attain” (Palmer, 1937, p. 55).

Basic factors in the use of technology for knowledge advancements are student engagement, teacher scaffolding for the development of an explanation-orientation in the students’ discourse, pedagogical strategies to transform a traditional classroom into a knowledge building community, peer scaffolding, group composition, community ethos, teacher-student and student-student online interaction, task structuring, group leadership, meaning-making, collaborative knowledge building and time requirements (Resta & Laferrière, 2007, p. 71–74).

Thus, the primacy of experience and learning by heart are the core of learning. Meaning and knowledge are constructed and grounded in student’s experience. Authentic activity is aimed at gaining maximum experience rather than the best possible result with minimal efforts. If a problem is authentic, a classroom activity to solve the problem is not necessarily authentic. Authentic foreign language learning activity is a complex system that is characterized by the combination of cognitive, linguistic, subjective and social features that determine the progress of learning.

The cognitive features of authentic activity include higher-order thinking, a prior knowledge base, depth of knowledge, in-depth direct and subconscious understanding, theoretical thinking, cognitive acts, multiple intelligences, motivation and memorizing. To motivate language learners, assignments should be fully authentic or contain an element of authenticity.

The linguistic features of authentic activity are conceived of as language primary and secondary matter, the sounds of the language, elaborated communication, substantive conversation, substantial dialogue between teacher and student or students with one another, oral and written work, text, questions based on the text, summary of the text, the clarification of difficulties with the text and making predictions about what will ensue. Oral work precedes written work.

Social and subjective features of authentic activity include personal meaning, real-life context, passive-active work, academic achievement, social and technology affordances etc. A problem should create personal meaning by means of involving student’s personal experience in a contemporary public situation.

Authentic activity takes a long period of time to investigate a problem, uses a variety of resources, different subject areas, collaboration, reflection and assessment. Criteria to define authentic academic achievement are construction of knowledge, disciplined inquiry and the value beyond school. Activity and the personal needs of a language learner are to be bridged. The prerequisites to authenticity are passive work before active work, cultural context and a community of learners. Transforming oral and graphic speech into thoughts precedes transforming thoughts into oral or graphic speech. Authentic activity emphasizes the social nature of cognition and reflects the socio-cognitive dynamics of knowledge building. The correct sequence of actions contributes to a natural process of language acquisition.

Perspectives for further study of authentic educational activity are focused on the semanticizing of a word and the methods of language study.

References:

1. БПС – Большой психологический словарь / сост. и общ. ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко. (2005). 672 с.
2. Кашина, Е. Г. (2006). Традиции и инновации в методике преподавания иностранного языка : учебн. пособие для студентов филологических факультетов университетов. 75 с.
3. КСКТ – Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина / под общ. ред. Е. С. Кубряковой. (1997). 197 с.
4. Berlitz, M. D. (1909). *The Berlitz Method for Teaching Modern Languages. English Part. First Book.* 106 p. Retrieved from <http://beceneslp.edu.mx/pagina/sites/default/files>
5. Brett, C. (2004). Off-line factors contributing to online engagement. *Technology, Pedagogy and Education*, 13(1). P. 83–95.
6. Candelario Mildred. (2022). Retrieved from authentic materials in teaching english – Google Search.
7. Chickering, A., & Ehrmann, S. C. (1996). Implementing the seven principles: Technology as lever. *AAHE Bulletin*. Retrieved from <https://sphweb.bumc.bu.edu/>
8. Chomsky Noam. (1983). *The Psychology of Language and Thought* / Robert W. Rieber (ed.). *Dialogues on the Psychology of Language and Thought*. Retrieved from <https://chomsky.info>
9. Davydov, V. V., Markova, A. K. (1982). A Concept of Educational Activity for Schoolchildren. Retrieved from <https://lhc.ucsd.edu>
10. Herrington, J., Reeves, T. C., & Oliver, R. (2014). Authentic Learning Environments. *Handbook of Research on Educational Communications and Technology*. P. 401–412.
11. Newmann, F. M., Marks, H. M., & Gamoran, A. (1996). Authentic Pedagogy and Student Performance. *American Journal of Education*. Vol. 104. No. 8. P. 280–312.
12. Newmann, F. M., & Wehlage, G. G. (1993). Five Standards of Authentic Instruction. *Educational Leadership*. Vol. 55, No. 2. P. 72–75.
13. Palmer, H. E. (1937). *The Scientific Study and Teaching of Languages*. Oxford University Press, London. 328 p.
14. Pascal Huguet, Jean-Marc Monteil, & Florence Dumas. (2004). The Social Regulation of Cognition: From Colour-Identification in the Stroop Task to Classroom Performances. *Dialogic Learning : Shifting Perspectives to Learning, Instruction, and Teaching*. P. 217–231.
15. Paul Resta, & Thérèse Laferrière. (2007). Technology in Support of Collaborative Learning. *Educational Psychology Review*. Vol. 19. P. 65–83.
16. Reeves Thomas, Herrington Janice, & Oliver Ron. (2002). Authentic Activities and Online Learning. *Quality Conversations, Proceedings of the 25th HERDSA Annual Conference*, Perth, Northern Australia. P. 562–567.
17. Sasha A. Barab, & Tyler Dodge. (2008). Strategies for Designing Embodied Curriculum. *Handbook of research on educational communications and technology*. P. 97–110.
18. Scardamalia, M. (2004). Reflections on the transformation of education for the knowledge age. *Education in the knowledge society*. 5(1). Retrieved from <https://campus.usal.es>
19. Sfard, A. (1998). On two metaphors for learning and the dangers of choosing just one. 27(2). P. 4–13.
20. Stahl, G. (2004). Building collaborative knowing: Elements of a social theory of CSCL. *What we know about CSCL: And implementing it in higher education*. P. 53–86.
21. Younghee Woo, Jan Herrington, Shirley Agostinho, & Thomas C. Reeves. (2007). Implementing Authentic Tasks in Web-Based Learning Environments. *Educuse Quarterly*. No 3. P. 36–43.

ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ ТА ДИСКУРСУ

Отримано: 21 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 5 листопада 2023 р.

Прийнято до друку: 10 листопада 2023 р.

e-mail: gantoniuk@yahoo.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9594-6661>

e-mail: tetiana.v.balashova@lpnu.ua

e-mail: mariia.tkachiv.mfplz.2022@lpnu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-20-25

Антонюк Г. Д., Балашова Т. В., Ткачів М. М. Способи відтворення синтаксичних конструкцій при перекладі з англійської мови на українську. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 20–25.

УДК: 81'25:811.111.

Антонюк Галина Дмитрівна,
кандидат філософських наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики НУ «Львівська політехніка»,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
Балашова Тетяна Вікторівна,
асистент кафедри прикладної лінгвістики НУ «Львівська політехніка»,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
Ткачів Марія Миколаївна,
магістрант кафедри прикладної лінгвістики НУ «Львівська політехніка»,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

У статті розглянуто способи відтворення синтаксичних конструкцій англійської мови засобами української мови, що, зважаючи на різницю морфологічного типу аналізованих мов, викликає певні складності, пов'язані із необхідністю їх перебудови, або трансформації відповідно до вимог мови перекладу. Мета дослідження полягає у дослідженні способів і тактик перекладу граматичних конструкцій на українську. Методи дослідження містять морфолого-синтаксичний аналіз, порівняльний аналіз, компонентний аналіз, комплексний перекладознавчий аналіз, інтерпретативний і описовий аналіз, а також метод кількісного аналізу. На матеріалі корпусів англійських та українських синтаксичних конструкцій різножанрового характеру, емпіричних досліджень і аналітичного огляду літератури продемонстровано факт лакунарності низки синтаксичних форм, що примушує перекладача до необхідності застосування перекладацьких трансформацій при перекладі. Такими трансформаціями є: перетворення внутрішньої форми слова, словосполучення; повної заміни однієї частини мови на іншу для адекватної передачі змісту висловлювання, 3) зміни синтаксичної конструкції чи порядку слів в реченні паралельно із заміною частинимовних приналежностей. До того ж, процес перекладу викликає необхідність трансформацій не лише на граматичному рівні, а й на лексичному.

Перекладацькі трансформації є необхідним прийомом перекладу, що передбачають зміну формальних компонентів вихідного тексту із збереженням інформації, призначеної для передачі.

За допомогою трансформацій при різниці синтаксичної конструкції в англійській та українській мовах зберігається еквівалентність загальної сукупної семантики речення як одиниці синтаксичного рівня, що, в свою чергу, забезпечує адекватність перекладу, зберігаючи природність побудови синтаксичної структури речення в українській мові.

Ключові слова: синтаксичні конструкції, граматичні конструкції, переклад, трансформація, адекватність, еквівалентність.

Halyna Antonyuk,
PhD, Associate professor of the Department of Applied Linguistic,
Lviv Polytechnic National University
Tetyana Balashova,
assistant of the Department of Applied Linguistic,
Lviv Polytechnic National University
Mariia Tkachiv,
a graduate student at the Department of Applied Linguistics,
Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine.

METHODS OF TRANSLATING SYNTACTIC CONSTRUCTIONS FROM ENGLISH TO UKRAINIAN

The article focuses on the study of the ways of reproduction of the syntactic structures of English by the means of the Ukrainian language, which, taking into account the difference in the morphological type of the analyzed languages, causes certain difficulties associated with the need for their reconstruction or transformation in accordance with the requirements of the language of translation.

The purpose of the study is to study the methods and tactics of translating grammatical constructions into Ukrainian.

Research methods include morphological and syntactic analysis, comparative analysis, component analysis, complex translational analysis, interpretive and descriptive analysis, as well as the method of quantitative analysis. Empirical studies and an analytical review of the literature on the material of corpora of English and Ukrainian syntactic constructions of a diverse nature demonstrated the fact that a number of syntactic forms are lacunar, which forces the translator to apply translation transformations during translation, which involves 1) transformation of the internal form of a word, phrase, 2) its complete replacement to another for adequate transmission of the content of the utterance, 3) changes in the syntactic structure or order of words in a sentence in parallel with the replacement of participles. In addition, the translation process requires transformations not only at the grammatical level, but also at the lexical level.

Translation transformations in the article are interpreted as a necessary technique of translation, which consists in changing the formal (lexical or grammatical transformations) or semantic (semantic transformations) components of the original text while preserving the information intended for transmission. With the help of transformations, when the syntactic construction is different in English and Ukrainian languages, the equivalence of the overall overall semantics of the sentence as a unit of the syntactic level is preserved, which, in turn, ensures the adequacy of the translation, preserving the naturalness of the construction of the syntactic structure of the sentence in the Ukrainian language.

Keywords: syntactic constructions, grammatical constructions, translation, transformation, adequacy, equivalence.

Постановка проблеми. Перекладознавство як наука, що постійно розвивається, вирішує значне коло проблем і дискусійних питань, пов'язаних із перекладом різних мовних одиниць та їх угруповань, у намаганні запровадити способи зробити переклад адекватним (Вихованець, Городенська, 2004: 6-10).

Втім, зважаючи на різницю морфологічного типу певних мов, як свідчить порівняння англійської та української, граматичні конструкції можуть викликати певні складності, пов'язані із необхідністю їх перебудови або трансформації відповідно до вимог мови перекладу (Верба, 1995: 4). У загальному контексті перекладознавства важливим є питання перекладу граматичних конструкцій з англійської мови на українську (і навпаки), що пояснюємо різними системами мов.

Актуальність дослідження полягає в тому, що граматичні конструкції є обов'язковим аспектом мови оригіналу, який в процесі перекладу підлягає необхідності передачі засобами іншої мови, що в разі невідповідності цих структур може представляти особливу складність.

Об'єктом дослідження є граматичні конструкції англійської мови.

Предметом дослідження є способи перекладу граматичних конструкцій з англійської на українську.

Матеріалом дослідження виступили 650 речень, що містять різного типу граматичні конструкції, що були дібрані з різних за жанрами текстів – художніх, публіцистичних (сайти суспільно-політичних новин), що є українськими перекладами англомовних текстів перелічених жанрів (Вульф, 2011; Роулінг, 2020; Rowling 2018; Woolf, 2008).

Методи дослідження, застосовані в роботі, містять метод суцільної вибірки, морфолого-синтаксичний аналіз, порівняльний аналіз, компонентний аналіз, комплексний перекладознавчий аналіз, інтерпретативний і описовий аналіз, метод кількісного аналізу, методи корпусної лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З огляду на актуальність та зацікавленість науковців до зазначеної теми, питання способів передачі граматичних, синтаксичних, фразеологічних конструкцій з англійської мови на українську і навпаки перебували і перебувають у фокусі досліджень численних вітчизняних та зарубіжних мовознавців, перекладачів, культурологів, а саме: Корунця І.В. (Корунець, 2017), Вихованець І. Р., Городенська К. Г. (Вихованець, Городенська, 2004), Гуйванюк Н. В. (Гуйванюк, 2003), Дубенко О. Ю. (Дубенко, 2011), Загнітко А.П. (Загнітко, 1994), Hewings M. (Hewings, 2005), Valeika L. (Valeika, 2003) та ін.

Метою нашого дослідження є дослідити способи і тактики перекладу граматичних конструкцій з англійської мови на українську на матеріалі текстів сучасної художньої прози та публіцистичних джерел (див.: список джерел).

Перш ніж перейти до етапу опису особливостей відтворення синтаксичних конструкцій засобами іншої мови в ході перекладу визначимось із ключовим терміном – поняттям синтаксичної конструкції, її типами в ракурсі порівняльної граматики англійської та української мов.

Синтаксичні конструкції мови ґрунтуються на особливого типу зв'язку між мовними одиницями, що також називається синтаксичним.

Синтаксичний зв'язок є вираженням взаємозв'язку елементів у синтаксичній одиниці, тобто слугує для вираження синтаксичних відношень між словами, будує синтаксичну структуру речення та словосполучення, створює умови для реалізації лексичного значення слова. Синтаксичні відношення – це ті змістові відношення, які у синтаксисі кваліфікуються як граматичні значення словосполучення, визначають специфіку синтаксичної структури речення, складають значення членів речення, значення складносурядних і безсполучникових речень тощо (Гуйванюк, 2003: 207–208). Тож структури речень, найбільш типові для певної мови, ґрунтуються на цих стосунках.

Найпростіший базовий тип речення в англійській мові складається з підмета і присудка, що яких може додаватись додаток (що разом утворюють прототипову базову модель SVO – Subject+Verb+Object), а також можуть нанизуватись інші члени речення, що роблять його розширеним (Yule, 2003:16).

Окрім простого типу речення, в англійській мові зустрічаємо досить розгалужене розмаїття інших більш складних конструкцій або простих, але типово англійських, і саме специфічно-англійські або ускладнені синтаксичні конструкції представляють складність при перекладі.

Складна синтаксична конструкція – це складне речення з різними видами зв'язку. У такому реченні його частини сполучаються між собою як сполучниковим (сурядним, підрядним), так і безсполучниковим зв'язком (Evans, 2008: 46). В залежності від різних комбінацій типів зв'язку, між частинами можливі такі різновиди складних синтаксичних конструкцій – з сурядністю, підрядністю, із безсполучниковим зв'язком (Side R., Wellman G., 2000: 57) тощо.

Зокрема, в англійській мови значна кількість багатofункціональних синтаксичних конструкцій, серед яких виділяють активні і пасивні, особові і безособові (з безособовим it, there is/there are), інфінітивні конструкції як об'єктна конструкція (Objective infinitive construction), або конструкція зі складним додатком (Complex Object); суб'єктивна конструкція (Subjective infinitive construction), конструкція з for (For-to infinitive construction) [16, с. 49]; герундіальні конструкції та обороти або обороти з ing-формами; порівняльні звороти тощо.

Також певну складність в перекладі можуть складати необхідність передачі нестандартних синтаксичних конструкцій, які є стилістичними засобами виразності і передбачають застосування нестандартних конструкцій, які базуються часто на відході від нормативної структури речення в англійській мові (Статкевич, 2020: 162-172).

Зокрема, для розмовної англійської мови характерними є: перерозподіл кордонів речення, еліптичні речення, надмірність синтаксичного побудови, зміщені конструкції тощо. До них належать ті, що мають випадки стилістичної інверсії, різні види транспозицій, а також компресії вихідної синтаксичної конструкції, прикладом чого є еліipsis, що, зокрема, передбачає навмисний пропуск певного члена речення, що стає зрозумілим з контексту (*If teenage baby – sitters typical, there's hope yet*). (Side R., Wellman G., 2000: 189), або ж ті, що в плані розширення структури речення, можуть ґрунтуватись на вставних конструкціях, що допомагають передавати різні відтінки значення.

Починаючи вивчати питання перекладу в аспекті синтаксису, треба розпочати з того, що українська і англійська мова належать за морфологічною типологією до різних типів мов: українська є синтетичною, а англійська – аналітичною. Звідси витікає дійсна суперечливість питання стосовно теоретичних та практичних особливостей перекладу синтаксичних конструкцій і оборотів українською з англійської мови (Коорунець, 2000). І зазначене пов'язано насамперед із тим, що деякі синтаксичні конструкції – як інфінітивні або герундіальні є одними з найуживаніших явищ англійської граматики, а герундій ще і єдиною формою дієслова в англійській мові, жодних аналогів якої немає в українській мові і самі конструкції вирізняються специфікою з точки зору будови і характеру формування. Те саме можна сказати стосовно форми дієприкметника теперішнього часу дійсного способу активного стану: якщо для англійської мови (та інших європейських мов) форма дієприкметника у теперішньому часі активному стані є типовою, то для української мови вживання дієприкметника, передусім в активній формі, є нетиповим і рідковживаним (Вихованець, 2004).

Оскільки в українській мові такі синтаксичні конструкції як інфінітивні конструкції зі складним додатком та суб'єктом, а також герундіальні конструкції є відсутніми, то логічним в процесі перекладу є комплексне застосування лексико-семантичних та граматичних перетворень з дотриманням головної вимоги: збереження адекватності. Щодо перекладу таких інфінітивних синтаксичних конструкцій з англійської мови на українську (Complex object, Complex subject), то слід зазначити, що відсутність прямих аналогів в українській мові, порівняно із англійською, стимулює перекладацьку та авторську діяльність з метою адекватного передавання змісту з цими конструкціями мовою, для якої вони не є притаманними.

Аналіз публікацій [1; 2; 5; 10; 13-17; 20; 21] засвідчив, що науковці поглиблено вивчають безособові та неозначені форми дієслова, зокрема сферу зацікавлень складають англійський інфінітив та герундій, тобто дієслівні форми, які не мають однозначного трактування у мовознавстві загалом і у перекладознавстві зокрема. У колі загальних питань перекладознавства мовні одиниці і конструкції з такими дієслівними формами становлять практичний інтерес в плані комплексного компаративного аналізу.

Аналітичний огляд літератури та спостереження в ході емпіричних досліджень продемонстрував факт лакуарності певних синтаксичних форм, в результаті чого перед перекладачем виникає завдання застосовувати трансформації під час перекладу, що, в свою чергу, передбачає перетворення внутрішньої форми слова, словосполучення, або ж її повної заміни на іншу для адекватної передачі змісту висловлювання, або ж зміни синтаксичної конструкції чи порядку слів в реченні паралельно із заміною частиномовних приналежностей.

Це є необхідним кроком, зважаючи на відсутність в українській мові низки граматичних категорій або оборотів з ними, чи то синтаксичних функцій у певних частин мови, і як результат – процес перекладу передбачає необхідність трансформацій не лише на граматичному рівні, а й на лексичному (Вихованець, 2004).

Кілька зауваг щодо поняття «перекладацькі трансформації». У науковій літературі прослідковується таке визначення цього поняття:

1. Перекладацькі трансформації є прийомом перекладу, що полягає в зміні формальних (лексичні або граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів початкового тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі і є необхідними через різницю синтаксичного ладу і лексико-семантичної системи двох мов перетворення елементів вихідного тексту з метою забезпечення повноцінного перекладу (Вихованець, Городенська, 2004: 7).

2. Переклад з однієї мови на іншу неможливий без граматичних трансформацій, і граматичні трансформації – це, в першу чергу, перебудова пропозиції (зміна її структури) і заміни – як синтаксичного, так і морфологічного порядку.

В ході нашого дослідження було виявлено, що всі види синтаксичних перетворень при перекладі можна звести до п'яти типів, а саме: так звана нульова трансформація, перестановка, заміна або заміщення, додавання і опущення.

При повному співпаданні семантико-стилістичних характеристик англійського та українського речень в контексті застосовується в плані синтаксису *нульова трансформація*.

We sit here and she knits or reads.

Ми сидимо тут, і вона в'яже або читає.

В цьому прикладі речення перекладене з англійської мови на українську без жодних структурних змін синтаксису, оскільки семантико-граматична структура оригінала співпадає із семантико-граматичною структурою перекладу. Стилістичні характеристики і контекст, в якому застосовані речення оригіналу і перекладу також співпадають.

Виходячи з того, що англійська і українська мови належать до різних типів (аналітичного і синтетичного) мов, застосування синтаксичних перекладацьких трансформацій є аргументованим і необхідним, однак великої різноманітності синтаксичних перекладацьких трансформацій немає. Заміна та перестановка – головні синтаксичні трансформації.

В разі розходження традицій актуального членування речення в мові оригіналу і перекладу, але за умови одночасного співпадання семантичних характеристик англійського і українського речень, застосовується така синтаксична трансформація як перестановка.

But of course she knew perfectly well.

Але вона, зрозуміло, прекрасно це знала (Жовтобрюх, 1972: 41).

Перестановка полягає в зміні лінійного розташування членів речення. Головними причинами перестановок є дотримання прямого порядку слів в аналітичних мовах. Українська граматична система завдяки наявності закінчень дозволяє

вільне розташування членів у реченні. Тому в процесі перекладу з англійської мови на українську можливими є перестановки навіть без необхідної на те причини, задля благозвучності, не говорячи про ситуації, коли є конструктивна невідповідність. Наприклад:

I was the only person who understood the essence of her suggestion. До кінця суть її пропозиції зрозумів тільки я.

Причиною є також відмінність побудови речення, наприклад, вживання пасивних конструкцій, які зустрічаються в англійській мові частіше, аніж в українській. Якщо пасив не замінюється на активне безособове речення, то в ньому змінюється порядок слів. В українській мові присудок ставиться перед підметом, напр.: *The important international constructions have been started in our country in recent years. – В останні роки у нашій країні розпочалось будівництво важливих міжнародних об'єктів.*

Закріпленний порядок слів в англійському реченні допомагає визначити, до яких частин мови належать ті чи інші члени речення, а інколи такий порядок є єдиним допоміжним засобом при перекладі на українську мову. Наприклад: *Usually mothers father children.* Слово *mothers* тут займає місце підмету, тоді як слово *father* займає другу позицію в реченні, і є присудком, отже перекладається виховувати, причому саме порядок слів в цьому реченні визначає частини мови належність складових, наприклад: *Зазвичай матері виховують дітей*, або за рахунок перестановки, що більш натурально підходить для українського синтаксису: *Зазвичай дітей виховують матері.*

При частковому або повному неспівпадінні структурно-семантичних і стилістичних властивостей мовних елементів мови оригіналу і мови перекладу, а також синтаксичних зв'язків застосовується *заміна*.

Заміни є ще одною часто вживаною перекладацькою трансформацією, яка полягає у заміні однієї синтаксичної конструкції іншою. Тут є, зокрема, *антонімічний переклад* лексичних одиниць, при якому речення також змінює свій тип, тобто із позитивного стає негативним чи навпаки.

Could you help me, please?

Чи не могли б ви мені допомогти?

Поширеними є випадки також заміни однієї синтаксичної конструкції іншою. Наприклад, при перекладі англійських пасивних речень пасив нерідко замінюють активним безособовим реченням:

She was answered immediately.

Їй відповіли одразу ж.

Передача англійських інфінітивних конструкцій часто робиться за допомогою українського підрядного речення:

She watched him to be going away. – Вона бачила, як він йшов геть.

Герундіальні обороти можуть складатись з присвійного займенника або іменника, що іноді може стояти в формі присвійного відмінку, та герундія, до яких часто можуть також належати залежні від нього слів.

В реченні герундіальні обороти можуть вживатись в різних синтаксичних функціях, і на українську в переважній кількості проаналізованих контекстів перекладаються вони підрядним реченням, яке вводиться сполучною фразою "те, що". При цьому перекладним еквівалентом самого герундія виступає особова форма дієслова, а рідше – приєдник-іменникове словосполучення, що спостерігаємо у наведених прикладах:

The volume of the playing music cannot be switched off by simply touching the screen. – Звук музики, що грала, не можна було вимкнути простим доторканням до екрану.

Або ж порівняємо аналогічні ситуації, що спостерігаємо в наступній парі речені із аналогічним перетворенням:

The harder the metal is, the less is the chance of its being broken. Що твердішим є метал, то меншою є ймовірність його руйнування.

Her having completed these tests on time was a surprise for everyone. – Те, що вона завершила ці тести вчасно, було для всіх значним сюрпризом.

Що стосується складних англійських речень, при перекладі на українську вони можуть замінюватись двома складнопідрядними реченнями, або навпаки, декілька простих – складними реченнями, оскільки українській притаманні складні речення. Наприклад, заміну складного речення двома складнопідрядними спостерігаємо у наступних прикладах:

Nothing remained in her drawing-room with which she had any association, or to which any sentiment was attached; and she had invited me that day to see the fashionable glory in which she now lived.

В кімнаті для гостей у неї не залишилось нічого, що могло б нагадати про минуле або змушувати радіти її серце. В той день вона запросила мене помилуватись модними розкошами, в яких вона тепер перебувала.

При виявленні підтекста або імплікованих смислів з глибинної структури речення до поверхневої структури у відповідності з вимогами мови перекладу застосовується *додавання*. Це є необхідним, коли англійська структура речення занадто компресована і не має безпосереднього аналога в українській мові, саме тому потребує додавання елементів речення, що, з точки зору української мови відбувається розширення речення.

Nothing matched, but everything harmonized.

Всі речі здавались далекими одне від одного за стилем, але, тим не менш, вельми комбінувались.

Це є можливим в разі наявного контексту, коли він є зрозумілим.

При наявності в реченні оригіналу інформації, яка має бути імплікована при перекладі для досягнення семантико-стилістичної адекватності, застосовується *опущення*.

There is only one thing I must tell you. Але має попередити вас про таке.

Таким чином, в процесі перекладу художнього тексту перед нами стоїть завдання не тільки передати зміст, здійснити переклад в його прагматичному розумінні, скільки передати особливий вид міжкультурної, культурно-етнічної і художньої комунікації, для якої цінність представляє сам текст як значуща смислова одиниця і предмет художнього зображення і сприйняття. Для здійснення такого виду перекладу необхідно є застосовувати синтаксичні трансформації.

Наведені у цій статті приклади не вичерпують всіх можливих синтаксичних заміни. Варто зазначити, що в під синтаксичні трансформації підпадають усі члени речення і синтаксичні конструкції, що, в свою чергу, обумовлює їх кількість та різноманітність.

Важливо, щоб, незважаючи на трансформації, при різниці синтаксичної конструкції в англійській та українській мовах зберігалась еквівалентність загальної сукупної семантики речення як одиниці синтаксичного рівня, що, в свою чергу, забезпечує адекватність перекладу, зберігаючи природність побудови синтаксичної структури речення в українській мові.

Висновок. В ході роботи було встановлено, що при перекладі синтаксичних конструкцій необхідно, перш за все, враховувати їх синтаксичну функцію, далі – обирати оптимальний спосіб перекладу з огляду на норми української мови.

Наведені в дослідженні систематизовані дані мають не лише загальнотеоретичне, але й насамперед практичне значення, адже виявлені конструктивні рішення при перекладі синтаксичних конструкцій на українську можуть бути використані передусім при перекладі на українську мову з метою досягнення еквівалентності.

До того ж, процес відтворення англійських синтаксичних конструкцій засобами української мови в перспективі може бути оптимізовано шляхом залучення інструментарію і методів корпусної лінгвістики (укладання паралельних двомовних корпусів аналізованих мов), що сприятиме систематизації та узагальненню закономірностей відповідників.

Література:

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL : <http://sum.in.ua/>.
2. Білецька О.О. Переклад інформаційно-новинних текстів у контексті міжкультурної комунікації. *«Молодий вчений»*. 2016. С. 638–642.
3. Верба Г.В., Верба Л.Г. Довідник з граматики англійської мови. Київ: Освіта, 1995. 320 с.
4. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови. Київ: Пульсари, 2004. 398 с.
5. Гнатюк Г. М. Словотвір дієприкметників. Словотвір сучасної української літературної мови: кол. мон. Київ: Наукова думка, 1979. С. 211–227.
6. Гуйванюк Н. В. Складні ускладненні речення: Теоретично-практичний блок. Чернівці: Рута. 2003. 145 с.
7. Дубенко О. Ю. Порівняльна стилістика англійської і української мов: навч. посібник. Вид. 2-е перероб. і доп. Вінниця : Нова книга, 2011. 328 с.
8. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Київ: Вища. шк., 1972. 406с.
9. Загнітко А. П. Сучасна літературна мова. Синтаксис простого ускладненого і складного речення. Донецьк: Вид-во ДОНДУ. 1994. 204 с.
10. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Ч. 1. Граматичні труднощі. Вінниця: Нова книга, 2001. 317 с.
11. Карабан В. І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську мову: навч. пос. Вінниця: Нова книга, 2003. 608 с.
12. Корунець І. Порівняльна типологія англійської та української мов. Вінниця: Нова книга, 2003. 464 с.
13. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підр. 5-те вид., виправ. і допов. Вінниця : Нова Книга, 2017. 448 с.
14. Науменко Л. П., Гордєєва А. Й. Практичний курс перекладу з англійської мови на укр: навч. пос. Вінниця : Нова книга, 2011. 136 с.
15. Недбайло К. М. Транспозиції частин мови в перекладі з англійської мови на українську (на матеріалі художніх текстів): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 2008. 20 с.
16. Статкевич Л. П., Корж-Ікаєва Т. Г. Особливості перекладу дієприкметника і герундія в українській та англійській мовах. Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство). № 14. 2020. С. 167-172.
17. Тадля К. В. Особливості перекладу стилістичних прийомів створення образності в авторському дискурсі (на матеріалі роману Гарпер Лі «Вбити пересмішника»). *Науковий огляд*. 2020. № 8 (71). URL : <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/2159>
18. Alexander L. G. Longman English Grammar. Longman, 2003. 362 p.
19. Eastwood J. Oxford Guide to English Grammar. Oxford University Press, 2002. 446 p.
20. Evans V. FCE Use of English 2. Express Publishing, 2008. 259 p.
21. Foley M., Hall D. Longman Advanced Learners' Grammar. Longman, 2003. – 384 p.
22. Hewings M. Advanced Grammar in Use. Cambridge University Press, 2005. 119 p.
23. Side R., Wellman G. Grammar and Vocabulary for Cambridge Advanced and Proficiency. Longman, 2000. 286 p.
24. Swan M. Practical English Usage. Oxford University Press, 2005. 658 p.
25. Valeika L. An Introductory Course in Theoretical English Grammar. Vilnius Pedagogical University, 2003. 135 p
26. Yule G. Explaining English Grammar. Oxford University Press, 1998. 350 p.

Список джерел фактичного матеріалу:

1. Вулф В. Хвилі. К.: Страта, 2011.
2. Ролінг Дж. Гарі Поттер і філософський камінь. К., 2020.
3. BBC News Україна // <https://www.bbc.com/ukrainian>
4. BBC News // <https://www.bbc.com>
5. Rowling J. Harry Potter and Philosopher's stone. L., 2018.
6. Woolf V. The Waves. L: HCP, 2008.

References:

1. Academic explanatory dictionary of the Ukrainian language. URL : <http://sum.in.ua/>.
2. Biletska O.O. Translation of informative and news texts in the context of intercultural communication. "Young scientist", 2016. p. 638-642.
3. Verba G.V., Verba L.G. Handbook of English grammar. Kyiv: Osvita, 1995. 320 p.
4. Vyhovanets I.R., Horodenska K.G. Theoretical morphology of the Ukrainian language. Kyiv: Pulsary, 2004. 398 p.
5. Hnatiuk G. M. Vocabulary of participles. Vocabulary of the modern Ukrainian literary language: a collective monograph. Kyiv: Naukova dumka, 1979. P. 211–227.
6. Guivanyuk N. V. Complex sentence complications: Theoretical and practical block. Chernivtsi: Ruta. 2003. 145 p.
7. Dubenko O. Yu. Comparative stylistics of the English and Ukrainian languages: 2nd revision. Vinnytsia: New Book, 2011. 328 p.
8. Zhovtobryukh M. A., Kulyk B. M. Course of modern Ukrainian literary language. Kyiv: High. School, 1972. 406p.
9. Zagnitko A.P. Modern literary language. Syntax of a simple complex and complex sentence. Donetsk: View of DONDU. 1994. 204 p.
10. V. I. Karaban. Guide to the translation of English scientific and technical literature into Ukrainian. Part 1. Grammatical difficulties. Vinnytsia: New Book, 2001. 317 p.
11. Karaban V. I., Mays J. Translation from Ukrainian to English: teaching. Vinnytsia: New Book, 2003. 608 p.
12. Korunets I. Comparative typology of the English and Ukrainian languages. Vinnytsia: New Book, 2003. 464 p.

13. Korunets I. V. Theory and practice of translation (aspect translation): sub. 5th ed., Vinnytsia: New Book, 2017. 448 p.
14. Naumenko L. P., Gordeeva A. Y. Practical course of translation from English to Ukrainian: teaching. village Vinnytsia: New Book, 2011. 136 p.
15. Nedbailo K. M. Transposition of parts of speech in translation from English to Ukrainian (based on artistic texts): autoref. thesis for obtaining sciences Ph.D. philol. Sciences: 10.02.16. Kyiv, 2008. 20 p.
16. Statkevich L. P., Korzh-Ikayeva T. G. Peculiarities of the translation of the participle and the gerund in the Ukrainian and English languages. Scientific bulletin of I. Franko DDP. Series: Philological sciences (linguistics). No. 14. 2020. P. 167-172.
17. Tadya K.V. Peculiarities of translation of stylistic techniques of creating imagery in the author's discourse (based on the material of Harper Lee's novel "To Kill a Mockingbird"). Scientific review. 2020. No. 8 (71). URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/2159>
18. Alexander L. G. Longman English Grammar. Longman, 2003. 362 p.
19. Eastwood J. Oxford Guide to English Grammar. Oxford University Press, 2002. 446 p.
20. Evans V. FCE Use of English 2. – Express Publishing, 2008. 259 p.
21. Foley M., Hall D. Longman Advanced Learners' Grammar. Longman, 2003. 384 p.
22. Hewings M. Advanced Grammar in Use. Cambridge University Press, 2005. 119 p.
23. Side R., Wellman G. Grammar and Vocabulary for Cambridge Advanced and Proficiency. Longman, 2000. 286 p.
24. Swan M. Practical English Usage. – Oxford University Press, 2005. 658 p.
25. Valeika L. An Introductory Course in Theoretical English Grammar. Vilnius Pedagogical University, 2003. 135 p
26. Yule G. Explaining English Grammar. Oxford University Press, 1998. 350 p.

List of sources of factual material:

1. Wolf V. Waves. K.: Strata, 2011.
2. Rowling J. Harry Potter and the Philosopher's Stone. K., 2020.
3. BBC News Ukraine // <https://www.bbc.com/ukrainian>
4. BBC News // <https://www.bbc.com>
5. Rowling J. Harry Potter and Philosopher's stone. L., 2018.
6. Woolf V. The Waves. L: HCP, 2008.

Отримано: 24 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 1 листопада 2023 р.

Прийнято до друку: 7 листопада 2023 р.

e-mail: sgurbanska@yahoo.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1242-5896>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-26-29

Гурбанська С. О. Постмодернізм як образно-стильова система художнього досвіду. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 26–29.

УДК: 81-2:811.111-26:7.038.6

Гурбанська Світлана Олександрівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Київський національний університет культури і мистецтв**ПОСТМОДЕРНІЗМ ЯК ОБРАЗНО-СТИЛЬОВА СИСТЕМА ХУДОЖНЬОГО ДОСВІДУ**

У статті розглянуто теоретичне підґрунтя постмодернізму – культурно-філософську проблематику постструктуралізму, що характеризується вираженням алогічної сутності світобудови, тотальною руйнацією суб'єкта та будь-якої цілісності. Постмодернізм виразно характеризує нове постіндустріальне суспільство з його децентрованим світовідчуттям і самосвідомістю, натомість постмодерністський художній дискурс відтворює ризоматичну модель світу. Постмодернізм виокремився в літературному процесі завдяки своїй мінливості, іманентності, міфопоетичності, фрагментарності, ірраціональності, гіперсимволічності, амбівалентності, а також інтертекстуальності.

Почесне місце у постмодерністському художньому дискурсі посідає саме концепція інтертекстуальності, що пов'язана з ідеєю неокласичної філософії щодо активного значення соціокультурного середовища в процесах смислорозуміння та смислородження. Маркуючи постмодерністський художній дискурс, ця текстова категорія включає в нього й інші тексти, створюючи у такий спосіб особливий семіотичний простір.

Інтертекстуальність визначено як текстову категорію, що невіддільна від текстуальності; розглянуто як феномен, ураховання якого є запорукою розуміння смислу тексту постмодерністського художнього дискурсу, та як вихідний принцип текстотворення, що виражається не лише на міжтекстовому, але й на внутрішньотекстовому рівні. У художній літературі постмодернізму категорія інтертекстуальності творить фрагментований текст, що взаємодіє з іншими текстами. Слугуючи структурною ознакою художніх текстів літератури постмодернізму, вона забезпечує прирощення смислу художнього твору, формуючи в такий спосіб його історико-філологічний контекст. У літературному творі простежуються смислові асоціації з текстами-попередниками, формується складний міжтекстовий комунікативний простір, що сприяє динаміці загальної текстової семантики та структурно-смислової цілісності тексту як гетерогенної структури.

Ключові слова: постмодернізм; постмодерністський художній дискурс; художній текст; інтертекстуальні зв'язки; інтертекстуальність.

Svitlana O. Hurbanska,
PhD in Philological Sciences, Associate Professor,
Kyiv National University of Culture and Arts**POSTMODERNISM AS AN IMAGE AND STYLE SYSTEM OF LITERARY EXPERIENCE**

The article studies the theoretical basis of postmodernism – cultural and philosophical problems of poststructuralism, which is characterized by the expression of the illogical essence of the world structure, the total destruction of the subject and any integrity. Postmodernism clearly characterizes the new post-industrial society with its decentralized worldview and self-awareness. At the same time, postmodern literary discourse reproduces a rhizomatic world model. Postmodernism stood out in the literary process due to its changeability, immanence, mythopoetics, fragmentation, irrationality, hypersymbolism, ambivalence and intertextuality.

The concept of intertextuality, which is related to the idea of neoclassical philosophy regarding the active importance of the sociocultural environment in the processes of meaning understanding and meaning generation, occupies an honorable place in postmodern artistic discourse. Marking postmodern literary discourse, this textual category includes other texts, thus creating a special semiotic space.

Intertextuality is defined as a textual category inseparable from textuality; it is viewed as a phenomenon, the consideration of which is a key to understanding the meaning of the text of postmodern literary discourse, and as a fundamental principle of text creation, which is expressed not only at the intertextual, but also at the intratextual level. In postmodern fiction, the category of intertextuality creates a fragmented text that interacts with other texts. Serving as a structural feature of literary texts of postmodern fiction, it provides an increase in the literary work meaning, thus forming its historical and philological context. In the literary work, semantic associations with previous texts are traced, and a complex intertextual communicative space is formed, which contributes to the dynamics of general textual semantics, structural and semantic integrity of the text as a heterogeneous structure.

Keywords: postmodernism; postmodern literary discourse; literary text (fiction); intertextual connections; intertextuality.

Актуальним на сьогодні є закладення теоретико-методологічних основ дослідження постмодерністського художнього дискурсу в інтертекстуальному аспекті, зокрема крізь призму художнього досвіду. Постмодернізм суттєво вплинув на художню практику, розпочав новий етап у розвитку літератури. Сама ж постмодерністська модель світу посідає чинне місце в художньому дискурсі. Щодо тлумачення поняття постмодернізму, його сутності (від фр. *postmodernisme* – після модернізму) наразі ведуться жваві дискусії. Дослідники (Баран, 1999; Бровко, 2011; Гундорова, 2005 (1, 2); Зборовська, 2004; Костенко, 1991; Стуліна, 2011; Hurbanska, 2014; McHale, 1987) окреслюють особливий період, суперечливий і різнорідний, в еволюції художньої літератури.

В основу формотворення та структурування постмодерністських художніх текстів закладено принцип *нонселекції* (термін Д. Фоккеми) (Fokkema, 1986). Для автора це означає відмову від звичного цілеспрямованого відбору мовних засобів, натомість для читача – відмову від будь-яких спроб вибудувати зв'язну інтерпретацію тексту у своїй уяві. Для постмодернізму характерним є свідомий плюралізм жанрів, мов, стилів, зокрема їхнє співіснування в одному тексті. Слушною є думка О.С. Переломової: «Плюралізм постмодернізму зумовлює його стилістичну різноманітність, яка полягає в застосуванні різних методів і прийомів, що апелюють до численних культурних просторів... замість традиційного дискурсу з'являється

текстуальність без берегів, вільна пошукова дискурсивність. Текст постає не стійкою замкненою структурою, а гетерогенною безмежністю, що має вихід в інші тексти” (Переломова, 2010: 21).

Культурологічний феномен постмодернізму позначає зміну однієї культурної епохи іншою, дозволяє по-новому оцінювати явища й факти минулого та сучасних реалій у зв'язку із накопиченим досвідом, здобутками й надбаннями. Постмодерна доба – це перехід на абсолютно новий якісний рівень, позначений постулатами постмодернізму, що сформувалися наприкінці 60-х рр. XX ст. і пов'язані з критичною рефлексією соціокультурних та філософських контекстів цивілізації. Цей соціокультурний феномен виник в умовах постіндустріального інформаційного суспільства. Він базувався на теоретичних засадах гуманітарного мислення нового типу – постструктуралізму, на його ідейній орієнтації, що полягала у відмові від раціонального сприйняття дійсності, логоцентризму в цілому (розглянуто у дослідженнях науковців: Р. Барт, Ж. Батай, Ж. Бодрийяр, Ф. Гватарі, Ж. Дерріда, Ж. Дельоз, У. Еко, Ф. Лакан, Ж.-Ф. Ліотар, М. Фуко). У другій половині XX ст. постструктуралізм був частково і запереченням структуралізму, і продовженням деяких його ідей. Філософсько-естетичні положення постструктуралізму окреслили специфіку таких традиційних понять, як “автор”, “читач”, “суб’єкт”, “текст”, “дискурс” тощо. Відтак, вивчення проблем відкритості тексту, дискурсивного аналізу, психоаналізу, феміністичної критики, рецептивної естетики, поезики сприйняття, розгляду мови як онтологічної основи мислення, нового історизму, залежності свідомості індивіда від мовних стереотипів часу, здатності мови не лише відбивати свідомість, але й впливати на неї стало надзвичайно актуальним.

У літературознавстві термін “постмодернізм” вживається для характеристики художніх текстів ХХ–ХХІ ст. Якщо спочатку постмодернізм постав як феномен американської культури й літератури, то згодом і всієї західноєвропейської. Елітарна мова модернізму замінюється на мову, що зазнала впливу масової культури, для якої характерне використання художніх стратегій попередніх культурних епох.

Вплив постмодернізму на художню практику зумовив початок нового етапу в розвитку літератури. Цей феномен як образно-стильова система художнього досвіду попередніх епох характеризується еkleктикою різних напрямів літератури. Для постмодернізму властивий розгляд тексту як єдино можливого прояву реальності з характерними йому гібридними художньо-словесними формами, перехрещенням прийомів елітарної та масової літератури, симулятивністю, поліжанровістю, інтертекстуальністю тощо.

Внутрішня сутність постмодернізму, зазначає В. Пахаренко, “полягає в заперечуванні нарративу реалістичного дискурсу, причинно-наслідкової залежності сюжетних ліній, психологічної зумовленості. Тобто його аж ніяк не задовольняє все стереотипне, стале, що породжує стандартну, завчасно очікувану реакцію” (Пахаренко, 2002: 5).

Дослідниця О.С. Переломова дотримується такого погляду на феномен постмодернізму: “Внаслідок змін, які сталися у свідомості членів культурної спільноти, відбувається переформатування картини світу, у тому числі й мовної картини світу учасників культурної комунікації, а отже, змінюється й сам формат культурного дискурсу, його акценти набувають нових конотацій. Дискурсивний простір наповнюється гіперреальністю і симулякрами, які імітують реальність, що в період постмодерну стає більш реальною, ніж сама реальність. Симуляційні коди проникають у різноманітні галузі сучасного суспільного життя, наповнюють інформаційний простір. Постмодерністська культура не претендує на створення абсолютно нового. Вона звертається до минулого, до різних епох, створюючи з них своєрідний архів” (Переломова, 2010: 20–21).

Поняття авторства, особистості в цілому, зокрема й оригінальності або зовсім ігноруються, або ж розглядаються як умовні конструкції, умовні механізми знакових систем мови, ілюзії свідомості тощо. Для постмодернізму характерною є “смерть автора” (поняття Р. Барта), у зв'язку з чим текст створюється і сприймається в такий спосіб, що фігура автора нівелюється: подаються не власні авторські настрої, пристрасті, почуття і враження, а виключно неосязний словник, з якого безупинно черпається письмо. М.О. Шаповал стверджує, що “конкретний зміст терміна “інтертекстуальність” суттєво змінюється залежно від теоретичних та філософських настанов, якими керуються у своїх дослідженнях учені-постструктуралісти. Трактатування тексту як інтертексту через модель цитатного мислення розпочинається теоретичною “смертю суб’єкта” (М. Фуко), яка потім модифікується у “смерть автора” (Р. Барт), що й призводить до смерті окремого тексту, який розчиняється у відвертих та прихованих цитатах, і, як наслідок, смерті самого читача, оскільки свідомість його також становлять самі цитати” (Шаповал, 2009: 32).

Постмодернізм зорієнтований передусім на інтертекстуальність; він містить комплекс текстів, побудованих на запереченні логоцентричного світосприйняття, та використовує будь-які засоби для руйнації стереотипів, уводячи читача в нескінченну гру децентрації (остання є способом існування автора, читача й самого твору).

Варто розрізнити поняття “інтертекст” та “інтертекстуальність” як “результат” і “процес”. Інтертекст, на думку О. К. Рябіної, є засобом інтертекстуальності, що формально виявляє зв'язки з текстом-донором і містить його смисловий потенціал (Рябіної, 2007). Відтак, інтертекст – це присутність одного тексту в іншому, а інтертекстуальність – це процес, який охоплює різні естетичні явища та відношення, що виникають на основі інтертексту. Інтертекстуальність визначається наявністю особливого контексту – інтертексту як виду контекстуальної інформації, що містить у собі зовнішні тексти, з якими пов'язаний текст-реципієнт. Теорія інтертексту надає можливість розглядати природу тексту в загальнокультурному аспекті.

Якщо відштовхуватися від тлумачення тексту як безперервного процесу породження смислу, то очевидним стає те, що “жоден текст не є продуктом текстуального вакууму, жоден не претендує на абсолютну оригінальність і новизну, жоден не перевертає світ, і вже навіть нікого не бентежить те, що нашими літературними теренами блукає “привид” епігонства та плагіату, щонадалі набуваючи вагомішої тілесності” (Шаповал, 2009: 13). Інтертекстуальний аналіз постмодерністських художніх текстів полягає у виявленні інтертекстем, визначенні їхнього зв'язку з претекстами, висвітленні системи образних засобів, що створюються інтертекстуальними фрагментами, дослідженні авторських трансформацій і смислових прирощень, класифікації інтертекстем відповідно до типів міжтекстових зв'язків. Саме реалізація міжтекстових зв'язків, слушно зауважує М.О. Шаповал, “забезпечує використання енергії інших текстів безвідносно до їхнього часового та медійного перебування, а зважаючи на те, що художність є характеристикою суб’єктивною, залежною від панівного канону та оцінної шкали, то інтертекстуально багаті твори мають вищу ймовірність “відчутти” тенденцію читачького запиту.

При цьому причетність до культурного простору через інтертекстуальність може бути не лише маніфестацією престижного знайомства автора із досяжним йому семіотичним спадком, а й певною авторською стратегією, спрямованою на досягнення задоволення від читання” (Шаповал, 2010: 7).

Парадигму постмодернізму, на думку М.В. Стуліної, визначає єдність соціокультурних, соціодискурсивних і соціоантропологічних параметрів. У соціокультурному плані постмодернізм сприяв становленню таких новітніх характеристик картини світу, як деканонізація умовностей, ризоматичність, переоцінка цінностей та відмова від бінарних опозицій. Соціодискурсивний вимір імплікує використання особливих технік і прийомів зображення дійсності: багаторівневості організації, “подвійне кодування”, цитатне поєднання несумісного, техніка бриколажу, гібридизація жанрів, авторське маскування, лудичне освоєння дійсності (гра з текстом, гра з читачем), нелінійність, інтертекстуальність тощо. Соціоантропологічні параметри розкривають роль особистості в суспільстві – тілесність, відмова від суб’єкта, множинність “я” (Стуліна, 2011: 18).

Особливою рисою постмодернізму як етапу розвитку літературного процесу є *фрагментарність*: “У постмодерністському тексті поєднуються, а точніше – змішуються, синтезуються, усі різновиди словесної творчості – проза з її епічним началом, поезія з її ліричністю, драма. Поетичні та драматичні уривки посилюють ідейно-стилістичну спрямованість постмодерністської літератури, є своєрідними кульмінаційними моментами, мовними засобами творення художньої образності” (Дегтярьова, 2009: 37). Постмодерністська художня література містить каталог фрагментів різних текстів і стилів, які можуть не вступати в діалог та не співвідноситися між собою, проте існувати всередині одного текстового простору за принципом елементарного близького сусідства. Натомість постмодерністський художній текст організований як еkleктична конструкція із семантично й аксіологічно розрізнених фрагментів, відношення між якими не можуть бути задані як конкретні через відсутність ціннісних орієнтирів. Він характеризується злиттям різних історичних традицій та національних мов художньої творчості; наповнений посиланнями на різних авторів, історичні епохи, культури й субкультури; використовує принципи колажу культурних символів, рясніє цитатами, алюзіями, ремінісценціями, які вільно комбінуються, створюючи нові смисли.

Висновки. З огляду на висвітлене вище, постмодернізм розглядаємо і як синтез повернення до минулого та руху вперед, і як феномен розвитку сучасного літературного процесу у зв’язку із загальнолюдським культурним контекстом. Загальні риси постмодернізму чітко простежуємо через такі терміни й понятійні комплекси: “децентрація”, “смерть автора”, “інтертекстуальність”, “гіперрецептивність”, “деконструкція”, “симулякр”, “фрагментарність”, “цитатність”, “еклектика”, “смерть автора”, “зникнення реальності”, “критика метафізики присутності”, “плюралізм”, “релятивізм”, “інше”, “іронія”, “пародія”, “ілюзія”, “гра”, “карнавалізація”, “містифікація”, “антиутопізм і постутопізм”, “розсіювання значень”, “багатокультурність”, “скептицизм” тощо.

Перспективами подальших наукових досліджень є вивчення текстуальних, контекстуальних й метатекстуальних впливів у постмодерністському художньому дискурсі англійської, американської та української літератури.

Література:

1. Баран Є. Обрій літературного 2000-го. *Кур'єр Кривбасу*. 1999. С. 110–117.
2. Бровко О. О. Новела в структурі української прози : модифікації та функції : монографія ; Держ. закл. “Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. Луганськ : Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2011. 400 с.
3. Гундорова Т. Карнавальний постмодерн. *Післячорнобильська бібліотека : Український літературний постмодерн*. Зб. наук. пр. Київ: Критика, 2005. С. 32–37. (1)
4. Гундорова Т. Феміністичний постмодерн. *Післячорнобильська бібліотека : Український літературний постмодерн*. Зб. наук. пр. Київ: Критика, 2005. С. 39–43. (2)
5. Дегтярьова І. Стилістичний синтаксис української постмодерністської прози. *Українська мова*. 2009. № 3. С. 27–38.
6. Зборовська Н. Літературний процес і завдання критики. *Слово і Час*. 2004. № 4. С. 3–7.
7. Костенко Л. Геній в умовах заблокованої культури. *Літературна Україна*. 1991. № 7. С. 23–26.
8. Мітосек З. Теорії літературних досліджень; пер. з польської. В. Гуменюк, наук. ред. В. Іванюк. Сімферополь: Таврія, 2005. 408 с.
9. Пахаренко В. Постмодерн. *Всесвітня література*. 2002. № 5–6. С. 3–7.
10. Переломова О. С. Інтертекстуальність в українському художньому дискурсі : структурно-семантичний і стилістичний аспекти : автореф. дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова”. Київ, 2010. 34 с.
11. Рябініна О. К. Інтертекстуальність у дискурсі сучасної української преси : лінгвістичний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова”. Харків, 2007. 19 с.
12. Стуліна М. В. Німецький постмодерністський дискурс : лінгвоконцептуальний і лінгвопоетичний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови”. Одеса, 2011. 265 с.
13. Шаповал М. Інтертекст у світлі рампи: міжтекстові та міжсуб’єктні реляції української драми: монографія. Київ: Автограф, 2009. 352 с.
14. Шаповал М. О. Стратегії інтертекстуальності та гра свідомостей у сучасній українській драмі : автореф. дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.06 “Теорія літератури”. Київ, 2010. 36 с.
15. Fokkema D. W. The semantic and syntactic organisation of postmodernist texts. *Approaching postmodernism*. Amsterdam, 1986. P. 81–98.
16. Hurbanska S. Multifunctionality of phraseological units in postmodern literary discourse. *Language, Individual and Society*. Bulgaria, Elenite Holiday Village: International Scientific Publications, 2014. Vol. 8. P. 344–351.
17. McHale V. Postmodernist fiction. NY ; L.: Methuen, 1987. 202 p.

References:

1. Baran Ye. Obriy literaturnoho 2000-ho (The horizon of the literary 2000s). *Kur'yer Kryvbasu*. 1999. S. 110–117.
2. Brovko O. O. Novela v strukturі ukrayins'koyi prozy : modyfikatsiyi ta funktsiyi (Novel in the structure of Ukrainian prose: modifications and functions) : monohrafiya ; Derzh. zakl. “Luhans'k. un-t imeni Tarasa Shevchenka”. Luhans'k : Vyd-vo DZ “LNU imeni Tarasa Shevchenka”, 2011. 400 s.
3. Dehtyar'ova I. Stylistychnyy syntaksys ukrayins'koyi postmodernists'koyi prozy (Stylistic syntax of Ukrainian postmodern prose). *Ukrayins'ka mova*. 2009. № 3. S. 27–38.
4. Fokkema D. W. The semantic and syntactic organisation of postmodernist texts. *Approaching postmodernism*. Amsterdam, 1986. P. 81–98.

5. Hundorova T. Feministichnyy postmodern (Feminist postmodernism). *Pislyachornobyl's'ka biblioteka : Ukrayins'kyy literaturnyy postmodern*. Zb. nauk. pr. Kyiv: Krytyka, 2005. S. 39–43. (2)
6. Hundorova T. Karnaval'nyy postmodern (Carnival postmodernism). *Pislyachornobyl's'ka biblioteka : Ukrayins'kyy literaturnyy postmodern*. Zb. nauk. pr. Kyiv: Krytyka, 2005. S. 32–37. (1)
7. Hurbanska S. Multifunctionality of phraseological units in postmodern literary discourse. *Language, Individual and Society*. Bulgaria, Elenite Holiday Village: International Scientific Publications, 2014. Vol. 8. P. 344–351.
8. Kostenko L. Heniy v umovakh zablokovanoi kul'tury (Genius in conditions of blocked culture). *Literaturna Ukrayina*. 1991. № 7. S. 23–26.
9. McHale B. Postmodernist fiction. NY ; L.: Methuen, 1987. 202 p.
10. Mitosek Z. Teoriyi literaturnykh doslidzhen (Theories of literary research); per. z polsk. V. Humenyuk, nauk. red. V. Ivanyuk. Simferopol: Tavriya, 2005. 408 s.
11. Pakharenko V. Postmodern (Postmodernism). *Vsesvitnya literatura*. 2002. № 5–6. S. 3–7.
12. Perelomova O. S. Intertekstual'nist' v ukayins'komu khudozhn'omu dyskursi: struktorno-semantychnyy i stylistychnyy aspekty (Intertextuality in the Ukrainian artistic discourse: structural, semantic and stylistic aspects): avtoref. dys. ... dokt. filol. nauk : spets. 10.02.01 "Ukrayins'ka mova". Kyiv, 2010. 34 s.
13. Ryabinina O. K. Intertekstual'nist' u dyskursi suchasnoyi ukayins'koyi presy: lnhvystychnyy aspekt (Intertextuality in the discourse of the modern Ukrainian press: linguistic aspect): avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 "Ukrayins'ka mova". Kharkiv, 2007. 19 s.
14. Shapoval M. Intertekst u svitli rampy: mizhtekstovi ta mizhsbyektni relyatsiyi ukayins'koyi dramy (Intertext in the ramp light: intertextual and intersubjective relations of Ukrainian drama): monohrafiya. Kyiv: Avtohrاف, 2009. 352 s.
15. Shapoval M. O. Stratehiyi intertekstual'nosti ta hra svidomostey u suchasniy ukayins'kiy dramy (Strategies of intertextuality and the game of consciousness in modern Ukrainian drama): avtoref. dys. ... dokt. filol. nauk : spets. 10.02.06 "Teoriya literatury". Kyiv, 2010. 36 s.
16. Stulina M. V. Nimetskyy postmodernistskyy dyskurs: lnhvokontseptualnyy i lnhvopoetychnyy aspekty (German postmodernist discourse: linguoconceptual and linguopoetic aspects): dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 "Hermanski movy". Odesa, 2011. 20 s.
17. Zborovs'ka N. Literaturnyy protses i zavdannya krytyky (Literary process and tasks of criticism). *Slovo i Chas*. 2004. № 4. S. 3–7.

Отримано: 14 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 1 листопада 2023 р.

Прийнято до друку: 6 листопада 2023 р.

e-mail: lena@kilko.name

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1729-4864>

e-mail: nataliagagina@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5403-9221>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-30-33

Лось О. В., Гагіна Н. В. Особливості перекладу фразових дієслів у документах міжнародного права. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 30–33.

УДК: 347.78.034:341

Лось Олена Вікторівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Гагіна Наталія Вікторівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗОВИХ ДІЄСЛІВ У ДОКУМЕНТАХ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Стаття присвячена висвітленню особливостей перекладу фразових дієслів у документах міжнародного права, що поєднують кілька функціональних стилів, зокрема офіційно-діловий та науково-технічний. Тексти таких документів характеризуються певними лексичними, синтаксичними особливостями, значною кількістю термінології різної тематики та способів її функціонування. Їм властива лаконічна, змістовна та точна презентація інформації, нейтральний тон мовлення, відсутність образних засобів, емфатичних виразів тощо. Ключовою вимогою до перекладу подібних текстів є збереження мовностилістичних, прагматичних характеристик тексту оригіналу та дотримання лінгвістичної адекватності в межах правового контексту. У статті автори розглядають деякі особливості перекладу англійських фразових дієслів, що можуть вживатися в різних функціональних стилях, проте набувають специфічних значень у текстах міжнародного права. Джерелом для дослідження обрано текст «Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони». Проведений аналіз засвідчив широке використання фразових дієслів, які вжиті в основному значенні. Розглянуто та проаналізовано приклади перекладу українською мовою фразових дієслів *set out*, *set up*, *provide for*, з якими утворено найбільшу кількість типових для офіційно-ділового стилю лексичних сполучень і, відповідно, мають найбільшу кількість варіантів контекстуального перекладу. З'ясовано, що фразові дієслова, оскільки характеризуються стислістю, водночас виразністю, багатозначністю, виконують важливу лексичну функцію в контексті документів міжнародного права. Лінгвістична особливість тексту документів міжнародного права вимагає уніфікованого підходу до пошуку відповідників при перекладі.

Ключові слова: переклад, фразові дієслова, документи міжнародного права, офіційно-діловий стиль.

Olena Los,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Chernihiv Polytechnic National University
Nataliia Gagina,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Chernihiv Polytechnic National University

PECULIARITIES OF TRANSLATION OF PHRASAL VERBS IN INTERNATIONAL LAW DOCUMENTS

The article deals with some peculiarities of translation of phrasal verbs in International law documents, that combine several functional styles, in particular official, scientific and technical styles. The texts of such documents are characterized by certain lexical and syntactic features, a significant amount of terminology of various fields and methods of functioning. They are distinguished by a concise, meaningful and accurate presentation of information, a neutral tone of speech, the absence of expressive means, emphatic constructions, etc. The key requirement for translation of such types of texts is to preserve linguistic, stylistic, pragmatic characteristics of the original text and observe adequacy within the legal context. In the article, the authors analyse some peculiarities of translation of English phrasal verbs that can be used in different functional styles, but acquire specific meanings in the texts of International law. The text of "Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part" was chosen as the source for the study. The undertaken analysis has shown a wide range of phrasal verbs, which are used in the main meaning. The phrasal verbs *set out*, *set up*, *provide for* form the largest number of lexical units, typical for the official style, and, consequently have the largest number of contextual Ukrainian equivalents. Phrasal verbs characterized by brevity, expressiveness, polysemy, perform an important lexical function in the context of International law documents. The linguistic and stylistic peculiarities of International law documents require a unified approach when translating.

Keywords: translation, phrasal verbs, International law documents, official style.

Актуальність дослідження. В умовах активної розбудови відносин України з міжнародними організаціями нового значення та актуальності набувають міжнародні угоди та офіційно-ділові документи, спрямовані на встановлення та розширення зв'язків на всіх рівнях суспільно-політичної діяльності. Значний масив міжнародних документів, що укладаються, потребує дослідження та аналізу з огляду на специфіку перекладу офіційно-ділового стилю, який вважається одним із найскладніших для відтворення засобами іншої мови. Насамперед, це пов'язано з особливостями стилю та мови документів міжнародного права, специфікою яких є багаторівневість структур, стильова нейтральність, однозначність тлумачення лексичних одиниць, своєрідність комунікативного контексту та засобів комунікації. Оскільки подібним текстам невластива

образність, а саме використання метафор, епітетів тощо, експресивність, розмовність, значний інтерес для нашого дослідження представляють особливості перекладу англійських фразових дієслів у офіційно-діловому дискурсі з огляду на їхню безеквівалентність, тобто відсутність точних відповідників при перекладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітлення різних аспектів перекладу документів офіційно-ділового стилю займалися Д. Бабич, В. Євінтов, В. Калюжна, Д. Касяненко, С. Максимов, Л. Саєнко, І. Сидоренко, Л. Черноватий та інші. Проблему функціонування фразових дієслів в текстах різних стилів та жанрів досліджували Н. Бобер, С. Гурський, Ю. Жлуктенко, І. Зозуля, А. Ніколенко, Дж. Поуві, та інші.

Мета статті – проаналізувати особливості перекладу англійських фразових дієслів українською мовою на прикладі документу міжнародного права (далі МП).

Виклад основного матеріалу дослідження. Висвітлення прийомів і способів перекладу текстів офіційно-ділового стилю вважаємо необхідним через збільшення обсягу інформації та документації в міжнародній сфері. Зазначимо, що тексти офіційно-ділового стилю англійською мовою, зокрема документи МП, характеризуються певними лексичними, синтаксичними особливостями. Вони поєднують риси офіційно-ділового та науково-технічного стилів, вирізняються значною кількістю термінології різної тематики та способів функціонування. Їм притаманні лаконічність, змістовна та точна презентація інформації, нейтральний тон мовлення, позбавлений образних засобів й емоційно забарвлених виразів. Тому документи МП, зазвичай, не передбачають вживання метафор, порівнянь, елементів просторіччя, жаргонних слів тощо. Їм також властиві уніфікація, вживання усталених виразів, типових формул. Тексти документів МП складаються за визначеними стандартами, характеризуються застосуванням клішованих форм і, за рідким винятком, мають високий ступінь перекладності як «екзистенційно еквівалентні», оскільки є юридично еквівалентними, що задекларовано політикою багатомовності міжнародних організацій (Koskinen, 2000).

Варто зазначити, що лексика документів МП складається з загальноживаної лексики, спеціальної, властивої для офіційно-ділового стилю й документів МП, та науково-технічної, що залежить від тематики організації, її профілю та питань, що розглядаються.

Оскільки документи МП належать до спеціальних текстів, тож метою вживання спеціальної лексики є точність висловлювання. Спеціальна лексика завжди вживається в прямому, номінативному значенні, акцент робиться на логічній, а не емоційній складовій, що унеможливує довільне тлумачення. Тому серед проблем, пов'язаних з перекладом документів МП, проблема лінгвістичної та правової адекватності видається найбільш серйозною (Лось, 2013).

Серед інших мовних характеристик спеціальних текстів дослідники зазначають об'єктивність, абстракцію, узагальнення, щільність, лаконічність, емоційну нейтральність, відсутність багатозначності, логічну когерентність, використання конкретних термінів тощо (Alchini, 2013). Звертаємо увагу, що при укладанні такої документації за основу береться так зване «золоте правило інтерпретації» (golden rule of interpretation). Тож, при перекладі документів МП дотримуються принципу «одне слово – одне значення, одне значення – одне слово».

Однією з ключових вимог до перекладу подібних текстів є дотримання лінгвістичної адекватності в межах відповідного правового контексту, а саме збереження мовностилістичних, прагматичних характеристик тексту оригіналу. У контексті вищезазначеної вимоги до перекладу документів МП розглянемо деякі особливості, пов'язані з передачею англійських фразових дієслів.

Фразові дієслова часто вживаються в усному і писемному мовленні, складають значну частку англійського лексикону. Вони складаються з монолексемного дієслова та післядієслівного прислівникового або прийменникового компоненту, який утворює з дієсловами стійкі семантичні та синтаксичні сполучення. Фразове дієслово функціонує як двослівне або багатослівне поєднання «дієслово + прийменник», «дієслово + прислівник» або «дієслово + прийменник + прислівник». Існують різні підходи до вивчення фразових дієслів, зокрема зазначимо, з акцентом на дієслові, на частці, на контексті, на різноманітності значень одного й того ж фразового дієслова (Marks, 2006).

Функція фразового дієслова як композиційно складної мовної одиниці або «когнітивно-семантичного комплексу (Бобер, 2018)» полягає у створенні певного значення в контексті, що є не завжди очевидним з огляду на окремішні значення кожного з його компонентів. У тому випадку, коли такий комплекс набуває ідіоматичного значення, це унеможливує дослівний переклад його окремих компонентів, оскільки післядієслівний компонент може додавати нового значення або змінювати значення дієслова загалом.

Особливий інтерес для нашого дослідження представляють фразові дієслова, які вживаються в різних функціональних стилях, проте можуть набувати специфічних значень у текстах МП.

Ресурсом для дослідження був обраний текст «Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» (Угода, 2022). Так, у тексті документу знаходимо низку фразових дієслів, а саме *deal with*, *carry out*, *set up*, *set out*, *enter into*, *provide for*, *abstain from*, *run out*, *build up*, *bring about*, *allow for*, *come from* тощо. Для аналізу були обрані лише ті, що вирізняються різноманітністю варіантів в українському перекладі.

Фразове дієслово *set up* визначається як «to formally establish a new company, organization, system, way of working, etc» (Cambridge English Dictionary) та перекладається як «засновувати; конструювати, створювати» (Cambridge English-Ukrainian Dictionary). У тексті аналізованого документу знаходимо такі приклади вживання вищезазначеного фразового дієслова: «a legal person *set up* in accordance with the laws», «by means of *setting up* <...> a legal person», «to *set up* undertakings, in particular companies», представлені в різних граматичних формах, що відповідно відображується в українському перекладі наступним чином: «юридичну особу, засновану відповідно до законодавства», «шляхом створення <...> юридичної особи», «створювати підприємства, зокрема акціонерні товариства». Тоді як у наступному прикладі «The Association Council may decide to *set up* any special committee» фразове дієслово, що є частиною складеного дієслівного присудка, передається віддієслівним іменником «Рада асоціації може прийняти рішення про створення будь-якого спеціального комітету».

Використання віддієслівних іменників є типовою ознакою офіційно-ділового стилю української мови. Вони надають повідомленню певної офіційності, забезпечують однозначність, узагальнюють зміст. Зазначимо, що переклад англійських

дієслів саме віддієслівними іменниками в досліджуваних нами документах МП є поширеним явищем. Так, наведемо інші приклади: «to establish conditions for enhanced economic and trade relations <...> by *setting up* a Deep and Comprehensive Free Trade Area» – «запровадити умови для посилення економічних та торговельних відносин <...> завдяки *створенню* поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі»; «through *setting up* an establishment» – «шляхом *заснування* підприємницької діяльності»; «*setting up* of any business arrangement» – «*укладення* будь-якої комерційної домовленості». В українському перекладі спостерігаємо різні лексичні варіанти передачі фразового дієслова «set up» в залежності від атрибутів, з якими він вживається. Отже, маємо «створення зони», «заснування діяльності», «укладання домовленості». Погоджуємось, що варіативність значень, які набувають деякі фразові дієслова, залежать від контексту (McArthur, 1992: 773-774). Проте, добираючи доцільну лексичну одиницю, послугуються принципом вибору домінанти з низки синонімів.

Фразове дієслово *set out* є полісемантичним, із діапазоном значень від «to start an activity with a particular aim», «to start a journey», «to arrange or prepare something for others to see or use», «to arrange something, usually a number of things, in an attractive or organized way», «to begin, to carry out a plan of action», «to give the details of or explain something, esp. in writing» до «to give the details of something or to explain it, especially in writing, in a clear, organized way». Для документів МП характерним є його вживання у значенні «визначати, зазначати». Розглянемо випадки перекладу вищезазначеного фразового дієслова в різних контекстах. Так, зі змістом «визначати», дієслово зустрічається у наступних комбінаціях: «the conditions <...>, *set out* in the two-phase Action Plan» і перекладено як «створення умов <...>, *визначених* у двофазовому Плані дій»; «exceeds the trigger level *set out* in its Schedule» – «досягає граничного *обсягу*, *визначеного* у Графіку»; «*set out* in Article 465 of this Agreement» – «*визначено* статтею 465 цієї Угоди»; «objectives *set out* in paragraph 1» – «цілей, *визначених* у пункті 1»; «as *set out* in Annex V» – «як це *визначено* у Додатку V»; «the reasons *set out* in Article 126» – «підстава, *визначена* у статті 126»; «general exceptions *set out* in Articles 472» – «загальних винятків, *визначених* у статті 472».

Варіант перекладу «зазначати» знаходимо в наступних прикладах: «the trigger percentage *set out* in the Schedule of Ukraine» – «граничний *обсяг*, *зазначений* у Графіку України»; «as *set out* in Annex IX» – «як це *зазначено* у Додатку IX».

Окрім описаного вище, також зустрічаються такі випадки перекладу, як «викладати», «встановлювати», «описувати», «передбачати», які можуть розглядатися як контекстуальні синоніми:

– «under the rules of origin *set out* in Protocol I» – «під *правила* походження, *викладені* в Протоколі I»; «the conditions *set out* in paragraph 1» – «умов, *викладених* у пункті 1»; «in accordance with the procedure *set out* in Article 74(2)» – «відповідно до *процедури*, *викладеної* у статті 74(2)»; «the transit rules and definitions as *set out* in the WTO provisions» – «*правила* транзиту та *визначення*, як вони *викладені* в положеннях СОТ»; «without prejudice to the provisions *set out* in Chapter 5» – «без шкоди для *положень*, *викладених* у Главі 5»;

– «in accordance with the Schedules *set out* in Annex I-A» – «відповідно до *Графіків*, *встановлених* у Додатку I-A»; «the tariff rate *set out* in the Schedule of Ukraine» – «*ставки* ввізного мита, *встановленого* у Графіку України»; «the terms and definitions *set out* in Directive» – «*поняття* та *визначень*, *встановлених* в Директиві»;

– «follow the process *set out* in paragraph 3» – «*дотримуватися процесу*, *описаного* в пункті 3»; «includes the steps *set out* in Annex IX» – «*включає кроки*, *описані* у Додатку IX»;

– «providing for limitations on the rights *set out* in Article 188» – «*запроваджувати обмеження прав*, *передбачених* статтею 188»; «as *set out* in paragraph 4» – «як це *передбачено* пунктом 4».

Варто звернути увагу на випадки недотримання граматичної відповідності при перекладі дієслова такими прийменниками, як «згідно з», «відповідно до»: «in the common transit system *set out* in the Convention» – «в спільній транзитній системі *відповідно до* Конвенції»; «Without prejudice to the provisions on movement of persons *set out* in Title III» – «Без шкоди для положень щодо пересування осіб *згідно з* Розділом III». Приклади свідчать, що такий спосіб передачі не є очевидним або виправданим принагідно до контексту, в якому вживається. Здійснений аналіз варіантів цього фразового дієслова в українському перекладі демонструє використання значної кількості синонімів, що видається іноді надмірним або недоречним з огляду на вимоги, що висуваються до перекладу текстів МП.

Цікавим для аналізу вважаємо також фразове дієслово «provide for» через значний спектр еквівалентів, добраних для його перекладу в досліджуваному нами документі. Словниковому значенню «provide for» відповідає «to have or make plans in order to deal with a possible event in the future», тобто «забезпечувати»; «надавати». Тоді як у текстах офіційно-ділового стилю набуває значення «уможливлувати (про закон, право)»; «обумовлювати», «передбачати», а саме «if a law or agreement provides for something, it allows it to happen or exist» (Cambridge English Dictionary). Проілюструємо вищезазначені варіанти прикладами:

– «The decision shall also *provide for* the reduction» – «Це рішення має належним чином *забезпечувати скорочення*»; «The EU Party and Ukraine shall *provide for* the protection» – «Україна та Сторона ЄС повинні *забезпечити охорону*»; «Both Parties <...> shall *provide for* the following complementary measures» – «Обидві Сторони <...> мають *забезпечити* подальші додаткові заходи»; «The Parties shall *provide for* the fair use» – «Сторони *забезпечують використання*»;

– «the Parties shall *provide for* a further six-month extension» – «Сторони *надають* додаткове шестимісячне *продовження*»; «The Parties shall *provide for* the exclusive right» – «Сторони *надають* виключне *право*»;

– «The Parties shall *provide for* grounds for refusal» – «Сторони *передбачають підстави* для відмови»; «The Parties shall *provide for* adequate legal protection» – «Сторони *передбачають* необхідну *правову охорону*»; «The Parties shall *provide for* the protection of the topography» – «Сторони *передбачають охорону* топографії».

Водночас в українському відповіднику зустрічаємо поодинокі варіанти ситуативного перекладу. Так, наприклад, знаходимо «запроваджувати винятки, обмеження, охорону, систему тощо»: «the Parties may *provide for* other limited exceptions» – «Сторони можуть *запроваджувати* інші обмежені *винятки*»; «Parties may *provide for* the protection of other photographs» – «Сторони можуть *запровадити охорону* інших фотографій»; «Where the Parties *provide for* an exception or limitation to the right of reproduction provided for in Article 173, they may *provide* similarly for an exception» – «Якщо Сторони *запроваджують винятки* або *обмеження* стосовно права на відтворення *відповідно до* статті 173 цієї Угоди, то вони можуть *запроваджувати* аналогічні *винятки*»; «The EU Party and Ukraine shall *provide for* a system for the registration» – «Україна

та Сторона ЄС запроваджують систему реєстрації». Або «встановлювати обмеження, підстави», або навіть «здійснювати огляд»: «Parties may provide for limitations on the rights» – «Сторони можуть встановлювати обмеження прав»; «The Parties shall provide for grounds for refusal» – «Сторони встановляють підстави для відмови»; «The Parties shall provide for a comprehensive review» – «Сторони здійснюють всебічний огляд». Наведені приклади свідчать про суто авторське сприйняття чи глумачення контексту, в якому дієслово функціонує.

Висновки. Проведений аналіз тексту документа МП свідчить про широке використання фразових дієслів у офіційно-діловому стилі. Фразові дієслова виконують важливу лексичну функцію, оскільки характеризуються стислістю й водночас виразністю, багатозначністю в межах контекстів, у яких вони функціонують. Водночас переклад фразових дієслів потребує уніфікованого підходу до пошуку відповідників з огляду на стильові особливості документів МП зі збереженням мовно-стилістичних, прагматичних характеристик тексту оригіналу. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в поглибленні аналізу багатозначності фразових дієслів у документах МП з метою їх систематизації та створення глосарію, що може стати в нагоді для студентів філологічних спеціальностей.

Література:

1. Лось О. В. Особливості перекладу термінів в документах міжнародного права. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Том 1. Вип. 108. С. 204-208.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page#Text.
3. Alchini S. An insight into the translation of international legal language: a case study on the language of Andrew Clapham's Human Rights. Lambert Academic Publishing, 2013. 248 p.
4. Bober N. M. English Phrasal Verbs as Cognitive and Semantic Complexes and Fragment of Multilateral Knowledge of Matrix Format. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 9. Current Trends in Language Development*. 2018. № 18. P. 22–32.
5. Cambridge English Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english>.
6. Cambridge English-Ukrainian Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-ukrainian>.
7. Koskinen K. Beyond Ambivalence: Posmodernity and the Ethics of Translation. Tampere : University of Tampere, 2000. 130 p.
8. Marks J. Wildly irregular or no longer insuperable? *MED magazine*. 2006. Issue 36. URL: <http://bit.ly/3zAy3WX>.
9. McArthur T. The Oxford companion to the English language. Oxford, New York : Oxford University Press, 1992. 1124 p.
10. Nykolayeva, S. Yu. (2012). *Proekt "Tyuning obrazovatelnykh sistem v mire" i formirovaniye inoyazychnoy kommunikativnoy kompetentnosti [The project "Tuning educational systems in the world" and the formation of foreign language communicative competence]. Foreign languages*, 2, 5–12.

References:

1. Los, O. V. (2013). *Osoblyvosti perekladu terminiv v dokumentakh mizhnarodnoho prava [Peculiarities of term translation in the International Law Documents]. Bulletin of the T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium"*. *Pedagogical Sciences*, 1, 108, 204-208.
2. *Uhoda pro asotsiatsiyu mizh Ukrayinoyu, z odniyeyi storony, ta Yevropeys'kym Soyuzom, Yevropeys'kym spivtovarystvom z atomnoyi enerhiyi i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoyi storony [Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part]*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page#Text.
3. Alchini, S. (2013). An insight into the translation of international legal language: a case study on the language of Andrew Clapham's Human Rights. Lambert Academic Publishing.
4. Bober, N. M. (2018). English Phrasal Verbs as Cognitive and Semantic Complexes and Fragment of Multilateral Knowledge of Matrix Format. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University*, 18, 22–32.
5. Cambridge English Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english>.
6. Cambridge English-Ukrainian Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-ukrainian>.
7. Koskinen, K. (2000). Beyond Ambivalence: Posmodernity and the Ethics of Translation. Tampere : University of Tampere.
8. Marks, J. (2006). Wildly irregular or no longer insuperable? *MED magazine*. URL: <http://bit.ly/3zAy3WX>.
9. McArthur, T. (1992). The Oxford companion to the English language. Oxford, New York : Oxford University Press.

Отримано: 11 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 25 жовтня 2023 р.

Прийнято до друку: 1 листопада 2023 р.

e-mail: oleksandr.motorny@lnu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9546-1410>Research ID: <https://ResearchID.co/alexandr>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-34-37

Моторний О. А. Реалізація концептів реінкарнації та пустотності у творчості Мілана Дежінського та Алеша Штегера. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 34–37.

УДК: 821.162.3-1

Моторний Олександр Андрійович,
кандидат філологічних наук, доцент,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

**РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТІВ РЕІНКАРНАЦІЇ ТА ПУСТОТНОСТІ
У ТВОРЧОСТІ МІЛАНА ДЕЖІНСЬКОГО ТА АЛЕША ШТЕГЕРА**

Для сучасного світу характерним є взаємопроникнення ідеологій та релігій. Він є синкретичним, що впливає в тому числі на творчість поетів. Традиційно слов'янські поети зверталися у своїй творчості до духовного начала, шукали зв'язку з вищою силою, намагалися зрозуміти сутність буття, природу світу в якому вони живуть, власне місце у ньому. Але якщо у двадцятому столітті цей пошук вівся здебільшого у парадигмі християнської віри (у південних слов'ян між бути до певної міри вплив ісламу), сьогодні у добу інтернету та значної мобільності приходиться говорити про множинність таких парадигм. Цьому посприяла також ідеологія Нью-ейдж, яка дала про себе знати у 60 роках і до сьогодні має вплив на шукачів істини, серед яких є багато творчих людей. У пропонуваному дослідженні ми хотіли би проаналізувати вплив східної світоглядної парадигми (буддиської, індуїстської) на творчість двох письменників – Алеша Штегера (Словенія) та Мілана Дежінського (Чехія). Обидва є сучасними авторами, активними учасниками культурного життя у своїй країні, перекладачами, лауреатами премій і нагород. Завданням нашої статті буде прослідкувати функціонування у поезії двох ключових понять, характерних для дхармічних вчень – пустотність та реінкарнація і порівняти їхню реалізацію.

Ключові слова: сучасна поезія Чехії та Словенії, східні вчення, релігія, реінкарнація, пустотність.

Oleksandr Motorny,PhD, assistant professor, Lviv Ivan Franko National University,
Lviv Ivan Franko National University, Lviv**IMPLEMENTATION OF THE CONCEPTS OF REINCARNATION AND EMPTINESS
IN THE CREATIVITY OF MILAN DEZHINSKY AND ALESH STEGER**

The new interpenetration of ideologies and religions is typical of the modern world. It is syncretic, which affects, among other things, the work of poets. Traditionally, Slavic poets turned to the spiritual principle in their work, sought a connection with a higher power, tried to understand the essence of being, the nature of the world in which they live, their own place in it. But if in the twentieth century this search was conducted mostly in the paradigm of the Christian faith (the southern Slavs may have been influenced by Islam to some extent), today in the age of the Internet and significant mobility we have to talk about the multiplicity of such paradigms. This was also facilitated by the ideology of the New Age, which made itself felt in the 60s and still has an influence on seekers of truth, among whom there are many artists. In the proposed research, we would like to analyze the influence of the Eastern worldview paradigm (Buddhist, Hindu) on the work of two writers – Aleš Steger (Slovenia) and Milan Dežinský (Czech Republic). Both are modern authors, active participants in cultural life in their country, translators, laureates of prizes and awards. The task of our article will be to follow the functioning in poetry of two key concepts characteristic of dharmic teachings – emptiness and reincarnation and to compare their implementation.

Keywords: contemporary poetry of the Czech Republic and Slovenia, Eastern spiritual teachings, religion, reincarnation, emptiness.

Загальновідомим є факт, що сучасний світ в ідеологічному та релігійному аспекті став синкретичним. Західні релігії проникають у країни Сходу, натомість східні вчення, особливо починаючи з шістдесятих років минулого століття, коли почали говорити про епоху «Нью-ейдж», активно перебирають Європа та Америка. Світ поступово демократизується, що полегшує спілкування між людьми, але дещо ускладнює роботу тих, хто ставить собі за мету простежити цей обмін ідеями більш детально, оскільки все змішується і перетинається настільки сильно, що корені культурних взаємовпливів подекуди годі шукати. Література і, зокрема, поезія є яскравим прикладом результату такого культурного синкретизму. Станом на сьогодні є певна кількість досліджень на тему впливу традиційного для певного регіону релігійного вчення на творчість поетів, зокрема і у слов'янських літературах. Починаючи від християнізації слов'ян і завершуючи ХХ ст., цей вплив є очевидним і логічним. Припускаємо, що у контексті деяких південнослов'янських літератур можна говорити про частковий вплив ісламу. Утім чи відобразився у слов'янських літературах вплив світоглядних ідей та концепцій, які традиційно не використовувалися, але можливо у наш час починають бути помітними? Маємо на увазі принесені згаданим вже рухом «Нью-ейдж» ідеї індуїзму та буддизму (7, 10, 11). Аналізуючи сучасну поезію, приходимо до висновку, що поетів сьогодні вони теж не обходять стороною, хоча літературознавці поки що не звертають на це достатньо уваги. Якими можуть бути ці ідеї і як вони втілюються у творчості?

Одна з них є ідея перевтілення одних явищ в інші, тобто реінкарнація, особливо характерна для «дхармічних» (11) вчень, тобто для індуїзму та буддизму. У індуїзмі і буддизмі внутрішній механізм цього явища пояснюють в різний спосіб, що залежить в свою чергу від того, як розуміється та сутність явища чи предмета, яка, власне, перевтілюється. Індуїсти стверджують, що у кожного об'єкта, принаймні живого, є певна внутрішня природа, яка на індійських мовах носить назву «атма» і частково може бути співставлена з християнським поняттям про душу. Таким чином, тіло після смерті розпадається, зникає також ментальна оболонка, спогади, думки і залишається тільки субстанція, на якій записано досвід, пережитий

у житті, що завершилося і який вплине на те, яким буде життя наступне. Оскільки ця субстанція, тобто атма, є єдиним, що перероджується, можемо її вважати єдиною справжньою сутністю предмета, явища чи людини згідно цього вчення. Треба також зазначити, що атма та її природа не може бути пізнана звичною нам логікою, про неї не можна вибудувати судження, які ми звикли вибудовувати про інші явища світу. Щоб її пізнати, необхідно ввійти у дещо інший стан свідомості, який не усім доступний без спеціального тренування – медитації. Буддизм, який з'явився дещо пізніше як вчення і який на певному історичному етапі був навіть ідейно протилежним індуїзму, не апелює жодним поняттям на зразок душі. За його канонами після смерті об'єкт чи явище розпадається на складові частини, що перебували до того у певному взаємозв'язку і що є, власне, ключовим моментом тут, а далі з певних причин можуть утворити новий подібний зв'язок і, відповідно, нове тіло, в тому числі і людське. В обидвох випадках дуже важко говорити про те, що саме перевтілюється підчас реінкарнації, адже в першому випадку це є дуже абстрактна і незрозуміла для буденного сприйняття величина, якої неможливо торкнутися, побачити чи відчутти і навіть якось логічно вирахувати, тобто по суті це є щось за своєю сутністю майже пустим, у другому ж випадку прислівник «майже» не потрібен, адже тут, виходячи зі звичної логіки, ніщо переходить в ніщо. Тобто в обидвох випадках ми можемо говорити про пустотність, відсутності внутрішньої суті явищ, безсутність. У нашому аналізі будемо використовувати термін «пустотність».

Одразу зазначимо, що у статті подано спрощені концепції двох східних учень, вони є значно складніші і їхнє наповнення різняться у різні історичні періоди та у різних школах і регіонах, але для аналізу поезії нам на разі вистачить їхнього схематичного окреслення, тим більше, що у пропонованому дослідженні ми виходимо з постулату, що обидва східних вчення були профільтовані скрізь західне сприйняття у дусі ню-ейдж і це також залишило певний відбиток.

Для аналізу ми обрали поетичний доробок двох авторів: Алеша Штегера (Словенія) та Мілана Дежінського (Чехія). Обидва поети відомі у своїй країні, видали по декілька збірок (1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9), беруть активну участь у поетичних подіях та були номіновані на літературні премії, а також обидва автори перекладають з декількох мов. Для обидвох письменників характерними є своєрідне філософське світобачення, нетипова образність, у якій, власне, простежуються елементи в тому числі і східної містики, специфічна позиція ліричного героя як водночас особи, що споглядає світ, бере участь у його житті і можливо подекуди виступає як його бог. Ці риси вирізняють названих авторів серед їхніх сучасних співвітчизників-колег по перу. На українську мову творчість Дежінського на разі не перекладена, лише деякі уривки з його поезій перекладались у наших попередніх статтях. Поезію Штегера зараз активно перекладає доцент кафедри слов'янської філології імені професора Іларіона Свенціцького Мар'яна Климець.

Отож як реалізується східна пустотність у згаданих письменників? Якщо дивитися на творчість Дежінського, пустотними є явища природи і життя людини, вони повторюють одне одного, вони є типовими. Якщо приглянутися до нього, то усе більше складатиметься з дрібніших елементів, а ті – можливо з ще дрібніших і це стосується будь-чого у світі. Тут нема різниці чи форма існування простіша, чи складніша, розумніша або, як ми можемо вважати, більш одухотворена. Цей погляд може комусь здатися цинічним, оскільки він знецінює речі, на які ми звикли дивитися інакше, але можливо він де в чому вирівнює усі явища буття між собою, натякаючи на те, що у кожного з них є своє місце і призначення. «Заплутаний світ короюда складається з таких самих важливих речей, як і твоїй всесвіт. Розставлені насткі, невдачі, коліска, кімната для віччання, ти тільки подивись, як він виповзає з проходу матки назавні!» (Děžinský 2007, s. 42). Ян Штолба, сучасний чеський літературознавець, у післямові до збірки «Přízraky» пише: «Це є світ, де все кишить і рухається, ... речі тут мокнуть, звідкись впливають, липнуть...цей світ є обмежено мінливим, ... воно таке дике і таке чарівне, це поєднання постійного кінця з постійним початком» (Děžinský 2007, s. 66). Приклад взаємодії таких явищ бачимо в наступному уривку вірша Дежінського: «Ось, цей яр, в якому похована здохла кішка, це лише вхід до прірви, над якою нависає слиз неба, освітлений люмінесцентними грибами, неначе лампами...» (Děžinský 2007, s. 46). Чи така специфічна, липка на дотик структура неба є ознакою життя, чи смерті в згаданому уривку, сказати важко, оскільки ці явища переплітаються і є здебільшого нероздільними. Це, на нашу думку, ще одне підтвердження факту, що речі та явища у цьому поетичному світі Дежінського не мають внутрішньої сутності, а лише розпадаються і згодом переходять з одного стану в інший, що співпадає зі східними уявленнями про реінкарнацію, яка у автора є виразно плотською і має чіткі прояви в біології з акцентом на тому, що природний цикл є безперервним: «Сьогодні падали мандарини, вони були вже гнилими, коли падали, мені прийшлося відійти в сторону...» (Děžinský 2007, s. 58). У той же час бачимо у Дежінського відносність часового виміру, можливо навіть на відсутність часу як об'єктивної категорії буття, яка присутня лише у свідомості індивіда. Ці риси часу однак автор персоніфікує у вигляді привидів: «Інколи, коли ніч є ще теплою і липкою, я дивлюсь у сад, де комахи літають, неначе флуоресцентний вітер. Там є привиди з мого дитинства, але приходять вони з часу моєї старості. Вони шукають свої імена» (Děžinský 2007, s. 57). Тисячі комах є нічим іншим тут як біомасою, яка рухається я одне ціле. Можливо саме цей рій і нагадує ліричному герою привида, який живе по за часом у світі з іншими законами і нагадує про себе посередництвом подібних до себе явищ?

У Штегера принцип пустотності явищ виражається у наступному тексті: *Впасти у сиве небо, У лінію сиво-бліду, У слід, що відсутність його серце пізнає, Слід, що зникає, й тому – з'являється знову. І впаши, розчинитись мені, без сну, як миша у зерні нічній? І прокидатись лиш у словах, і падати, впасти, й туди, Бо я завжди вертаюсь, бо я – Під землею, над небом на віки!*¹. Тут бачимо більше натяк на відносність просторових вимірів, на те, що оточуючий світ не такий, яким ми його звикли сприймати, що його закони тільки на перший погляд здаються вивченими, але насправді якщо пізнати його по-справжньому, може виявитися зовсім інше сприйняття, коли можна знаходитися одночасно в різних або в усіх точках, або ж взагалі що простору як такого може і не існувати в нашому його розумінні.

Про відносність часового виміру і водночас про відносність таких понять, як «початок» чи «кінець» існування говорить ще один уривок з віра Дежінського, де бачимо образ зрубаних зерен, тобто дерев, які ще не народилися: «Хто зерна вирубує, ніби він прагнув чистого буття в забрудненій і порваній білизні, самою повнотою наповнений. Ясність за рахунок ясності, строгий вираз обличчя уникає відвертості, навіть якщо язик свербить як палаючий вогонь кривавості племені або як палаюча зеленувата жилка, яка веде від сухожилля до серця» (Děžinský 2003, s. 15). У Штегера відносність часового виміру у подібному контексті перероджень реалізується дещо інакше. Зокрема автор говорить про тлінність усього крім певної

¹ Вірш подано у рукописному варіанті перекладу М. Климець

субстанції, яка непідвладна часу і яку кожен з нас має, коли і де б не народилися: *«Кожен із нас – Звідкись приходить, Кожен повсякчас Приходить Звідкись. Ми не перестанемо Приходити, співати, бути кожним. Зірки, ріки, гори – орієнтир ненадійний. Лиш те, що носиш, що не можеш не носити зі собою, коли приходиш, приходиш, повсякчас, тільки воно, тільки воно – те єдине місце»*². Можливо автор натякає тут на душу як єдину субстанцію, яка володіє певною сутністю і за ознаками якої індивід може заявляти про своє неповторне «я» у конкретний момент свого існування. Саме цей елемент залишається при розпаді тіла і формує довкола себе нове тіло, нове життя. Це спрямовує нас до так званої атманістичної концепції, характерної для індуїзму, яка залишає душу («атму») як фактично єдиний реально існуючий, «сутнісний» об'єкт у реальному світі і який є істинною природою та істинним буттям кожного живого (а можливо і не тільки живого) явища природи.

Різноплановість біологічного прояву як постійного переродження явищ у часо-просторі пов'язаний також з образом дороги: *«Кілька машин на смузі для паркування, позаду них розкидані папери, як слід равлика. Я думав про багато різних речей, яким можна навчитися: говорити знову, використовувати ноги замість рук, неначе та саламандра приростити собі радість до тіла, тканину до тканини, радісне зчеплення клітин»* (Děžinský 2012, s. 14, 15). Важко сказати чи процес переродження має якийсь внутрішній порядок чи закон, чи одні явища переходять у інші за чийось наперед визначеним планом, чи може навпаки він є хаотичним. Останнє підтверджує наступний уривок: *«Подивіться, звідки береться та лютя. Піднятий польовий шпат горів яскравим полум'ям, може, під ним хтось дихав! Спочатку спалений місяцем як муха махає крилом потім промерзлий до кісток, яким він, ймовірно, знерухомлює писаря Хаділа. Ця хвилинка мовчання є проясненням трансформації, в якому край землі набух як перегородований живіт і він породить у світ нове, важке каміння, базальт і магнетит, і, можливо, довгу мішковину, де ховається в золоті переляканий мисливець!»* (Děžinský 2003, s. 14). Відповідь на це питання ускладнюється ще й тим, що поетичний світ Дежінського неначе переховує від читача існування або ж навпаки – неіснування Бога, певного роду творця, деміурга, чи якоїсь іншої подібної сутності, можливо даючи змогу самому дати відповідь на це одвічне питання. Єдине, що нам достеменно відомо при прочитанні текстів Дежінського – це те, що ліричний герой займає позицію спостерігача за описаними явищами, але спостерігача, який в більшості випадків лише фіксує факти і лише зрідка дає їм якісь оцінки.

Мотив реінкарнації прослідковується також у наступному уривку з поезії Штегера: *«Він помер, щоб лежати плиткою шоколаду перед тобою. Він хоче, аби ти теж спожив тугу його смерті. По вінця. Аби страх і безсилля топилися у твоїх устах. Його солодкі нутроці, гіркі звивини його забаванок. Він закликає, аби ти розгорнув його, аби ти оголив себе справжнього. По той бік доброти. По той бік милості і прощення»* (Šteger 2005, s. 23). Перетворення людської сутності, яка мала би вважатися величною і важливою на дріб'язкову сутність плитки шоколаду, яку в свою чергу чекає не надто довге існування, натякає на відносність усіх речей, в тому числі і відносність того, що є більш, а що – менш важливе у світі, які ролі є «первинними» і «вторинними», на те, що наші судження про ці ролі з рештою можуть бути неправильними, профільтованими скрізь мирське уявлення про їхню користь чи шкоду для людини, але питання чи усе в цьому світі об'єктивно вимірюється людськими потребами. Тут автор, однак, ніби дає читачеві надію на те, що якась частина попереднього переродження може відчуватися у наступному, що є певний слід минулого життя, за яким внутрішній адресат у цьому вірші може здогадатися, що має справу з сутністю ліричного героя, тепер у вигляді простої шоколадки, але ця сутність передалася і нав'яла йому певні спогади та асоціації. З'ясти шоколадку і відчувти тугу смерті ліричного героя є для адресата своєрідною практикою медитації, коли він повинен зануритися повністю у певний стан, відчувти його, можливо навіть прожити піковий момент смерті ліричного персонажа, але при цьому самому не померти. Практики, пов'язані з прожиттям моментів, близьких до смерті, є важливою частиною східної езотерики.

Пошук істинної сутності речей ліричним героєм Штегера бачимо в наступному уривку: *«Та гора має ім'я і не має його. Воно вперто ховається від ока твого... Намарне питаєш смерековий гай, Намарне чорні утробы хмар. Ім'я гори вперто ховається від ока твого, Тебе чомусь, навіщо і задля чогось»*³. Тут спостерігаємо натяк одразу на декілька речей: по-перше, сама природа приховує від нас власні закони і хоча людина намагається їх пізнати, питань стає чим далі, тим більше. Вона неначе грається з людиною, ніби даючи підказки, але при цьому ж відгадати її таємниці стає ще важче. По-друге, може матися на увазі тип релятивістського погляду на речі, характерний для буддистської доктрини, коли ми не можемо з впевненістю сказати про реальність чи нереальність якихось речей, явищ, довколишнього світу як такого, оскільки наші судження про це обмежені особливостями людської психіки, яка схильна ділити усе довкола на «те» і «інше», але насправді речі, які нам здаються протилежностями, є частиною однієї системи, яку ми через обмеженість погляду нездатні осягнути.

У Дежінського бачимо натяк на ім'я як єдину сутність, яка лишається у явищі після зникнення інших характеристик в наступному уривку: *«Останнє, що лишається – це імена. Той старезний вітер крутить ними як черепицею на даху. Шелестить листя, з дерева опадає насіння...»* (Děžinský 2007, s., 25.). Очевидно автор описує осінь, коли природа ніби оголює власну сутність і ліричний герой таким чином бачить її якою вона є. Якщо, до прикладу, дерево названо дубом, він знає про це лише з того, що йому про це хтось сказав, але не з форми листя на ньому чи за якоюсь іншою ознакою, адже ознак жодних не лишилося. Істинне ім'я вважалося сакральним у багатьох народів, його не можна було нікому казати. Якщо його дізнавалися нечисті сили, вони з легкістю могли маніпулювати такою людиною. Цей мотив також часто використовується у фентезі-літературі та у поп-культурі. Якщо ж ми проведемо паралель між істинним іменем як сутністю людини чи іншої істоти і поняттям «душа» у контексті, згаданому у статті раніше, знайдемо багато спільного.

У Штегера натяк на пустотність «я» бачимо в наступному вірші, де перед нами – образ мурахи у щоденних клопотах: *«Іде щоразу далі й вертається завжди тією ж стежкою. І не приносить новин. І докорів теж. Крапка в кінці щоразу складнішого речення. І нема назв для того, що є. Коли вона ховається у свій лабіринт, залишається тільки надія, Що для того, чого немає, все таки є назви»* (Šteger 2005, s. 27). Таким чином автор показує, що пустотність важко осягнути, вона незрозуміла пересічній людині через те, що виникає інстинктивна необхідність в житті на щось спиратися: на суспільство, вищі сили або хоча б на якісь власні принципи, але виявляється, що навіть те, що вважалося стабільним насправді теж

² Вірш подано у рукописному варіанті перекладу М. Климець

³ Вірш подано у рукописному варіанті перекладу М. Климець

мінливе. Усе перебуває в стані постійних змін і тому дати явищу якість ім'я важко, адже через мить явище змінить власну сутність, набуде інших характеристик, перетвориться у інше явище.

Відносність самого поняття «існування» представлена також в одному з віршів Штегера, де він пише неступне: *«Існує і не існує водночас. Існуючи не існує, не існуючи існує. Не є самим собою, і іншим теж не є. Не повітря, не вогонь. Не світло, не подум'я. Не безодня, не надія. Ні так, ні ні. Коли хтось помер, хтось ще не помер. Просто сповз по гноті і розтанув сам у собі.»* (Šteger 2005, s. 83). Автор тут також натякає на неможливість судити про сутність речей, оскільки цієї сутності ми зрозуміти не можемо, принаймні з використанням побутової логіки.

Дуже яскраво Штегер ілюструє пустотність власного «я» у наступному уривку, де ми бачимо спочатку образ Йокасти, героїні давньогрецького міфу, яка поранила собі руку коли терла яблука, а далі – її сина, який розмірковує наступним чином: *«Тепер терка шепоче тобі. Світ стирається. Скибка менишає, і хто для кого призначений? Хіба не ти знаряддя яблука в твоїй руці? Воно тебе тихо стирає в собі, дозрілий буддисте, айдаред сансара. Коли ж воно доводить тебе до зникнення, ти розплющуєш очі, як твоя матір, Та тепер по цей бік рани»* (Šteger 2005, s. 16). саме в цьому уривку виражається буддистська ідея про повне розчинення причинно-наслідкових зв'язків, що формують відносну, тимчасову сутність речей і згодом розпадаються з настанням відповідного часу.

Чи не найяскравіше концепція пустотності зображена у наступному вірші Штегера, який ми процитуємо повністю адже від початку і до кінця він пістріє прикладами цього образу: *«Коли хтось помер, а це ані день, ані ніч. І не присутні ні ти, ні він. Не тут, не там. Тихо заколишеться над газовою плитою. Скромно. Не живе, і не мертво. Просто оберігаєш, прикривши долонею. Не питає, не дає відповідей. Не є на боці добра. І на боці зла теж не є. Не знає ані брехні, ані правди, ані сенсу, ані безглуздя. Не є майбутнім, і минулим теж не є. Існує і не існує водночас. Існуючи не існує, не існуючи існує. Не є самим собою, і іншим теж не є. Не повітря, не вогонь. Не світло, не подум'я. Не безодня, не надія. Ні так, ні ні. Коли хтось помер, хтось ще не помер. Просто сповз про гноті і розтанув сам у собі. Потягнешся за ним і його загасиш»* (Šteger 2005, s. 83). Вірш нагадує молитву чи медитацію, засновану на спробі пояснення суті речей через подвійне заперечення усіх можливих фактів, на відкиданні будь-яких суджень про реальність, що може привести реципієнта до іншого світосприйняття, не заснованого на побутовій логіці, відкрити у нього інший прошарок свідомості, здатний осягнути вищу істину, тобто те, яким світ є насправді, коли дивитися на нього, відкинувши усі стереотипи, адже усі характеристики, надані тим чи іншим явищам світу – це характеристики антропоцентричні. Речі є добрими чи поганими, великими чи малими, такими, що належать комусь чи не належать, такими, що володіють кольором, запахом, смаком чи чимось іншим тільки для людини, але людина аж ні як не є мірилом речей. Природа живе за своїми законами, а наші уявлення про світ – не більш, ніж уявлення.

Таким чином, проаналізувавши матеріал, бачимо, що обидва письменники є шукачами істини, кожен при цьому йде своїм шляхом. Дежінський споглядає її через призму в першу чергу живої природи, надає їй певних рис самоусвідомлення, єдності як цілісного організму, при цьому постійно натякаючи на її ж постійні внутрішні метаморфози і таким чином взявши для метафізичного дослідження світу такий-собі моно-фокус, намагаючись детально заглибитись в одне явище. Такий підхід можна умовно сформулювати як «занурившись максимально глибоко у якість явища, ми можемо пізнати істину». Натомість Штегер пішов іншим шляхом, намагаючись пізнати істину суть речей з різних точок і використовуючи при цьому дуже широкий спектр явищ. Цей підхід умовно можна сформулювати як «в будь-чому, що нас оточує є ресурс для пізнання істини». Який з них ефективніший, сказати важко, але обидва приводять, фактично, до одного висновку – істина при застосуванні до її розуміння звичних нам ментальних інструментів непізнання.

Література:

1. Děžinský M. Slovník noci. – Brno, 2003. – 64 s.
2. Děžinský M. Přízraky. – Brno, 2007. – 68 s.
3. Děžinský M. Tajný život. – Brno, 2012. – 80 s.
4. Šteger A. Knjiga reči. – Ljubljana: Študentska založba, 2005. (Čokolada 23, Mravlja 27, Sveča 83)
5. Šteger A. Knjiga teles. – Ljubljana: Študentska založba, 2010.
6. URL: <https://chytomo.com/absurd-iak-sposib-zakryty-travmu-u-rozmovi-z-aleshem-shtegerom/>
7. URL: <https://www.britannica.com/topic/given-name>
8. URL: <http://alessteger.com/en/>
9. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Ale%C5%A1_%C5%A0teger
10. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Buddhism_and_Hinduism
11. URL: <https://www.britannica.com/topic/dharma-religious-concept>

References:

1. Děžinský M. Vocabulary of night. – Brno, 2003. – 64 p.
2. Děžinský M. Ghosts. – Brno, 2007. – 68 s.
3. Děžinský M. Secret life. – Brno, 2012. – 80 s.
4. Šteger A. Book of Speeches. – Ljubljana: Študentska založba, 2005. (Čokolada 23, Mravlja 27, Sveča 83)
5. Šteger A. Book of Bodies. – Ljubljana, 2010.
6. URL: <https://chytomo.com/absurd-iak-sposib-zakryty-travmu-u-rozmovi-z-aleshem-shtegerom/>
7. URL: <https://www.britannica.com/topic/given-name>
8. URL: <http://alessteger.com/en/>
9. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Ale%C5%A1_%C5%A0teger
10. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Buddhism_and_Hinduism
11. URL: <https://www.britannica.com/topic/dharma-religious-concept>

ФОНЕТИЧНА, ЛЕКСИЧНА ТА ГРАМАТИЧНА СИСТЕМИ МОВИ ТА МЕТОДИ ЇХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отримано: 31 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 6 листопада 2023 р.

Прийнято до друку: 10 листопада 2023 р.

e-mail: boychenko515@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6100-4855>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-38-44

Бойченко М. К. Методика експериментального дослідження взаємодії вербальних і невербальних засобів у публічному мовленні харизматиків. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 38–44.

УДК: 811.111'37:003.03

Бойченко Марія Костянтинівна,
аспірантка,

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

МЕТОДИКА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ВЕРБАЛЬНИХ І НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ У ПУБЛІЧНОМУ МОВЛЕННІ ХАРИЗМАТИКІВ

У статті викладено розроблені авторкою програма та методика експериментально-фонетичного дослідження взаємодії лексико-граматичних, просодичних та паралінгвальних засобів в англomовному публічному мовленні харизматичних лідерів. У обсязі тексту методики вживано нові специфічні терміни сучасного понятійно-термінологічного апарату опису результатів міждисциплінарних лінгвоенергетичних досліджень, що виконуються на стику лінгвістики, психології, соціології, політології, фізіології тощо. Обґрунтовано комплексну алгоритмічну програму експериментального дослідження особливостей взаємодії вербальних і невербальних засобів у публічному мовленні харизматичних осіб, яка передбачає виконання семи послідовних кроків. Наведено критерії добору і формування корпусу експериментального матеріалу, зокрема публічних промов американських і британських політичних та релігійних лідерів. Викладено засади проведення аудиторного аналізу мовного матеріалу аудитором-інформантами. Визначено ключові інтонаційні параметри для виконання аудиторного аналізу перцептивних характеристик публічних промов харизматичних лідерів аудитором-фонетистами. Виокремлено низку типових ознак для аналізу вербальних засобів у промов харизматичних публічних осіб. Установлено найбільш значущі групи невербальних засобів, що впливають на актуалізацію харизми мовця. Представлено методику проведення акустичного аналізу окремих характеристик мовлення харизматичних лідерів. Наведено приклад узагальнення та оформлення результатів міждисциплінарного вивчення особливостей взаємодії вербальних і невербальних засобів у публічному мовленні харизматичних осіб на основі класичних методик експериментально-фонетичного дослідження інваріантних моделей і варіантних реалізацій емоційно-зabarвлених висловлень з урахуванням результатів супроводу вербальних засобів невербальними з погляду сучасної енергетичної теорії мовлення. Запропоновано зразок графічного представлення інтонаційних засобів актуалізації публічного мовлення та документування участі лексико-семантичних, синтаксичних, стилістичних і паралінгвальних засобів і їх взаємодії на матеріалі промови Бориса Джонсона.

Ключові слова: вербальні і невербальні засоби, взаємодія, експериментально-фонетичне дослідження, інваріантна модель, паралінгвальні засоби, промова, харизма.

Mariia Boichenko,
PhD Student,

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Ukraine

METHODOLOGY OF EXPERIMENTAL STUDY OF THE INTERPLAY OF VERBAL AND NON-VERBAL MEANS IN THE CHARISMATIC SPEAKER'S PUBLIC SPEECH

The article presents the programme and methodology of experimental phonetic research for the interplay of lexico-grammatical, prosodic and paralinguistic means in English public speeches of charismatic leaders. The relevance of the work is dictated by the need to develop methods, as well as conceptual and terminological apparatus for conducting interdisciplinary research at the intersection of linguistics, psychology, sociology, political science, physiology, etc. The author puts forward a programme of experimental research into the interplay of verbal and non-verbal means in the public speech of charismatic speakers, consisting of seven consecutive steps. The criteria for selecting and forming a corpus of experimental material, in particular, public speeches of American and British political and religious leaders, are presented; the principles of auditory analysis of the language material by auditors-informants are substantiated; the key intonational parameters of the auditory analysis of prosodic characteristics of charismatic leaders' public speeches by auditors-phoneticians are determined; a number of typical features for analysing verbal means in speeches of charismatic public figures are developed; the most significant non-verbal means of charisma actualisation are identified; the methodology of acoustic analysis of charismatic speech characteristics is introduced. The author of the article provides an example of generalisation and presentation of the results of an interdisciplinary study of the interplay between verbal and non-verbal means in charismatic personalities' public speeches on the basis of classical methods of experimental phonetic research of invariant models and variant realisations of emotionally coloured expressions, taking into account the results of non-verbal means accompanying non-verbal ones from the point of view of the modern speech

energetics theory. An example of graphical representation of intonation means, documentation of the interplay of lexical-semantic, syntactic, stylistic and paralinguistic means on the material of Boris Johnson's speech is also proposed.

Keywords: *verbal and non-verbal means, interplay, experimental phonetic research, invariant model, paralinguistic means, political speech, charisma.*

Останнім часом у лінгвістиці особливо широкого поширення набули дослідження харизматичного впливу лідерів на аудиторію за рахунок комплексного використання різноманітних вербальних і невербальних засобів. Згадані пошуки, за винятком поодиноких випадків, не виходили за межі класичного конкретно лінгвістичного розгляду.

Проте, у зв'язку з поширеним переходом лінгвістичних досліджень на міждисциплінарний рівень, різко підвищується **актуальність** розробок відповідних комплексних методик, спрямованих на експериментальне встановлення закономірностей взаємодії вербальних і невербальних засобів реалізації комунікативного впливу публічного мовлення на аудиторію взагалі та мовлення харизматичних лідерів зокрема. З практичного досвіду відомо, що загальною специфічною особливістю обґрунтування міждисциплінарних методик стає необхідність уведення до них уявлень та використання понятійно-термінологічного апарату таких суміжних з лінгвістикою галузей наукового знання, як психологія, соціологія, політологія, фізіологія тощо.

Тому **метою** започаткованого нами теоретико-емпіричного пошуку було обґрунтування програми і комплексної методики експериментального міждисциплінарного лінгвоенергетичного дослідження особливостей взаємодії вербальних і невербальних засобів в англійському публічному мовленні харизматиків.

За обставин, що склалися, методологічна вимога щодо наступності наукового знання змушує нас, з одного боку, дотримуватись такої алгоритмічної послідовності процедур розробки самої методики: формування програми експериментального дослідження → добір наявних або розробка нових методик та методів виконання кожного пункту програми → забезпечення однозначності міждисциплінарної термінології опису результатів дослідження. З іншого боку, для адекватного опису очікуваних результатів експериментального дослідження виникає потреба у систематизації низки наукових понять, що мають відношення до причинно-наслідкових особливостей взаємодії вербальних і невербальних засобів у публічному мовленні харизматиків.

У нашому випадку програма експериментального дослідження особливостей взаємодії вербальних і невербальних засобів у публічному мовленні харизматиків передбачає такі послідовні кроки його проведення:

- 1) добір і формування корпусу експериментального матеріалу;
- 2) аналіз мовного матеріалу аудиторіями-інформантами;
- 3) аудитивний аналіз перцептивних характеристик публічного мовлення харизматиків аудиторіями-фонетистами;
- 4) аналіз вербальних засобів публічної харизматичної комунікації;
- 5) аналіз невербальних засобів публічної харизматичної комунікації;
- 6) акустичний аналіз просодичних (тональних, темпоральних, динамічних) характеристик публічного мовлення;
- 7) лінгвістична інтерпретація й узагальнення результатів експериментального дослідження.

Методика експериментального дослідження

1. Добір і формування корпусу експериментального матеріалу. Системний аналіз особливостей та характеристик мовлення харизматичних особистостей вимагає здійснення добору експериментального матеріалу дослідження з урахуванням комплексу соціологічних, психологічних і фізіологічних ознак мовців (Kovalchuk, 2017) та аудиторії, відносини між ними, а також контексту комунікації.

З огляду на те, що лідери найчастіше спілкуються зі своїми послідовниками в умовах офіційної масової комунікації у формі монологічного мовлення, до корпусу досліджуваного матеріалу віднесено відео- та аудіозаписи промов харизматичних політичних і релігійних лідерів США і Великобританії, що відрізняються залежно від умов комунікації, політичної системи країни та конфесійної належності мовця й аудиторії.

Для дослідження обрані промови лідерів, що визначені як харизматичні засобами масової комунікації, дослідниками у різних галузях знання та результатами опитування наївних інформантів-представників британської та американської лінгвокультур.

Таким чином, для експериментального дослідження було обрано промови 16 харизматичних лідерів сучасності: чотирьох британських і чотирьох американських політиків та чотирьох британських й американських релігійних лідерів (по 3 чоловіки та 1 жінці у кожній групі, відповідно).

Серед виступів американських та британських політичних лідерів за класифікаційними параметрами, запропонованими І. О. Андрущенко (Андрущенко, 2018) можна виокремити такі їх різновиди: 1) інавгураційні промови (США); 2) промови з нагоди святкування важливих дат чи подій (США); 3) звернення до народу під час кризової ситуації (США та Велика Британія); 4) щорічні промови про стан держави (США); 5) промови на зборах партії з метою обрання кандидата для майбутніх президентських виборів (США); 6) панегірики (США); 7) виступ на вечері Асоціації кореспондентів Білого дому; 8) промова з нагоди перемоги на виборах (США та Велика Британія); 9) промова з нагоди представлення нової політичної кампанії чи програми (США); 10) промови лідера на зборах партії (США і Велика Британія); 11) перша промова в якості лідера партії/уряду (Велика Британія); 12) прес-конференція (Велика Британія); 13) промова при завершенні терміну на посаді (Велика Британія).

У якості експериментального матеріалу для дослідження релігійних харизматичних лідерів було обрано проповіді, виступ з нагоди отримання докторського ступеня (Велика Британія), промову на офіційній конференції релігійної організації (Велика Британія) та лекцію у навчальному закладі (Велика Британія).

2. Методика проведення аналізу мовного матеріалу аудиторіями-інформантами. Аудитивний аналіз експериментального матеріалу здійснювався з метою встановлення варіантних та інваріантних моделей взаємодії вербальних і невербальних засобів у мовленні харизматичних особистостей. Група аудиторів-інформантів складалася з 6 носіїв мови з Великобританії та США, які мають філологічну підготовку та практику аудіювання мовленнєвих текстів. Під час проведення аналізу інформанти-носії мови прослуховували та проглядали відеозаписи експериментального матеріалу з метою

визначення: 1) харизматичності мовця; 2) харизматичних характеристик мовця; 3) домінуючих засобів комунікації (вербальних чи невербальних), які визначають харизматичність мовця; 4) ключових висловлень, що передають харизматичність мовця; 5) композиційної структури промови. Опитування наївних носіїв мови було проведено в онлайн-форматі, результати аналізу фіксувалися у спеціальних протоколах.

3. Методика проведення аудитивного аналізу перцептивних характеристик публічного мовлення харизматиків аудиторомі-фонетистами.

На другому етапі аудитивного аналізу група аудиторів-фонетистів, що налічувала 6 осіб, визначала в межах та на стиках структурних елементів промов особливості змін таких інтонаційних параметрів: 1) тональний діапазон; 2) тип термінального тону; 3) тип шкали; 4) висотнотональний рівень початку структурного елемента; 5) висотнотональний рівень його завершення; 6) інтервал тональних рівнів суміжних структурних елементів; 7) ритмічну структуру; 8) темп вимовлення; 9) тривалість пауз між інтоногрупами та на стиках структурних елементів; 10) гучність у межах висловлення; 11) наявність перепаду гучності між суміжними структурними елементами; 12) дистрибуцію фразового наголосу, а також графічно зображали напрям руху основного тону на всіх ділянках ритмомелодичної структури найвагоміших у плані семантики й прагматичного спрямування висловлень. Хід аудитивного аналізу, здійснюваного аудиторомі-фонетистами і реєструвався у табличній формі. Зразок реєстрації показників, отриманих за результатами аудитивного аналізу, віддзеркалює фрагмент таблиці 1.

Таблиця 1

Фрагмент-зразок матриці реєстрації даних аудитивного аналізу

№	Структурні елементи та ключові висловлення	Тип термінального тону										Тональний					Висотнотональний					Висотнотональний					Інтервал тона																				
		спадний		висхідний		спадно-висхідний		висхідно-спадний		рівний		діапазон висловлення					рівень кінця висловлення					рівень початку висловлення					кінця і початку струн																				
		високий	середній	низький	високий	середній	низький	високий	середній	низький	високий	середній	низький	високий	середній	низький	екстремально високій	високий	середній підвищений	середній знижений	низький	екстремально низький	екстремально високій	високий	середній підвищений	середній знижений	низький	екстремально низький	широкий	розширений	середній	звужений	вузький	малий	широкий												
№	Структурні елементи та ключові висловлення	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40						
вступна частина	висловлення 1		1																1								1											1									
	висловлення 2			1																1							1													1							
	висловлення 3		1																1								1															1					
	висловлення 4						1													1					1																		1				
	висловлення 5	1																		1						1																		1			
стик структурних елементів																																															
основна частина	висловлення 1		1																1																												
	висловлення 2												1							1																											
	висловлення 3											1								1																											
	висловлення 4									1										1																											
	висловлення 5	1																		1																											
стик структурних елементів																																															
заключна частина	висловлення 1												1							1																											
	висловлення 2		1																	1																											
	висловлення 3		1																	1																											
	висловлення 4												1							1																											
	висловлення 5		1																	1																											

Для вербального опису наведених вище параметрів аудиторомі-фонетистам запропоновано користуватися обґрунтованими у праці А.А. Калита [Калита, 2001: 97-98] комплексами перцептивних градацій: 1) *тип інтонаційної шкали*: поступово спадна ступінчаста, спадна ковзна шкала, поступово спадна ступінчаста шкала з перерваною поступовістю, спадна скандентна, висхідна, рівна (висока, середня, низька); 2) *тип термінального тону*: спадний, спадно-висхідний, висхідний, висхідно-спадний, рівний з урахуванням рівнів їхнього початку та завершення; 3) *діапазон*: вузький, звужений, середній, розширений, широкий; 4) *висотно-тональний рівень* (екстремально високій; високий; середньопідвищений; середньопонижений; низький; екстремально низький); 5) *тональний інтервал (позитивний)*: широкий; розширений; середній; звужений; вузький; *негативний*: широкий; розширений; середній; звужений; вузький; *нульовий*); 6) *темп*: повільний, сповільнений, помірний, прискорений, швидкий; 7) *паузи*: з перервою звучання (незаповнені): короткі, середні, довгі, дуже довгі; без перерви звучання (сприймані); заповнені: усередині синтагми (внутрішньосинтагматичні), на стику синтагм; 8) *ритм*: легатоподібний, стакатоподібний; простий, складний, змішаний; 9) *гучність*: висока, підвищена, помірна, знижена, низька; 9) *фразовий наголос*: ядерний (на якому реалізується зміна напрямку руху тону (спадний, висхідний, спадно-висхідний, висхідно-спадний, висхідно-спадно-висхідний; рівний); неядерний повний, частковий, слабкий (ненаголошений склад).

Кількість прослуховувань експериментального матеріалу аудиторомі-фонетистами не обмежувалася. Результати виконання аналізу реєструвалися у вигляді інтонограм.

4. *Методика проведення аналізу вербальних засобів публічної харизматичної комунікації*. Для аналізу вербальних засобів, які використовуються в мовленні досліджуваних промов харизматиків, було сформовано корпус транскриптів експериментальних відео-матеріалів. Для подальшого дослідження було розроблено низку типових ознак для таких текстів: 1) тип лідера (політичний чи релігійний); 2) країна (Велика Британія чи США); 3) ім'я; 4) стаття; 5) вік; 6) тип промови;

7) тип аудиторії; 8) розмір аудиторії; 9) тривалість промови; 10) структурні частини промови (вступна, основна, заключна); 11) характерні прагматичні типи висловлень. Зразок протоколу реєстрації характеристик публічних промов харизматичних лідерів подано в Таблиці 2.

Остання характеристика введена нами в таблицю 2 для аналізу прагматичного навантаження вербальних засобів у їх комплексному застосуванні. Змістове насичення складових цієї характеристики орієнтоване на класифікацію мовленнєвих актів, запропоновану Г. Почепцовим, що дозволяє (Мелкулова, 2015: 170-171) виокремлювати такі їх типи: констатив (ствердження); промісив (обіцянка), менасив (погроза); перформативи (привітання, подяка, вибачення, гарантія, призначення); директиви: (ін'юнктив (наказ), реквестив (прохання), квеситив (питальне речення).

Таблиця 2

Фрагмент протоколу реєстрації характеристик публічних промов харизматичних лідерів

Типові ознаки	Характеристики харизматичних лідерів				
1. Тип лідера	Політичні				
2. Країна	Британські				
3. Ім'я	Борис Джонсон			Девід Камерон	
4. Стать	Чоловіча			Чоловіча	
5. Вік	19.06.1964 р. (59 років)			09.10.1966 р. (56 років)	
6. Тип промови	перша промова в якості лідера партії	перша промова в якості лідера уряду	прес-конференція	перша промова в якості лідера уряду	промова лідера на зборах партії
7. Тип аудиторії	Члени партії, преса, виборці	Члени партії, преса, виборці	Преса, політичні лідери	Члени партії, преса, виборці	Члени партії, народ, преса
8. Розмір аудиторії	Багатотисячна	Багатотисячна	Декілька сотень	Декілька сотень	Декілька сотень
9. Тривалість промови	6 хв 31 с.	11 хв 20 с.	14 хв 19 с.	05 хв 05 с.	57 хв 00 с.
10. Частини промови	1. Вступна. 2. Основна. 3. Заключна	1. Вступна. 2. Основна. 3. Заключна	1. Вступна. 2. Основна. 3. Заключна	1. Вступна. 2. Основна. 3. Заключна	1. Вступна. 2. Основна. 3. Заключна
11. Характерні прагматичні типи висловлень	1. Привітання, перформатив (подяка); 2. Констативи (твердження), спонукання, заклики, питання (риторичні), промісиви (обіцянки)	1. Привітання, констативи (твердження); 2. Констативи (твердження), спонукання, заклики, менасиви (погрози), промісиви (обіцянки); 3. Промісиви (обіцянки)	1. Привітання; 2. Констативи (твердження), спонукання, заклики, подяка; 3. Промісиви (обіцянки)	1. Констативи (твердження), спонукання, заклики, промісиви (обіцянки); 3. Констативи (твердження), промісиви (обіцянки)	1. Констативи, промісиви (обіцянки); 2. Констативи (твердження), спонукання, заклики, промісиви (обіцянки), квеситиви (риторичні питання); 3. Директиви (заклики, спонукання)

Визначення характерних типів висловлень у структурних частинах різних політичних і релігійних промов забезпечує подальший перехід до аналізу лексико-семантичних, синтаксичних і мовностилістичних засобів, за рахунок яких актуалізуються ці висловлення.

5. Методика проведення аналізу невербальних засобів публічної харизматичної комунікації. Для визначення ролі невербальних засобів в актуалізації харизматичного мовлення провадиться аналіз відеоформатів промов, відібраних до корпусу експериментального матеріалу. Під час аналізу беруться до уваги такі невербальні засоби харизматичної комунікації: вираз обличчя, погляд, постава, орієнтація у просторі, відстань/фізичний контакт, жести, зовнішній вигляд (одяг, макіяж, аксесуари).

З метою визначення варіантних та інваріантних моделей взаємодії вербальних і невербальних засобів, нами розглядалися загальна характерна для кожного мовця комунікативні поведінка (фірмові жести, стиль одягу, постава тощо) та конкретні засоби, що використовувалися мовцем під час актуалізації ключових висловлень, які передавали найбільший харизматичний потенціал (на основі висловлень, відібраних аудиторіями-інформантами, та основних типів мовленнєвих актів, визначених на попередньому етапі дослідження).

6. Методика проведення акустичного аналізу просодичних характеристик публічного мовлення.

Акустичній обробці підлягають відібрані у ході аудитивного аналізу ключові висловлення кожної структурної частини публічних виступів, з яких було сформовано корпус експериментальних висловлень у вигляді звукових файлів формату (*.wav). Під час акустичного аналізу звукові файли опрацьовувалися такими комп'ютерними програмами: *WaveLab* (редагування аудіофайлів, переведення їх у формат *.wav), *CoolEditPro* (вимірювання тривалості висловлень, їхніх окремих ділянок та пауз), *Praat* (визначення локалізації і зняття показників тонального максимуму, максимуму інтенсивності, третьої форми частоти основного тону й інтенсивності та графічна інтерпретація змін частоти основного тону й інтенсивності у його межах).

Використання зазначених програм уможливило вимірювання та реєстрацію у ключових висловленнях цієї вибірки таких акустичних параметрів як частота основного тону (далі ч.о.т.) та показники тривалості й інтенсивності звукового сигналу, що, у свою чергу, дозволяє визначити показники кількісного K -критерію Калити-Тараненко (критерію рівня актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу висловлення).

Зазначений критерій обраховувався за відомою формулою [Калита, Тараненко, 2012: 476–484]:

$$K = \frac{F_0 \times t \times I_0}{1000 \times I_3},$$

де: K – критерій рівня актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу висловлення; F_0 – частота основного тону ($\text{Гц} = 1/\text{с}$); t – тривалість звучання складу (мс); I_0 – інтенсивність F_0 ($\text{дБ} = \text{ерг}/\text{м}^2\text{с}$); I_3 – інтенсивність F_3 ($\text{дБ} = \text{ерг}/\text{м}^2\text{с}$); 1000 – коефіцієнт переведення мілісекунд у секунди.

Дані акустичного аналізу реєструються у протоколи та вносяться в робочі таблиці кількісних значень вимірюваних параметрів.

7. Лінгвістична інтерпретація й узагальнення результатів дослідження. Узагальнення та оформлення результатів міждисциплінарного вивчення особливостей взаємодії вербальних і невербальних засобів у публічному мовленні харизматичних особистостей здійснюється на основі класичних методик експериментально-фонетичного дослідження (Калита 2001; Сокирська, 2016; Куценко, 2019) інваріантних моделей і варіантних реалізацій емоційно-забарвлених висловлень, доповнюваних методами з'ясування та наочного представлення результатів супроводу вербальних засобів невербальними з погляду сучасної енергетичної теорії мовлення (Калита, 2016; Калита, Клименюк, 2022). При цьому під *інваріантними моделями* актуалізації ключових висловлень у промовах політичних і релігійних харизматиків, згідно з визначенням джерела (Клименюк, 2007: 158), розуміється «незмінність будь-якої величини, характеристики чи показника під час тих чи інших перетворювань». До таких перетворювань відносять смислові зміни, зафіксовані у межах однакових за прагматичним спрямуванням висловлення кожного структурного елементу промови певного типу лідера. Звертається увага на збіг в особливостях взаємодії вербальних і невербальних засобів, динаміці руху параметрів інтонації та змінах прагматичного навантаження ключових висловлень у межах структурних частин промов. Матеріалом для виконання завдань цього пункту методики слугують моделі взаємодії вербальних і невербальних засобів, сформовані під час виконання попередніх кроків методики експериментального дослідження.

Варіювання рівнів актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу типових та ключових висловлень структурних компонентів виступів харизматичних лідерів визначається критерієм Калити-Тараненко (Калита, Тараненко, 2012). Рівні реалізації емоційно-прагматичних потенціалів невербальних засобів комунікації встановлюються на підставі анкетування їх оцінок аудиторіями-інформантами.

Наочне представлення закономірностей та динаміки комплексних змін емоційно-прагматичних потенціалів у межах структурних частин публічних промов харизматичних особистостей здійснюється на основі графічних образів відповідних психо-енергограм (Калита, Клименюк, 2022), які будувалися з використанням кількісних показників K -критерію, що відображають динаміку змін емоційного й прагматичного потенціалів ключових висловлень цих структурних компонентів.

Частотні показники актуалізації інваріантних і варіантних моделей комплексної взаємодії вербальних і невербальних засобів комунікативної поведінки харизматичних мовців розраховуються відповідно до відомої методики за критерієм Стьюдента (Перебийніс, 2002). Необхідна для верифікації отриманих результатів інформація розміщується у додатках.

Для підвищення наочності порядку та форми стислого вербального викладу результатів міждисциплінарного дослідження наведемо зразок графічного представлення інтонаційних засобів, документування участі лексико-семантичних, синтаксичних, стилістичних і паралінгвальних засобів та їх взаємодії на прикладі заключної частини промови Бориса Джонсона від 24 серпня 2022 р., виголошеної на спільній конференції з Президентом України Володимиром Зеленським. Зазначимо при цьому, що в поданому прикладі аналізу жирним шрифтом виокремлювалися ті лексичні одиниці чи синтаксичні структури, які, на думку інформантів, і виконують роль ключових елементів привернення уваги аудиторії до промови та маркують особистість мовця як харизматичну.

And → *on this* § *anniversary*, § *let's remember* | *that glorious day* | *thirty-one years ago* | *when on an eighty-four percent turnout* | *ninety-two percent supported independence*. || (1)

And | *this is now a war* § *for that independence* | *and history teaches us* § *that when a country has a language*, § *an identity*, | *a pride*, § *a love of its traditions*, § *a patriotic feeling* § *that simply grows with every month and year that passes*, | *and when a country of that kind* § *is engaged in a war* | *for its very existence*, § *I tell you, my friends*, | *that war is only going to end* | *one way*. || (2)

Uk → *raine* § *will win*, | *and Britain* § *will be* → *by* § *your side*. || (3) *You* § *have re-minded us* § *of values* | *that the world thought* § *it had for gotten*, || *you've re-minded us that freedom* § *and democracy* § *are worth fighting for*. || (4) *I'm* → *proud* § *to call myself a friend* § *of Ukraine*, | *I thank you* | *for the honour* | *that you've done me today*, | *and you can count on me and my country* | *in the years ahead*. || (5)

Висловлення (1). *Мовний рівень*: імперативне речення у формі звернення до першої особи множини, що засвідчує факт розгляду мовцем себе як частини спільноти, до якої він звертається. Ключовою у цьому реченні слугує фраза *that glorious day*, де епітет *glorious* підкреслює важливість для аудиторії події, про яку говорить мовець. Прагматичний тип речення – перформатив, функціональним спрямуванням якого є заклик-привітання. *Просодичний рівень*: поділ речення на короткі інтонаційні групи, які складаються з однакових за структурою ритмічних моделей, що слугує чіткості й ізохронності їх мовляння. Оформлення лексичної одиниці *glorious*, інтенсифікованій високим передтактом на слові *that*, високим спадним

тоном широкого діапазону і сповільненої швидкості зміни напрямку його руху з пролонгованим монофтонгом /ɔ:/, слугує виокремленню її в цьому висловленні як ключової.

Паралінгвальні засоби: Погляд мовця спрямований вниз на текст промови та прямо на аудиторію (представників преси), завдяки чому Джонсон встановлює зв'язок з журналістами. Вираз обличчя мовця вдумливий, оскільки його виступ присвячений серйозній темі (повномасштабне вторгнення в Україну), що налаштовує аудиторію на конкретний настрій і підкреслює вагомість такої комунікації. Оскільки промова відбувається в офіційних умовах прес-конференції, мовець знаходиться на певній відстані від аудиторії та співрозмовника, однак під час звертання до них він змінює позицію тіла, повертається до них, демонструючи таким чином відкритість і доброзичливе ставлення. Під час цього його постава випрямлена, плечі розправлені, погляд прямиий, що сигналізує про впевненість мовця в його словах. Зовнішній вигляд Джонсона (одяг та аксесуари) відповідають стилю офіційної політичної комунікації: офіційний костюм та значок з прапорами Великої Британії і України (лідер завжди підкреслює свою приналежність до цільової аудиторії, його послідовників, а також промовисто, хоча й імпліцитно, інформує про підтримку України британцями). Жести Джонсона стримані, руки здебільшого він тримає на трибуні та перегортає текст промови, однак для привернення уваги аудиторії та емпатизації ключового моменту висловлення він злегка б'є відкритою долонею по трибуні "And on this anniversary, let us remember that glorious day 31 years ago...". Для підкреслення зв'язку України і її Президента, Джонсон повертається до Зеленського в пів обороту та встановлює з ним нетривалий зоровий контакт.

Висловлення (2). *Мовний рівень:* Уживання вказівного займенника у першій ключовій фразі $\uparrow a \ 'war \ \xi \ for \ \downarrow that \ independence$ слугує засобом зв'язності двох суміжних речень, де незалежність, здобута в 1991 р., зіставляється з незалежністю, яку слід відвоювати зараз. Виділення на *просодичному рівні* ритмогрупи $\downarrow that \ independence$ усіченою спадною ковзною шкалою контрастує з емпатичним оформленням фрази $\uparrow a \ 'war$, де неозначений артикль $\uparrow a$ стає промінантним за рахунок спеціального підйому, а слово $\downarrow war$ актуалізується високим спадним тоном широкого діапазону з малою швидкістю зміни напрямку його руху. Серед інших мовних засобів емпатизації, зареєстрованих у цьому реченні, виокремлено анафоричну синтаксичну конструкцію $\downarrow when \ a \ 'country \ has \ \dots \text{--} \text{and} \ \downarrow when \ a \ 'country \ of \ \uparrow that \ \downarrow kind \ \xi \ is \ \text{en} \ \downarrow gaged \ \text{in} \ \downarrow a \ 'war \ \dots$, яка на просодичному рівні оформлюється у вигляді повторів однієї і тієї самої інтонаційної моделі, тобто утворюється паралелізм інтонаційної моделі. Актуалізований у цьому реченні асиндетон ($\dots a \ 'language, \ \xi \ an \ 'identity, | a \ \rightarrow \ \downarrow pride, \ \xi \ a \ 'love \ of \ its \ \downarrow traditions, \ \xi \ a \ 'patriotic \ \rightarrow \ \text{feeling} \ \xi \ that \ \downarrow simply \ \downarrow grows \ \xi \ with \ \downarrow every \ \downarrow month \ \text{and} \ \downarrow year \ \downarrow that \ \downarrow passes \ \dots$), привертає увагу до цінностей, які описує мовець, і слугує засобом підкреслення того, що він їх визнає і поважає. Прагматичними типами речень, притаманними цьому фрагменту, є констативи, промісиви і перформативи, орієнтовані передати тверді переконання мовця в своїх словах та гарантіях підтримувати Україну.

Паралінгвальні засоби: Мовець продовжує утримувати зоровий контакт із пресою, відриваючи погляд від тексту промови, щоразу щоб підкреслити головну думку висловлення та запевнитися, що аудиторія сприйняла її. Постава й орієнтація в просторі не змінюються, вираз обличчя залишається серйозним, сигналізуючи про впевненість і твердість його позиції. Водночас Джонсон починає активніше використовувати жести для емпатизації емоційно-зabarвлених лексичних одиниць: для підкреслення того, що в Україні відбувається війна, а не просто конфлікт, Джонсон стукає вказівним та середнім пальцями лівої руки декілька разів по трибуні під час виголошення слів "And this is now a war..."; для підкреслення переліку важливих атрибутів країни мовець жестикулює долонею лівої руки у круговому русі "when a country has a language, an identity, a pride, a love of its traditions..."; щоб наголосити на позитивному ставленні до України як демократичної вільної країни зі своїми цінностями, Джонсон активно жестикулює правою рукою у напів круговому русі майже біля серця "...and when a country of that kind is engaged in a war..."; і щоб вкотре нагадати аудиторії, що Україна бореться у цій війні за своє існування, він ще раз стукає вказівним і середнім пальцями лівої руки декілька разів по трибуні "...war for its very existence, my friends...".

Висловлення (3). $\downarrow Uk \ \rightarrow \ \downarrow raine \ \xi \ \downarrow will \ \downarrow win, | \ \text{and} \ \downarrow Britain \ \xi \ \downarrow will \ \text{be} \ \rightarrow \ \text{by} \ \xi \ \downarrow your \ \downarrow side$. *Мовний рівень:* висловлення представлено декларативним стверджувальним реченням-промісивом у майбутньому часі, що передає впевненість і категоричність переконань мовця. *Просодичний рівень:* виділення наголосом, паузою або тональним інтервалом майже кожного слова, поділ на короткі інтонаційні групи, правильна/регулярна ритмічна організація, сповільнено виражений темп вимовляння, виокремлення розташованих у суміжних простих реченнях ключових слів $\downarrow Uk \ \rightarrow \ \downarrow raine$ і $\downarrow Britain$ підкреслює єдність мовця з аудиторією, його тверду віру в спільний неминучий успіх.

Висловлення (4). $\downarrow You \ \xi \ \text{have} \ \downarrow re \ \rightarrow \ \downarrow minded \ \text{us} \ \xi \ \text{of} \ \rightarrow \ \text{values} \ | \ \text{that} \ \text{the} \ \downarrow world \ \rightarrow \ \text{thought} \ \xi \ \text{it} \ \text{had} \ \downarrow for \ \downarrow gotten, || \ \text{you've} \ \downarrow re \ \rightarrow \ \downarrow minded \ \text{us} \ \text{that} \ \downarrow freedom \ \xi \ \text{and} \ \downarrow democracy \ \xi \ \text{are} \ \downarrow worth \ \downarrow fighting \ \text{for}.$ || *Мовний рівень:* лексичне протиставлення ($\downarrow reminded / \downarrow forgotten$), яке підкреслює важливість досягнень аудиторії для всього світу, і передає визнання мовцем цих виключних особливостей цієї групи. *Просодичний рівень:* мовець привертає увагу до винятковості аудиторії, на яку адресоване звернення, шляхом виділення особового займенника $\downarrow You$ емоційно-зabarвленим середньо-підвищеним висхідним тоном широкого діапазону й малою швидкістю зміни його напрямку та подовженою емпатичною тривалістю голосного /ju:/, пов'язуючи з цим займенником лексичні одиниці, які далі протиставляються ($\downarrow re \ \rightarrow \ \downarrow minded$ і $\downarrow for \ \downarrow gotten$) за рахунок їх оформлення високим рівним та високим спадно-висхідним тонами, виділення контрастним сповільненням темпу, підкресленою чіткістю артикуляції та підвищенням інтенсивності їхнього вимовляння. Це, на думку аудиторії, полегшує аудиторії у сприйнятті й декодуванні прагматичного спрямування висловлення.

Паралінгвальні засоби: Під час промовляння висловлень (3) і (4) мовець підтримує зоровий контакт з аудиторією журналістів. При цьому вираз обличчя, постава та орієнтація в просторі залишаються незмінними. Жестикуляція відсутня, мовець в основному тримає руки на трибуні, підтримує прямиий зоровий контакт з аудиторією, транслюючи впевненість у своїх словах.

Висловлення (5). $\downarrow I \ 'm \ \rightarrow \ \downarrow proud \ \xi \ \text{to} \ \downarrow call \ \text{myself} \ \downarrow a \ \rightarrow \ \downarrow friend \ \xi \ \text{of} \ \downarrow Ukraine, | \ \downarrow I \ \downarrow thank \ \text{you} \ | \ \text{for} \ \text{the} \ \downarrow honour \ | \ \text{that} \ \text{you've} \ \downarrow done \ \text{me} \ \text{to} \ \text{day}, | \ \text{--} \ \text{and} \ \text{you} \ \text{can} \ \downarrow count \ \text{on} \ \downarrow me \ \text{and} \ \xi \ \downarrow my \ \downarrow country \ | \ \text{in} \ \text{the} \ \downarrow years \ \text{ahead}.$ || *Мовний рівень:* Переважання займенника першої особи однини у поєднанні із займенником першої особи множини підкреслює персональну відповідальність і вагу обіцянок, які дає мовець, однак він наголошує на спільних зусиллях зі своєю аудиторією. *Просодичний*

рівень: виділення семантично вагомих лексичних одиниць, які розташовані в реченні дистантно, але пов'язані між собою причинно-наслідковим зв'язком (*I'm → proud / –and you can count on /me and 'ξ /my country*), просодичними контрастами: тональний діапазон зазначених інтоногруп (вузький/розширений), напрямки руху тону (рівний/хвилеподібний), конфігурації термінального тону (рівний у першій інтоногрупі / спадно-висхідний у другій синтагмі).

Паралінгвальні засоби: Мовець продовжує підтримувати зоровий контакт з аудиторією, іноді перериваючись, щоб глянути у текст промови. Постава пряма, орієнтація на аудиторію (журналістів). Жестикуляція неактивна. Однак, підкреслюючи гордість тим, що він вважає себе другом України, Джонсон обертається та встановлює безпосередній зоровий контакт з Президентом Зеленським як представником та уособленням українського народу.

Зіставлення особливостей актуалізації вербальних і невербальних засобів мови свідчить про односпрямовану взаємодію лексичних, синтаксичних та стилістичних засобів із одиницями просодичного рівня у вираженні прагматичного спрямування кожного структурного компонента промови харизматичного лідера взагалі та виокремленні її ключових повідомлень зокрема, підсилених паралінгвальними засобами, для їх однозначного декодування аудиторією.

Висновки. Викладене дає підстави вважати, що в умовах об'єктивно неминучого поступового переходу сучасної лінгвістики до міждисциплінарного розуміння явищ, процесів та феноменів комунікативної діяльності людини взагалі та лідерів соціальної думки зокрема з погляду сучасної енергетичної теорії мовлення робить доцільним опанування науковцями викладеного у цій праці методологічного підходу до обґрунтування узагальненої методики експериментального дослідження взаємодії вербальних і невербальних засобів у публічному мовленні харизматиків.

Уважаємо, що запропонована програма й методика дослідження взаємодії вербальних і невербальних засобів у публічному мовленні харизматичних особистостей, а також наведений приклад аналізу такої взаємодії здатен слугувати перспективним методологічним орієнтиром у подальших міждисциплінарних наукових пошуках численних феноменів реалізації комунікативної і мовленнєвої поведінки лідерів-мовців різних соціально-ієрархічних рівнів.

Література:

1. Андрущенко І. О. Просодичні характеристики публічного мовлення акцентуованих особистостей (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі англійської мови) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2018. 312 с.
2. Калита А. А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлення. Київ, 2001. 351 с.
3. Калита А. А. Енергетика мовлення: монографія. Київ: Кафедра, 2016. 292 с.
4. Калита А. А., Клименюк О. В. Методологічні засади когнітивних лінгво-енергетичних досліджень: монографія. Київ: МВП "ЛІНО", 2022. 644 с.
5. Калита А. А., Тараненко Л. І. *Критерій рівня актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу висловлювання. Наукові записки. Вип. 105 (1). Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч.* Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. С. 476–484.
6. Клименюк О. В. Виклад та оформлення результатів наукового дослідження: Авторський підручник. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. 398 с.
7. Куценко, М. А. Просодичне оформлення висловлень співчуття в англійському мовленні (експериментально-фонетичне дослідження): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2019. 409 с.
8. Мелкумова Т. В. Класифікаційні засади таксономій мовленнєвих актів. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Філологія*, 2015. № 1152, Вип. 72. С. 168–171.
9. Перебийніс В. С. Статистичні методи для лінгвістів: навчальний посібник. Вінниця: Нова книга, 2002. 168 с.
10. Сокирська О. С. Соціолінгвістичні особливості просодичного оформлення відмов (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі англійської мови) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Херсон, 2016.
11. Kovalchuk I. Use of retractors and explainers in charismatic rhetoric: the case of four American presidents. *Dos Algarves: A Multidisciplinary e-Journal*, 2017. №. 22 2013. 4–22.
12. Prime Minister Boris Johnson's remarks at a joint press conference with President Volodymyr Zelenskyy in Kyiv. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-remarks-at-joint-press-conference-with-president-zelenskyy-in-kyiv-24-august-2022>.

References:

1. Andrushchenko I. O. (2018). Prosodychni kharakterystyky publichnoho movlennya aktsentyuovanykh osobystostey (eksperymental'no-fonetychne doslidzhennya na materialy anhliys'koyi movy) [Prosodic characteristics of accentuated personalities' public speech (experimental-phonetic study on the material of the English language)] [Doctoral dissertation, Kyiv National Linguistic University].
2. Kalyta A. A. (2001) Fonetychni zasoby aktualizatsii smyslu anhliiskoho emotsiinoho vyslovlyuvannya: monohrafiya [Phonetic means of actualizing the meaning of English emotional expression: monograph]. Kyiv, Vydavnychitsentr KDLUs.
3. Kalyta A. A. (2016). Enerhetyka movlennya: monohrafiya. [Energetics of speech: monograph]. Kyiv: Kafedra.
4. Kalyta A. A. & Klymenyuk O. V. (2022). Metodolohichni zasady kohnityvnykh lnhvo-enerhetychnykh doslidzhen': monohrafiya [Methodological principles of cognitive linguistic-energetic research: monograph]. Kyiv: MVP "LINO".
5. Kalyta A. A. & Taranenko L. I. (2012). Kryteriy rivnya aktualizatsiyi emotsiyno-prahmatychnoho potentsialu vyslovlyuvannya [The criterion defining the level of the utterance emotional-and-pragmatic potential]. *Naukovi zapiski. Serija: Filologichni nauki (movoznavstvo): U 2 ch. Vyp. 105 (1)*. 476-484
6. Klymenyuk O. V. (2007). Vyklad ta oformlennya rezul'tativ naukovoho doslidzhennya: Avtors'kyi pidruchnyk [Presentation of the results of scientific research: Original manual]. Nizhyn: TOV «Vydavnytstvo «Aspekt-Polihraf».
7. Kutsenko M. A. (2019). Prosodychne oformlennya vysloven' spivchuttya v anhliys'komu movlenni (eksperymental'no-fonetychne doslidzhennya) [Prosodic organization of expressions of sympathy in English speech (experimental-phonetic study)] [Doctoral dissertation, V. N. Karazin Kharkiv National University].
8. Kovalchuk I. (2017). Use of retractors and explainers in charismatic rhetoric: the case of four American presidents. *Dos Algarves: A Multidisciplinary e-Journal*, 22. 4-22.
9. Melkumova T. V. (2015). Klasyfikatsiyni zasady taksonomiy movlennyevykh aktiv [The classification foundations of taxonomies in the speech acts]. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya : Filolohiya*, № 1152, Vyp. 72. 168-171.
10. Perebyynis V. S. (2002). Statystychni metody dlya lnhvistiv: navchal'nyy'posibnyk [Statistical methods for linguists: a study guide]. Vinnytsya: Nova knyha.
11. Sokyr's'ka, O. S. (2016). Sotsiolnhvistychni osoblyvosti prosodychnoho oformlennya vidmovy (eksperymental'no-fonetychne doslidzhennya na materialy anhliys'koyi movy) [Sociolinguistic features of prosodic prganization of refusal utterances (experimental phonetic study on the material of the English language)] Doctoral dissertation, Kherson State University].
12. Prime Minister Boris Johnson's remarks at a joint press conference with President Volodymyr Zelenskyy in Kyiv. Retrieved from: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-remarks-at-joint-press-conference-with-president-zelenskyy-in-kyiv-24-august-2022>.

Отримано: 12 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 25 жовтня 2023 р.

Прийнято до друку: 1 листопада 2023 р.

e-mail: tania.kor3@gmail.com

e-mail: leschenko.nat@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5412-4314>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-45-48

Бурка Н. А., Корчук Т. О. Лексичні особливості прояву ірландської мовної інтерференції в англійських художніх творах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 45–48.

УДК:821.111(417)

Бурка Наталія Анатоліївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Корчук Тетяна Олександрівна,
здобувач вищої освіти факультету лінгвістики,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ІРЛАНДСЬКОЇ МОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ В АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТВОРАХ

У статті представлені результати встановлення основних закономірностей прояву ірландської лексичної інтерференції в англійських художніх творах. Викладена сутність поняття мовної інтерференції та охарактеризовано її природу на рівні лексичних засобів, що створюються шляхом запозичень, калькувань слів і фраз, змін у значенні лексичних одиниць та їх вживаності, а також функціональній субституції різномовних лексичних одиниць. Особливості ірландської мовної інтерференції у художніх творах розглянуто на основі праць відомого ірландського письменника Джеймса Джойса, творчість якого припадає на період, коли інтерес до ірландської мови та літератури поєднався з необхідністю збереження ірландської мови в умовах її занепаду, що і демонструє яскраво особливості ірландського впливу на англійську мову. Лексичні засоби прояву ірландської мовної інтерференції проаналізовано на прикладі романів «Улісс» та «Портрет митця замолоду», а також збірки оповідань «Дублінець». Аналізом встановлено, що найчастіше ірландська лексика використовувалася у досліджуваній період для позначення різних типів реалій, зокрема для характеристик: об'єктів фізичної географії та ландшафту, людей, національних страв та напоїв, суспільно-політичного життя тощо. Підкреслено, що переважна більшість вживаних реалій представлена ономастичними реаліями та топонімами, що позначають адміністративно-територіальні одиниці та назви населених пунктів. Наведено типові приклади лексичних одиниць, які зустрічаються в розмовній мові повсякденного спілкування і набувають в діалогах форм емоційних вигуків та слів ввічливості. Окремо розглянуто такий цікавий вид іноземного запозичення, як калькування конструкцій ірландської мови.

Ключові слова: мовна інтерференція, лексичний рівень мови, запозичення, ономастичні реалії, калькування.

Nataliia Burka,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
Tetiana Korchuk,
master student at the Faculty of Linguistics,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

LEXICAL FEATURES OF IRISH LANGUAGE INTERFERENCE IN ENGLISH-LANGUAGE FICTION

The article presents the results of establishing the main regularities of Irish lexical interference in English-language fiction. The essence of the concept of language interference is outlined and its nature is characterized at the level of lexical means created by means of borrowings, calques of words and phrases, changes in the meaning of lexical units and their usage as well as functional substitution of multilingual lexical units. The peculiarities of Irish language interference in fiction are considered on the basis of the works of the famous Irish writer James Joyce, whose work falls on the period when interest in the Irish language and literature was combined with the need to preserve the Irish language in the conditions of its decline, which clearly demonstrates the peculiarities of the Irish influence on the English language. The lexical means of manifestation of Irish language interference are analyzed on the example of the novels *Ulysses* and *Portrait of an Artist as a Young Man* as well as the collection of short stories *Dubliners*. The analysis has revealed that Irish vocabulary was most often used in the period under study to denote different types of realities, in particular, to characterize objects of physical geography and landscape, people, national dishes and drinks, social and political life, etc. It is emphasized that the vast majority of used realities are represented by onomastic realities and toponyms denoting administrative-territorial units and names of settlements. Typical examples of lexical items that occur in everyday speech and take the form of emotional interjections and words of politeness in dialogues are given. An interesting type of foreign language borrowing, such as the calquing of Irish language constructions, is considered separately.

Keywords: language interference, lexical level of language, borrowing, onomastic realities, calquing.

Постановка наукової проблеми. Відомо (Бубнов, 2021:49), що упродовж усієї історії ірландська та англійська мови співіснували на території Ірландії та змінювалися під впливом екстра- та інтралінгвальних чинників, тому ознаки їх взаємодії простежуються в ірландській мовній інтерференції в англійській мові на всіх мовних рівнях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. За баченням Е. Й. Есенової, лексичний рівень мови найбільше піддається іноземному впливу (Есенова, 2009:51–52). Лексичні особливості ірландської мовної інтерференції описані в роботах таких вчених, як Дж. Харріс, Дж. Л. Каллен, А. Блісс, П. Трудгілл, Дж. Ханна та ін. Утім деякі аспекти явища залишаються до кінця нез'ясованими. **Актуальність** та практичне значення їх з'ясування убачається у можливості застосування отриманих результатів у подальших дослідженнях явища мовної інтерференції та класифікації її лінгвістичних ознак.

Метою роботи є виявлення основних закономірностей прояву ірландської лексичної інтерференції у англійських художніх творах.

Для досягнення мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- встановити способи відтворення ірландської мовної інтерференції на лексичному рівні;
- виявити типові засоби прояву інтерференції на лексичному рівні мови в художніх творах Дж. Джойса.

Виклад основного матеріалу. Щодо самого терміну «інтерференція», то він походить від латинського *inter* – «між» та *ferens* (*ferentis*) – «той, що несе» (Єрмоленко, Бибиц, Тодор, 2001:224) та було вперше введено в науковий вжиток представниками Празького лінгвістичного кола як відхилення від норм мов, що контактують (Есенова, 2009:51). У подальшому викладі ми будемо дотримуватися відомого визначення американського лінгвіста У. Вайнрайха, за яким інтерференція – це «відхилення від норм кожної мови, які відбуваються у мовленні двомовних носіїв у результаті знайомства з іншими мовами, тобто внаслідок контактування мов» (Weinreich, 1970:7).

Поряд з цим, незважаючи на розбіжності в думках науковців щодо принципів класифікації мовної інтерференції, у межах започаткованого нами лінгвістичного дослідження, виникає сенс дотримуватися класифікації існуючих різновидів мовної інтерференції з огляду на рівень мови, до якого вона відноситься, виокремлюючи при цьому: фонетичну (фонетично-графічну, фонетично-орфографічну), лексичну (лексико-семантичну) та граматичну інтерференції (Есенова, 2009:51-52).

Аналізуючи особливості інтерференції на рівні лексичних засобів, ми також зважатимемо на те, що вона найчастіше відбувається в таких формах: запозичення, які можуть бути чистими та змішаними; калькування слів і фраз, що утворює кальки-утворення (нові лексичні одиниці) та кальки-поширення (виникнення у лексеми додаткового значення); зміни у значенні слова (семантичні запозичення); зміни вживаності лексичних одиниць; функціональна субституція різномовних лексичних одиниць (Валігура, 2008:110).

Виходячи з того, що сучасна мовна ситуація на острові Ірландія характеризується як багатоконпонентна, багатомовна та демографічно нерівномірна, з різним статусом мов, що її утворюють (Бубнов, 2021:54), ми, при дослідженні ірландської мовної інтерференції в англійських творах, розуміли доцільність звернення окремої уваги на історичні і соціально-історичні чинники та на їх роль у розвитку мовної ситуації.

Оскільки об'єктом нашого дослідження слугує процес творчості ірландського письменника Джеймса Джойса, то слід стисло охарактеризувати соціально-політичні умови, у яких набували життя аналізовані нами його відомі художні твори. З цього приводу відомо, що період його творчості припадає на початок ХХ століття, коли інтерес до ірландської мови та літератури поєднався з необхідністю збереження ірландської мови в умовах її занепаду. У результаті Великого голоду 1845-1852 років, масової еміграції ірландців, а також санкцій, накладених на Ірландію англійським урядом, ірландська мова стала мовою меншості. Це стало поштовхом до руху за відродження державного статусу ірландської мови та повернення ірландської національної самосвідомості (Бубнов, 2021:52). Саме тому творчість Дж. Джойса і наповнена специфічними ірландськими варіаціями англійської мови з особливим лексичним складом, до обсягу якого письменник додавав не лише просторічну ірландську лексику, але й різні характерні мовні моделі та конструкції.

Результати проведеного аналізу творчості Дж. Джойса дозволяють вважати, що на лексичному рівні його художніх творів досить поширений прояв інтерференції реалізується у формі запозичень.

При цьому ірландська лексика найчастіше використовується Дж. Джойсом для позначення реалій. Наприклад, *drum* або *drumlin* (Жоусе, 2018) від ірл. *droim, droimnín* позначає невеликі пагорби льодовикового походження, поширені, зокрема, в графстві Даун на півночі Ірландії. Або *boreen* (Жоусе, 2018) від ірл. *Bóithrín*, що позначає вузьку, здебільшого ґрунтову, сільську дорогу в Ірландії.

Подібним чином, ми можемо виокремити і групу слів на позначення об'єктів географії та ландшафту. Так, в романі «Улісс» (Жоусе, 2018) Дж. Джойса знаходимо:

callow від ірл. *caladh* – річковий луг;

bog від ірл. *bogach* – водно-болотні угіддя;

lough від ірл. *loch* – озеро.

Крім того, Дж. Джойс (Жоусе, 2018) вживає лексичні одиниці на позначення міфологічних реалій:

Banba від ірл. *banba* – одна із найдревніших богинь ірландського пантеону (Джойс, 2015:607);

banshee від ірл. *bean sí* – міфологічна провісниця смерті (Джойс, 2015:607);

leprechaun від ірл. *leipreachán* – персонаж ірландського фольклору.

Слід також відзначити наявність лексичних одиниць, що позначають національні страви. Серед них:

barmbrack (Жоусе, 2018) від ірл. *ó bairín breac* – різновид солодкого хліба з сухофруктами, який традиційно подають в Ірландії на Хелловін;

drisheen (Жоусе, 1917:108) від ірл. *drisín* – традиційний кров'яний пудинг;

crubeens (Жоусе, 2018) від ірл. *crúibín* – традиційні свинячі ніжки.

Унаслідок фонологічної та графічної адаптації слово *whiskey* стало зміненим варіантом ірландського *uisce beatha*. Знаходимо й інші приклади слів на позначення дозволя та вживання алкоголю (Жоусе, 2021): *deoc an doruis, peloothered, bowsey, etc.*

До окремої групи можна віднести ономастичні реалії. Наприклад, використані найменування адміністративно-територіальних одиниць та населених пунктів *Connacht, Fermanagh, Iveagh, Tallaght, Croagh, Armagh, Howth, Skerries, Oughterard*, і т.д.

Слід зазначити, що з огляду на історичні умови того часу, зокрема початок активного руху за відродження та незалежність Ірландії, письменник використовує реалії суспільно-політичного життя. Серед них знаходимо приклади:

1) політичних та суспільних рухів:

fenian (Жоусе, 2021:65) – учасник таємного революційного руху за визволення Ірландії від британського панування;

2) національних гасел та патріотичних пісень:

Silent O Moyle (Жоусе, 2021:26) – ірландська патріотична пісня;

Eire Abu (Joyce, 2021:73) – національне гасло;
Faugh a Ballagh (Joyce, 2018) – ірландський бойовий вигук;
erin go bragh (Joyce, 2018) – девіз, що демонструє підтримку Ірландії;

3) елементів одягу, обмундирування:

caubeen (Joyce, 2018) від ірл. *cáibín* – ірландський берет, частина уніформи ірландських полків британської армії;

4) символів:

shamrock (Joyce, 2018) від ірл. *seamróg* – трилистник, символ Ірландії.

До іншої групи ми маємо віднести слова, що позначають людей та їх характеристики. Наприклад, слово **maneen** (Joyce, 1917:111) утворене за допомогою додавання зменшено-пестливого суфікса *-in*, характерного ірландській мові, до іменника *man*. Слово **shoneen** (Joyce, 2021:63) ірландці використовують як зневажливий термін, щоб описати людину, яка наслідує англійські звичаї та поведінку. **Jackeen** (Joyce, 1917:114) – зневажливий термін, що характеризує жителів Дубліна. **Swaddler** (Joyce, 2021:8) – ірландський сленг слова протестант. Серед інших прикладів: **josser** (Joyce, 2021:11) – хлопець; **bostoon** (Joyce, 2021:8) – дурень; **colleen** (Joyce, 2018) – молода дівчина; **pishogue** (Joyce, 2018) – нікчема; **kitogue** (Joyce, 2018) – шульга; **chara** (Joyce, 2018) – друг.

У творах Дж. Джойса використовуються також інші одиночні приклади лексичних одиниць, що не підпадають під вище наведені семантичні групи. Вони представлені різними частинами мовами та мають різне значення. Наприклад, **galore** від ірл. *go leor* – багато, **lambabaun** – ягня, **yerra** – справді, тощо.

Варто зазначити, що аналіз англійської мови в Ірландії дозволяє говорити про такий цікавий вид іншомовного запозичення, як калькування конструкцій ірландської мови (Бубнов, 2021:56). Калькою (від фр. *calque* – «копія, наслідування») називають «вид мовного запозичення, утворення нового фразеологізму, слова або нового значення слова через буквальний переклад відповідного іншомовного елемента» (Гладка, 2011:8-13).

Прикладом цього слугує конструкція *at all at all*, використана в романі Дж. Джойса (Joyce, 2018):

Where were you at all at all?

Англійському *at all* відповідає ірландське *ar bith*, однак особливістю ірландської мови є таке цікаве явище як редуплікація, що виражається у подвоєнні основи слова або цілого слова. У результаті, підсилене ірландське *ar chor ar bith* породжує вжиту письменником форму *at all at all*.

Частіше приклади лексичних одиниць зустрічаються в розмовній мові повсякденного спілкування, адже, на думку Харріса (Harris, 1986:39), «письмова модель певною мірою не відрізняється від стандартної британської англійської». На прикладі діалогів з творів (Joyce, 2018; Joyce, 2021) можемо виокремити ірландські вигуки-слова привітання, побажання та прощання:

Faillte – ласкаво просимо; **Slainte** – будьмо здорові; **Slain leat** – до побачення; **Beannacht libh** – до побачення.

Нами помічено також часте використання емоційних вигуків, що виражають різноманітні почуття. Так, можемо виокремити вживане автором **bedad**, що походить від *by dad* і є евфемізмом *by God*:

Ay bedad (Joyce, 1917; Joyce, 2018)

Вигук на позначення здивування **musha** в одному із романів (Joyce, 2021) зустрічаємо також у двох інших варіаціях: **wisha**, **'usha**.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Як бачимо, серед головних лексичних особливостей відтворення ірландської мовної інтерференції у художніх творах можемо виокремити запозичення, які здебільшого використовуються для позначення різних типів ірландських реалій, та калькування слів і конструкцій ірландської мови. У діалогах знаходимо приклади емоційних вигуків та слів ввічливості, які часто зустрічаються в розмовній мові повсякденного спілкування в Ірландії.

Результати проведеного нами дослідження можна використовувати в дослідженнях мовної інтерференції загалом і зокрема особливостей ірландської мовної інтерференції, а також у подальшій лінгвістичній чи перекладознавчій діяльності, де розуміння ролі та впливу інтерференції відіграє важливу роль для подолання труднощів та уникнення її негативного ефекту.

Література:

1. Бубнов Д. В. Особливості мовленнєвої поведінки ірландців в ситуації двомовності. Одеса, 2021. 184 с.
2. Валігура О. Р. Фонетична інтерференція в англійському мовленні українських білінгвів: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. 288 с.
3. Гладка В. А. Калька як один зі шляхів неологізації французької мови // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. . 2011. № 537. С. 8–13.
4. Есенова Е. Й. Види мовної інтерференції // Стратегія та методи навчання мов для спеціальних цілей: IX Міжнародна науково-практична конференція. Київ, 2009. С. 51-52.
5. Ермоленко С. Я., Бирик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Ермоленко. Київ: Либідь, 2001. 221 с.
6. Harris J. Perspectives on the English Language in Ireland. Dublin: Centre for Language and Communication Studies, 1986. 348 p.
7. Weinreich U. Languages in Contact. The Hague: Mouton, 1970. 148 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

8. Джойс Дж. Уллс. К.: Вид-во Жупанського, 2015. 736 с.
9. Joyce J. A Portrait of the Artist as a Young Man. Planet ebook: [Website]. 1917. 317p. URL: https://www.planetebook.com/a-portrait-of-the-artist-as-a-young-man/#google_vignette
10. Joyce J. Dubliners. Global Grey ebooks: [Website]. 2021. 130p. URL: <https://www.globalgreyebooks.com/dubliners-ebook.html>
11. Joyce J. Ulysses. Strelbytskyy Multimedia Publishing. 2018. 625 p.

References:

1. Bubnov D. V. Osoblivosti movlennyevoyi povedinki irlandtsiv v situatsiyi dvomovnosti [Regularities of speech behaviour of the Irish in the bilingual situation]. Odesa, 2021. 184 s.
2. Valihura O.R. Fonetychna interferentsiia v anhliiskomu movlenni ukrainskykh bilinhviv [Phonetic interference in the English speech of Ukrainian bilinguals]: monohrafiia. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 2008. 288 s.
3. Esenova E. Y. Vidi movnoyi interferentsiyi // Stratehiya ta metody navchannya mov dlya spetsial'nikh tsiley: IX Mizhnarodna naukovopraktychna konferentsiya naukovometodichni materiali [Types of language interference // Strategy and methods of teaching languages for special purposes: IX International Scientific and Practical Conference]. Kyiv, 2009. S. 51-52.
4. Hladka V. A. Kal'ka yak odin zi shlyakhiv neolohizatsiyi frantsuz'koyi movi [Calque as one of the ways of neologization of the French language] // Naukoviy visnik Chernivets'koho universitetu : zb. nauk. pr. 2011. №537. S. 8-13.
5. Yermolenko S. Y., Bibik C. P., Todor O. H. Ukrayins'ka mova. Korotkiy tлумachniy slovník linhvistichnikh terminiv [Ukrainian language. The short explanatory dictionary of Linguistic terms] / za red. S. Y. Yermolenko. Kyiv: Libid', 2001. 221 s.
6. Harris J. Perspectives on the English Language in Ireland. Dublin: Centre for Language and Communication Studies, 1986. 348 p.
7. Weinreich U. Languages in Contact. The Hague: Mouton, 1970. 148 p.

Отримано: 25 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 7 листопада 2023 р.

Прийнято до друку: 10 листопада 2023 р.

e-mail: oisnyuk@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4874-268X>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-49-52

Isniuk O. Yu. Lexico-grammatical and prosodic variability of prohibition uttered by the speakers of different socio-cultural groups. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 49–52.

УДК: 811.111'34:27

Olha Isniuk,

*PhD student at the Department of Theory, Practice and Translation
of English National Technical University of Ukraine 'Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute'*

LEXICO-GRAMMATICAL AND PROSODIC VARIABILITY OF PROHIBITION UTTERED BY THE SPEAKERS OF DIFFERENT SOCIO-CULTURAL GROUPS

The article is a complex study of lingual and prosodic means' interplay taking part in expressing prohibition by the speakers of different socio-cultural statuses. Using the method of linguistic interpretation of the auditory analysis, the author comes up with the system of language means of all levels that serve to create a prohibitive effect on the listener. In order to trace the lingual variability of utterances under study, they are classified according to the speaker's and interlocutor's social statuses (high, mid, low), gender (male, female), communicative situation (formal, informal), and the form of prohibition oral actualisation (explicit or implicit). At the stage of auditory analysis, the author singled out prevailing features of lexico-grammatical and prosodic interplay typical of English utterances of prohibition that serves to convey a definite pragmatic orientation (prohibition proper, warning, mocking, or advice), all aimed at drawing listeners' attention and preventing them from doing some sort of action. It is also defined that the involved means (lexico-grammatical and prosodic) realising the act of prohibition, regardless of their explicit or implicit nature, might be characterised by unidirectional functioning that forces the hearer to obey and stop doing the action that does not satisfy or irritates the speaker. The author concludes that the speakers of a high socio-cultural level, as compared to those of a mid one, based on their personal communicative experience, resort to a diverse repertoire of language means that in a more polite manner intensify the communicative-and-pragmatic effect on the recipient.

Keywords: prohibition utterance, lexico-grammatical devices, prosodic means, socio-cultural groups, pragmatic aim, interaction.

Існюк Ольга Юрївна,

*аспірантка кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНА Й ПРОСОДИЧНА ВАРІАТИВНІСТЬ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ ЗАБОРОНИ, ВИСЛОВЛЕНИХ ПРЕДСТАВНИКАМИ РІЗНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ГРУП

Статтю присвячено комплексному дослідженню взаємодії лексико-граматичних і просодичних засобів вираження заборони мовцями різного соціокультурного статусу. За результатами застосування методу лінгвістичної інтерпретації результатів аудитивного аналізу участі просодичних та лексико-граматичних засобів вираження заборони, встановлено закономірності їх взаємодії під час актуалізації прагматичного спрямування висловлень заборони. Для визначення особливостей мовної варіативності досліджуваних висловлень, їх було класифіковано за такими критеріями: соціальний статус мовця і співрозмовника (високий, середній, низький), стать (жіноча, чоловіча), комунікативна ситуація (офіційна, неофіційна) та форма актуалізації (експліцитна, імпліцитна). Шляхом аудитивного аналізу було виокремлено провідні просодичні засоби, які диференціюють англійські висловлення заборони за прагматичним спрямуванням на такі, що виражають власне заборону, застереження, насмішку або пораду з метою привернення уваги слухача, щоб не дозволити йому виконати певну дію. Крім того, встановлено, що залучені мовні засоби реалізації заборони, незалежно від форми її вираження (експліцитна чи імпліцитна), характеризуються односпрямованою дією, що має на меті змусити слухача послухатися та припинити дії, які не задовольняють або дратують мовця. З'ясовано, що мовці високого соціокультурного рівня, порівняно із мовцями середнього рівня, на підставі особистого комунікативного досвіду оперують ширшим різноманіттям засобів, які в більш ввічливій формі підсилюють комунікативно-прагматичний вплив на реципієнта.

Ключові слова: висловлення заборони, лексико-граматичні засоби, просодичні засоби, соціокультурні групи, прагматичне спрямування.

Introduction. Among the directive speech acts that are regarded as particular attempts of the speaker to influence the listener fiercely or modestly, and thus make them do some sort of action (Searle, 1975) prohibitions play a significant role in regulating the relationships between interlocutors as they form norms and rules of people's behaviour in society. As a result, the key issue that arises is that of their linguistic meaning in relation to extralinguistic reality that may determine the use of specific means to prohibit something (Tatsenko & Sukhovetska, 2017). Fakhurdinova (2013), in her study adheres to the idea that prohibition is a type of the imperative that expresses unwillingness of some action, or its ban. In other words, this notion might be viewed as a negative imperative, or negative incentive aimed at not performing an action.

Being an important element in all languages, prohibition carries two types of speaker's intention: implicit and explicit (Omar, 2017), that, in its turn, might cause some difficulties with its decoding while requiring effort from the recipient to deduce. The thing is the multiplicity of meanings embedded in the speech act depends on the intention implied, e.g., a wish, regret, rebuke, reproach, and appeal. Since semantic meaning is prevailing over the form, the explanation of language means' use in definite situations should be carried out via application of a semantic model (Tatsenko & Sukhovetska, 2017).

Studying the concept of prohibition, Krainyk (2013) regards it as a verbal reaction of the speaker to the speech act of the hearer, performed or intended to be performed by means of performative verbs, as well as implicit or explicit language means. It is also mentioned that speech acts of this type include the conflict between interlocutors, since one participant's actions contradict the intentions of the other. In general, speech acts of prohibition are characterised by a high degree of definiteness and finality, which is their distinguishing feature. This might be confirmed by their laconic form (Bot & Krasovska, 2021). Apart from this feature, the

scholars highlight the benefit of such statements, saying that prohibitions are physiologically useful for the addressee. Furthermore, as far as the dialogue speech is regarded, the use of prohibitions is conditioned by the interlocutors' age and their social status. In other words, people prohibit something while talking to someone younger or to those who are of lower or inferior social status.

Taking into account cultural differences and their influence on communication, Uyanne and Oti (Uyanne & Oti, 2012) point out the existence of two major ways of delivering messages: messages uttered by interlocutors of a low-context culture and by those who belong to a high-context culture. The low-culture presupposes conveying of the meaning directly, by means of words, whereas high-context communicators tend to express their thoughts often using non-verbal cues. Moreover, they decode the meaning of the uttered message, paying attention to the speaker's nonverbal behaviour, the relationship background, and some general social rules necessary to maintain successful communication. Therefore, in some situations, rather than saying simply 'no', they are likely to use phrases that soften a categorical attitude, perpetuating in such a way the harmony of social interaction.

In view of the foregoing, the **aim** of the undertaken study is to single out distinctive lingual features of prohibitions uttered by the speakers of different socio-cultural and age groups in various communicative situations by way of defining their pragmatic aims that shape the invariant patterns of lexico-grammatical and prosodic mean's interaction.

Methodology. The study of prohibitions as directive speech acts requires a thorough investigation not only of their syntactic representation, but also of the way the pragmatic aim of a speech act is uttered. Searle (Searle, 1989) states the performance of directives in the imperative mood. As an alternative he points out a manifestation of the speaker's intention by uttering performative sentences. The self-referential nature of the sentences is also referred to, as well as the fact that meaning of such types of sentences presupposes encoding the speaker's intention of the action to be performed, being named by the utterance of these very sentences.

In terms of experimental phonetic research, it has become a custom to differentiate emotional utterances according to the following socio-cultural criteria, namely: the communicative situation (formal, informal), the form of expressing prohibition (explicit, implicit), the speaker's and interlocutor's social status (high, mid, low), and gender (male, female) (Kalyta, 2001:208-215; Taranenko & Kutsenko, 2020: 65).

In order to trace the way these criteria influence the prohibitive speech acts as well as to see how people prohibit certain actions to achieve the desired result, we studied prohibitive utterances in the series "The Nanny", since its plot revolves around numerous actions that are prohibited either by the nanny, or by the head of the family. The formed corpus of prohibitive speech acts amounts to 77 English utterances of prohibition, actualised in various situations by the speakers of high, mid, and low socio-cultural statuses.

To reach the objective of our research, it was necessary to complete the following steps: to group the utterances under study into three large classes depending on the speaker's socio-cultural status (high, mid, or low); to further subdivide them according to the mentioned criteria, i.e. whether the utterance is addressed to a listener of an equal, lower or higher socio-cultural level, considering the interlocutors' age and gender; to trace the specificity of lexico-grammatical and prosodic means' interaction while conveying the pragmatic potential of prohibitive utterances.

Results and discussion. As we have mentioned, the notion of prohibition plays an indispensable role in people's communication, showing the desire of one interlocutor not to perform an action by another one. In such a way the first one demonstrates their power and thus subordinates the listener to some extent. It is naturally up to the second interlocutor whether to perform the asked or not.

In view of this, we have carried out an experimental study that proves the direct impact of the speakers' socio-cultural status on realisation of prohibitive speech acts in their both explicit and implicit forms.

The analysis reveals that young adult and middle-aged male speakers of a high social status, regardless of their female interlocutors' social status (here we deal with women of a high and mid social status, who are younger than the speakers or are of the same age), tend to use the so-called mild forms of prohibitions, whose pragmatic function is rather to warn than to forbid something.

Having analysed a set of similar utterances, we found out that even though those prohibitions are expressed explicitly by a typical prohibitive construction 'Do + not + V', they are predominantly aimed at giving the listener a piece of advice, like in the following situation when C.C., one of the main characters, is afraid of losing the man he fell in love with because of a new woman that appeared in his life; C.C. and Mr. Sheffield are more like friends than just business partners that, in its turn, determines the communicative situation as unofficial one: *Oh, C.C., § 'don't be jealous! || Chloe and I might want to take a little walk down memory lane, but you and I will always be business partners* (1), or even mocking as in *→Shh, § 'don't turn around* (2) (uttered in an unofficial situation between two employees late in the evening, when Niles pretends to be Mr. Sheffield, the man C.C. likes). As we can see from the examples, it is typical of the high status speakers to start their prohibitions at a mid or heightened pitch level, utter them with a wavy-like pitch movement (falling-rising (1), falling-rising-falling (2)) within a properly organised rhythm and slowed-down tempo. The imperative structure of the utterances being softened by the wavy-like movement of voice pitch, testifies the speaker's willingness to avoid rudeness, show maximal politeness no matter what was said to the male interlocutor.

The similar might be observed in the prohibitive utterances that express warning. In the situations they are used, the speakers try not to offend the listener as well as simultaneously prevent them from doing some sort of action, for instance: *Miss →Fine, | 'don't make me do this* || (3). The unfolding situation in which two participants, the employees working for the same employer and thus living under the same roof, might be described as a very friendly one, even though Fran's plan is to pretend to be C.C. to get money for the new Mr. Sheffield's play. Of course, Niles, the interlocutor, does not like the idea of helping Fran get into character and consequently he expresses his dissatisfaction. In this utterance, a mid level tone of direct address in the first syntagm is followed by a rather pro-longed pause and a divided high falling-rising tone in the second syntagm expressing a complex feeling of disappointment and irritation. A falling tone of a decreased rate of its movement on the word 'don't' and a low rising tone on the word *do* make the whole utterance acquire the pragmatic loading of both warning and prohibition.

Apart from the aforementioned, prohibition uttered by the speakers of a high socio-cultural status may be expressed implicitly, indicating their deep annoyance and dissatisfaction, while its form shows the speaker's ability to take control over ongoing situations and thus not to incite the conflict. With the sentence *'Whoops, § | 'time's up. || -Good→bye, -Nanny -Fine* || (4) the main character strictly prohibits and even threatens the nanny. Being uttered at worktime, in other words in a formal situation, the message encoded says "stop talking right now". In this utterance the key element expressing is prohibition is 'time's up pronounced with the rising head on the word 'time's and a low-falling tone on the word *up* emphasised with a negative wide pitch interval. However, due to the

high-rising tone on the interjection *Whoops*, a high pre-head and a level tone on the word *Good→bye* the whole utterance acquires casual, as-a-matter-of fact sounding as if everything is taking place according to its usual course of action.

The communication between male interlocutors of a high social status is marked by a high degree of politeness on the one hand, and complaisant straightforwardness on the other. The speaker endeavours to abort interfering actions by putting his prohibition mildly, using implicit forms accompanied by corresponding intonation patterns. In an attempt to stop men fighting at the men's club where all successful businessmen are gathered, the main character civilly says: *Gentlemen, please!* (5). The word *please* pronounced with a high-falling tone of a wide range serves in this example not as an amplifier adding force to the prohibition, but also as a verbal marker of an officiality. Similar reaction to the annoying activity might be seen in the situation when the butler is cleaning the windows which squeak and the boss cannot tolerate this sound anymore: *Niles, please, I'm trying to work!* (6). As in the example (5), the word *please* repeats the pattern of the preceding syntagm with direct address uttered with a high-falling tone of a wide range and a slowed down rate of its movement making the whole sentence sound weighty and final. However, in the example (6), the explanation *I'm trying to work* that follows the word *please* intensifies the implicit prohibition proper and turns the utterance into less categorical and more delicate, signifying a decent cultural level and high manners of the speaker.

As is shown by the examples, adult male speakers, depending on the situation and aiming at reaching a quick result from the prohibition uttered, tend to use prohibitions with the formula *do + not + verb*, whose pragmatic aim is straightforward prohibition with some threat. In such a way they make the listener stop their actions immediately, otherwise it might have bad consequences, or when the situation is urgent, like in the following dialogues, where such reprimands are indispensable to prevent from the undesired outcome:

(7) – *You know, I'm really getting the hang of this baseball thing.*

– *Don't toss a ball in the house, sir!*

(8) – *I suppose it's time to have that birds-and-bees talk. Miss Margaret is 14.*

– *Miss Margaret is fourteen. Not Maggie. Oh, Don't even say that!*

The lexico-grammatical structure of both utterances explicitly convey prohibition. However, their prosodic arrangement adds to their semantics the implied pragmatic meaning of warning with a hint of threat. In the example (7) the combination of an emphatic high-falling tone of a wide range on the key-word *don't* and a low-rising tone of a slowed-down rate on the rhythmic unit *house, sir* depicts categorical, however reserved manners of the speaker of a high socio-cultural status. Slowed down tempo of his speech flow, and equal prominence given to each word of the utterance which makes its rhythm be properly organised, signifies that the speaker is irritated but can keep his emotional state and feelings under control, being a distinct feature of the speakers of high socio-cultural level.

The utterance (8) is also characterised by a high degree of emotional and pragmatic potentials. Prosodic means indicate the speaker's irritation, being conveyed by a whole repertoire of emphatic patterns: the mid-high beginning of each intonation group, the use of high-falling tones of the increased rate of their movement, an accidental rise (*fourteen*) and a sliding scale (*Don't even say that*) as well as increased loudness and accelerated tempo of the utterance actualisation. The unidirectional interplay of lexico-grammatical and prosodic means intensifies the speaker's explicit straightforward prohibition turning into the threat.

In a similar manner, men while in a relaxed informal setting are predisposed to express in a friendly manner not only prohibitions proper but also prohibitions containing advice, thus swaying the interlocutors, as in the given examples:

(9) – *You know, I'm really getting the hang of this baseball thing. Don't toss a ball in the house, sir.*

– *→ Niles, don't be such a stick-in-the-mud!*

(10) – *Don't trip over your hormones, sir!*

– *Doorbell chimes. It's alright, Niles. I'll get it.*

The affable manner of prohibiting some actions by giving advice is achieved primarily by the leading role of intonation alongside with lexico-grammatical means based on the same formula *do + not + verb*. The prohibitions are pronounced with a rather playful wavy-like movement of the pitch realised by a broken descending stepping head in (9) (a level-rising-falling-rising-level pattern) and by a descending sliding scale in (10) (a falling-rising-falling-rising-falling-rising movement of voice). In both utterances prosodic means interaction, as opposed to verbal expression, carries the main semantic loading, hence changing the dialogue flow.

As for the female speakers, the ones of mid social status while talking to men of their age or a bit older, incline toward conveying the ideas straightforwardly, without any hesitation and with strong desire to obtain the result. It might be seen in the following example: *Don't give me that →look!* (11). The main female character of the series carries on an informal dialogue with a colleague and in an attempt to reassure him and make him go to the theatre despite his strong unwillingness, in such a way gives advice that incorporates prohibition. The utterance is pronounced with the ascending stepping scale where every word is given equal prominence and with the mid-pitched level terminal tone signalling that the speaker is ready to continue expressing her prohibition if it is required. The utterance is also characterised by the regular rhythmic pattern, slowed down tempo and increased loudness which signify the certainty and assertiveness of the female speaker.

We must admit that a significant role in communication of the abovementioned interlocutors plays the type of communicative situation. In the example we have just considered, as well as in the following ones, communicative situations are official, therefore the dialogue between the employee (the speaker) and the employer (the listener) is regulated by a sort of unwritten but worldwide well-established rules required to maintain healthy working conditions. To fulfil the goal, women display the use of interjections “no” and numerous performative verbs, like in the *→No, no! I can't. Stop it!* (12). The utterance being of a high degree of emotional-and-pragmatic potential expresses a categorical and final prohibition. At the prosodic level it is conveyed by short intonation groups pronounced with increased loudness, regular rhythm, contrasted pitch levels: high and mid level tones on the word *→No*; high pre-head on *I* contrasted with the low falling tone on *can't* followed by a high falling tone of slowed down rate of its movement on *Stop*.

In an unofficial situation, on the contrary, the formula *do+not+verb* conveys rather mocking effect. It is explained by a special case when nanny Fran good-naturedly laughs at an elderly man who almost fell down while walking: *Theo, stop! (laughing). Whoops, don't fall!* (13).

It must be noted that in official situations between female interlocutors of different social groups, women of high social status might express prohibitions towards women of mid social status either explicitly, like in *We're going to the park by ourselves. – I forbid it!* (14), or implicitly as in *Miss Fine. – Yes. – Get out or I'll hurt you!* (15). In both examples the choice of language means (the use of performative verbs) to impose the speaker's will upon the listener is regulated by the purpose implied as well as the situation

in which it occurs. The speaker and the listener are in tense relationships thus communicate rather formally. In the first utterance we see the prohibition itself, expressed by a performative verb *forbid*, while in the second one the speaker threatens the listener, meaning that the last cannot stay here any longer. The real threat is shown in the second part of the utterance, however, it starts with the phrasal verb *get out* pronounced sharply and categorically, which adds to the general strictness of the message.

The next aspect of women's communication within the frameworks of our study is to investigate the way women of a mid social status (ones of the main characters of the series) interact with each other and as a result prohibit something. In the episodes under study, they appeared in unofficial situations and as representatives of low-context culture spoke frankly, formulated the thoughts directly without much implications, they focused on the immediate result which can be traced via the use of prohibitions with performative verbs like in *So, 'stop 'eating!* (16), *'Shut 'up, 'Marsha!* (17) or *'Bite your 'tongue!* (18). In the two last examples we see the utterances that convey the meaning: *stop talking* or *do not talk much* with the help of exclamatory imperative sentences having the performative verb in their structure. It must be said that the key role in delivering these messages is played by the intonation involved. The utterances are pronounced at a heightened pitch register with increased loudness, giving prominence to each word by a widened tone interval (positive in 16 and 18) and negative in 17) as well as emphatic melodic patterns (ascending stepping head with a high-falling tone in 16, high-level vs low-level tone in 17, and a sliding head in 18). The outlined intonational organisation indicates the inability of the female speakers of the mid socio-cultural level to control their emotions and feelings while expressing prohibition.

Conclusions. Having studied the role of socio-cultural factors in realising the notion of prohibition in the English dialogue speech, we have come to the conclusion that depending on gender, age and socio-cultural status, the set of language means and the ways of expressing prohibitive speech acts can vary. Considering the material under study, there is the prevalence of interlocutors of high and mid social statuses, who are well educated and occupy a certain niche in the society.

In the course of the research it was found out that women of a mid social status may be referred to the people whose characteristic features are those of directness, simplicity in expressing their ideas and quick result orientation. Women of high social status, by contrast, show more flexibility in terms of types of prohibitions and hence of the set of language means for their implementation in speech.

It is a typical feature of prohibitions uttered by female speakers to have emphatic prosodic patterns that accompanies an exclamatory imperative sentence with expressive lexical units that convey explicit prohibition. Such utterances are rather short, do not have any pauses within, are of a regular rhythmic pattern due every notional word being given prominence either by a special rise, a sliding head, a high falling of high level tone, widened pitch intervals at the junction of each word, and increased loudness. Thus, the interaction of prosodic and lexico-grammatical means serves to highlight the warning or a threat of the prohibition uttered by a woman.

Referring to the men in the series, they belong to the people of a high social status what determines types of prohibitive utterances preferred by them (prohibitions proper, advice or warnings), their form and ultimately language means, are often the ones that sound polite, express implicit prohibition aimed, on the one hand, at banning from some actions, and saving good relationships with the interlocutor, on the other. The reason for this might lie in the individual worldview reinforced by personal conviction that despite prohibiting something, successful communication should remain polite and well-behaved. Hence such an attitude is reflected in the choice of language means that convey prohibitive meanings of the uttered phrases or sentences subtly, as well in the corresponding intonation patterns, characterised by mid or heightened pitch level at the beginning of the prohibition and a wavy-like movement of the voice pitch that signals about speaker's willingness to preserve a good tone of the dialogue.

The results of the auditory analysis prove that the invariant intonation model of prohibitive utterances proper whose pragmatic orientation is to prevent the listener from certain deeds, and their lexico-grammatical structure contains *do + not + performative verb* comprises the following intonation components: low level pre-head, mid pitch level of the utterance beginning and low level on its ending, widened and voice range, the predominance of a wavy-like melodic contour, high-falling or low-rising nuclear tone with a slowed-down rate of its movement, moderate tempo and loudness, regular rhythm.

The unidirectional interplay of lexico-grammatical means and contrasted parameters of prosodic subsystems favours the attraction of the listener's attention to the utterance pragmatic aim and the speaker's emotional state and feelings.

The prospect of further research lies in defining the scope of means used by male and female speakers while addressing prohibitions to children, as well as the study of the ways of expressing prohibition in children's communication, taking into account individual's worldview, their place in the society in general and in the very communicative situation in particular.

References:

1. Bot, L., & Krasovska, O. (2021). Dyrektyvni movlennyevi akty simeynoho spilkuvannya (na materialy tvoriv V. Lysa «Solo dlya Solomiyi», «Stolittya Yakova») [Directive speech acts of family communication (based on the works of V. Lys Solo for Solomiya, Jacob's Century)]. *Heteroglossia – studia kulturoznawczo-filologiczne*, (11), 105–118.
2. Fakhuridinova, M. (2013). Vyrazhennya semantyky sponukannya do diyi v rann'onovoverkh'onimets'kiy movi za dopomohoyu analitichnoyi konstruktsiyi tun+infinity [Expressing the semantics of motivation to action in Early New High German using the analytical construction tun+infinitive]. *Scientific Notes of Ostroh Academy National University, "Philology" Series*, (35), 396–398.
3. Omar, N. S. (2020). Translating Prohibition in Arabic Poetic Lines into English. *Onomazein Revista de lingüística filología y traducción*, (47), 97–112. <https://doi.org/10.7764/onomazein.47.06>
4. Kalyta, A. A. (2001). Fonetychni zasoby aktualizatsii smyslu anhliiskoho emotsiinoho vyslovluvanna. [Phonetic means actualizing the meaning in English emotional utterances]. Kyiv: KDLU, 351 p.
5. Kraynyk, O. (2013). Zasoby vyrazhennya zaborony yak zaperechnoyi movlennyevoyi diyi (na materialy nimets'koyi movy) [Means of expression of prohibition as a negative speech act (on the material of German)]. *Foreign Philology*, (15), 50–54.
6. Searle, John R. (1975). *A Taxonomy of Illocutionary Acts*. University of Minnesota Press, Minneapolis. Retrieved from the University of Minnesota Digital Conservancy, <https://hdl.handle.net/11299/185220>
7. Searle, J. R. (1989). How Performatives Work. *Linguistics and Philosophy*, 12(5), 535–558. <http://www.jstor.org/stable/25001359>
8. Taranenko, L., & Kutsenko, M. (2020). Prosodic organization of English utterances of sympathy. *Cognition, Communication, Discourse*, (21), 61–71. <https://doi.org/10.26565/2218-2926-2020-21-05>
9. Tatsenko, N., & Sukhovetska, L. (2017). Analiz semantichnoyi struktury prokhibityvnykh movlennyevykh aktiv v anhlovnomu politychnomu dyskursi [Analysis of semantic structure of prohibitive speech act in English political discourse]. *Scientific Notes. Series "Philology"*, (153), 330–335.
10. The Nanny. (1993). Retrieved from <https://sflix.to/watch-tv/free-the-nanny-hd-39089.5579572> 08.04.2023.
11. Uyanne, M., & Oti, O. (2012). The Influence of Socio-cultural Domains on Communication. *African Research Review*, 6, 234–247.

Отримано: 16 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 29 жовтня 2023 р.

Прийнято до друку: 1 листопада 2023 р.

e-mail: oksana.kostyuk@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9180-7162>

e-mail: liubov.didyk@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3063-4691>

e-mail: yuliia.ivchenko-chekholka@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4487-7731>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-53-57

Kostiuk O. Yu., Didyk L. I., Ivchenko-Chekholka Yu. V. Phraseologies with a component-teknonym in modern English as an integral part of linguistics dealing with stable word combinations characterized by a specific transference of meaning. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 53–57.

УДК: 81'373.7=111

Oksana Kostiuk,

*Associate Professor, Department of English Language and Literature, Educational and Scientific Institute of Linguistics,
Ostroh Academy National University*

Liubov Didyk,

MS,

*Teacher, Department of English Language and Literature,
Educational and Scientific Institute of Linguistics,
Ostroh Academy National University*

Yuliia Ivchenko-Chekholka,

MS,

*Teacher, Department of English Language and Literature, Educational and Scientific Institute of Linguistics,
Ostroh Academy National University*

PHRASEOLOGIES WITH A COMPONENT-TEKNONYM IN MODERN ENGLISH AS AN INTEGRAL PART OF LINGUISTICS DEALING WITH STABLE WORD COMBINATIONS CHARACTERIZED BY A SPECIFIC TRANSFERENCE OF MEANING

The article is devoted to identifying the main theoretical aspects of the existence and functioning of teknonyms in the phraseology of modern English languages. An analysis of the correlation between lexical (plan of expression) and semantic (content plan) basis of phraseological units is presented. Also, a brief classification of phraseological units with a component-teknonym based on lexical and semantic basis is provided.

This work considers the basics of defining the essence of the concept's «phraseologies» and «teknonym» and their properties. Phraseology-teknonyms as a subgroup of phraseology terminological origin are described. The focus is on the nominative volume of English phraseology-teknonyms, which is represented by the lexical basis, namely by the following thematic groups: «mechanisms and structures», «tools and materials», and semantic basis: «type and application of matter», «behaviour and state of matter»; anthropogenic, natural and intentional aspects are analyzed phraseology-teknonyms.

Based on the well-known semiotic triad of C. Peirce, iconic, indexical and symbolic were distinguished as phraseological units. An analysis of potential dangers and measures was carried out to overcome them.

Keywords: phraseological unit, phraseologies, teknonym, lexical and semantic background, anthropogenic, natural, intentional aspect.

Костиук Оксана Юрївна,

*доцент кафедри англійської мови та літератури
Навчально-наукового інституту лінгвістики,
Національний університет «Острозька академія»*

Дидик Любов Іванівна,

*викладач кафедри англійської мови та літератури,
Навчально-науковий інститут лінгвістики,
Національний університет «Острозька академія»*

Івченко-Чехолка Юлія Вікторівна,

*викладач кафедри англійської мови та літератури Навчально-наукового інституту лінгвістики,
Національний університет «Острозька академія»*

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З КОМПОНЕНТОМ-ТЕХНОНІМОМ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ЛІНГВІСТИКИ, ЩО ЗАЙМАЄТЬСЯ СТІЙКИМИ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯМИ, ЯКІ ХАРАКТЕРИЗУЮТЬСЯ СПЕЦИФІЧНИМ ПЕРЕНОСНИМ ЗНАЧЕННЯ

Стаття присвячена виявленню основних теоретичних аспектів існування та функціонування технонімів у фразеології сучасної англійської мови.

Проведено аналіз співвідношення лексичної (план вираження) та семантичної (план змісту) основи фразеологізмів. Також подано коротку класифікацію фразеологізмів із компонентом-технонімом за лексико-семантичною ознакою.

У роботі розглядаються основи визначення сутності понять «фразеологізм», «технонім» та їх властивості. Охарактеризовано фразеологізми-техноніми як підгрупу термінологічного походження фразеології. Основну увагу зосереджено на номінативному обсязі англійських фразеологізмів-технонімів, який представлений лексичною основою, а саме такими тематичними групами: «механізми та конструкції», «інструменти та матеріали» та семантичною основою: «вид і застосування матерії», «поведінка та стан речовини». Аналізуються антропогенний, природний та інтенційний аспекти фразеологізмів-технонімів.

На основі відомої семіотичної тріади Ч. Пірса як фразеологічні одиниці виділено іконічні, індексні та символічні. Проведено аналіз потенційних небезпек та заходів щодо їх подолання.

Ключові слова: фразеологізм, фразеологізм, техномім, лексико-семантичний фон, антропогенний, природний, інтенціональний аспект.

Persistent figurative turns are reproduced in languages similar to words in every person's language and are not created in communication or writing text. Such stable combinations are called phraseological units, phraseologies or phraseological turns.

The object of the research is English-language phraseological units with the component-teknonym.

The study aims to analyze the structural-semantic and cognitive-pragmatic features of English phraseological units with a teknonym component.

Research methods: continuous sampling from lexicographic sources, information-search method, comparative analysis, descriptive-analytical and inductive method, method of classification and lexicosemantic analysis, method of quantitative analysis.

According to Likhacheva's definition, a phraseology is «reproduced in language, a phrase built according to the pattern of conjunctive or subjunctive phrases (of a non-predicative or predicative character), possessing a clitic (or less often – partially integral) meaning and therefore with the word» (Likhacheva Z. 2019).

According to Syzonov, D. «A phraseology is a relatively stable, reproducible, expressive combination of lexemes with a holistic meaning» (Syzonov, D., 2018). Korunets I. believes that «Phraseological units play a specific role in creating a language picture because the nature of their meaning is closely related to background knowledge of a native speaker, with practical personal experience, with cultural and historical one's traditions of the people who speak this language» (Korunets I., 2023).

The main property of a phraseological turn that distinguishes it from a free combination of words and, at the same time, brings it closer to the word is reproducibility. It is the property of reproducibility that explains all other features characteristic of phraseological turns, first of all, stability in the composition, structure and integrity of meaning (Venzhinovych N., 2017)

Stability means the measure, the degree of semantic indivisibility, and indecomposability of components: «The higher the degree of semantic discrepancy between the words of free use and corresponding components of phraseology, the higher the stability and the more idiomatic such a turn are» (Karla N., 2022).

Phraseologies also has a coherent meaning, which should be understood with such a meaning that is difficult or impossible to deduce from the meaning that forms its parts. For example, the English phraseology gives somebody the edge of one's tongue (вичитувати когось) cannot be explained by using the words give, edge, tongue (9).

It should be noted that the term «phraseological unit» is used mainly by Ukrainian linguists. In foreign linguistics, the term «idiom» (idiom) that came into the English language from the French language is more common. It had the form idiotism (so in French linguistics, expressions are called, the meaning of which does not follow from their grammatical construction or the meaning of constituent elements, that is, phraseological units). The British lexicographer of the middle of the 20th century, L. Smith, introduced the term idiom. This researcher used it to denote phraseological units, which «are linguistic anomalies, such as violate either the rules of grammar or the laws of logic» (Druzhbyak S., 2018).

So, based on the definition of domestic linguists, under the idiom, one should understand a stable reversal; the integral meaning does not follow from the values of its constituent parts. In idioms, the national and cultural spheres of life and the identity of the socio-ethnic community living in concrete economic, cultural and natural development conditions are reflected. While studying phraseological units, researchers always paid attention to their typology. As a result, many classifications of phraseological units were created.

The systematization of phraseological units by Academician Venzhinovych N. gained the most incredible popularity in domestic linguistics. The basis of her classification is the degree and nature of the semantic fusion of lexical components of phraseological units, i.e., the degree of their semantic indecomposability. By this feature, we distinguish phraseological fusions, phraseological units, phraseological combinations, and phraseological expressions (Venzhinovych N., 2017).

It is known that being is not a static form of existence of matter; it is subject to constant changes, external and internal, minor and global. Similar processes occur within any language because they reflect existence in the form of sounds and words, spoken and written speech. One such process that affects the qualitative and quantitative composition of phraseological funds in a particular language is time. Not by chance, synchronic and diachronic methods of describing language units are used in linguistics. Thanks to the temporal aspect, we can talk about such processes in language as neologization and archaization.

In the life of modern people, such concepts as «technique», «technology», and «Technosphere» are inextricably linked with labour, creativity, communication and other activities. There are several terms that, at first glance, are entirely synonymous, i.e., very close in meaning: technique, technology, technical, technicism, technogenic, Technosphere, teknonym and many others.

In order to understand the variety of concepts, it is necessary to highlight their key features, similar and distinctive features, and define those terms which most often can be found in the language. The more complex and intense labour activity became, the more diverse the inventory of tools used during labour. From sticks and stones to rocket engines and atomic reactors – humanity has made many discoveries during its formation and development.

Such events affected the phraseological component. For example, with the development of the film industry, television and computerization society, the word «screen» became increasingly popular. TV screen, silver screen, display screen – all these are elements of everyday life. Over time, the word «screen» began to be used in persistent expressions, for example, the class motion screen (picture), the tiny silver screen, and the blue screen of doom (Zhitnikova K., 2019).

Various idiomatic expressions appeared in the English language with the invention of the train expressions denoting different types and directions of movement of this vehicle: a corridor train (потяг з критими переходами між вагонами); down train (потяг, що курсує з великого міста); up train (потяг, що курсує до великого міста); ride the gravy train (легка нажива) (Karla N., 2022).

We believe that the main criterion is the correlation of phraseology units with a technical component, which can be seen in terms of expression and terms of content; the concept of «technique» has a different meaning.

The phraseological fund of any language contains some stable expressions, the subject of which is the technical aspect of human life. Although the components of the constant return lose their primary value, their external form always remains unchanged, allowing the tracing of the technical origin of the constituent parts of the phraseological unit.

Phraseological units with technical components exist in any language of the world, and this indicates that the Technosphere is a universal concept, characteristic of representatives of all humankind, regardless of its cultural, social and economic differences. That ethnic group that aspires to introduce various technologies into one's life will inevitably enrich its language's vocabulary and the phraseological layer with elements resulting from such technology.

According to this, we believe in such a group of stable turns as «phraseologies with a teknonym component». Based on the group's name, in our opinion, similar phraseological units include the following phrases: a component that semantically means an object or process that manifests itself in the technological aspect of human activity or its result.

For example, draw water in a sieve (набирати воду в решето); play a double game (ламати комедію); make tracks away from (нагострити лижі); burn the candle at both ends (марнувати життя); play first fiddle (займати важливу посаду); hammer and tongs (з натхненням) (1).

It is believed that a teknonym in the composition of a permanent inflexion can have anthropogenic or natural features. The presence of a teknonym connection with the type of production matter created by nature implies naturagenicity. At the same time, a person can make specific efforts to be given by nature for needs. That can be seen in the example of such phraseological units: rolling stone gathers no moss; constant dripping wears away a stone; runs into a stone wall (Druzhbyak S., 2018)

People have used objects created by nature to improve the conditions of their lives and implementation during scientific and technical progress. Therefore, the natural elements of life, which later became tools for achieving the goals of humanity, can be considered a specific part of the technosphere. For example, green light (дозвіл); give the green light (надати свободу дій); let there be light! (нехай буде світло!); come to light (розкритися) (1).

Anthropogenicity of the teknonym is associated with active human efforts to produce objects or phenomena to obtain a specific benefit or, on the contrary, to cause damage (Zhitnikova K., 2019). So, we are talking about an inanimate product of directly mechanistic human activity. For example, hard as nails (виривалий); sharp as a needle (спостережливий); cannon fodder (недо-свідчений). In these phrases, the components «nail, needle, gun» are the form of the anthropogenic nature of the return because they belong to devices and mechanisms people use in certain activities (7).

Phraseologies-teknyms are also characterized by their own constructive and destructive beginning. Destructive impact causes damage to the object on which this effect is directed (2): raise the roof (скандалити); kick down the ladder (не допомогти); hit with an iron fist (рішуче вирішити питання). For example, in the last phrase, the English version contains the word hit, which means to beat, that is, to have a predominantly destructive effect on an object or a person.

Constructive influence is the most common benefit due to a particular activity (6). For example, keep the powder dry (бути в бойовій готовності) constructive influence is expressed using the verb component keep and the adjective dry.

The component-teknonym in the composition of phraseology has its limits. The lexical level is a set of specially selected de-somatized words that form an image. At this level, the following types of components-teknyms can be distinguished:

- mechanisms and structures: fight windmills (битися з вітряками), fling cap over the windmill (переходити межі розумного), reinvent the wheel (відкрити Америку), be the fifth wheel (п'ята нога у зайця);
- tools and materials: Have the dead wood on somebody (мати компромат на когось), knock on wood (постукати по дереву), shovel in money (гребти гроші лопатою), put to bed with a shovel (вбити когось).

The next is the semantic level – the meaning of combining de-somatized words (Korunets I., 2023). At this level, the following types can be distinguished:

- type and application of matter: skeleton key (універсальний ключ);
- behaviour and condition: to bite the bullet (зціпити зуби).

So, we should understand a phraseology with a component-teknonym such as a permanent turn, where the signified contains the result or means of engineering-production direction, being influenced by inanimate nature. It is characterized by natural and anthropogenic influences that have a constructive or destructive impact on the object.

All constituent terms (or phrase terms) are lexicalized units, where the word is equivalent on the one hand and the stable character of the use on the other. In our opinion, in the role of terms nominative combinations based on subordinating conjunction, the structure of such a subordinate combination conveys logical relations between related concepts in the content structure of the term: the supporting component indicates the generic concept, the dependent – the differential one signs of the species (Venzhinovych N., 2017). According to this interpretation, the main methods of term formation are distinct.

Phraseological units are an integral part of professional communication language. Due to the universal nature of phraseological nomination, they are represented in all spheres of professional language communication. Their specific language and cognitive characteristics explain the difficulty of differentiating phraseological units and functions in a professional environment.

These units act as a unique way of verbalizing professionally significant information – at the junction of professional and everyday knowledge due to Combining properties of phraseology (idiomaticity, impenetrability of structure and constancy of composition) and unique vocabulary (nominative character, belonging to a particular field knowledge, correlation with a professional concept or concept (Karla N., 2022).

If a terminological phrase is often used outside the terminology, it loses its definitive and systemic characteristics; i.e., the determinization takes place, which mainly causes the emergence of a new one-language unit – a phraseology, and in this case, this process can qualify as a phraseology. Thus, the boundaries of phraseology have expanded by the terms of word combinations from construction (lay the groundwork for – закласти фундамент), from medicine (hot button – больова точка, pain in the neck – головний біль, shocking therapy – шокова терапія), from sports (marketing time – топтатися на місці, pass the torch – передати естафету, head into the homestretch – вийти на фініш). (10)

Properties of the object indicated by the phraseology, although are not separated logically, verbalized in the form of a visual image. Such phraseological units that arose and are used in professional communication are paraverbal stable formations possessing

the property of idiomatic in which the professional experience in typical situations of professional activity objectifies the knowledge within the boundaries. Complex objects and professional phenomena display the activities that a one-word name cannot designate.

In the process of phraseological conceptualization, individual objects and phenomena, as well as entire situations, can be reinterpreted.

The cognitive structure behind phraseology is objectified at the level of content in the phraseology meaning and the level of linguistic expression in the component structure. Therefore, it is essential to consider what components it consists of a commonly used word, how they are related to each other (type of connection, the degree of fusion of components, the ratio of special / non-special status of the component with its primary/dependent role in the composition of phraseology) (Syzonov, D., 2018).

Phraseologies that arise in the scientific language of specialists represent theoretical knowledge about professional objects and phenomena. However, their knowledge needs to be actualized logically and rationally but metaphorically.

In other words, «the phraseological format of professional knowledge signals that this mental construct arose based on the concept, «grew» from the concept»: top class (вищий пілотаж), bring to a common standard (звести до спільного займенника), chain reaction (ланцюгова реакція), trump card (козир).

Submitted analytical nominations have different degrees of phraseologisation in a non-terminological context. So, terminological names top class, chain reaction, and trump card outside the relevant terminology systems regularly acquire a permanent figurative meaning (third stage *ша еру* phraseologisation); instead, the compound term turbulence zone (зона турбулентності) belongs to the second stage of this semantic process (reinterpretation of the term and occasional use of it in figurative meaning).

Based on previously conducted studies of phraseological units, this concept has several classifications: by typology, by the degree of fusion of components and by vocabulary. According to the typology of phraseological units with a technonym component, they are classified into:

- terminological phraseological units containing only terms (not including service words), for example, acid test (вирішальна битва), at a discount (неходовий товар), shift gears (змінити тему розмови);

- terminological phraseology, in which there are both terms and non-terms: tidal wave (хвиля невдоволення), of the first water (чудовий), the villain of the piece (моральна потвора), quantum jump (різка зміна подій), low-water mark (межа), a short fuse (запальний) (1).

- terminological phraseological units consisting only of commonly used words: get underway (здійснювати), to make heavy weather (не мати змоги вирішити просте завдання), second wind (друге дихання), go to earth (лягти на дно), be down and out (бути в безнадійному становищі), draw a blank (програти), to fight shy (уникати) (Kreidlin et al., 2021).

In our research we divide terms-phraseologies according to the degree of fusion components into four groups. We believe that this classification is possible to be used for phraseological units with a component-technonym:

- Motivated units with a complete meaning, which arose from the merging of the lexical components' meanings (fallen angel – понижений рейтинг);

- Phraseological terms conjunctions (idioms), the meaning of which cannot be understood from the sum of their signifier's components. The components of such phraseological units are not terms but commonly used words (goldfish – дивна людина);

- Phraseological terms conjunction, in which one of the components is a term, and the other is a common word (between wind and water – бути нижче ватерлінії);

- terms-phraseological expressions in which each word has a nominative value, while this combination is fixed (to kill two birds with one stone – одним махом вирішити два питання) (Karla N., 2022)

So, in professional phraseology, nominations are connected between abstract-logical and visual-figurative thinking results. Phraseological units become a transition zone where interaction takes place. At the same time, phraseological nomination is, in some cases, more effective than direct one-character nomination because it activates the sensory experience of specialists and sets the program of their activities in a specific professional situation. Successfully chosen phraseology image nomination contributes to a deeper understanding of the professional field.

Conclusions. During the work, it was noted that the identification procedure of phraseology as a language formation related to the concept "Technosphere" or "technique", namely its component composition, is the most important. It was determined that the phraseological unit consists of several de-somaticized words, the meaning of which is wholly or partially lost when used within the phraseology. However, in most cases, because the external shape of the component remains unchanged, it can be traced to its technical nature and establish the phraseology units to the category of teknonyms.

Given the wide variety of lexical units belonging to concepts of «technique» and «Technosphere» and act as components of sustainable turns, a corpus of phraseological units with a teknonym component is formed based on the lexical and semantic background.

Yes, the body source of phraseological units from the point of view of the lexical basis allows the creation of the following thematic groups of teknonyms: mechanisms and structures, tools and materials. From the point of view of the semantic background, we distinguish teknonyms of type and application matter, behaviour and state of matter.

The category «mechanisms and structures» includes the phraseology and technologies with structure components semantically related to the designation of various devices and mechanisms humans use. The «tools and materials» category includes phraseology-teknonyms, containing composition components that semantically reflect various devices people use in workplace activity. In this case, we understand labour activity as a purposeful process of performing a certain number of tasks, which contributes to achieving specific results.

The category «type and application of matter» include phraseology and technologies, which are in their structure components semantically related to the designation of various methods and means of human use. The «Behavior and state of matter» category is represented by phraseology-teknonyms that have structure components that are semantically related to the designation actions that occur most often in a person's work or other activity.

Having determined the belonging of the phraseology with the component-technonym to one of the four groups listed above, the impact was considered within the meaning expressed by one or another phraseological unit on the object of influence. We will be

favourable to consider such an influence in which the object changes its state for the better compared to the initial one or receives a positive characteristic of its qualities or properties.

Negative is such an influence that the object changes its state to the worse than the initial one or acquires a negative characteristic or property. To determine the character impact is possible due to both the expression plan of the phraseological unit and the content plan. In those cases where it is difficult to do this, the definition of character impact on the object within the phraseology-teknonymy may occur on the level of the plan of expression, at the level of the plan of content, according to the semantics of the components that were included in the turn or using the context within which the steady reversal is used.

They believe that a person is the main «engine» of all the changes taking place in the Technosphere. In most cases, this is the case since the main activity that determines technical progress can be called labour, carried out by people. However, it would be a mistake to assume that the transformation of the technical plan can only be carried out by a person. It also happens with the help of natural forces. Thus, phraseological units with a teknonym component can also be classified according to the principle of natural or human origin of the core component-teknonym.

As a unit, a phraseology with a component-teknonym is determined by the presence of such a key de-somaticized word, which in cases of correlation with the same word in free use will nominate abiotic results of human engineering and production activity (anthropogenic) or nature (naturogenic)

The anthropogenic character (human creator) of phraseological units from the teknonym component appears in the language more often than the natural one (creator nature). It is instead regularity rather than an exception, and it is related to the fact that the very essence of the teknonym is based on the human factor. The influence on the surrounding reality and the creation of a new or modified existing one matter is based on the well-known semiotic triad of C. Peirce, which allows covering a wide range of persistent turns as signs of language and culture. We distinguish iconic phraseological units, indexical phraseological units and symbolic phraseological units.

Naturalness, anthropogenicity, constructiveness, destructiveness, and semantic and lexical background combined with sign character are the basis for a systematic analysis of stable reversals with the component-teknonym.

References:

1. American Dictionary of Idioms (2020). New York: Copyright Christine Ammer, 688 pp.
2. Druzhyak S. (2018) Terms-phraseologisms in economic terminosis (based on the material of the German language) // *New philology: coll. Of science pr. / under the editorship of V. M. Manakina. Zaporizhzhia: ZNU. No. 36. P. 224–228.*
3. Karla N. (2022) Daughtry Greenness in the Field. Michigan today University of Michigan, 346.
4. Korunets I. (2023) Contrastive Typology of the English and Ukrainian languages. – Vinnitsa – 239 p.
5. Likhacheva Z. SEMANTIC AND STRUCTURAL-GRAMMATICAL CHARACTERISTICS OF THE ENGLISH PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A SOMATIC COMPONENT. October 2019. *Philology Theory & Practice* 12(10): 228-231
6. Syzonov, D. (2018). *Media Phraseology and the Dynamics of the Ukrainian Language: The Psycholinguistic and Stylistic Paradoxes. PSYCHOLINGUISTICS*, 24(2), 277-291. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2018-24-2-277-291>
7. Venzhinovych N. (2017) Phrases of the Ukrainian language with onomastic component // *Scientific notes of the Ternopil National Pedagogical University. Series: Linguistics / resp. ed.T.P. Vilchynska Ternopil: Ternopil National Pedagogical School University named after Volodymyr Hnatyuk. Vol. 1 (27). P. 63–66*
8. Zhitnikova K. (2019) Communicative and pragmatic function of the phraseologism of the management and marketing terminology system // *Visnyk KhNU named after V. N. Karazina. Ser. Philology. Issue 636. P. 72–76.*
9. Cambridge International Dictionary of Idioms. URL: <http://dictionary.cambridge.org>.
10. Search for phrases. URL: <http://www.phrases.org.uk/>

Отримано: 25 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 6 листопад 2023 р.

Прийнято до друку: 9 листопада 2023 р.

e-mail: tetiana.musiichuk@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6948-0861>

e-mail: elina.koliada@vnu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5437-1320>

Web of Science Researcher ID: ABB-7405-2021

e-mail: olha.pelypenko@oa.edu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-58-62

Мусійчук Т. І., Коляда Е. К., Пелипенко О. О. Лексичний склад англійських компаративних фразеологізмів на позначення рис характеру і темпераменту людини. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 58–62.

УДК: 811.111'373.7

Мусійчук Тетяна Ігорівна,

кандидат філологічних наук,

Національний університет «Острозька академія»

Коляда Еліна Калениківна,

кандидат філологічних наук, професор,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Пелипенко Ольга Олександрівна,

старший викладач кафедри англійської мови та літератури,

Національний університет «Острозька академія»

ЛЕКСИЧНИЙ СКЛАД АНГЛІЙСЬКИХ КОМПАРАТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ РИС ХАРАКТЕРУ І ТЕМПЕРАМЕНТУ ЛЮДИНИ

Стаття присвячена дослідженню лексичного складу компаративних фразеологізмів на позначення рис характеру і темпераменту людини сучасної англійської мови, зафіксованих у словнику *Concise Dictionary of Metaphors and Similes*. Проаналізовано компаративні фразеологічні одиниці на позначення позитивних і негативних рис характеру, які виражають ставлення людини до праці, до себе, до інших людей і до речей, та компаративні фразеологічні одиниці на позначення рис, притаманних чотирьом типам темпераменту людини – холерику, сангвініку, флегматику і меланхоліку.

Ставлення до праці проявляється через такі риси характеру, як працьовитість, старанність, організованість або ж лінощі. Ставлення до себе репрезентують такі риси характеру, як незалежність, скромність, безсоромність, гордіня, честолюбство, самовпевненість, егоїзм, знецінювання себе, безхарактерність, безпомічність, мінливість.

Ставлення до людей виявляється в таких рисах характеру, як ввічливість, чесність, справедливість, правдивість, лояльність, щирість, вірність, надійність, відданість, доброта, лагідність, невірність, ненадійність, заздрість, ревнощі, грубість, жорстокість, безжалісність, невдячність, безпринципна покора, надмірна довірливість. Ставлення особистості до речей демонструють такі риси характеру, як охайність, щедрість і жадібність.

З'ясовано, що лексичний склад проаналізованих компаративних фразеологізмів представлений такими групами слів: 1) назвами людей за віком, сімейним станом, родинними та позаілюбними стосунками; 2) назвами людей за титулом, соціальним статусом, професією, родом діяльності, територіальною та національною приналежністю; 3) назвами літературних, міфічних та фольклорних персонажів; 4) назвами диких і свійських тварин та їхніх дитинчат; 5) назвами диких та свійських птахів; 6) назвами плазунів і земноводних; 7) назвами риб, ракоподібних та інших морських тварин; 8) назвами комах і червів; 9) назвами рослин, а саме квітів і овочів; 10) назвами природних об'єктів, явищ, стану атмосфери та предметів, виготовлених людиною; 11) назвами проміжків часу; 12) назвами абстрактних понять.

Ключові слова: компаративні фразеологізми, позначення, риси характеру, риси темпераменту.

Tetiana Musiichuk,

PhD in Philology,

The National University of Ostroh Academy

Elina Koliada,

PhD in Philology, Full Professor,

Lesya Ukrainka Volyn National University

Olha Pelypenko,

senior lecturer, Department of English Language and Literature,

The National University of Ostroh Academy

CONSTITUENT LEXEMES OF THE ENGLISH COMPARATIVE IDIOMS DENOTING HUMAN CHARACTER AND TEMPERAMENT TRAITS

The article deals with the study of the constituent lexemes of the comparative idioms denoting human character and temperament traits in modern English, taken from *Concise Dictionary of Metaphors and Similes*. The authors of the article have analyzed comparative idioms denoting positive and negative character traits, which express a person's attitude toward his or her work, himself/herself, other people and things, and comparative idioms denoting traits that are inherent to the four temperaments – choleric, sanguine, phlegmatic, and melancholic.

A person's attitude toward work is manifested through such character traits as industriousness, diligence, self-discipline, or laziness. A person's attitude toward himself/herself is represented by such character traits as independence, modesty, immodesty, pride, ambitiousness, self-confidence, selfishness, self-depreciation, wimpishness, helplessness, and fickleness.

A person's attitude toward other people is manifested in such character traits as politeness, honesty, fairness, truthfulness, loyalty, sincerity, faithfulness, reliability, self-devotion, kindness, meekness, unfaithfulness, unreliability, envy, jealousy, rudeness, cruelty,

ruthlessness, ungratefulness, unprincipled humility, and excessive gullibility. A person's attitude toward things is demonstrated by such character traits as neatness, generosity, and greediness.

It has been found that the constituent lexemes of the analyzed comparative idioms are represented by the following groups of words: 1) terms relating to age, marital status, family, and extramarital relationships; 2) terms referring to titles, social status, occupation, territorial and national affiliation; 3) names of fictional, mythological, and folklore characters; 4) names of wild and domestic animals and their young; 5) names of wild and domestic birds; 6) names of reptiles and amphibians; 7) names of fish, crustaceans, and other marine animals; 8) names of insects and worms; 9) names of plants, namely flowers, and vegetables; 10) names of natural objects, phenomena, a state of the atmosphere and man-made objects; 11) names of time intervals; 12) abstract terms.

Keywords: *comparative idioms, denotation, character traits, temperament traits.*

Постановка проблеми. Компаративні сполучення становлять самостійну групу відтворюваних одиниць мови. У результаті тривалого вживання вони переходять від мовлення до мови й утворюють особливий розряд у системі стійких зворотів – компаративні фразеологізми. Насичені відтінками експресивно-емоційного й оцінювального характеру, вони слугують важливим засобом комунікації та відбивають особливості психології, звичаїв і побуту народу, його культури, менталітету (Семашко, 2009: 319–320).

Актуальність обраної теми полягає в тому, що сучасні лінгвістичні дослідження щораз більше наголошують на зв'язку мови з людиною, її свідомістю, мисленням, емоційним світом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Об'єктом лінгвістичних досліджень стають фразеологічні одиниці, які позначають індивідуально-психологічні властивості особистості в сучасній англійській мові (Коляда, Лісінська, 2007), фразеологізми на позначення рис характеру людини у німецькомовному художньому тексті (Овсієнко, 2022), семантика та структура дієслівних фразеологічних одиниць на позначення рис характеру людини в українській та німецькій мовах (Тарануха, 2022), фразеологізми на позначення людини за її здібностями в англійській мові (Павленко, 2018), фразеологізми англійської мови як спосіб вираження емоційного стану особистості (Миронова, 2021).

Ми маємо за мету дослідити лексичний склад компаративних фразеологічних одиниць англійської мови на позначення рис характеру і темпераменту людини. **Матеріалом** дослідження слугували компаративні фразеологічні одиниці, отримані шляхом суцільної вибірки із словника Concise Dictionary of Metaphors and Similes (Concise Dictionary, 2014).

Виклад основного матеріалу дослідження. Компаративні фразеологічні одиниці (надалі – КФО) – це структурно-семантичні утворення, яким притаманні властивості вільно організованих словосполучень і речень, але водночас також стабільність синтаксичної структури та лексичного наповнення (Дем'яненко, 2012: 39). Вони функціонально спрямовані на пізнання людиною об'єктивного світу за допомогою зіставлення предметів/явищ/процесів і завжди є специфічно національними (Кочерган, 2006: 343).

Основа КФО складає когнітивний механізм порівняння, за допомогою якого «людина здавна осягала навколишній світ та саму себе» (Сошко, 2013: 228). Пізнаючи світ, людина йде від відомого до невідомого. Невідоме порівнюється з відомим. Порівняння виступає в пізнанні як форма відображення найбільш загальних властивостей і відношень об'єктивної дійсності й, по-друге, як засіб пізнання тих самих властивостей і відношень. У компаративних фразеологізмах певні властивості чи предмети позначаються за допомогою порівняльної групи або порівняльного підрядного речення, що вводяться сполучниками *like, as, as though, such ... as, as ... as* (Мізін, 2004: 4).

Проаналізувавши виокремлений корпус англійських компаративних фразеологізмів, ми проаналізували КФО на позначення рис характеру і КФО на позначення рис темпераменту людини. У нашому дослідженні характер трактуємо як сукупність постійних індивідуально-психологічних властивостей людини, які виявляються в її діяльності та суспільній поведінці, ставленні до колективу, інших людей, праці, навколишньої дійсності та до самої себе (Сергєнкова, 2012: 215). Основа розвитку характеру становить темперамент – відносно стійке закономірне співвідношення індивідуально-психологічних особливостей людини, що характеризує динамічну сторону її психічної діяльності і поведінки (Психологічна енциклопедія, 2006: 353).

Розглянемо спочатку КФО на позначення позитивних і негативних рис характеру людини, які виражають ставлення людини до праці, до самої себе, до людей і до речей.

Ставлення до праці проявляється через позитивні та негативні риси характеру: працьовитість (*as busy as a nailer – hard worker, busy*), старанність (*to work like a Trojan – to work hard and diligently*), організованість (*as industrious as a beaver – organized*) або ж зневагу до праці, лінощі (*as idle as a Lazzarone – lazy; as idle as air – indolent; as lazy as a lobster – lazy; as lazy as a pig – lazy; as lazy as a ship in the doldrums – lazy; as lazy as a toad – lazy*).

Ставлення до самої себе залежить у людини від рівня розвитку її самосвідомості, здатності оцінювати себе. Такі риси характеру, як незалежність (*as liberal as the sun – independent*), скромність (*as modest as a dove – modest; as modest as a maiden – modest*) є позитивними і корисними якостями людини. Разом з тим, можуть проявлятися і негативні риси – безсоромність (*as shameless as a nude statue – shameless*), гордія (*as haughty as a devil – arrogant; as proud as a peacock – extremely proud, arrogant; as proud as Lucifer – proud; as proud as Punch – arrogantly proud*), честолюбство (*as ambitious as Lady Macbeth – full of ambition*), самовпевненість (*as confident as Hercules – self-assured; as confident as justice – confident*), егоїзм (*as selfish as a fox – selfish*), знецінювання себе (*as humble as a worm – humble; as modest as a primrose – humble*), безхарактерність (*as spineless as a jelly fish – spineless; as voiceless as the tomb – spineless*), безпомічність (*as helpless as a baby – helpless; as powerless as an infant – helpless*). Поверховість світогляду робить людину бундючною (*as vain as a peacock – futile*).

Ставлення до людей виникає в результаті численних контактів з іншими особистостями і зумовлюється суспільними умовами життя. Ставлення до людей виявляється залежно від обставин і характеру оцінювання вчинків як в позитивних, так і в негативних рисах характеру. Серед позитивних рис, притаманних людині, є ввічливість (*as polite as wax – polite*), чесність (*as fair as a rose – fair; as fair as the morn – fair*), справедливість (*as fair as truth – right*), правдивість (*as honest as a mirror – truthful; as truthful as a knight of old – truthful*), лояльність (*as uncomplaining as a lamb – accepting*), щирість (*as sincere as sunlight – sincere; as devoted as a faithful dog – sincere; as candid as mirrors – very candid, truthful*), вірність (*as loyal as an apostle – loyal; as faithful as the dog – faithful*), надійність (*as faithful as the sun – dependable*), відданість (*as devoted as a mother – devoted*), доброта (*as good as gold – very good and obedient*), лагідність (*as meek as a dove – meek; as meek as*

a lamb – meek; as gentle as a dove – gentle; as gentle as a fawn – gentle; as genial as sunshine – genial). В їх основі лежить гуманізм особистості.

До негативних рис характеру належать невірність (*as treacherous as the memory – unfaithful; as faithless as fair weather – faithless*); ненадійність (*as slippery as an eel – slippery, evasive, not to be trusted; as slippery as a fish – a person who is not trustworthy*); мінливість (*as fickle as the sea – fickle; as fickle as the weather – fickle*), заздрість (*as jealous as a cat – envious*), недовіра (*as suspicious as a cat – suspicious, not trustful*), ревності (*as jealous as a Spaniard – jealous*), грубість (*as rude as a bear – rude; as gruff as a bear – gruff*), жорстокість (*as cruel as winter – cruel; as merciless as Othello – merciless*), безжалісність (*as merciless as the grave – unsparing; as ruthless as the sea – ruthless*), невдячність (*as merciless as ambition – thankless; as unmerciful as the billows – thankless*), безпринципна покірність (*as obedient as a puppet – obedient*), надмірна довірливість (*as credulous as a child – credulous*) тощо.

Серед розмаїття рис характеру помітні й ті, що виражають ставлення особистості до речей. Наприклад, охайність (*as neat as a new pin – tidy*), щедрість (*as generous as a dream – generous; as generous as a lord – generous*), жадібність (*as greedy as a cormorant – greedy; as greedy as a dog – greedy; as greedy as a hog – greedy; as greedy as a pig – greedy; as greedy as a wolf – greedy*).

Розумові риси характеру яскраво виявляються в кмітливості (*as smart as an owl – smart; thick as a brick – not very smart*), пильності (*as cautious as a fox – watchful; as vigilant as the stars – alert, watchful*), допитливості (*as curious as fish – keen*), уважності (*as conscientious as a dog – careful*), потайливості (*as stealthy as a cat – secretive; as stealthy as a rock – secretive*), хитрості (*as cunning as a monkey – crafty; as crafty as a fox – clever, crafty*), лукавстві (*as sly as a fox – sly, cunning; as cunning as a fox – sly*). Нерозсудливі люди (*as thoughtless as a lark – thoughtless*) діють нерозумно, без обдумування.

Стрижнем сформованого характеру є вольові риси (Психологічна енциклопедія, 2006: 383), наприклад, упертість (*as obstinate as a mule – stubborn; as obstinate as a pig – obstinate; as tenacious as a bull-dog – stubborn*), хоробрість (*as brave as a lion – very brave; as brave as a soldier – very gutsy; as brave as Achilles – brave*). Сутність волі як однієї із функцій людської психіки полягає насамперед у владі над собою, вмінні керувати своїми діями та поведінкою. Сильна воля робить характер непохитним (*as hard as nails – very tough in character*), рішучим (*as persistent as a mosquito – determined*). Людей із слабкою волею називають слабохарактерними (*as flabby as a sponge – flabby*). Такі люди часто виявляють нерішучість (*as uncertain as the weather – uncertain*), страх (*as afraid as a grasshopper – scared; as cowardly as a wild duck – scared*).

Біологічним фундаментом, на якому формується особистість як соціальна істота, є темперамент. Властивості особистості, обумовлені темпераментом, найбільш стійкі й довготривалі (Сергєєнкова, 2012:203). Двома найважливішими аспектами темпераменту є активність та емоційність. Активність характеризує ступінь швидкості, енергійності чи повільності, м'якості індивіда у його діях і вчинках, а емоційність – особливості перебігу його емоційних переживань (позитивні чи негативні) і їх модальність (радість, сум, гнів тощо) (Психологічна енциклопедія, 2006:353).

Виокремлені КФО на позначення активності й емоційності дають нам можливість стисло схарактеризувати чотири типи темпераменту.

1. Холерик – людина швидка (*as fast as a deer – quick; as fast as a horse – very fast, speedy; as fast as a storm – quick; as fast as an eagle – quick; as fast as light – quick*). Холеричний темперамент вирізняється імпульсивністю у діяльності й поведінці (*as impetuous as a poet – impetuous*). Холерик може бути або надмірно балакучим (*as talkative as a magpie – talkative; as garrulous as a magpie – talkative; as garrulous as an old maid – chatty; as loquacious as Polonius – talkative*), або таким, що слова з нього не витягнеш (*as speechless as a stone – quiet*). Для особистості з таким темпераментом характерна нетерплячість (*as impatient as a lover – impatient*) та метушливість (*as fidgety as an old maid – fidgety*). Доволі часто емоцією холерика є гнів (*as angry as a wasp – angry; as fierce as a famished wolf – angry; as mad as a hornet – very angry*).

2. Для особистості із сангвінічним темпераментом притаманна безтурботність (*as blithe as a butterfly – carefree; as blithe as May – carefree; as careless as the wind – carefree*), енергійність (*as frisky as a lamb – energetic*), жвавість рухів (*as brisk as a butterfly – adroit; as brisk as a flea – agile; as nimble as a bee – agile; as nimble as a squirrel – nimble; as nimble as a lizard – alert; as supple as a snake – agile*). Настрій сангвініка здебільшого оптимістичний: *as positive as a Scotsman – optimistic*. Він вирізняється товариськістю (*as playful as a butterfly – friendly, as playful as a puppy – friendly*), у колі своїх друзів завжди веселий (*as jolly as a sandboy – jolly; as jolly as a shoe brush – happy; as happy as a child – happy; as happy as a dog with two tails – happy; as happy as a king – happy; as happy as a lark – very happy*) і в піднесеному настрої (*as game as a fighting cock – in good spirits*).

3. Для флегматиків характерна зосередженість (*like a soldier on a mission – focused*), витривалість (*as strong as brandy – resilient*), терпеливість (*as patient as an ox – patient; as patient as the hours – patient*), здатність наполегливо працювати (*to work like a dog – to work very hard*). Особистість із таким темпераментом спокійна (*as placid as a duck pond – placid; as cool as a cucumber – calm and cool-headed; as calm as a cat – calm, cool; as stolid as a cow – impassive*), неемоційна (*as cold as a fish – unemotional; as cold as a stone – cold, emotionless; as cold as charity – emotionless*).

4. Меланхоліки характеризуються нестійким настроєм з переважанням песимізму (*as dejected as a wet hen – gloomy; as gloomy as night – gloomy*). Особистість із меланхолійним темпераментом похмура (*as sully as a bear – sully*), сумна (*as dismal as a hearse – sad*), боязка (*as timid as a rabbit – very timid; as timid as a fawn – timid; as timid as a mouse – timid*), сором'язлива (*as shy as a schoolgirl – shy; as bashful as a schoolgirl – shy*), тиха (*as quiet as a church mouse – very quiet; as silent as the stars – quiet; as silent as thought – noiseless*), серйозна (*as serious as a doctor – serious; as serious as an owl – serious*). Меланхолік буває тривожним (*as nervous as a long-tailed cat in a room full of rocking chairs – very anxious*), нудним (*as dreary as an Asian steppe – boring*). Тримається осторонь колективу (*as friendless as an alarm clock – lonely; as lonely as a deserted ship – lonely*).

Як зауважує М. П. Кочерган (Кочерган, 2006:347), національно-мовна специфіка фразеології найбільшою мірою виявляється в лексичному складі фразеологізмів. З-поміж лексичного складу проаналізованих КФО можна виділити такі групи слів:

1) назви людей за віком, сімейним станом, родинними та позашлюбними стосунками: *a baby, a child, an infant, a lover, a maid, a maiden, a mother*;

2) назви людей за титулом, соціальним статусом, професією, родом діяльності, територіальною та національною приналежністю: *an apostle, a doctor, a king, a knight, a Lazzarone, a lord, a poet, a sandboy, a Scotsman, a schoolgirl, a soldier, a Spaniard, a Trojan, a nailer*;

3) назви літературних, міфічних та фольклорних персонажів: *Achilles, a devil, Hercules, Lady Macbeth, Lucifer, Othello, Polonius, Punch*;

4) назви диких і свійських тварин та їхніх дитинчат: *a bear, a beaver, a bull-dog, a cat, a cow, a deer, a dog, a fawn, a fox, a hog, a horse, a lamb, a lion, a monkey, a mouse, a mule, an ox, a pig, a puppy, a rabbit, a squirrel, a wolf*;

5) назви диких та свійських птахів: *a cock, a cormorant, a dove, a duck, an eagle, a hen, a lark, a magpie, an owl, a peacock*;

6) назви плазунів і земноводних: *a lizard, a snake, a toad*;

7) назви риб, ракоподібних та інших морських тварин: *an eel, a fish, a lobster, a jelly fish*;

8) назви комах і червів: *a bee, a butterfly, a flea, a grasshopper, a hornet, a mosquito, a wasp, a worm*;

9) назви рослин, а саме квітів і овочів: *a primrose, a rose, a cucumber*;

10) назви природних об'єктів, явищ, стану атмосфери та предметів, виготовлених людиною: *air, an alarm clock, billows, a brick, brandy, gold, a grave, a hearse, light, a mirror, nails, a pin, a pond, a puppet, a rock, a stone, the sun, stars, an Asian steppe, a ship, a shoe brush, a sponge, a statue, sunlight, sunshine, the sea, a storm, a tomb, wax, weather, a wind*;

11) назви проміжків часу: *the hours, the morn, night, winter, May*;

12) назви абстрактних понять: *ambition, charity, a dream, the memory, thought, justice, truth*.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Проведений аналіз лексичного складу КФО дозволяє узагальнити, що у проаналізованих КФО певні риси характеру і темпераменту людини уподібнюються до істотних рис 1) осіб, які вирізняються певним віком, сімейним станом, родинними та позашлюбними стосунками, титулом, соціальним статусом, професією, родом діяльності, територіальною та національною приналежністю, 2) літературних, міфічних та фольклорних персонажів, 3) представників тваринного світу, 4) представників рослинного світу, 5) природних і штучних об'єктів й 6) абстрактних понять.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізі КФО англійської мови на позначення зовнішності людини.

Література:

1. Дем'яненко Н. Б. Компаративні фразеологічні одиниці польської мови на позначення ментальних властивостей людини. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*. 2012. Вип. 18. С. 39–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kdsm_2012_18_9 (дата звернення: 21.09.2023).
2. Коляда Е. К., Лісінська Т. Ю. Фразеологічні одиниці, які позначають індивідуально-психологічні властивості особистості в сучасній англійській мові. *Науковий вісник ВДУ імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки*. 2007. № 3. С. 298–301. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/533/3/3.pdf> (дата звернення: 17.08.2023).
3. Кочерган М. П. *Основи зставного мовознавства*: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2006. 424 с.
4. Миронова О. П. Фразеологізми англійської мови як спосіб вираження емоційного стану особистості. *Збірник матеріалів V Круглого столу з міжнародною участю «Сучасні тенденції фонетичних досліджень» (22 квітня 2021 р., Київ)*. Київ: КП ім. Ігоря Сікорського, 2021. С. 130–133. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/44670/1/Current_Trends_in_Phonetic_Studies_2021-130-133.pdf (дата звернення: 17.08.2023).
5. Мізін К. І. Компаративні фразеологічні одиниці сучасної німецької мови: шляхи утворення та ідеографія : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2004. 19 с.
6. Овсієнко Л. О. Фразеологізми на позначення рис характеру людини у німецькомовному художньому тексті. *Українські студії в європейському контексті*. 2022. № 5. С. 104–110. URL: http://obrii.org.ua/usec/storage/article/Ovsiienko_2022_104.pdf (дата звернення: 21.08.2023).
7. Павленко Н. О. Фразеологізми на позначення людини за її здібностями в англійській мові: лінгвокультурологічний і семантичний аспекти. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2018. Т. 2, № 37. С. 125–127. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/30623/1/N_Pavlenko_NVMGY_37_KUBG.pdf (дата звернення: 17.08.2023).
8. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О. М. Степанов. Київ: Академвидав, 2006. 424 с.
9. Семашко Т. Знакова природа фразеологічних одиниць. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2009. № 2. С. 314–322.
10. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. *Загальна психологія*: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 296 с.
11. Сошко О. Г. Семантичні особливості компаративних фразеологічних одиниць на позначення морально-етичних рис людини (на матеріалі української, німецької та англійської мов). *Мова і культура*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. Вип. 16, Т. 3. С. 228–235. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2013_16_3_38 (дата звернення: 21.08.2023).
12. Тарануха Т. В. Семантика та структура дієслівних фразеологічних одиниць на позначення рис характеру людини в українській та німецькій мовах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Одеса, 2022. № 55. С. 90–92. DOI:10.32841/2409-1154.2022.55.20 (дата звернення: 17.08.2023).
13. *Concise Dictionary of Metaphors and Similes*. New Delhi: V&S Publishers, 2014. 118 p.

References:

1. Dem'ianenko, N. B. (2012). Komparatyvni frazeolohichni odynytsi polskoi movy na poznachennia mentalnykh vlastyvostei liudyny [Polish comparative idioms denoting human mental properties]. *Komparatyvni doslidzhennia slov'ianskykh mov i literatur*, 18, 39–43. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/kdsm_2012_18_9
2. Koliada, E. K., & Lisinska, T. Yu. (2007). Frazeolohichni odynytsi, yaki poznachaiut individualno-psykholohichni vlastyvosti osobystosti v suchasni anhliskii movi [Phraseological units denoting individual-psychological features of personality in Modern English.]. *Naukovyi visnyk VDU imeni Lesi Ukrainky. Seriya: Filolohichni nauky*, 3, 298–301. Retrieved from <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/533/3/3.pdf>
3. Kocherhan, M. P. (2006). *Osnovy zistavnoho movoznavstva* [Foundations of Comparative Linguistics]. Kyiv: Akademiia.
4. Myronova, O. P. (2021, April 22). Frazeolohizmy anhliskoi movy yak sposib vyrazhennia emotsiinoho stanu osobystosti [English phraseologisms as a way of expressing the emotional state of a person]. *Zbirnyk materialiv V Kruhloho stolu z mizhnarodnoiu uchastiu «Suchasni tendentsii fonetychnykh doslidzen»*. Kyiv: KPI im. Ihoria Sikorskoho, 130–133. Retrieved from https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/44670/1/Current_Trends_in_Phonetic_Studies_2021-130-133.pdf
5. Mizin, K. I. (2004). Komparatyvni frazeolohichni odynytsi suchasnoi nimetskoii movy: shliakhy utvorennia ta ideofrafiia [Comparative idioms of the modern German language: ways of formation and ideography]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv.

6. Ovsiienko, L. O. (2022). Frazeolohizmy na poznachennia rys kharakteru liudyny u nimetskomovnomu khudozhnomu teksti [Phraseologisms denoting the traits of human character in German-speaking literary text.]. *Ukrainski studii v yevropeiskomu konteksti*, 5, 104–110. Retrieved from http://obrii.org.ua/usec/storage/article/Ovsiienko_2022_104.pdf
7. Pavlenko, N. O. (2018). Frazeolohizmy na poznachennia liudyny za yii zdbnostiamy v anhliiskii movi: lnhvokulturolohichni i semantychni aspekty [English phraseological units denoting human abilities: linguocultural and semantic aspects]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*, 2 (37), 125–127. Retrieved from https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/30623/1/N_Pavlenko_NVMGY_37_KUBG.pdf
8. *Psykholohichna entsyklopediia [Encyclopedia of Psychology]*. (2006). Kyiv: Akademvydav.
9. Semashko, T. (2009). Znakova pryroda frazeolohichnykh odynts [Semiotics of phraseological units]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*, 2, 314–322.
10. Serhieienkova, O. P., Stoliarchuk, O. A., Kokhanova, O. P., & Pasiaka, O. V. (2012). Zahalna psykholohiia [General Psychology]. Kyiv: Tsentri uchbovoi literatury.
11. Soshko, O. H. (2013). Semantychni osoblyvosti komparatyvnykh frazeolohichnykh odynts na poznachennia moralno-etychnykh rys liudyny (na materialii ukrainskoi, nimetskoi ta anhliiskoi mov) [Semantic features of comparative idioms for the designation of moral and ethical traits of a person (a study of the Ukrainian, German, and English languages)]. *Mova i kultura*. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho, 16(3), 228–235. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2013_16_3_38
12. Taranukha, T. V. (2022). Semantyka ta struktura diieslivnykh frazeolohichnykh odynts na poznachennia rys kharakteru liudyny v ukrainskii ta nimetskii movakh [Semantics and structure of verbal phraseological units for the designation of human character traits in Ukrainian and German]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*. Odesa, 55, 90–92. doi:10.32841/2409-1154.2022.55.20
13. Concise Dictionary of Metaphors and Similes. New Delhi: V&S Publishers, 2014. 118 p.

Отримано: 20 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 29 жовтня 2023 р.

Прийнято до друку: 2 листопада 2023 р.

e-mail: nalyvajko_m@tnpu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8738-7997>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-63-67

Наливайко М. Я. Ономастичний простір роману Володимира Лиса «Століття Якова». Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 63–67.

УДК: 81'373.2+82.09 Лис В. С.

Наливайко Марія Ярославівна,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та славістики,
Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

ОНОМАСТИЧНИЙ ПРОСТІР РОМАНУ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»

Статтю присвячено дослідженню ономастичного простору роману Володимира Лиса «Століття Якова». Актуальність дослідження зумовлена тим, що у сучасному мовознавстві ще не досить вивчено потенційні можливості літературно-художніх антропонімів прозових текстів відомих авторів. Вивчення власних імені героїв художніх творів потребує особливої уваги. З'ясовано, що джерелом творення назв персонажів є традиційна українська антропонімія. Автор використовує польські та єврейські імена. Доведено, що літературно-художні антропоніми у романі відзначаються детальністю, кількісним та структурним багатством, а це проявляється у відтворенні типових загальнонаціональних рис української антропонімії. Досліджено велику кількість здрібніло-пестливих форм власних особових імен головного героя Якова та його сім'ї. Зменшувально-пестливі варіанти онімів служать характеристикою персонажа.

Власні назви у романі В. Лиса різноманітні за структурою: одночленні, двочленні, трічленні моделі.

Автор створив низку виразних прізвиськ і сімейно-родових іменувань, які давалися цілій родині.

До складу топонімичного простору роману «Століття Якова» входять макротопоніми, хороніми, ойконіми, гідроніми, урбаноніми, ороніми.

Ономастичну периферію роману «Століття Якова» складають міфоніми та теоніми, назви релігійних свят, назви релігійних книг.

Літературно-художні антропоніми з роману В. Лиса «Століття Якова» відтворюють конкретний волинський антропонімійний узус. Письменник скрупульозно і дуже детально представляє традиційну польську антропонімію. Дослідження літературно-художніх антропонімів роману «Століття Якова» В. Лиса дало змогу дійти висновку про те, що антропоніми характеризують персонажів за національним, соціальним походженням, за віковими особливостями, родинними стосунками, відтворюють колорит с. Загоряни, відображають авторське ставлення до персонажів.

Ключові слова: апеліатив, літературно-художній антропонім, прізвисько, прізвище, розмовний варіант імені.

Mariia Nalyvaiko,

PhD, Associate Professor of the Department of Ukrainian Language and Slavic Studies,
Ternopil National Pedagogical University named after V. Hnatyuk

THE ONOMASTIC SPACE OF THE NOVEL OF VOLODYMYR LYS «THE CENTURY OF JACOB»

The article is devoted to the study of the onomastic space of Volodymyr Lys's novel «The Century of Jacob». The relevance of the research is determined by the fact that in modern linguistics the potential possibilities of literary and artistic anthroponyms of prose texts by famous authors have not yet been sufficiently studied. Studying the proper names of the heroes of artistic works requires special attention. It was found that the source of character names is traditional Ukrainian anthroponymy. The author uses Polish and Jewish names. It is proved that literary and artistic anthroponyms in the novel are characterized by detail, quantitative and structural richness, and this is manifested in the reproduction of typical national features of Ukrainian anthroponymy.

It is proved that literary and artistic anthroponyms in the novel are characterized by detail, quantitative and structural richness, and this is manifested in the reproduction of typical national features of Ukrainian anthroponymy. A large number of diminutive and caressing forms of proper personal names of the main character Yakov and his family have been studied. Diminutive and caressing variants of names serve as a characteristic of the character.

The proper names in the novel by V. Lys vary in structure: one-part, two-part, three-part models.

The author created a number of expressive nicknames and family names that were given to the whole family.

The composition of the toponymic space of the novel «The Century of Jacob» includes macrotoponymy, choronyms, oikonoms, hydronyms, urbanonyms, oronyms.

The onomastic periphery of the novel «The Century of Jacob» consists of mythonyms and theonyms, names of religious holidays, names of religious books.

Literary and artistic anthroponyms from V. Lys's novel «The Century of Jacob» reproduce the specific Volyn anthroponymic uzus. The writer presents the traditional Polish anthroponymy scrupulously and in great detail.

The study of the literary and artistic anthroponyms of the novel «The Century of Jakob» by V. Lys made it possible to come to the conclusion that the anthroponyms characterize the characters by national and social origin, by age characteristics, family relationships, and reproduce the color of the village. Zagoryan, reflect the author's attitude to the characters.

Keywords: appellative, literary and artistic anthroponym, nickname, last name, colloquial variant of the name.

Постановка наукової проблеми та її значення. Використання лексики різних стилістичних рівнів є одним із найхарактерніших засобів зображення дійсності у романі Володимира Лиса «Століття Якова».

Ономастика – розділ мовознавства, який вивчає власні назви в різних аспектах; у відповідності з об'єктом дослідження в ономастиці виокремлюють різні розділи: антропоніміка, топоніміка та ін. (Словник, 2012: 139).

Антропоніми – вид оніма, будь-яка власна назва людини (чи групи людей), в тому числі ім'я, ім'я по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім, криптонім, кличка, андронім, гінеконім, патронім (Словник, 2012: 40).

Аналіз досліджень і публікацій. Сьогодні виділилися три школи літературно-художньої антропоніміки: ужгородська, представлена Л. Белесем, одеська – Ю. Карпенком і донецька – В. Калінкіним.

Літературна ономастика поповнилася значною кількістю праць, присвячених дослідженню особливостей літературно-художніх антропонімів творів українських письменників, що відобразилося у наукових статтях (Ю. Карпенко, І. Скорук, О. Сколоздра, Л. Масенко, Н. Лісняк, А. Вегеш, І. Левчук та ін.).

Проте власні назви творів Володимира Лиса залишаються спорадичним явищем.

А. Вегеш досліджувала національні та регіональні особливості роману «Століття Якова» (Вегеш, 2019). Стаття І. Левчук присвячена антропонімії твору (Левчук, 2013).

Метою статті є аналіз онімної лексики в романі В. Лиса «Століття Якова». Твір наповнений власними іменами – **антропонімами, топонімами, ойконімами, гідронімами** та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Володимир Лис – один із найпопулярніших письменників, який працює в різних жанрах – від драматичних творів до романів.

Про життя древнього Якова з поліського села, його любові й війни, злочинства й подвиги, муки й пристрасті. Цей роман – це сімейна сага Якова, це 100 років української історії. Автор показав волинське Полісся на перехресті режимів, імперій, народів, культур. Головний герой зустрів прибуду, дівчину Оленку, яка змусила його пригадати прожите.

Літературно-художні антропоніми роману В. Лиса, крім номінативної функції, служать характеристикою героя. Пор.: «*Ларисою* звали мою маму. А я називала маму *Лесею*.

– Гарне ім'я, – схвалив Яків» (Лис, 2010: 189).

Ім'я Яків, зважаючи на доонімну семантику, з давньоєврейської означає «той, хто йде по п'ятах» (Лис, 2010: 413).

Головного героя називає українськими іменами та їх варіантами: *Яків, Ясько*; російськими: *Яша, Яшка*; польськими: *Якуб, Якубек, Яцек*.

Власні назви у романі В. Лиса різноманітні за структурою: одночленні, двочленні, тричленні моделі. Серед антропонімів переважають одночленні моделі, які виражені у вигляді або імен, або прізвищ, або тільки по батькові. Одночленні представлені такими моделями: ім'я: *Лариса, Прокіп, Марина, Артем, Ольга, Тереза, Яків*; прізвище: *Болиголова, Луцянець, Карпушин* (Пор.: То ступає чоловік із шрамом на щоці, з дивним прізвищем – *Болиголова*. Кажуть, зек колишній (Лис, 2010: 167)); по батькові: *Христофорівна*.

Двочленні моделі власних назв представлені конструкціями: «ім'я + прізвище»: *Йосип Ващук, Зоф'я М'ялковська, Потап Ярчук, Прокіп Тищук, Кишиштоф Собеський, Збігнев М'ялковський, Ян Кохановський, Тадеуш Маєвський*; «ім'я+по батькові»: *Яків Платонович, Парасковія Яківна*. До складу тричленних моделей входять усі три елементи офіційного найменування особи: прізвище, ім'я, по батькові: *Глуцук Тимофій Сгорович, Кралицук Олена Віталіївна, Мех Платон Гордійович, Мех Парасковія Купріянівна, Мех Софія Яківна, Мех Уляна Яківна*.

Імена жителів поліського села Загоряни становлять найбільшу групу. Так, для іменування чоловіків письменник уживає такі імена: *Богдан, Андрій, Артем, Платон, Карпо, Гаврило, Пилип, Матвій, Валентин, Антон, Ростислав, Прокіп, Тимофій, Федот*.

Жінки ж зветься такими іменами: *Валерія, Вікторія, Валерія, Параскева, Ольга, Ніна, Майя, Світлана, Соломія, Василина, Текля, Гафія, Харитина, Олена, Поліна, Неоніла, Марина, Катерина, Тереза, Павліна, Ярина, Ганна*.

У зменшено-пестливих варіантах імен відбилися деякі фонетичні риси української вимови: відкидання або чергування голосних, скорочення початку чи кінця імені та ін.: *Рузя – Розалія, Генік – Євген, Ритина – Агрипина, Уруся – Урсула*; протеза: *Ігор, Ігорко – Ігор, Гандрій – Андрій, Йвасьо – Іван, Йванко – Іван*.

Для найменування дітей, молодих хлопців і дівчат В. Лис уживає імена-демінутиви, утворені за допомогою зменшувально-пестливих суфіксів: -к(а), -очк(а), -ечк(а), -еньк(а), -юн(я), -ик, -к(о): *Парасочка, Зосечка, Генік, Тадик, Вікочка, Богданко, Артемко, Варочка, Гаврилко, Зосенька, Зосюня, Оленка, Ольга, Уруся, Віка, Кишишк, Женік, Славик, Улянка, Устиночка, Парася, Катажінка, Іванко, Гаврилко, Ярчик, Варочка, Уляся, Ясьо*.

В. Лис дуже часто замінює українські імена персонажів їх чужомовними відповідниками: *Софія – Зося, Яків – Якуб, Оленка – Альона, Яків – Яша*. Використовує подвійні імена (російське та українське): Чим далі жила в нього *Альона-Оленка*, тим більше прив'язувався до неї Яків. [Лис, 2010: 43]; українське та польське: Стояла така ж рання осінь, як і в час народження першої доньки. Тепер їх було три: *Парасочка, Софійка-Зосечка* і найменша – *Уляночка*, яку Зося-старша тримала на руках (Лис, 2010: 134).

Автор використовує **польські імена**: *Зося, Якуб, Кишсь, Генрік, Збігнев, Ян, Тадик, Тадеуш, Пьотр, Болеслав, Броніслав, Веслав, Конрад*; **єврейські**: *Геріко*.

Чоловіків та жінок старшого віку автор називає іменами та іменами по батькові. Пор.: – Якове Платоновичу, вам треба постригтися. Не заперечуйте. І пострижу вас я (Лис, 2010: 56); – Ваша дочка свідчить, що то був таки Тимофій Глуцук – м'яко, дуже м'яко сказав слідчий. – Вона вам просто не хотіла казати... так, Парасковіє Яківно? [Лис, 2010: 218]; Дохтурка з печальними очима *Вікторія Семенівна (Вікочка, Вікочка Семенівна, сокоріла коло неї Ольга...)* (Лис, 2010: 182).

Автор використовує також зменшено-пестливі імена та патроніми. Напр.: А з ним прийшов *Валік, Валько, Тарасів син*, який цього року закінчив школу й уже поступив до якогось там університету чи й до двох одразу... (Лис, 2010: 52).

Характеризуючи особу, В. Лис утворює словотвірний ряд імені з фонетичних варіантів. Напр.: А потім – до хати вертатися не хотілося – він пішов на город і в кінці його, коло самого рова, побачив довгасту барвисту пляму. Тією плямою й була *Оленка, Оляна, Ольона, Альона*. Але тоді він ще не знав, як її звати (Лис, 2010: 15); *Кишиштоф, Кишсь, Кишишк* засинає (Лис, 2010: 124); Федотиха оглянулася, стишила голос, а *Яків-Яшко* встиг за вугол сховатися (Лис, 2010: 21); На зміну йому прийшов *Женік, Генік*, тож з сусіднього села (Лис, 2010: 177).

Виразними зі стилістичного боку є антропонімічні означення. Поєднуючись із власними іменами, вони компенсують недостатню інформацію, модифікують зміст, служать важливим засобом передачі почуттів і думок письменника: *маленький Артемко, Зося-мениша, Зоська-мала, Зося-старша, маленька, але горда Зосенька, Танька, найменша онучка по Ольці, малий Яшко*.

У В. Лиса багато іменувань, які вказують на **родинні відносини**: *тітка Герасимиха, дядько Іван, дядько Карпо, дідусь Яків, Параска-бабця, Параска-внучка, дідусь Яків, мати Параска, тітка Гелена, тітка Катерина, Йванув син* (Тільки то буде Йванув син, а його, отже, Яковів онук) (Лис, 2010: 225).

В. Лис використовує двочленні іменування, що ідентифікують особу за **соціальним статусом**: *хлоп Якубе* (– Пий, хлопе Якубе...) (Лис, 2010: 51), *пан Якуб Мех*, *пан Якуб* (От би заприсягнувся Яків, що у ті миттєвості не тільки почуватся, а й є тожє справжнім паном. Пан Якуб Мех! (Лис, 2010: 69), *шляхтянка Зофя з роду потомственных польських шляхтичів М'ялковських* (Лис, 2010: 109-110), *пан Тадик*, *пан Пьотр*, *князь Едмунд*, *солтис Пьотр Гура*.

Прізвища. Прізвища, зафіксовані в романі, можна поділити на **історичні**: *Екзюпері* «– Тьотка, ви Екзюпері читалі?» (Лис, 2010: 19), *Петлюра*, *головний отаман Симон Петлюра* («Наші з Петлюрою разом за поляками до Варшави пішли» (Лис, 2010: 35); «Потім не раз батько розповідав, як був свідком зістрічі у Луцьку головного отамана Симона Петлюри з польським зверхником Юзефом Пілсудським» (Лис, 2010: 35), *Мицкевич* («Збігнєв М'ялковський пробував навіть віршувати, але нового Мицкевича й навіть Яна Кохановського з нього не вишло») (Лис, 2010: 118), *Бандера* («Бандеру і його родину. Та й багатьох») (Лис, 2010: 147), *Сталін* («За Сталіна умираєш!») (Лис, 2010: 172) та **літературні**: *Платон Мех*, *Прокіп Тишук* («Прокіп Тишук був земляком, з села за півтора десятка верстов од Загорен, та ще й служили в одному полку, тільки Прокіп в іншій ескадроні») (Лис, 2010: 73), *Зоф'я М'ялковська*, *Степан Семенаха* («Теперка в селі була сільрада і там головував капезеушник Степан Семенаха») (Лис, 2010: 144), *Степан Кучеренко*.

За національною ознакою побутують прізвища **українців**: *Грицько Костюк*, *Лук'янець*, *Йосип Ващук*, *Глушук Тимофій*, *Степан Кучеренко*; **росіян**: *Ліптіков*; **узбеків**: *Мухаметзянов* («Бідака Мухаметзянов устиг котелком зачерпнути води, та так той котелок у воді й зостався. Видно, як хилитається на воді. Видать, міцно тримав узбек котелка, так міцно, що мертві пальці не відпускають») (Лис, 2010: 166); **поляків**: *Збігнєв Куртовскі*, *Зоф'я М'ялковська*, *Костусь Калиновський*.

У романі В. Лиса зафіксовано іменування королів: *король Ян Казимир*, *Королі П'ясти*.

Прізвиська. Поширеними є вуличні прізвиська. Ці літературно-художні антропоніми – прізвиська, які даються за зовнішнім виглядом, фізичними вадами й властивостями людини.

Прізвисько – це неофіційне іменування, яке дають номінатори особі чи колективі людей за індивідуальними ознаками, а також за спорідненістю і своєю цтвом між носієм і членами родини для ідентифікації і конкретизації. Прізвиськам притаманні індивідуальність, конотативне забарвлення і вмотивованість (Наливайко, 2011: 5).

Прізвиська зафіксовані в романі, мають прозору внутрішню форму. За співучість головного героя прозивають *Цвіркуном*. Пор.: «Серед страшної кривавиці стоїть він, простий, тико й того, що трохи грамотний поліщук Яків Мих, по-вуличному *Цвіркун*» (Лис, 2010: 140); І дружину його, Зося, прозивали Цвіркунихою: «І Зося так, бувало, прозивали – тая полька-Цвіркуниха. Полька Цвіркунова» (Лис, 2010: 176).

Пор. То ж Гнатів хутір, – сказав Яків. – Гната Сердюкового. *Циганом* прозвали. Він теперка десь в Расі, а жінка його до батька вернулася. Того й стоїть хутір пустокою (Лис, 2010: 41).

Окрему групу літературно-художніх антропонімів становлять відтопонімні прізвиська. Пор.: «Після того рушили, певно, сп'янілі від успіху, на Загоряни. Та лісовою дорогою стрівся їм загорянець, старий *Федько Бутмерець* (бо з Бутмера, села коло Прип'яті, був родом, в Загорени в приймаки пристав») (Лис, 2010: 152).

Поширені **андроніми** – іменування жінок за іменами, прізвищами, прізвиськами чоловіків: *Настя Процьова*, *Танька Золиха*, *Настя Лецуниха*, *Цвіркуниха*, *Мотрунка Песиха*, *Мотруна Гилькова*, *Гришиха*, *Варка Тонусьова*, *Василина Явтухова*, *Варка Тонусьова*, *Федотиха*; **патроніми**: *Совикова Ганнуся* – прізвисько *Совик*, *Яшко Платонів* – від імені *Платон*, *Валік Тарасів* (пор.: – Який ще онук? Що ти, Олько? – Та ж *Валік Тарасів*) (Лис, 2010: 23).

Автор створив низку виразних **сімейно-родових іменувань**, які давалися цілій родині. Фіксуємо відпрізвисьцеве сімейно-родове найменування *Мехи* – від прізвища *Мех*, сімейно-родові найменування, мотивовані відапелятивними прізвиськами: *Цвіркуни*, *Совики*.

Напр.: «Не раз цю зустріч і розмову пригадував *Платон Мех*, по-вуличному *Цвіркун*. Авжеж, чогось *Цвіркунами* їх прозивали. Мати казала, співучий рід був, хоть і бідний» (Лис, 2010: 36).

Пор.: «А Гандзя на вечорниціх тож сіла в куточку. Була вона з бідної сім'ї, ще біднішою, як їхня, про *Совиків*, як по-вуличному їх називали, казали, що такі бідні, аж сині, аж світяться, як блошиці в темряві» (Лис, 2010: 104). «У їхньому селі була така родина – *Бубенці* по-вуличному. П'ятеро *Бубенців* створили той гурт сміхоцький. *Старий Ілько Бубенець* вибивав на каструлі, як на бубні» (Лис, 2010: 56).

Побутує сімейно-родове найменування, мотивоване топонімом. Пор.: «Був Іван хоч і бідним, та грамотним, кажуть, за тамтої великої війни на Саратовщині, куди вивозили родини з їхнього села при наближенні австіяків, до школи, кажуть ходив. Ще прозвали їхню родину *Саратовці*» (Лис, 2010: 23).

Більшість прізвиськ, зафіксованих у романі, становлять типові суфіксальні утворення, в основі яких лежать власні імена (*Настя Процьова*), прізвиська (*Совикова Ганнуся*), прізвища (*Василь Тарасюків*, *Гнат Сердюків*).

На думку І. Ковалика, типову мікросистему народного творення прізвиськ «можна схематично виразити у формі чотирикутника структурних опозицій прізвиськ членів сім'ї до яких належать прізвиська голови сім'ї (батька, чоловіка), його дружини, жінки, дочки» (Ковалик, 1967: 16).

Серед досліджуваного матеріалу зустрічаємо опозиції прізвиськ чоловіка, жінки, сина на зразок:

Платон Цвіркунів (чоловік) – *Цвіркуниха* (дружина),

Яшко Платонів, *Яків Цвіркун* (син).

Чоловіка – жінки: *Федот* – *Федотиха*.

В. Лису вдається створити низку виразних літературно-художніх антропонімів – псевдонімів. Пор.: «Ось свідчення колишнього учасника боївки Ліповича Микити Петровича, *псевдо Яресько*. Він посвідчив, як п'ятнадцятого грудня 1947 року боївка під командуванням Тимофія Глушуга, *псевдо Дуб*, зайшла до вашої хати, щоб знищити колишнього червоноармійця Меха Якова Платоновича, його дружину Софію, за національністю полячку, дітей і матір названого Меха» (Лис, 2010: 217).

II. Топонімікон.

До складу топонімічного простору романі «Століття Якова» входять макротопоніми, хороніми, ойконіми, гідроніми, урбаноніми, ороніми.

Макротопоніміка.

1. **Хороніми** (хоронім – вид топоніма, власна назва будь-якої території, області, району, краю) (Словник, 2012: 188): *Полтавщина, Холмщина, Галичина, Волинь, Крим, Сілезія, Моравія, Мадьярія, Дніпропетровщина, Забужжя, Сибір.*

Названими групами не вичерпуються усі власні назви, зафіксовані в романі В. Лиса «Століття Якова». Так, нами виявлено поодинокі номени на позначення держав: *Китай, Україна, Німеччина, Єгипет, Чехія, Італія, расея, Радянський Союз, Реч (Жеч) Посполита, Польща, Ньмеччина.*

2. **Ойконіми.** Ойконім – вид топоніма, власна назва будь-якого поселення: міста, села, а також назви хуторів, висілків і под. (Словник 2012: 130)

Серед них уживаними є **астіоніми** – вид ойконіма, власна назва міста (Словник, 2012: 52): *Луцьк, Варшава, Краків, Венеція, Любомль, Рим, Ковель, Львів, Берлін, Будапешт, Рівне, Житомир, Київ, Володимир, Кам'янець-Подільський, Гдиня, Звичнев, Марибор, Дьєр.*

Комонім – власна назва будь-якого сільського поселення (села, селища, хутора) (Словник, 2012: 104). **Назви сіл:** *Городко, Загоряни, Штуня, Вижгів, Висоцько, Полапи.* Пор.: «І село для нього не Загоряни, а Загорени. Ну й нехай, він по-їхньому казати не буде» (Лис, 2010: 12); « – А вони? Ти забув, що в *Штуні, Вижгові, Висоцьку* нарobili?» (Лис, 2010: 151); « – Веліли йти до церкви, – сказала Параска. – Тамечки збирають людей. Мабуть, як у Полапах палитимуть...» (Лис, 2010: 153); **хуторів:** Герасимишин хутір: «У п'ятдесятім році був коло села на Герасимишиному хуторі останній бій» (Лис, 2010: 210); **кутків:** Млинище «Яшко знав, що сталося з Іваном, котрий жив на їхньому Млинищі, загоренському кутку, за дві вулиці од їхньої хати» (Лис, 2010: 23).

Гідроніми. Основу гідронімії роману В. Лиса складають **потамоніми.**

Потамоніми. Потамонім – вид гідроніма, власна назва будь-якої ріки, потоку (Словник, 2012: 152): *ріка Мережка, Буг, Дунай, ріка Морава.*

Пелагонім – вид гідроніма, власна назва будь-якого моря чи його частини [Словник, 2012: 148]. моря: *Балтійське море:* «А ще через два тижні високий дженджуристий поручник сказав, що їх поислають до Гдині, біля *Балтійського моря*, отримувати прибулих для полку нових коней» (Лис, 2010: с.97).

Урбаноніми:

Оронім – вид топоніма, власна назва будь-якого елемента рельєфу земної поверхні, тобто будь-якого географічного об'єкта (Словник, 2012: 144): *Альпи, Рудні гори* («Мав приятелів і Яків – Терешка з-під Кам'янця-Подільського і Славоєв із міста Марибор, десь там, казав, за Рудними горами, за Дунаєм, а далі ще, за другими горами – Альпами») (Лис, 2010: 161).

Ужиті в романі топоніми виконують функцію локалізації подій у просторі.

III. Ономастична периферія.

Ономастичну периферію роману «Століття Якова» складають:

а) назви релігійних книг: *Писаніє, Біблія, Святе Письмо;*

б) міфоніми і теоніми: *Бог, Матка Боска, Святий Миколай, Дмитро-великомученик, Святий Пантелеймон (звали Паликопою), апостол Яків, Ісус, Ісааків син, Йосип, Дух Святий.*

Фіксуємо у романі похідні **від біблійного Бога:** *Пан Бог* («До мене промовляв ти, Пане Боже, / Всім тим, що є, і всім, що бути може» (Лис, 2010: 131), **від біблійного Ісуса:** *Господь Ісус Христос* («Нехай же буде дяка Богові, який дає нам перемогу через Господа нашого Ісуса Христа» (Лис, 2010: 231); **від біблійного Мати Божа:** *Матка Боска, Мати Божа Тарнобжезька.*

в) хрононіми – власна назва історично важливого часового періоду, епохи, свята, певної дати (Словник, 2012: 190).

У романі зафіксовано **назви релігійних свят:** *Трійця, Покрова, Стрітеня, Зелені свята, Петровий піст, Івана Купала, Успінське розговіння, Другий яблуневий Спас, Великдень, Різдво Христове, свято Трьох Святих та світських: свято Победи* («Тоді, в якому ж то ... сімдесят п'ятому, здається, бо ж свято велике було, тридцять літ Победи») (Лис, 2010: 200).

У романі побутують назви епохи: епоха П'ястів «Рід М'ялковських справді був дуже давнім. Він вrostав коренями в епоху П'ястів, п'ястівської Польщі, а це, проше пана, десяте-дванадцять століття» (Лис, 2010: 117).

Назва молитви: «Молитви твердив, які знав: і «*Отче наш*», і до Богородиці звертався, і до святих Миколая, Дмитра-великомученика...» (Лис, 2010: с. 159).

г) зооніми: клички тварин. Напр.: *Гнідко* – єдиний їхній кінь (Лис, 2010: 41); Тоді ще у нього був пес. На відміну від kota прибудиська, його чи не його kota, пес мав ім'я і звався *Тузиком*. Яків називав свого старого псиська *Тузом*» (Лис, 2010: 15).

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Таким чином, можна говорити про ономастичне багатство роману В. Лиса. Доцільним вважаємо подальші спостереження над ономастикою письменника.

Література:

1. Вегеш А. Національна та регіональна значущість літературно-художніх антропонімів у романі Володимира Лиса «Століття Якова». *Науковий вісник Ужгородського університету.* Серія : Філологія. Вип. 1 (41). 2019. С. 33-37.

2. Ковалик І. І. Типологія системи словотвору прізвищ жителів села Млинів Жешівської області ПНР. *Повідомлення української ономастичної комісії.* Вип. 4. К., 1967. С. 15-30.

3. Левчук І. Антропонімія роману Володимира Лиса «Століття Якова». *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки : Філологічні науки. Мовознавство.* 2013. С.69-74.

4. Лис В. С. Століття Якова [Текст] / передм. О. Забужко; внутр. оформл. Т. Коровіної. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 240 с.

5. Наливайко М. Я. Неофіційна антропонімія Львівщини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». К., 2011. 19 с.

6. Словник української ономастичної термінології / Уклад. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. Харків : Ранок – НТ, 2012. С. 256.

7. Karpenko Yu. (2008) O. Literaturna onomastyka: Zbimyk statey. [Literary onomastics: Collection of articles]. Odesa : Astroprynt. (in Ukrainian)

References:

1. Vehesh A. (2019) Natsional'na ta rehional'na znachushchist' literaturno-khudozhnikh antroponimiv u romani Volodymyra Lysa «Stolittya Yakova». [National and regional significance of literary and artistic anthroponyms in Volodymyr Lys's novel "The Century of Jacob"]. Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya : Filolohiya. (in Ukrainian)
2. Kovalyk I. I. (1967) Typolohiya systemy slovotvoru pryzvys'k zhyteliv sela Mlyniv Zheshivs'koyi oblasti PNR. [Typology of the system of word formation of nicknames of residents of the village of Mlyniv Rzeszów Oblast of the Polish People's Republic]. Povidomlennya ukrayins'koyi onomastychnoyi komisiyi. (in Ukrainian)
3. Levchuk I. (2013) Antroponimiya romanu Volodymyra Lysa «Stolittya Yakova». [The anthroponymy of Volodymyr Lys's novel "The Century of Yakov"]. Naukovyy visnyk Skhidnoyevropeys'koho natsional'noho universytetu im. Lesi Ukrayinky : Filolohichni nauky. Movoznavstvo. (in Ukrainian)
4. Lys V. S. (2010) Stolittya Yakova [Tekst] [The century of Jacob] /peredm. O. Zabuzhko; vnutr. oforml. T. Korovinoyi. Kharkiv : Knyzhkovyy Klub «Klub Simeynoho Dozvillya». 240 s. (in Ukrainian)
5. Nalyvayko M. Ya. (2011) Neofitsiyna antroponimiya L'vivshchyny [Neophytisia anthroponymy of Lviv region] : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrayins'ka mova». (in Ukrainian)
6. Slovnyk ukrayins'koyi onomastychnoyi terminolohiyi (2012) [Dictionary of Ukrainian onomastic terminology] / Uklad. Buchko D. H., Tkachova N. V. Kharkiv : Ranok – NT. (in Ukrainian)

Отримано: 15 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 29 жовтня 2023 р.

Прийнято до друку: 2 листопада 2023 р.

e-mail: teletskaya@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2555-1154>

e-mail: kkrivonosdiana@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-8560-4826>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-68-71

Телецька Т. В., Кривоніс Д. В. Комунікативно-прагматичне значення кондиціоналу у франкомовній пресі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 68–71.

УДК: 811.133.1'366.596:070

Телецька Тетяна Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри французької філології,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кривоніс Діана Вікторівна,
викладач кафедри іноземних мов професійного спрямування,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ КОНДИЦІОНАЛУ У ФРАНКОМОВНІЙ ПРЕСІ

Аналіз комунікативно-прагматичного значення кондиціоналу в рамках теорії мовленнєвих актів здійснено на матеріалі наступних франкомовних видань: *Le monde, Le Figaro, Madame Figaro, La presse, Psychologies*. Зважаючи на розмаїтість існуючих класифікацій мовленнєвих актів, наше дослідження базується на таксономії Т. Врабеля, у якій виокремлюються репрезентативи, директиви, дескриптиви, інтерогативи, комісиви, імплікатори та їхні підвиди. Встановлено, що одного дієслова в формі кондиціоналу недостатньо для визначення типу іллокутивної мети мовленнєвого акту, що зумовило необхідність врахування широкого контексту висловлювання. Розглядаючи комплексно комунікативну ситуацію, виявлено, що кондиціонал у поєднанні з іншими мовними засобами задіяний у реалізації наступних видів мовленнєвих актів: репрезентативів, імплікаторів, директивів, інтерогативів, комісивів та дескриптивів (у порядку спадання). Відмінність між мовленнєвими актами полягає у різній кількісній та якісній представленості їхніх різновидів. Варто зазначити, що у мові преси кількісно переважають репрезентативи, що продиктовано домінуючими характерними рисами цього стилю, а саме інформування, переконання та аргументація. Крім того, частотне вживання кондиціоналу у даному мовленнєвому акті пояснюється переадресацією повідомлення у разі відсутності впевненості у достовірності інформації. Результати дослідження дозволяють констатувати, що у публіцистичному стилі відсутні певні підвиди мовленнєвих актів, а саме: серед директивів відсутні реквестиви; у межах імплікаторів не виявлено жодного вживання ритуального мовленнєвого акту та мовленнєвого акту подяки; комісиви, у свою чергу, не представлені мовленнєвим актом особистої пропозиції та мовленнєвим актом обіцянки.

Ключові слова: кондиціонал, мовленнєвий акт, комунікативно-прагматичне значення, публіцистичний стиль.

Tetiana Teletska,
Doctor of Philosophy in Linguistics, Associate Professor in the Department of French Philology,
Odessa I. I. Mechnikov National University
Diana Kryvonis,
Lecturer at the Department of Foreign Languages for Professional Purposes,
Odessa I. I. Mechnikov National University

COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC MEANING OF THE CONDITIONAL IN THE FRENCH-SPEAKING PRESS

The analysis of the communicative and pragmatic meaning of the conditional within the framework of the speech act theory was carried out on the basis of the following French-language publications: *Le monde, Le Figaro, Madame Figaro, France 24, La presse, Ministère de la Culture, Psychologies*.

Considering the variety of existing classifications of speech acts, our research is based on T. Vrabel's taxonomy, which distinguishes representative, directive, descriptive, interrogative, commissive, implicator and their subtypes.

It was established that one verb in the form of the conditional is not enough to determine the type of illocutionary purpose of a speech act, which made it necessary to take into account the broad context of the statement.

Considering communicative situation comprehensively, it was found that the conditional in combination with other linguistic means is involved in the implementation of the following types of speech acts: representatives, implicators, directives, interrogatives, commissives and descriptives (in descending order).

The difference between speech acts lies in different quantitative and qualitative representation of their varieties. It is worth noting that the language of the press is quantitatively dominated by representations, which is dictated by the dominant characteristic features of this style, namely informing, persuasion and argumentation. In addition, the frequent use of the conditional in this speech act is explained by forwarding the message in case of lack of confidence in the reliability of the information. The results of the study allow us to state that certain subtypes of speech acts are absent in the journalistic style, namely: there are no requisitives among the directives; within implicators, no use of ritual speech act and speech act of thanks was found; commissives, in turn, are not represented by a speech act of a personal offer and a speech act of a promise.

Keywords: conditional, speech act, communicative-pragmatic meaning, journalistic style.

Вступ. Однією з найбільш актуальних проблем сучасної лінгвопрагматики є дослідження спілкування з точки зору цілеспрямованості. В лінгвістичній літературі, присвяченій вивченню вербальної комунікації, особлива увага приділяється теорії мовленнєвих актів. Проте слід зазначити, що лінгвісти не можуть дійти згоди щодо єдиної концепції теорії мовленнєвих

актів. Переосмислюючи взаємодію адресанта та адресата, поняття статусу, інтенцію комунікантів, ефект висловлювання, дослідники поповнили літературу значною кількістю класифікацій мовленнєвих актів.

З позиції теорії мовленнєвих актів активно досліджуються прагматичні властивості публіцистичних текстів через їхню орієнтованість на керування свідомістю читача, формування тих чи інших поглядів на якісь події та підвищення рівня емоційності [2]. Наміри та цілі адресанта будь-якого мовленнєвого акту маніфестуються в певних мовних одиницях. Одним із інструментів реалізації мети мовця є кондиціонал, який у пресі виражає авторську модальність при поданні фактів та інформації. Крім того, кондиціонал представляє особливий інтерес через те, що дозволяє зменшити силу мовленнєвого акту та запобігти виникненню конфлікту. Вивчення кондиціоналу у співвідношенні з метою, намірами мовця, з правилами мовленнєвої поведінки, прийнятими у суспільстві, а також з урахуванням реакції адресата та конкретних обставин дозволяють розширити інтегративну теорію тексту і комунікації.

Метою нашого дослідження є встановлення комунікативно-прагматичного значення кондиціоналу у сучасній франкомовній пресі. Мета визначила вирішення наступних завдань: дослідити семантику кондиціоналу та проаналізувати його функціонування в публіцистичних текстах. **Методи дослідження** визначені специфікою предмета дослідження: описовий метод, контекстуальний аналіз, елементи статистичного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для дослідження використання кондиціоналу на матеріалі публіцистичних текстів було виокремлено 400 прикладів із таких видань, як *Le monde*, *Le Figaro*, *Madame Figaro*, *La presse*, *Psychologies*. Як ми вже відзначили, у лінгвістичній літературі наявна велика кількість класифікацій мовленнєвих актів за різними параметрами. Досліджуючи комунікативно-прагматичну реалізацію кондиціоналу, ми спиралися на таксономію Т. Врабеля [1], яка передбачає шість типів мовленнєвих актів: репрезентативи, директиви, інтерогативи, комісиви, дескриптиви та імплікатори.

I. За частотністю першу позицію серед мовленнєвих актів займають репрезентативи (232 речення або 58%). Для цього типу характерним є повідомлення фактів, констатація стану справ, транслювання думки адресанта, ствердження або заперечення, пояснення та процес переконання у чому-небудь. Мовленнєвий вплив можна визначити як сукупність процедур над моделями світу учасників спілкування, які призводять до передачі знань від одного учасника до іншого. У свою чергу репрезентативи діляться на:

1. Повідомлення (122 вживання або 30%):

• *Selon mon collègue Vincent Brousseau-Pouliot, cet évènement aurait fait perdre 22,4 millions à nos gouvernements de 2015 à 2019.* (*La presse*, *La multiplication des pains*, 07.12.2021)

У статті автор, прогнозуючи високі витрати на проект по відродженню бейсболу, наводить у якості прикладу щорічну подію Гран-прі Монреаля. Використовуючи форму кондиціоналу, журналіст повідомляє інформацію від іншого джерела стосовно вартості проведення цього заходу.

2. Мовленнєвий акт вираження власної думки, припущення (66 прикладів або 17%):

• *Je pense qu'il est très important. Je dirais même premier.* (*Madame Figaro*, *Changer d'alimentation pour tenir le rythme*, 25.02.2019)

У даному прикладі ми можемо спостерігати, як впевненість, підкреслена дієсловом в індикативі, слабшає та змінюється на припущення, яке виражає форма кондиціоналу.

3. Мовленнєвий акт планування, міркування (41 речення або 10%):

• *Ce ne serait pas non plus une preuve de la progression de la société américaine, ce serait une façon de la faire régresser.* (*La presse*, *La justice américaine contre les femmes*, 03.12.2021)

Стилістичний прийом *antérisagoge* відображає розмірковування автора стосовно правильності рішення Верховного суду і цей процес підкреслюється формою кондиціоналу.

4. Мовленнєвий акт передбачення (23 вживання або 6%):

• *Selon un rapport du groupe Market Data Forecast, le marché de la protéine végétale sur la planète pourrait doubler d'ici 2026.* (*La presse*, *Qu'allons nous faire de toutes ces terres?*, 09.12.2021)

У статті автор, послуговуючись кондиціоналом, дає нам уявлення про можливий розвиток ринку рослинного білка внаслідок затвердження законопроєкту, направлено на захист землі та сільськогосподарської діяльності.

II. Друге місце за частотністю займають імплікатори (51 речення або 13%), в межах яких виділяють наступні акти:

1. Мовленнєвий акт особистого ставлення (41 вживання або 10%):

• *Aujourd'hui, divorcer lorsque l'on n'est pas heureux en couple est presque devenu une évidence, même lorsque l'on a des enfants. Mais à choisir, j'aurais préféré que ce soit plus simple.*, *confie Sophie.* (*Madame Figaro*, *Deux parents à la maison, un idéal persistant?*, 10.12.2014)

У цьому прикладі можемо констатувати, що завдяки поєднанню семантики дієслова *préférer* та його вживанню у формі кондиціоналу Софі висловлює ставлення до свого рішення про розлучення.

2. Мовленнєвий акт докору (4 приклади або 1%):

• *«En grandissant, j'ai pensé à tout ce que j'avais raté, tout ce que j'aurais pu faire si j'avais davantage travaillé mes maths, par exemple.* (*Madame Figaro*, «Tu seras médecin ma fille», «Tu sera trader mon fils» ces parents qui projettent le destin de leurs enfants avant eux, 20.07.2021)

Озираючись на прожите життя, адресант жалкує за втраченим. Його незадоволення собою, його прийнятими рішеннями у минулому підкреслюється кондиціоналом.

3. Мовленнєвий акт іронії і сарказму нараховує таку ж саму кількість прикладів (4 речення або 1%). В публіцистичному дискурсі автори починають застосовувати такий засіб, як іронія та сарказм, внаслідок скасування цензури та відходу від дотримання правил ділового стилю. У сучасній пресі за допомогою цих засобів посилюється потужність ідеї, додається емоційний характер, та створюється гумористичний ефект. Можна проілюструвати це в наступному прикладі:

• *Et ces «coucou virtuels» se sont même transformés en messages réels: «Il m'a envoyé des cartes postales pendant des mois. Et une carte de vœux pour la nouvelle année!» Pourtant, cette freelance en communication se serait bien passée de ces relances permanentes.* (*Madame Figaro*, *Quand votre «ex» hante vos réseaux sociaux*, 12.06.2017)

Нерідко після розриву стосунків ми все рівно стикаємося з примарами з минулого, які нагадують про себе через деякий час. У даному випадку кондиціонал стає способом висміювання недолугих спроб колишнього хлопця відновити спілкування.

4. Мовленнєвий акт емоційно-оцінний опису дій персонажів (2 вживання або 1%):

• *«Dès que j'arrivais chez des copains ou que je sortais d'une séance de cinéma, je devais téléphoner à ma mère et affronter les railleries des amis qui me trouvaient trop couvée, se souvient Anne-Laure. Mes parents redoutaient toujours qu'il m'arrive quelque chose. Ils ont été jusqu'à m'empêcher d'aller en classe de neige: j'aurais pu me blesser, ou pire...!»* (Psychologies, L'enfant unique, à élever avec précaution, 18.05.2020)

При згадуванні поведінки батьків дівчина, яка страждала від надмірного піклування, висловлює свої емоції та несхвалення їхніх дій, вживаючи кондиціонал у своїй розповіді про дитинство.

III. Третю позицію за частотністю займають директиви (42 приклади або 10%), які ґрунтуються на бажанні мовця підштовхнути адресата до дій. Т. Врбель виділяє наступні директивні мовленнєві акти:

1. Сугестиви (37 речень або 9%), до яких відносяться порада, власна пропозиція, погроза та застереження. Мовець, маючи вже певний досвід або володіючи інформацією стосовно ситуації, вважає припустимим спонукати адресата до дії. Можна проілюструвати це наступним прикладом:

• *«Pourquoi ne serions-nous pas «ce peuple qui n'attend pas le printemps»».* (La presse, Ce peuple qui n'attend pas le printemps pour danser, 11.12.2021)

Автор статті розповідає про те, що флора та фауна потерпають з приходом зими. А з іншого боку він підкреслює можливості, які приносить ця пора року для людини. За допомогою кондиціоналу адресант намагається викликати в нас бажання та настрої діяти.

Прескрептиви (5 вживань або 1%), які мають у складі власне спонукання, інструкцію, розпорядження, заборону, наказ, дозвіл, вимогу, замовлення. Для цього типу характерним є пріоритетна позиція адресанта та облігаторність виконання дії для адресата. Наведемо приклад:

• *«Or, dans une société qui calcule nos déplacements quotidiens – ou combien nous devrions en faire pour dépenser le bon quota de calories –, le lit est le mauvais élément!»* (Madame Figaro, Fantasier, manger, travailler... Le lit, théâtre de nos vies, 25.09.2021)

Вживаючи кондиціонал, підкреслюється вимога або розпорядження, яку продукує капіталістичне суспільство, що не допускає і засуджує проведення часу без користі.

IV. На четвертому місці серед мовленнєвих актів знаходяться інтерогативи (27 речень або 7%), в основі яких прагнення адресанта дізнатися необхідну йому інформацію. Мовленнєві акти цієї групи реалізуються за допомогою наступних тактик:

1. Тактика прямого запиту інформації (11 прикладів або 3%):

• *«Notre cerveau fabriquerait donc en partie nos maladies?»* (Madame Figaro, Comment les émotions négatives et positives impactent la santé, 17.11.2019)

Під час інтерв'ю з психіатром ведучий задля того, щоб переконатися, що він правильно зрозумів почуту інформацію, застосовує тактику прямого запиту інформації та вживає дієслово у формі кондиціоналу.

2. Тактика розкриття перспективи (9 вживань або 2%):

• *«Devrait-on croire que ceux-là courent le risque de se noyer dans la Méditerranée, de mourir étouffés dans un camion, de crever de soif sur une route grecque, parce qu'Ali, Latifa et Ahmed sont des touristes ou trivialement à la recherche d'un emploi en Angleterre? Non, eux aussi fuient l'extermination: ils prennent le risque de mourir noyés parce qu'ils savent que l'alternative c'est d'être gazé, mitraillé, bombardé, affamé.»* (Le monde, «Les réfugiés d'aujourd'hui me rappellent mon père fuyant le nazisme», 02.09.2015)

У даному інтерогативному мовленнєвому акті, у якому адресант вживає кондиціонал, він пропонує кожному читачеві порозмірковувати та дати відповідь на запитання, після чого він вже наводить власну думку. При цьому використання займенника *on* разом з кондиціоналом дозволяє «зменшити радіус дії його (висловлення) енонціативного зобов'язання і таким чином зробити його менш суб'єктивним, залишаючи адресату можливість суперечити його словам, не атакуючи його особисто» [10, с. 130]. У цьому випадку ми можемо констатувати, що предикат *devoir* може не передавати значення необхідності [3, с. 83; 4, с. 71].

3. Тактика вираження сумніву (5 речень або 1%):

• *«Hier encore, qui aurait pu avouer trouver sexy une personne handicapée?»* (Madame Figaro, Bienveillance à tout va, body positive: a-t-on encore le droit de complexer?, 15.10.2021)

На думку автора цієї статті, ідеї бодіпозитиву загрожують існуванню нашого права мати комплекси. Форма кондиціоналу експлікує значення сумніву.

4. Припущення (2 речення або 1%):

• *«Le gazoduc Nord Stream 2, qui relie la Russie à l'Allemagne sans passer par l'Ukraine, pourrait-il faire partie du paquet?»* (Le Figaro, Ukraine: l'Europe redoute une attaque de la Russie, 15.12.2021)

Автор статті за допомогою форми кондиціоналу передає припущення щодо заходів, які можуть бути включені у пакет санкцій, направлених на стримання країни агресора.

V. За результатами нашого дослідження на п'ятому місці стоять комісиви (20 вживань або 5%), які діляться на наступні підтипи:

1. Мовленнєвий акт гарантії (20 прикладів або 5%):

• *«Si les régimes amaigrissants faisaient partie de la solution, on s'en serait rendu compte, expose Karine Gravel.»* (La presse, Faire la paix avec la nourriture, 23.09.2021)

У наведеному прикладі експерт, який займається вивченням впливу дієт на здоров'я, за допомогою форми кондиціоналу запевняє в їх недостатній ефективності, обґрунтовуючи це результатами великої кількості досліджень.

VI. На останньому місці за частотністю знаходяться дескриптиви (8 речень або 2%), які відтворюють ситуативний контекст. Можна проілюструвати, яким чином кондиціонал функціонує в цьому мовленнєвому акті, наступним прикладом:

• *À quoi ressemblerait l'expérience d'une jeune femme qui se promènerait dans la rue le soir?* (Madame Figaro, La peintre Cecilia Granara: «Quelle société aurait-on si on avait inclus le regard des femmes?», 29.09.2021)

Мета статті познайомити суспільство з художницею та з тим, як вона бачить жінку, її життя та почуття. Дієслово у формі кондіціонала відтворює фоновий характер контексту, необхідного для розкриття питання.

Висновки. Дослідивши семантику та функціонування кондіціонала, ми можемо зробити висновок про те, що комунікативно-прагматичне значення знайшло своє відображення у таких мовленнєвих актах як (у порядку спадання): репрезентативи, імплікатори, директиви, інтерогативи, комісиви та дескриптиви, кожний із яких вирізняється своєю структурою та частотою вживання. Вирізняльною рисою публіцистичного стилю є те, що найчастіше автори звертаються до репрезентативів, оскільки кондіціонал дозволяє передати невпевненість у достовірності інформації і таким чином зняти з себе відповідальність за правдивість зображення фактів. Водночас відсутніми є наступні підвиди мовленнєвих актів: реквестиви (серед директивів), ритуальний мовленнєвий акт та мовленнєвий акт подяки (серед імплікаторів), мовленнєвий акт особистої пропозиції та мовленнєвий акт обіцянки (у числі комісивів), що також пояснюється специфікою публіцистичного стилю. Перспективним убагацьється подальше дослідження використання кондіціонала у публіцистичних текстах у порівнянні з його функціонуванням у текстах франкомовної художньої літератури.

Література:

1. Врabelь Т. Словотворча прагматика у сучасній англійській мові: монографія. Берегове-Ужгород: ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ – ТОВ «РІК-У», 2020. 236 с.
2. Чурсінова О. Граматичні трансформації в текстах французької газетної преси. *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології*. 2019. Вип. 8 (2). С. 33–39.
3. Haillet P. P. Le conditionnel dans le discours journalistique: essai de linguistique descriptive. Québec: Bref, 1995. 157 p.
4. Huot H. Le verbe «devoir». Etude synchronique et diachronique. Paris: Klincksieck, 1974. 192 p.
5. La Presse. URL: <https://www.lapresse.ca>
6. Le Figaro. URL: <https://www.lefigaro.fr>
7. Le Monde. URL: <https://www.lemonde.fr>
8. Madame Figaro. URL: <https://madame.lefigaro.fr>
9. Psychologies. URL: <https://www.psychologies.com>
10. Soliman L. T. Modalisation dans l'interview scripturalisée: l'emploi du «conditionnel de la mitigation». *Synergies Italie*. 2009. P. 125–135.

References:

1. Chursinova O. Hramatychni transformatsiyi v tekstakh frantsuz'koyi hazetnoyi presy [Grammatical transformations in the texts of the French newspaper press]. *Teoretychni y prykladni problemy suchasnoyi filolohiyi* [Theoretical and applied problems of modern philology]. 2019. Vyp. 8 (2). S. 33–39.
2. Haillet P. P. Le conditionnel dans le discours journalistique: essai de linguistique descriptive. Québec: Bref, 1995. 157 p.
3. Huot H. Le verbe «devoir». Etude synchronique et diachronique. Paris: Klincksieck, 1974. 192 p.
4. La Presse. URL: <https://www.lapresse.ca>
5. Le Figaro. URL: <https://www.lefigaro.fr>
6. Le Monde. URL: <https://www.lemonde.fr>
7. Madame Figaro. URL: <https://madame.lefigaro.fr>
8. Psychologies. URL: <https://www.psychologies.com>
9. Soliman L. T. Modalisation dans l'interview scripturalisée: l'emploi du «conditionnel de la mitigation». *Synergies Italie*. 2009. P. 125–135.
10. Vrabel' T. Slovtvorcha prahmatyka u suchasniy anhliys'kiy movi: monohrafiya [Word-formative pragmatics in modern English: monograph]. Berehove-Uzhhorod: ZUI im. F.Rakotsi II – TOV «RIK-U» [Berehove – Uzhhorod : II ZUI named after F. Rakoczi – LLC «RIK-U»], 2020. 236 s.

Отримано: 9 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 20 жовтня 2023 р.

Прийнято до друку: 2 листопада 2023 р.

e-mail: shutakolessia@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9871-2561>

e-mail: lvtet@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9963-4537>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-72-78

Шутак О. С., Череповська Т. В. Деякі зауваги до історії укладання словників ветеринарної термінології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 72–78.

УДК: 811.161.2'374.1:619:616 – 09/8:81'373.611.4

Шутак Олеся Степанівна,

кандидат філологічних наук, доцент,

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького

Череповська Тетяна Володимирівна,

кандидат філологічних наук, доцент,

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького

ДЕЯКІ ЗАУВАГИ ДО ІСТОРІЇ УКЛАДАННЯ СЛОВНИКІВ ВЕТЕРИНАРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті здійснено аналіз ветеринарної термінології за останні 200 років, створено етапування шляху української фахової лексикографії за історично-політичним принципом, кожен з яких проілюстровано досягненнями у царині ветеринарної лексикології. Акцентовується увага на постатях, які долучилися до постання та функціонування ветеринарної медицини в Україні, а їх дорожок розглядається як джерело ветеринарної термінології. Висунуто думку, що зародженням ветеринарної науки на українських теренах можна вважати 1784 рік, коли у Львівському університеті на медичному факультеті була створена кафедра заразних хворіб тварин, а очолювати її був запрошений Юрій Хмель, наукові студії якого опиралися на дослідження недуг, які лютували у той час в Галичині. Акцентовано на тому, що без представників наукових шкіл, які водночас були викладачами університету, їхніх наукових праць, які стали основою термінотворення, не було б національної термінології 20-30 років 20 століття. Відзначено титанічні зусилля Всеукраїнської академії наук у цій царині та подано перелік словників фахової термінології, які були опубліковані у той час. Детально розібрано процес лінгвоциду та його наслідків для української лексикографії на довгі десятиліття. Охарактеризовано глосарії, які вийшли у світ в радянський період та після відновлення незалежності України. Окреслено ділянки ветеринарного словникотворення, які потребують доопрацювання на шляху створення сучасного комплексного глосарію ветеринарної термінології.

Ключові слова: ветеринарна медицина, словники ветеринарних термінів, глосарії, ветеринарна термінографія, лексикологія, історія українського ветеринарного словникарства.

Olesia Shutak,

PhD in Philology, associate professor,

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv

Tetiana Cherepovska,

PhD in Philology, associate professor,

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv

SOME NOTES ON THE HISTORY OF THE COMPILATION OF DICTIONARIES OF VETERINARY TERMINOLOGY

The article analyzes veterinary terminology over the past 200 years, creates a phasing of the development of Ukrainian professional lexicography based on a historical-political principle, each of which is illustrated by achievements in the field of veterinary lexicology. Attention is focused on figures who contributed to the emergence and functioning of veterinary medicine in Ukraine, and their work is considered as a source of veterinary terminology. It has been suggested that the birth of veterinary science on Ukrainian territory can be considered the year 1784, when the Department of Infectious Diseases of Animals was created at the Faculty of Medicine at the University of Lviv, and Yury Khmel was invited to head it, whose scientific studies were based on the study of diseases that were rampant at that time in Galicia. Emphasis is placed on the fact that without representatives of scientific schools, who were also university teachers, their scientific works, which became the basis of terminology, there would be no national terminology in the 20s and 30s of the 20th century. The titanic efforts of All-Ukrainian Academy of Sciences in this field are noted and a list of dictionaries of professional terminology published at that time is provided. The process of linguicide and its consequences for Ukrainian lexicography for many decades are analyzed in detail. The glossaries published in the Soviet period and after the restoration of Ukraine's independence are characterized. Areas of veterinary vocabulary creation that need to be refined on the way to creating a modern comprehensive glossary of veterinary terminology are outlined.

Keywords: veterinary medicine, dictionaries of veterinary terms, glossary, veterinary terminology, lexicology, history of Ukrainian veterinary vocabulary.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Укладання словників фахової термінології – один із найактуальніших напрямів української лексикографії. Систематизація ветеринарних термінів, класифікація за етимологічним, морфологічним та семантичним принципами, переклад на інші мови та створення найповнішого сучасного ветеринарного глосарію є найважливішим завданням сучасної ветеринарної науки. Досі українська ветеринарія не має повного, унормованого зібрання фахових термінів, яке б відображало сучасні запити на такий продукт. Це зумовлено багатьма причинами, насамперед історичними. Відсутність власної держави сповільнювала розвиток української термінографії, негативно впливала на її розвій. Невеликі періоди відновлення української незалежності (1917-1922) були надто короткими, щоб здійснити таку велетенську та кропітку роботу – словник української ветеринарної термінології.

Актуальність наукової розвідки зумовлена необхідністю систематизації наукової інформації з історії ветеринарної термінографії кінця 18 до початку 21 століть.

Мета статті – простудіювати історію становлення українських словників ветеринарної медицини за останні 200 років, відстежити етапи розвитку фахового словникарства. Досягнення поставленої мети передбачає виконання **завдань**:

- виявити джерельну базу словників ветеринарної медицини;
- визначити роль окремих постатей у ветеринарному термінотворенні;
- проаналізувати етапи становлення ветеринарної термінографії;
- з'ясувати місце словників ветеринарної медицини у процесі формування та становлення української фахової лексики;
- визначити специфічні риси глосаріїв з огляду на їх різновид та спосіб подачі матеріалу.

Предмет дослідження – опубліковані словники, що містять українську ветеринарну лексику.

Наукова **новизна** полягає у комплексному аналізі лексикографічних праць зазначеного періоду. До наукового обігу вводяться лексикографічні праці, які дотепер ще не були предметом спеціального вивчення. Уперше аналізується структурний та лексичний склад словників від давнини до сучасності, притримуючись періодизації за історико-політичним принципом.

Методи дослідження. Аналіз історичних джерел, синтез та систематизація опрацьованого матеріалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історії української ветеринарної термінографії досі бракує комплексного вирішення. Значна частина розвідок присвячена поняттю ветеринарної термінології, зокрема морфологію та етимологію термінів ветеринарії досліджують Е. Мишак, Ю. Рожков, О. Сиротін, І. Карбовнік, І. Вакулик, Т. Череповська, М. Подоляк, О. Бінкевич, Н. Ваврин та інші; предметом дослідження В. Лисенко є терміни-епоніми в українській анатомічній термінології. М. Дмитрук студіює історію та процес формування ветеринарних термінів в Україні. Окремим етапам історичного процесу української термінографії присвячені розвідки Л. Симоненко, І. Кочан, Н. Жовтобрюх тощо. Водночас окремої праці з історії українського ветеринарного словникарства досі нема. Ми спробуємо заповнити цю прогалину, проаналізувавши та систематизувавши увесь наявний матеріал окресленої тематики.

Українські землі упродовж останніх століть перебували у складі різних держав: Австрійська імперія, Австро-Угорщина, Польща, Російська імперія, Радянський Союз. Відсутність або нетривкий період українського державотворення минулих століть унеможливував повноцінний розвиток національного словникарства, фахового зокрема. Все ж національна ветеринарна термінографія поставала і формувалася навіть у таких складних історичних-політичних обставинах. Щоб простежити умови та підґрунтя українського ветеринарного словникарства ми здійснили його етапування саме за цим, історико-політичним, принципом. Віхи ветеринарної лексикографії ми поділили на такі періоди:

1. Австрійський.
2. Російськоімперський.
3. Національний період (УНР та політика українізації).
4. Радянський: а) лінгвоцид; б) післявоєнний період.
5. Період відновлення української незалежності.

Створення словників фахового спрямування тісно пов'язане з початком виникнення та рівнем розвитку наукової царини, для якої вони формуються.

Австрійський період. Зародженням ветеринарної науки в Україні прийнято вважати кінець 19 – початок 20 століть. Ось як про це пише М. Дмитрук: «Ветеринарна медицина порівняно з медициною в цілому – це молода галузь науки, що сформувалась на межі XIX-XX століття» (Дмитрук, 2001: 4). Однак ми схильні до думки, що початки ветеринарної науки слід шукати ще у 18 ст., коли у Львівському університеті була створена кафедра заразних хворіб тварин (1784), яка «була першою такого роду на території всієї тогочасної Східної Європи» (В.У., 2015: 543) та входила до переліку 24 навчальних закладів, де викладалася ветеринарія. Кафедра належала до медичного факультету Львівського університету, куди для викладів був запрошений професор Юрій Хмель, з яким доречно пов'язувати виникнення ветеринарної науки в Галичині. Ю. Хмель керував кафедрою з 1784 до 1805 років. Хоча навчання та наукові студії Ю. Хмеля провадилися латинською, німецькою та польською мовами, однак базувалися вони на дослідях та висновках, які здійснював професор у Львові. Як зазначає М. Падура, науковий трактат Ю. Хмеля «Про мотелицю (фасціольоз) серед великої рогатої худоби та овець у Галичині» (1786, 1787) був результатом дослідження актуальної на той час епідемії фасціольозу, яка лютувала на західноукраїнських теренах. Кількість примірників праці (500) та винагорода за неї (50 дукатів) свідчила про важливість та необхідність таких досліджень у той час (В.У., 2015: 9). Наступною розвідкою Ю. Хмеля була праця «Про споживання м'яса здорових і хворих тварин, а також про загальні симптоми хвороб, що найчастіше зустрічаються серед рогатої худоби, овець та свиней як на живому, так і на мертвому тілі» (1789). Саме тому ми схильні вважати початком становлення української ветеринарної науки та термінології появу наукових розвідок чеха за походженням, але українця за місцем праці, – Юрія Хмеля.

До розвитку української ветеринарії та термінології австрійського періоду долучився Антоній-Леопольд Бухмюллер, професор ветеринарної медицини, голова Товариства ветеринарних лікарів-епідеміологів у Галичині. «Професор Антоній Бухмюллер, – констатує М. Падура, – був автором двох великих творів, які вийшли друком уже після його праці у Львові: «Систематичний підручник фармакології для ветеринарних лікарів». – Відень, 1829 і «Основи природознавства з елементами логіки, арифметики і геометрії для ветеринарних лікарів-початківців і економів». – Відень, 1832» (В.У., 2015: 14). До цього ж періоду ветеринарної науки в Галичині належать постаті завідувачів кафедри ветеринарної медицини Львівського університету Еккеля Франца (1823-1833) та Франца Лаутнера (1839-1848). Ф. Еккель займався вивченням віспи овець та виготовлення вакцини проти цієї хвороби, а Ф. Лаутнер був фахівцем з епізоотії та фармакології. Після 1849 року через політичну ситуацію в Австрії припиняються виклади ветеринарії у Львівському університеті аж на 32 роки, до утворення Львівської ветеринарної академії 1881 року.

На жаль, ми не маємо жодного глосарію ветеринарної медицини цього етапу української термінографії, однак з впевненістю можемо констатувати, що розвідки провідних науковців цього періоду спричинилися до постановня ветеринарної термінології, нагромадження та систематизації фахової лексики, які згодом увійдуть до словників ветеринарної медицини.

Початком ж виникнення української термінографії, за Л. Симоненко, є середина 19 століття. Фактично ми його поділяємо на два періоди – **австрійський та російський** – за місцем творення української науки у межах двох імперій. Постановля української термінології в російській імперії, на думку Л. Симоненко, пов'язаний із засадничою статтею М. Левченка «Замітка о русинской терминологии», опублікованою у журналі «Основа» 1861 р., а виникнення української лексикографії австрійського періоду дослідниця пов'язує з діяльністю Наукового товариства імені Тараса Шевченка в Галичині. «На сторінках його «Записок» та збірників, – зазначає О.Симоненко, – друкували свої наукові праці І. Горбачевський, Є. Озаркевич, В. Левицький та ін., закладаючи підвалини наукової мови, орієнтуючи термінотворчість на національні джерела» (Симоненко, 14: 28). «Фіксування термінології в словниках, – продовжує мовознавець, – започатковане в Галичині працями І. Гавришкевича «Початок до уложення термінології ботанической руской» (латинсько-німецько-український словничок із зазначенням місцевостей, 1852), М. Петрушевича «Імена красних ростин і Ботаничний словарець» (1852), який уважають одним із перших термінологічних українських словників, І. Верхратського, М. Новицького та ін.» (Симоненко, 14: 28). Першими словниками на українських теренах, які були у складі російської імперії були глосарії А. Роговича (1874) та В. Василенка (1902).

Паралельно з функціонуванням НТШ у Львові постає Львівська ветеринарна школа, яка стає не лише навчальним закладом, а й осередком ветеринарних наукових шкіл на чолі з Пйотром Стефаном Зейманом, під керівництвом якого «...свого часу працювали відомі вчені-професори: Генрик Кадий, Ян Прус, Юзеф Шпільман, Володимир Кульчицький та інші» (Наукові праці, 2023: 15). Свої студії П. Зейман присвятив дослідженню інфекційних хвороб тварин, їх діагностиці та лікуванню, був автором підручника з ветеринарної епізоотології та одним із засновників Галицького ветеринарного товариства (Наукові праці, 2023: 16). Спадок представників Львівської ветеринарної школи, а пізніше Львівської ветеринарної академії, ґрунтовно подано у бібліографічному покажчику «Наукові праці ректорів, їх роль у розбудові Львівської ветеринарної академії та розвитку ветеринарної медицини (1881-1939)» (Наукові праці, 2023).

Незважаючи на плідну наукову діяльність представників львівської ветеринарної школи, все ж фахового термінологічного словника цього періоду ми не маємо. Цей етап можна вважати засадничим, який формував теоретичні основи ветеринарної лексикографії.

Національний період термінографії (УНР та політика українізації) був дуже активним. До створення фахових словників були причетні «Громади», «Просвіти», члени студентських гуртків при освітніх закладах, а також наукові інституції: Термінологічна комісія природничої секції Київського наукового товариства, яка була заснована у 1918 р., та Орфографічно-термінологічна комісія при Академії наук (1919 р.). У травні 1921 р. на їхній основі виник Інститут української наукової мови при ВУАН або ІУНМ. Очолив його академік А. Кримський. ІУНМ мав 6 відділів, серед яких був і сільськогосподарський, до складу якого входила ветеринарно-зоотехнічна, лісова та фітотехнічна секції. Результатом роботи ІУНМ було видання майже 40 термінологічних словників.

Відомий український мовознавець І. Огієнко, характеризуючи роботу секції ІУНМ, дав їм найвищу оцінку: «Усі відділи Інституту української наукової мови виробили для складання термінів і термінологічних словників найкращу методологію й трималися їй» (Огієнко, 2001: 252). Як констатує Л. Симоненко, принципи та методологію укладання термінологічних глосаріїв було здійснено у «Вісниках ІУНМ», зокрема у першому його випуску в 1928 році «опубліковано «Інструкцію для укладання словників ІУНМ», якою й досі послуговуються деякі укладачі сучасних термінологічних словників» (Симоненко, 2014: 29). Основною методологічною засадою було використання ресурсів української мови при перекладі та адаптації наукових понять і явищ до народної мови.

Активну термінографічну роботу ІУНМ перервано на початку 1933 року, коли у Радянському Союзі було згорнуто політику українізації та почався червоний терор. Ліквідовують ІУНМ, що зупинило на багато років термінографічну працю. «Багато словників, створених в ІУНМ, – зазначає Л. Симоненко, – залишилися невиданими, серед них словники зоології, кераміки і скла, лісівництва, метеорології, виробництва шкіри, ветеринарії і зоотехніки, цукроварства, військової техніки та ін.» (Симоненко, 2014: 29). Таким чином, для ветеринарного словникарства цей етап можна вважати плідним, хоча і не побачив світ глосарії ветеринарної медицини, однак він був підготовлений до друку та став засадничим для термінографії наступних десятиліть.

Радянський період термінографії позначимо від початку репресій, надуманого та сфальсифікованого процесу СВУ. Мовна політика радянської влади покровоно знищувала здобутки української термінології: заборона українського правопису, моральне та фізичне знищення мовознавців сталінським режимом (репресовано В. Ганцова, А. Приходька, С. Пилипенка, О. Синявського, А. Кримського), примус українських філологів до зміни українських слів, морфем, понять на російські відповідники (Українська мова у ХХ сторіччі, 2005). Це робилося для того, щоб здійснити головну ціль режиму – витворення нової нації з однією, універсальною мовою (радянська російськомовна людина). Були створені спеціальні бригади, які, прискіпливо «видирали» та викидали зі словників українські фахові наукові терміни та поняття як «націоналістичні» елементи та вносили до них лише ті лексеми, які були відповідниками російських.

Головний поборник українського «націоналізму» у мовознавстві є Андрій Хвиля, який згодом і сам постраждав від радянської тоталітарної машини. У своїй статті «Викорінити, знищити націоналістичне коріння на мовному фронті» (1933) він зробив такі висновки: «Треба відновити в усіх словниках загальноживані терміни в українській мові. Треба відкинути увесь штучний, мертвий термінологічний матеріал, що його збудовано на основі буржуазно-націоналістичного підходу до складання української, наукової термінології. Треба витравити буржуазно-націоналістичне оформлення українських словників, треба усталити технічну термінологію, уніфікувавши її з термінологією, що існує у всьому Радянському союзі. Треба ввести радянську лексику, яка б відбивала могутній процес розвитку соціалістичного будівництва, в усі нові словники» (Хвиля, 1933: 55). Як наслідок, вимагалось: а) припинити негайно видання всіх словників; б) переглянути словники і всю термінологію; в) провести уніфікацію технічної термінології з тою термінологією, що є в Радянському союзі і вживана й на Україні; г) переглянути кадри на мовному фронті і вигнати з цього фронту буржуазно-націоналістичні елементи; д) переглянути український правопис; е) змінити настанову щодо мовного оформлення УРЕ (Хвиля, 1933: 56).

А. Хвиля хизувався, що вже проведено таку уніфікацію з хімічної, фізичної, математичної, географічної термінології. З словників викинуто шкідливий націоналістичний матеріал. Ліквідовано вигадані націоналістичними елементами штучні терміни, які «... хотіли відтягти розвиток української мови від завдань соціалістичного будівництва» (Хвиля, 1933: 56). Всі проголошені агітатором тези були реалізовані сталінськими поплічниками.

Радянський режим знищив надбання термінологічної лексикографії, здійснені Інститутом української наукової мови при Всеукраїнській академії наук у 20-30 роках ХХ століття.

Таким чином, мовна політика сталінізму сприяла тому, що українське термінознавство втратило усі попередні надбання на довгі роки. Почалася політика поглинання української наукової термінології російською. Ось як про це пише З. Кузеля: «Старих, заслужених лексикографів позасуджено й інтерновано, а нові, настановлені Постишевим «мовознавці» покинули об'єктивні, наукові методи й намагалися в своїх працях і словниках провадити комуністичну лінію, наближаючи українську мову й термінологію до «братньої» російської» (Кузеля, 1995: 326). Нові прорадянські мовознавці здійснили «чистку», вимили з наступних глосаріїв усі питомо українські терміни, замінивши їх російськими відповідниками, а «новий журнал Академії «Мовознавство» і «Термінологічні бюлетні» стали справжніми пропагандивними органами» (Кузеля, 1995: 326). На думку З. Кузеля, словники, які вийшли у той час, зокрема російсько-українські глосарії за редакцією С. Василевського і М. Кагановича (1938) та словник за редакцією М. Калиновича на 80000 слів (1948) «цілком підпорядковані політичній настанові русифікувати українську мову і тому не мають ніякого практичного і наукового значення» (Кузеля, 1995: 326).

Почалася епоха витворення єдиного народу з єдиною мовою, звичайно ж російською. Цей період термінографії добре описує у своїй студії І. Кочан. Мовознавиця характеризує роботу Президії АН УРСР у 1957 році, яка створила спеціальну Словникову комісію, до складу якої входили провідні вчені під головуванням академіка Й. Штокала. Цікавою є таблиця надрукованих у цей період глосаріїв. «Якщо зіставити кількість фахових термінологічних словників, виданих у період від 1961 до 1989 рр., – зазначає мовознавиця, – то «величезні досягнення радянської науки» виглядатимуть так [3]:

Таблиця 1.

1961 – 3	1971 – 5	1981 – 1
1962 – 3	1972 – 2	1982 – 1
1963 – 3	1973 – 4	1983 – 2
1964 – 6	1974 – 6	1984 – 1
1965 – 3	1975 – 1	1985 – 7
1966 – 2	1976 – 5	1986 – 1
1967 – 2	1977 – немає	1987 – 1
1968 – 1	1978 – немає	1988 – немає
1969 – 1	1979 – 2	1989 – 1
1970 – 2	1980 – 2	1990 – 3

Здебільшого у всіх словниках притримувалися принципу максимального наближення українських термінів до російських, калькування було повсюдним та штучним, без врахування специфіки українського словотворення. «Так, – констатує І. Кочан, – українську науково-технічну мову заповнили іменники на **-ка**: *накладка, намотка, настройка, обмотка, підстройка, прокладка, розгортка, установка, формовка* і под., а також покручі на зразок – *башмак, карман, полоса, шарикопідшипник, сиворотка, відрижка, відказ, казна, казначей* тощо; форми активних дієприкметників на **-ачий, -учий**: *генеруючий, крокуючий, модулюючий, приймаючий, несучий, регулюючий, розвиваючий, узагальнюючий* і под.; чужорідні слова *процент, еквівалент, фактор* та ін.» (Кочан, 2012: 25).

До цього етапу української термінографії належить видання, яке безпосередньо стосувалося ветеринарної галузі, – «Російсько-український ветеринарний словник» (1964) Якіма Яреми, українського філолога, літературознавця, етнопсихолога, педагога, професора, доктора філософії, завідувача кафедри іноземних мов Львівського зооветеринарного інституту в 1950-1962 роках. «Російсько-український ветеринарний словник», – констатує автор-укладач довідника «Вчені університету» М. Падура, – перший фаховий, орфографічний, етимологічний і тлумачний довідник в ділянці ветмедицини» (В.У., 2015: 537). Можемо додати, що цей глосарій, який налічує 12 000 термінів, насамперед був перекладним, що відповідало завданням Словникової комісії, яка передбачала створення саме перекладних російсько-українських термінологічних словників. За М. Падуру, ця праця Я. Яреми могла і не побачити світ, якби мовознавець не погодився на «співавтора». Ним був Л. Погребняк. У передньому слові від Словникової комісії цинічно зазначається, що в українській мові «набули широкого розвитку групи лексики, які в дореволюційний період майже не існували, зокрема – наукова і науково-технічна термінологія. Термінологічні словники з деяких галузей знання, видані на Україні 25-30 років тому, тепер застаріли і втратили практичну цінність. Крім того, вони мають серйозні методологічні помилки» (Ярема, 1964: 5). Саме за ці «методологічні помилки» заплатили життям багато українських мовознавців у 30-ті роки 20 століття. До словника ввійшла термінологія ветеринарної царини, а також суміжних галузей знань: анатомії, фармакології, зоології, біології, тощо. Автор глосарію змушений також пояснювати, щоб не потрапити до «націоналістичної» пастки, чому він у трактуванні певної терміносистеми залучає латинські відповідники, які є інтернаціональним засобом взаєморозуміння (Ярема, 1964: 9). Яким Ярема, укладаючи словник, не претендує на повноту осягнення усієї ветеринарної терміносистеми і визнає, що можуть бути певні неточності та недоробки, однак сподівається, «що справедлива критика з боку спеціалістів, зацікавлених в удосконаленні цього поки що єдиного російсько-українського словника, виявить недоліки й тим допоможе поліпшити його якість» (Ярема, 1964: 10). На жаль, смерть укладача глосарію у кінці 1964 року призупинила наукову дискусію навколо ветеринарної термінографії до 80-х років 20 століття.

Суцільна русифікація наукової та педагогічної сфери не сприяла пошавленню роботи у царині словникарства. І. Кочан пише: «У 70-х роках переведено на російську мову всі спеціалізовані наукові журнали АНУРСР із природничих та технічних наук. Почався тотальний процес зросійшування вищої школи й науки. Як результат зросійшування й двомовності викладання в школах і вищих навчальних закладах утворилася своєрідна «українсько-російська» мова й відповідна їй

термінологія. Із вжитку було вилучено величезну кількість слів, що не мали спільних з російською мовою коренів або не були кальками чи прямими запозиченнями з неї.

У тих нечисленних наукових текстах, що час від часу виходили українською мовою, та в шкільних підручниках термінологія зазнавала подальших змін. Навіть дисертації з проблем української термінології писали російською мовою (Кочан І., 2012: 26). Така ситуація негативно вплинула і на ветеринарну термінографію, перевела її на рівень рукописів та праці в «шухляду».

У таких умовах провадить роботу О. Хоміцький, кандидат філологічних наук, професор, який упродовж 1953-2006 років працює на кафедрі іноземних мов Львівського зооветеринарного інституту, пізніше – університету. Від 80-х років він активно і невтомно працює над укладанням словників ветеринарної термінології. У його доробку три глосарії: два рукописні, а один вийшов друком вже за часів відновлення незалежності України у 1998 році. Як занотовує М. Падур, О. Хоміцький «...уклав три капітальні словники: двомовний «Німецько-український зооветеринарний словник» (понад 17 тисяч слів); п'ятимовний зооветеринарний тлумачний словник-довідник, який містить близько 79 тисяч термінів (54 000 сторінок тексту), і українсько-латинський біо-зооветеринарний словник» (В.У., 2015: 534). Два глосарії термінознавця досі чекають на свій друк. Сподіваємося, що така масивна праця марно не зникне, дочекається переосмислення, врахування новітніх методологічних принципів та, безперечно, побачить світ у друкованому вигляді.

Таким чином, **радянський етап** розвитку ветеринарної термінографії можна вважати закінченим, за винятком видання ветеринарної термінографії перехідного періоду – «Словника морфологічних ветеринарних термінів» В. Левчука, О. Очкуренка, О. Федотова та М. Нетлюха (1990). Глосарії містить 10 000 сучасних анатомічних назв свійських тварин латинською, українською та російською мовами. Оскільки предмет праці – терміни з анатомії та гістології свійських тварин, то цей словник слід зраховувати до вузькоспеціальних праць з ветеринарної термінографії. Автори видання акцентують на тому, що засадничими постулатами є принципи, розроблені Міжнародним комітетом по анатомічній ветеринарній номенклатурі, що рекомендують позначати кожне анатомічне поняття одним терміном; кожний термін має бути латинським і офіційним включенням до списку та перекладатися на свою мову; бути якомога коротшим, простим та легко засвоюватися; структури, що є спорідненими, повинні мати подібні назви, тощо (Левчук, 1990: 3).

Лише з відновленням незалежності України в 1991 році починається остання віха в українській ветеринарній термінографії, коли українські науковці отримали змогу відродити потуги своїх попередників та почати працю на термінологічному полі – **період незалежності**. Перервана традиція питоми української науки про терміни у ХХ столітті (лінгвоцид часів радянського режиму) спонукала багатьох дослідників до праці у лексикографічній царині для заповнення прогалін, які створила радянська система. «Сучасне українське термінологічне словникарство, – зазначає Л. Симоненко, – успадкувало від своїх попередників багаті національні термінографічні традиції, примножило їх сучасною новітньою технологією, створенням нових термінографічних праць, яких за останнє двадцятиліття, за підрахунками автора, опубліковано близько 800. Серед них тлумачні, перекладні, тлумачно-перекладні, навчальні словники, довідники, енциклопедії; з'являються перші електронні видання» (Симоненко, 2014: 31). Такі значні потуги у термінографічній царині позначені тим, що: а) досі нема глосарій, які б забезпечували життєдіяльність усіх галузей знань; б) багато термінів ще не усталені; в) розширення відбувається за допомогою лексем з попередніх видань, тощо (Симоненко, 2014: 31).

Так, у цей період у ветеринарному словникарстві домінують перекладні фахові глосарії, зокрема у 1994 році у Києві з'являється друком «Російсько-український словник термінів ветеринарної медицини», який був підготовлений викладачами факультету ветеринарної медицини Українського державного аграрного університету. Словник налічує 4 500 сучасних лексем ветеринарної термінології, який рекомендовано використовувати студентам фахових факультетів та викладачам сільськогосподарських ВНЗ. Укладачі у передмові до видання зазначають: «На жаль, у даний період грамотне спілкування українською мовою неможливе, особливо в учбових закладах ветеринарного профілю, де майже вся література надрукована російською мовою, а професійні російсько-українські словники відсутні» (Рос.-укр. словник, 1994: 3). Як бачимо, навіть упорядники глосарію припускаються помилок (*учбових, даний* тощо). Це видання, на нашу думку, обіймає зовсім незначний пласт термінів ветеринарної медицини і не може претендувати на високий рівень науковості, оскільки не містить жодних пояснень до принципів укладання словника, переліку скорочень, умовних позначок, тощо, швидше, може слугувати довідником-помічником при засвоєнні інформації з російськомовних джерел.

До цього ж етапу належить вже згаданий нами перекладний «Німецько-український зооветеринарний словник» О. Хоміцького (1998), який за словами автора «є першою спробою дати в руки усім, хто займається німецькою фаховою літературою з ділянки зоотехнії та ветеринарії, словник з українським перекладом німецької спеціальної термінології» (Хоміцький, 1998: 3). Глосарії містить 17 000 термінів з тваринництва, ветеринарії, зоотехнії та біології, які розташовані у алфавітному порядку, а реєстрові та складені терміни розташовані за алфавітно-гніздовою системою. При укладанні словника О. Хоміцький опирався на правописні норми «Словника-довідника з правопису та слововживання» (1989), «Орфографічного словника української мови» (1977) та на фаховий перекладний словник Якіма Яреми. Все ж це видання не змогло задовільнити запити ветеринарної галузі знань, яка потребувала не лише двомовного перекладного глосарію, а вимагала унормування термінів, долучаючи етимологію та семантику.

Наступні роки пострадянського періоду характеризуються створенням словників окремих галузей ветеринарії. Так, у 2008 році виходить друком перший дефінітивний глосарії «Тлумачний словник клінічних термінів ветеринарної медицини» за редакцією В.М. Власенка. Вже через рік побачив світ «Тлумачний словник епізіотологічних термінів» М. Черкасова, а 2011 року – «Словник паразитологічних ветеринарних термінів українською, російською, англійською та латинською мовами» С. Пономаря, С. Боньковської, та О. Боньковського, «Словник ветеринарно-мікробіологічних термінів» Т. Фаронік, опублікований у Вінниці 2016 року. Багато з перерахованих праць не можна вважати словниками, оскільки вони створювалися для внутрішніх потреб навчальних закладів, тощо. Ось як про це пише Л. Симоненко: «Значна частина таких словників укладена за авторськими уподобаннями, що можна пояснити кількома причинами: відсутністю єдиних методологічних засад та методики їх укладання, браком досвіду лексикографічної роботи багатьох укладачів, часто ігноруванням закономірностей розвитку не лише мови, а й самої галузі знання. Практика перекопує, що для укладання словника одних лише

професійних, вузькоспеціальних знань недостатньо, оскільки словник – багатоаспектна праця, що фіксує знання про навколишній світ, яка потребує різнобічних даних із спеціальних наук та філології загалом» (Симоненко, 2014: 33).

Як бачимо, сучасний етап розвитку ветеринарної термінографії потребує великих ресурсів: об'єднання у колектив фахівців-ветеринарів та фахівців-філологів; тривалий часовий проміжок; мотігоринг та залучення закордонних ветеринарних термінографічних праць, нових підходів до створення глосаріїв; уніфікація та врахування норм сучасної української літературної мови, тощо.

Висновки. Історія української ветеринарної термінографії охоплює великих часовий проміжок: кінець 18 – початок 21 століть. Цей складний та довготривалий період становлення ветеринарної науки та словникотворення на українських землях, які були складовими різних держав, можна умовно поділити на 5 етапів: 1) австрійський; 2) російськоімперський; 3) національний період (УНР та політика українізації); 4) радянський: а) лінгвоцид; б) післявоєнний період; 5) період відновлення української незалежності. Характеристика кожного етапу ветеринарної термінографії дає уявлення про нелегкий шлях української лексикографії від нагромадження та витворення фахової термінології до потрапляння у фахові глосарії; титанічну працю науковців, які у важких політичних умовах були відданими справі, а інколи навіть були позбавлені життя (лінгвоцид 30-х років 20 століття). Водночас сучасна українська ветеринарна наука і досі чекає на фаховий глосарій, який би задовільнив науковій потребі галузі, враховуючи сучасні запити на такий продукт.

Література:

1. Вчені університету: 1784-2014: довідник / автор-укладач М. Падура. Львів: Галицька видавнича спілка, 2015. 568 с.
2. Дмитрук М. В. Формування української ветеринарної лексики: автореф. дис. ... канд. філолог. наук: 10.02.01. Запоріжжя, 2001. 23 с.
3. Жовтобрюх Н. Становлення української медичної термінології. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород: УЖНУ, 2012. Вип. 17. С. 25–29.
4. Кочан І. Українське термінознавство 1940–1950-х років. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. № 709. С. 74-78.
5. Кочан І. Українське термінознавство 1960–1990-х років. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. № 733. С. 24–28.
6. Кузеля З. Лексикологія. *Енциклопедія українознавства. Загальна частина*. К.: Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського, 1995. С. 324-326.
7. Наукові праці ректорів, їх роль в розбудові Львівської ветеринарної академії та розвитку ветеринарної медицини (1881-1939): бібліографічний покажчик / уклад.: Л. Луцик, Л. Ступак. Львів: Галицька видавнича спілка, 2023. 180 с.
8. Огієнко І. Історія української літературної мови / упоряд., авт. іст.-біограф, нарису та приміт. М. С. Тимошик. К., 2001. 440 с.
9. Симоненко Л. О. Українська термінографія: стан і перспективи. *Мовознавство*. 2014. № 4. С. 28–35.
10. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду. Документи і матеріали / за ред. Л. Масенко. К.: Києво-Могилянська академія, 2005. 399 с.
11. Хвиля А. Викоринити, знищити націоналістичне коріння на мовному фронті. *Більшовик України*. 1933. № 7. С. 42–56.

Словники:

12. Білоштан А. П. та ін. Російсько-український сільськогосподарський словник. К., 1963. 438 с.
13. Вакулик І. І, Балалаєва О. Ю., Гриценко С. П. Латинсько-українсько-російсько-англійський словник ветеринарно-медичних термінів. К.: Фітосоціоцентр, 2011. 675 с.
14. Власенко В. М. Словарь терминов ветеринарной хирургии. М.-К.: Вища школа, 1984. 333с.
15. Власенко В. М., Тихонок Л. А. Словник термінів ветеринарної хірургії. Біла Церква, 2008. 360 с.
16. Довідник ветеринарних препаратів / В. М. Горжєв, І. Я. Коцюмбас, Ю. М. Косенко та ін. Львів: Афіша, 2013. 1595 с.
17. Кніпович М. Словарь медицинской терминологии: латинско-украинско-русский. К., 1948. 442 с.
18. Левчук В. С. та ін. Словник морфологічних ветеринарних термінів. К.: Вища школа, 1990. 303 с.
19. Пономар С., Боньковська С., Боньковський О. Словник паразитології ветеринарних термінів. К.: Аграрна освіта, 2011. 160 с.
20. Російсько-український словник термінів ветеринарної медицини. 1994. 112 с.
21. Словник ветеринарно-мікробіологічних термінів / Фаріонік Т. В., Блашук В. В. Вінниця: Вінницький національний аграрний університет, 2016.
22. Словник зоологічної номенклатури (1927-1928): факсимільне видання. К.: Наукова думка, 2005.
23. Хомич В. Т. Міжнародна ветеринарна гістологічна номенклатура: термінол. слов. / за ред. В. Т. Хомича. К.: О. В. Ямчинський, 2019. 276 с.
24. Хоміцький О. В. Німецько-український зооветеринарний словник. Львів, 1998. 342 с.
25. Ярема Я., Погребняк Л. Російсько-український ветеринарний словник. К., 1964. 380 с.

References:

1. Padura, M. (Ed.) (2015). *Vcheni universytetu: 1784-2014: dovidnyk [University scholars: 1784-2014: reference book]*. L'viv: Halys'ka vydavnycha spilka.
2. Dmytruk, M. V. (2001). *Formuvannya ukraiyins'koyi veteryarnoyi leksyky: avtoref. dys. ... kand. filoloh. nauk: 10.02.01. [The formation of Ukrainian veterinary vocabulary: the dissertation abstract of the candidate of philology: 10.02.01.]*. Zaporizhzhya.
3. Zhovtobryukh, N. (2012). Stanovlennya ukraiyins'koyi medychnoyi terminolohiyi [Formation of Ukrainian medical terminology]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva [Modern problems of linguistics and literary studies]*, 17. 25-29 (in Ukrainian).
4. Kochan, I. (2011). Ukrayins'ke terminoznavstvo 1940–1950-kh rokiv [Ukrainian terminology of the 1940s–1950s]. *Visnyk Natsional'noho universytetu «L'vivs'ka politekhnika». Seriya «Problemy ukraiyins'koyi terminolohiyi» [Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series "Problems of Ukrainian Terminology"]*, 709. 74-78 (in Ukrainian).
5. Kochan, I. (2012). Ukrayins'ke terminoznavstvo 1960–1990-kh rokiv [Ukrainian terminology of the 1960s–1990s]. *Visnyk Natsional'noho universytetu «L'vivs'ka politekhnika». Seriya «Problemy ukraiyins'koyi terminolohiyi» [Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series "Problems of Ukrainian Terminology"]*, 733. 24-28 (in Ukrainian).
6. Kuzelya, Z. (1995). Leksykolohiya [Lexicology]. *Entsyklopediya ukraiyinoznavstva. Zahal'na chastyna [Encyclopedia of Ukrainian Studies. General part]*. K.: Instytut ukraiyins'koyi arkheohrafiiyi ta dzhereloznavstva imeni M. S. Hrushevs'koho. 324-326 (in Ukrainian).
7. Lutsyk, L., Stupak, L. (2023). *Naukovi pratsi rektoriv, yikh rol' v rozbudovi L'vivs'koyi veteryarnoyi akademiyi ta rozvytku veteryarnoyi medytsyny (1881-1939): bibliohrafichnyy pokazhchyk [Scientific works of rectors, their role in the development of the Lviv Veterinary Academy and the development of veterinary medicine (1881-1939): bibliographic index]*. L'viv: Halys'ka vydavnycha spilka.

8. Огієнко І. (2001). *Istoriya ukrayins'koyi literaturnoyi movy [History of the Ukrainian literary language]*. К.
9. Symonenko, L. O. (2014). Ukrayins'ka terminohrafiya: stan i perspektyvy [Ukrainian terminology: state and prospects]. *Movoznavstvo [Linguistics]*, 4. 28-35 (in Ukrainian).
10. Masenko, L. (Ed.) (2005) *Ukrayins'ka mova u XX storichchi: istoriya linhvotsydu. Dokumenty i materialy [The Ukrainian language in the 20th century: the history of linguicide. Documents and materials]*. К.: Kyievo-Mohylyans'ka akademiya.
11. Khyvlyya, A. (1933). Vykorynyty, znyshchyty natsionalistychne korinnya na movnomu fronti [Eradicate, destroy the nationalist roots on the language front]. *Bil'shovyk Ukrayiny*, 7. 42-56 (in Ukrainian).

Dictionaries:

12. Biloshtan, A. P. (1963). *Rosiy's'ko-ukrayins'kyy sil's'kohospodars'kyy slovnyk [Russian-Ukrainian agricultural dictionary]*. К.
13. Vakulyk, I. I., Balalayeva, O. Yu., Hrytsenko, S. P. (2011). *Latyns'ko-ukrayins'ko-rosiy's'ko-anhliys'kyy slovnyk veterynarno-medychnykh terminiv [Latin-Ukrainian-Russian-English dictionary of veterinary and medical terms]*. К.
14. Vlasenko, V. M. (1984). *Slovar' terminov veterynarnoy khiryurhiy [Dictionary of veterinary surgeon terms]*. М.-К.: Vyshcha shkola, 1984.
15. Vlasenko, V. M., Tykhonyuk, L. A. (2008). *Slovnyk terminiv veterynarnoyi khiryurhiyi [Dictionary of terms of veterinary surgery]*. Bila Tserkva.
16. Horzheyev, V. M., Kotsyumbas, I. Ya., Kosenko, Yu. M. (2013). *Dovidnyk veterynarnykh preparativ [Directory of veterinary drugs]*. L'viv: Afisha.
17. Knypovych, M. (1948). *Slovar' medetsynskoy terminolohiy: latynsko-ukraynsko-russkyy [Dictionary of medical terminology: Latin-Ukrainian-Russian]*. К.
18. Levchuk, V. S. (1990). *Slovnyk morfolohichnykh veterynarnykh terminiv [Dictionary of morphological veterinary terms]*. К.: Vyshcha shkola.
19. Ponomar, S., Bon'kovs'ka, S., Bon'kovs'kyy, O. (2011). *Slovnyk parazytolohiyi veterynarnykh terminiv [Dictionary of parasitological veterinary terms]*. К.: Ahrarna osvita.
20. *Rosiy's'ko-ukrayins'kyy slovnyk terminiv veterynarnoyi medytsyny [Russian-Ukrainian dictionary of veterinary medicine terms]*. (1994).
21. Farionik, T. V., Blashchuk, V. V. (2016). *Slovnyk veterynarno-mikrobiolohichnykh terminiv [Dictionary of veterinary and microbiological terms]*. Vinnytsya: Vinnyts'kyy natsional'nyy ahrarnyy universytet.
22. *Slovnyk zoolohichnoyi nomenklatury (1927-1928): faksymil'ne vydannya [Dictionary of zoological nomenclature (1927-1928): facsimile edition]*. (2005). К.: Naukova dumka.
23. Khomych, V. T. (2019). *Mizhnarodna veterynarna histolohichna nomenklatura: terminolohichnyy slovnyk [International veterinary histological nomenclature: terminological dictionary]*. К.: О. V. Yamchyns'kyy.
24. Khomits'kyy, O. V. (1998). *Nimets'ko-ukrayins'kyy zooveterynarnyy slovnyk [German-Ukrainian zoo-veterinary dictionary]*. L'viv.
25. Yarema, Ya., Pohrebyak, L. (1964). *Rosiy's'ko-ukrayins'kyy veterynarnyy slovnyk [Russian-Ukrainian veterinary dictionary]*. К.

МОВА В ДІАЛОЗІ КУЛЬТУР

Отримано: 15 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 29 жовтня 2023 р.

Прийнято до друку: 2 листопада 2023 р.

e-mail: gantoniuk@yahoo.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9594-6661>

e-mail: vladgoza@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-79-82

Антонюк Г. М., Гоца В. С. Інтернет мовлення та соціальні медіа: аналіз використання мовних засобів у коментарях користувачів на форумах та у соціальних мережах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 79–82.

УДК: 81'276.5:[378:004]

Антонюк Галина Дмитрівна,
кандидат філософських наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики,
НУ «Львівська політехніка» Національний університет «Львівська політехніка»
Гоца Владислав Сергійович,
магістрант кафедри прикладної лінгвістики НУ «Львівська політехніка»,
Національний університет «Львівська політехніка»

ІНТЕРНЕТ МОВЛЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНІ МЕДІА: АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ МОВНИХ ЗАСОБІВ У КОМЕНТАРЯХ КОРИСТУВАЧІВ НА ФОРУМАХ ТА У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

У пропонованому дослідженні проаналізовано використання мовних засобів у коментарях користувачів на форумах та у соціальних мережах. Розглянуто специфіку використання мовних засобів у цій сфері соціальної комунікації. Наголошено на тому, що сучасне інтернет-мовлення є динамічним і різноманітним явищем, яке відображає культурні, соціальні та контекстуальні особливості онлайн-спільнот. У роботі проаналізовано понад тисячу коментарів з форумів та виокремлено основні мовні засоби, які користувачі використовують для вираження своїх думок та вражень. У дослідженні проведено аналіз структури речень, вживання сленгових виразів та синтаксичних конструкцій. Було звернуто увагу на типові мовні засоби, які користувачі використовують у своїх повідомленнях, такі як хештеги, емодікони, аббревіатури та інші специфічні елементи мовлення. Також виявлено, що деякі форуми мають свої власні особливості мовлення та вживання сленгових слів. Користувачі форумів часто створюють нові мовні засоби та конвенції, які стали важливими для ідентифікації та категоризації контенту. Аналіз інтернет-мовлення у коментарях проведено за допомогою Amazon Comprehend. Цей сервіс пропонує потужні можливості аналізу текстових даних, зокрема для визначення настрою, виявлення ключових фраз та визначення мовленнєвих сутностей. Зроблено висновок, що користувачі форумів використовують різні мовні засоби в залежності від контексту та теми обговорення, а соціальні мережі впливають на специфіку мовного вираження думок користувачів. Проведене дослідження є важливим для розуміння специфіки мовної комунікації у соціальних медіа та її впливу на спілкування загалом та на інтернет-спілкування зокрема.

Ключові слова: інтернет-мовлення, соціальні медіа, мовні засоби, форуми, коментарі.

Halyna Antonyuk,
PhD, Associate professor of Applied Linguistic department,
Lviv Polytechnic National University
Vladyslav Hoza,
a graduate student at the Department of Applied Linguistics,
Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine.

INTERNET DISCOURSE AND SOCIAL MEDIA: ANALYSIS OF LANGUAGE USAGE IN USER COMMENTS ON FORUMS AND SOCIAL NETWORKS

The proposed study analyzes the use of linguistic tools in user comments on forums and social media. It explores the specifics of linguistic tools in this realm of social communication. It emphasizes that modern internet discourse is a dynamic and diverse phenomenon that reflects the cultural, social, and contextual characteristics of online communities. The study examines over a thousand comments from forums and identifies the primary linguistic means that users employ to express their thoughts and impressions. The research involves an analysis of sentence structure, the use of slang expressions, and syntactic constructions. Attention is given to typical linguistic tools that users employ in their messages, such as hashtags, emoticons, abbreviations, and other specific elements of speech. Additionally, it is found that some forums have their own peculiarities in language usage and the use of slang words. Forum users often create new linguistic tools and conventions that have become important for content identification and categorization. The analysis of internet discourse in comments is conducted using Amazon Comprehend. This service offers powerful capabilities for analyzing text data, including sentiment determination, identifying key phrases, and determining linguistic entities. The study concludes that forum users use various linguistic tools depending on the context and topic of discussion, while social media platforms influence the specificity of users' linguistic expression of their thoughts. This research is significant for understanding the specifics of language communication in social media and its impact on communication in general and internet communication in particular.

Keywords: internet discourse, social media, linguistic means, forums, comments.

Актуальність дослідження: сучасне Інтернет-мовлення і соціальні медіа стали важливою складовою сучасного життя, вони мають значний вплив на спосіб спілкування та вираження думок. Одним із ключових аспектів цього явища є використання мови в коментарях, які користувачі залишають на форумах. Соціальні мережі стали не тільки платформами для спілкування, але і важливими інструментами для вираження своєї ідентичності, переказу повідомлень та спілкування з іншими користувачами (Бондаренко, 2018). Одним із ключових аспектів цього явища є специфіка використання мови в соціальних мережах. У віртуальному просторі користувачі розробляють власні мовні конструкції та творчі способи виразу, що можуть бути унікальними для кожного інтернет-спільноти (Гаврилюк, 2019). Креативність включає в себе створення мемів, інтернет-мовлення та словників, що допомагають користувачам спілкуватися у власний спосіб. Дослідження впливу мовлення в Інтернеті на спілкування вказують на те, що поведінка може впливати на сприйняття повідомлень, атитюди до авторів та інших користувачів (Гринченко, 2017, с. 11). Лінгвістичні засоби можуть викликати різні реакції та спонукати до обговорень та взаємодій.

Мета дослідження: вивчити структуру та характер використання мовних засобів у коментарях на форумах та проаналізувати специфіку використання мовних засобів у комунікації на платформах соціальних мереж (Дзюбак, 2020, с. 17).

Завдання:

1. Визначення форумів і соціальних мереж на основі яких будуть проводитись дослідження.
2. Визначення методології дослідження, вибір основних методів та прийомів аналізу.
3. Аналіз та опис комп'ютерних технологій для розв'язку поставленого лінгвістичного завдання.
4. Аналіз мовлення на форумах та соціальних мережах використовуючи програмне забезпечення.

Виклад матеріалу: Було прийняте рішення для дослідження обмежитись трьома форумами, а саме: Reddit, Stack Exchange та Quora. Також, із соціальних мереж обрано Telegram, Facebook та Instagram. Різницею між аналізом форумів і соціальних мереж є те, що у першому випадку досліджуються безпосередньо спілкування користувачів над конкретною темою, а в другому випадку беруться до уваги коментарі під постами різних каналів або медіа-інфлюенсерів.

Для проведення дослідження були обрані конкретні джерела даних, такі як, форуми (Reddit, Stack Exchange, Quora) і соціальні мережі (Telegram, Facebook, Instagram), на яких відбувається активне обговорення різноманітних тем, як і технічних так і гуманітарних. Важливим було врахувати різноманітність цих платформ для отримання репрезентативних даних (Козачок, 2018, с. 12).

Для збору текстового матеріалу була розроблена стратегія, включаючи визначення тривалості періоду збору та критеріїв відбору. Використовувалися методи веб-скрапінгу та API, щоб автоматизувати процес збору тексту з обраних джерел.

Для аналізу текстового матеріалу були вибрані конкретні методи, такі як аналіз природної мови (NLP), синтаксичний аналіз та аналіз емоційного виразу. NLP використовувався для виявлення ключових слів та фраз, а також для визначення лексичних та граматичних особливостей тексту (Загороднюк, 2017, с. 13).

Встановлення ключових показників для аналізу було ретельно розглянуто. Ці показники включали в себе частоту вживання певних слів та фраз, аналіз синтаксису речень, емоційний тон та інші аспекти, що дозволяють вивчити мовлення користувачів (Кривенко, 2019, с. 111).

Для полегшення аналізу текстового контенту було обрано сервіс Amazon Comprehend. На основі зібраних та оброблених даних був проведений аналіз мовлення користувачів (Кухаренко, 2019, с. 11). Висновки були сформульовані відповідно до дослідницьких питань та гіпотез.

За результатами збору даних було отримано значний обсяг текстових даних, що складався з публікацій на різні теми. Наступним етапом було проведення обробки текстових даних. Обробка включала наступні кроки:

- Очищення даних від шумів та помилок – включало видалення непотрібної інформації, таких як реклама, спам та технічні помилки.

- Нормалізація даних – включала приведення даних до єдиного формату та стандартизацію термінології.
- Формування наборів даних для подальшого аналізу – включало розподіл даних на навчальний та тестовий набори.

За результатами обробки даних було отримано готові набори даних, які були придатні для подальшого аналізу.

Аналіз інтернет мовлення у коментарях проведено за допомогою Amazon Comprehend. Цей сервіс, розроблений компанією Amazon Web Services (AWS), пропонує потужні можливості аналізу текстових даних, зокрема для визначення сентименту, виявлення ключових фраз та визначення мовленнєвих сутностей.

Amazon Comprehend має зручний вебінтерфейс, який уможливує завантажувати та аналізувати тексти з соціальних мереж, форумів та інших джерел. Сервіс може автоматично визначати мову тексту та надавати важливу інформацію щодо контексту та змісту повідомлень.

Однією з ключових можливостей Amazon Comprehend є аналіз сентименту. Сервіс може визначити, чи містить текст позитивний, негативний чи нейтральний сентимент, що дозволяє виокремити настрої користувачів на форумах чи в соціальних мережах. Це корисно для визначення реакції спільноти на певні події або продукти.

Amazon Comprehend також надає можливість виявлення ключових фраз у тексті. Це дозволяє виділити основні теми, які обговорюються користувачами, і визначити, які слова чи фрази найчастіше зустрічаються в коментарях на форумах або в постах у соціальних мережах. Крім того, сервіс може визначити мовленнєві сутності, такі як власні назви, місця чи організації, що згадуються у тексті. Це допомагає виявляти ключових учасників обговорення та розуміти, які сутності впливають на спілкування в інтернеті.

У рамках дослідження було проведено аналіз мовлення користувачів у коментарях на форумах та в соціальних мережах (Мельник, 2017, с. 12). Для цього було зібрано та проаналізовано понад тисяча коментарів.

Аналіз показав, що мовлення користувачів в Інтернеті має ряд характерних особливостей, які відрізняють його від мовлення в традиційних медіа. До основних особливостей відносяться:

Неформальний стиль. Мовлення в Інтернеті, як правило, є більш неформальним, ніж мовлення в традиційних медіа. Це пов'язано з тим, що користувачі Інтернету часто спілкуються між собою як друзі або знайомі.

Використання аббревіатур. В Інтернеті широко поширене використання аббревіатур. Це пов'язано з тим, що користувачі хочуть економити час і простір при написанні коментарів (Осташевич, 2018. с. 12).

Використання інтернет-сленгу. Інтернет-сленг – це особлива лексика та фразеологія, яка використовується в Інтернеті. Інтернет-сленг часто є жаргонним або проторічним.

Використання специфічних символів. В Інтернеті часто використовуються специфічні символи, такі як смайлики, емотикони та інші. Ці символи використовуються для вираження емоцій та почуттів.

Нижче наведено деякі приклади використання аббревіатур, інтернет-сленгу та специфічних символів в Інтернеті:

Абревіатури:

- RL – in real life (у реальному житті)
- AFK – away from keyboard (відлучився)
- FYI – for your information (для вашої інформації)
- IMO – in my opinion (на мою думку)
- TBH – to be honest (чесно кажучи)
- ROFL – rolling on the floor laughing (валяюся по підлозі від сміху)
- OMG – oh my God (ой, Боже)
- LOL – laughing out loud (сміятися вголос)
- BRB – be right back (зараз повернуся)
- BTW – by the way (до речі)
- PC – personal computer (персональний комп'ютер)
- OS – operating system (операційна система)
- CPU – central processing unit (центральний процесор)
- RAM – random access memory (оперативна пам'ять)

Інтернет-сленг:

- Рил – реально
- Лол – смішно
- Агонь – дуже добре, круто
- Вау – вираз здивування або захоплення
- Відвал – розважатися, відпочивати
- Відношення – любовні стосунки
- Друзі – друзі в Інтернеті
- Зирити – дивитися
- Клас – дуже добре, круто
- Мем – картинка або відео з жартівливим або сатиричним змістом
- На понтах – думати, що ти краще за інших
- Пікча – картинка

Специфічні символи (емотикони):

- :) – усміхнене обличчя
- :(– сумне обличчя
- :) – лукаве обличчя
- :P – язикатий смайл
- :O – здивоване обличчя
- XD – сміється вголос
- :3 – котячий смайл
- <3 – серце
- D – широко усміхнене обличчя
- :'-) – сумне обличчя з ямочками
- ^_^ – щасливе обличчя
- >_< – засмучене обличчя
- (X_X) – налякане обличчя

З цих прикладів можна зробити висновок, що в сучасному Інтернеті та соціальних мережах використання аббревіатур, інтернет-сленгу та специфічних символів є поширеним явищем. Ці мовні засоби допомагають користувачам економити час і виражати свої думки та почуття більш лаконічно. Вони створюють своєрідну мовну спільноту, яка розуміється та приймається учасниками онлайн-спільнот (Шевчук, 2018. с. 88).

Цей специфічний мовний код використовується для спрощення спілкування та вираження настроїв. Його розуміння і використання є важливим для успішної комунікації в інтернет-середовищі. Водночас, це своєрідна культурна особливість сучасного онлайн-спілкування, яка впливає на спосіб вираження думок та почуттів у мережі.

Такий мовний код також відображає культурні та соціальні особливості онлайн-спільнот та допомагає ідентифікувати себе в цьому віртуальному середовищі. Вивчення і розуміння цього явища може бути корисним для дослідження та адаптації до сучасних мовних тенденцій у цьому важливому сегменті онлайн-простору.

Висновки: У роботі проаналізовано понад тисяча коментарів з форумів Reddit, Stack Exchange та Quora, та визначено основні мовні засоби, які використовуються для вираження думок та вражень. У дослідженні проведено аналіз структури речень, вживання сленгових виразів та синтаксичних конструкцій. Було звернуто увагу на типові мовні засоби, які користувачі використовують у своїх повідомленнях, такі як хештеги, емотикони, аббревіатури та інші специфічні елементи мовлення. Сучасне інтернет-спілкування відображає культурні, соціальні та контекстуальні особливості онлайн-спільнот. Розуміння цього явища може бути корисним для подальшого дослідження мовної поведінки в медіапросторі.

Література:

1. Бондаренко, С. О. Інтернет-мовлення: специфіка та особливості, *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, Ужгород, 2018.
2. Гаврилюк, Н. Г. Специфіка мовної поведінки користувачів соціальних мереж, *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. Чернівці. 2019. с.
3. Гринченко, С. В. Інтернет-мовлення як особливий різновид мовної комунікації. *Вісник Львівського університету*. Львів. 2017.
4. Дзюбак, М. В. Інтернет-мовлення: особливості та тенденції розвитку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ. 2020.
5. Загороднюк, В. М. Мовна репрезентація комунікацій в інтернет-середовищі, *Мовознавство*, Київ: ІНМО, 2017.
6. Козачок, О. В. Інтернет-мовлення як специфічний вид мовної комунікації. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. Чернівці. 2018.
7. Кривенко, І. В. Мовна специфіка інтернет-комунікацій: загальний аналіз та особливості, *Філологічні науки*. Полтава: ПНПУ. 2019.
8. Кухаренко, В. М. Інтернет-мовлення: мовні особливості та функціонування. *Вісник Львівського університету*. Львів. 2019.
9. Мельник, Л. В. Інтернет-мовлення: особливості та тенденції розвитку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ, 2017.
10. Осташевич, Н. В. Інтернет-мовлення: особливості та специфіка, *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. Чернівці 2018. С. 12.
11. Шевчук, О. В. Мовна особливість інтернет-комунікації: аспекти дослідження, *Мовознавство*, Київ: ІНМО, 2018

References:

1. Bondarenko, S. O. Internet Discourse: Specifics and Features. Uzhhorod. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. 2018.
2. Havryliuk, N. H. Specifics of Language Behavior of Social Media Users. Chernivtsi. Scientific Bulletin of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. 2019.
3. Hrynchenko, S. V. Internet Discourse as a Distinct Type of Language Communication. Lviv. Lviv University Herald. 2017.
4. Dziubak, M. V. Internet Discourse: Features and Development Trends. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. 2020.
5. Zahorodniuk, V. M. Linguistic Representation of Communications in the Internet Environment: Scientific Journal "Linguistics." Kyiv: INMO, 2017.
6. Kozachok, O. V. (2018). Internet Discourse as a Specific Type of Language Communication. Chernivtsi. Scientific Bulletin of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. 2018.
7. Kryvenko, I. V. Linguistic Specifics of Internet Communication: General Analysis and Features: Journal "Philological Sciences." Poltava: PNU. 2019.
8. Kukhareno, V. M. Internet Discourse: Linguistic Features and Functioning. Lviv. Lviv University Herald. 2019.
9. Melnyk, L. V. Internet Discourse: Features and Development Trends. Kyiv. Bulletin of Taras Shevchenko National University. 2017.
10. Ostashovych, N. V. Internet Discourse: Features and Specifics. Chernivtsi. Scientific Bulletin of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. 2018.
11. Shevchuk, O. V. Linguistic Specifics of Internet Communication: Aspects of Research: Scientific Journal "Linguistics." Kyiv: INMO, 2018.

Отримано: 26 вересня 2023 р.

Прорецензовано: 15 жовтня 2023 р.

Прийнято до друку: 20 жовтня 2023 р.

e-mail: diana_kalishchuk@vnu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1952-5176>

Researcher ID Web of Science: HLG-7138-2023

Scopus Author ID: 57221915948

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-83-88

Калішчук Д. М. Професійна діяльність перекладача в умовах військового конфлікту та кризи: сучасні виклики та дилеми. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 83–88.

УДК: 81'25-051"364"

Калішчук Діана Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ ТА КРИЗИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ДИЛЕМИ

Діяльність перекладача в умовах війни значно відрізняється від роботи в мирний час, оскільки умови праці суттєво впливають на процес прийняття рішень, вибір відповідних стратегій, а також через етичні міркування та/чи обмеження, з якими перекладачі вимушено стикаються під час виконання своїх професійних обов'язків. У сучасних дослідженнях все частіше підкреслюється зростання «видимості» перекладача на війні. Все більше науковців сходяться на думці, що етичний кодекс професійної діяльності перекладача, коли йдеться про роботу в зоні військового конфлікту, потребує перегляду і змін. Однією із гострих проблем є ставлення до перекладача з боку представників кожної із сторін конфлікту, недостатність довіри, що викликає етичний стрес та подекуди призводить до загрози для життя, оскільки ідентичність перекладача є невизначеною і тривожною. Національні чи етнічні характеристики часто слугують основними засобами ідентифікації перекладача як особистості і як професіонала. Професійний рівень перекладачів на війні (переважно йдеться про найнятих місцевих жителів) часто є причиною непорозуміння та серйозних етичних проблем, пов'язаних з адекватністю, точністю та повнотою перекладу. Перекладачі мають певну свободу вибору що і як перекладати, тому вони можуть мати значний вплив на розгортання та контролювання нарративу війни, часто непомітно для інших учасників. Сучасні дослідники наголошують на тому, що в умовах збройного конфлікту такі основоположні пункти етичних кодексів як нейтральність та неупередженість майже повністю нівелюються. Перекладачі на війні – не просто мовні посередники, а безпосередні учасники конфлікту. Невідповідності між базовими принципами професійної етики та реальними умовами праці перекладачів в зоні збройного конфлікту вимагають ретельного аналізу з подальшим вдосконаленням існуючих етичних кодексів, внесенням відповідних змін з посиленням принципу відповідальності, окресленням меж повноважень перекладача, та включенням чітких правил і врегулювань.

Ключові слова: етичний кодекс професійної діяльності перекладача, роль перекладача в зоні військового конфлікту, нейтральність, неупередженість, точність та повнота перекладу, відповідальність.

Diana Kalishchuk,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Lesia Ukrainka Volyn National University

PROFESSIONAL ACTIVITY OF TRANSLATORS / INTERPRETERS IN MILITARY CONFLICT AND CRISIS: MODERN CHALLENGES AND DILEMMAS

The professional activity of translators/interpreters at war differs greatly from their activity in civil life, as working conditions significantly influence the process of decision-making and choice of appropriate strategies; as well as due to ethical considerations and/or restrictions that translators/interpreters have to face while fulfilling their professional duties. In modern studies, the increase of translators/interpreters' "visibility" at war is emphasized more and more often. Many scholars agree that ethical codes of professional conduct of translators/interpreters when it comes to their work in conflict zones need reconsidering and amendments. One of the urgent problems is the attitude to translators/interpreters from both sides of the conflict. It may cause ethical stress in translators/interpreters and at times leads to a threat to life as the identity of translators/interpreters is unidentified and anxious. National or ethnic characteristics often serve as the main means of translators/interpreters' identification as individuals and professionals. The professional level of translators/interpreters at war (it mainly concerns locally hired translators/interpreters) often becomes a reason for misunderstandings and serious ethical issues related to the adequacy, accuracy, and completeness of translation/interpreting. Translators/interpreters have a certain freedom to choose what and how to translate, which is why they may have a considerable impact on unfolding and constructing the narrative of war without other participants even noticing it. Modern scholars emphasize that under the conditions of armed conflict, such fundamental principles of ethical codes as neutrality and impartiality are almost neglected. Translators/interpreters at war are not simply language mediators but immediate participants in the conflict. Discrepancies between basic principles of professional ethics and real working conditions of translators/interpreters in armed conflict need thorough analysis and further improvement of the existing codes, making appropriate amendments along with strengthening the principle of accountability, outlining the limits of translators/interpreters' rights, including clear rules and regulations.

Keywords: ethical code of professional conduct, the role of translators/interpreters in the conflict zone, neutrality, impartiality, accuracy and completeness of translation, accountability.

Протягом останніх десятиліть у зв'язку із поширенням та посиленням інтенсивності збройних конфліктів та інших кризових ситуацій зростає увага науковців до ролі, яку відіграють перекладачі (усні та письмові) у висвітленні інформації щодо поточних подій, представленні позицій сторін, які залученні до конфлікту чи кризової ситуації тощо.

Діяльність перекладача в умовах війни значно відрізняється від роботи в мирний час, оскільки умови праці суттєво впливають на процес прийняття рішень, вибір відповідних стратегій, а також через етичні міркування та/чи обмеження, з якими перекладачі вимушено стикаються під час виконання своїх професійних обов'язків.

Попри певну кількість наукових праць, у яких дедалі частіше визнається зростання «видимості» перекладача, як усного так і письмового, в умовах військового конфлікту чи кризи (Бовт, 2022; Baker, 2010; Federici and Cadwell, 2018; Stahuljak, 2010; Todorova, 2016; Tryuk, 2022 та ін.), особливості роботи перекладача за таких обставин вимагають ретельного вивчення. Вони пов'язані з певними соціально-етичними дилемами та викликами, які впливають не лише на здійснення та результати професійної діяльності, а також на моральний та психічний стан особистості, а подекуди йдеться і про фізичну безпеку перекладачів. Усе більше дослідників у сфері перекладу визнають, що етичний кодекс перекладача, коли йдеться про роботу в зонах військового конфлікту чи кризи, потребує перегляду і змін відповідно до ситуації, чим і зумовлена **актуальність цієї наукової праці**.

Важливим компонентом професійної компетенції перекладача є його професійна етика, яка відіграє важливу роль у здійсненні професійної діяльності. У численних етичних кодексах перекладача, які розроблені агенціями перекладу чи урядовими організаціями, до основних пунктів професійної етики відносять нейтральність позиції, точність та повноту перекладу, конфіденційність, об'єктивність, професійну придатність, самооцінку та самоосвіту, неупередженість, чіткість ролівих кордонів тощо. У певних кодексах йдеться також про непомітність, чесність у стосунках з клієнтами, професійну солідарність, пунктуальність (The Codes of Ethics of Interpreters and Translators).

Однак у сучасних наукових працях, що присвячені аналізу діяльності перекладачів в зонах військового конфлікту чи кризи, та охоплюють війни і конфлікти кінця 20 ст. – початку 21 ст., автори переконливо доводять, що ті вимоги та правила, в тому числі й етичні, які висувуються до перекладачів у мирному житті, не завжди працюють, а часто і завдають шкоди перекладачам на війні чи в інших кризових ситуаціях. Серед найвідоміших сучасних досліджень варто згадати праці Mona Baker та Jerry Palmer, присвячені аналізу роботи перекладачів в Іраку (Baker, 2010; Palmer, 2007), Małgorzata Tryuk (Tryuk, 2022), Mila Dragovic-Drouet, Zrinka Stahuljak – щодо перекладацької діяльності під час війни в колишній Югославії (Dragovic-Drouet, 2007), Хорватії (Stahuljak, 2010), Т. А. Frail та Mihaela Tâlpaș – війна в Афганістані (Frail, 2016; Tâlpaș, 2016) та інші.

Мета нашої наукової розвідки – проаналізувати сучасні дослідження особливостей здійснення професійної діяльності перекладача (письмового та усного) в умовах військового конфлікту та кризи; виокремити основні сучасні виклики та дилеми, з якими стикаються перекладачі, що працюють за таких обставин; окреслити можливі шляхи покращення умов праці та етичних кодексів професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ситуаціях конфлікту чи кризи перекладачі є мовними посередниками між сторонами конфлікту або постраждалими та інституціями. Незважаючи на небезпеку, необхідність негайної реакції тощо, перекладачі виконують надзвичайно важливу функцію, вони забезпечують дотримання одного з фундаментальних прав людини – доступ до інформації та засобів комунікації безвідносно національних чи етнічних приналежностей, політичних вподобань, важкості конфлікту тощо (Federici, 2018). В ситуаціях конфлікту чи кризи етичні наслідки мовного посередництва виникають тоді, коли питання мови, вільного доступу до інформації і засобів комунікації ігноруються національними чи міжнародними інституціями (Tryuk, 2022).

За виняткових обставин війни чи кризи виклики, з якими стикаються перекладачі, не обмежуються власне мовними чи культурними. Це стосується також етичних суджень та вимагає переосмислення етики перекладу, що виходить далеко за межі прескриптивного характеру етичних кодексів професійної поведінки перекладача (Tryuk, 2022: 399). Під час висвітлення збройних конфліктів чи криз дуже мало уваги зазвичай надається мовному посередництву і ролі, яку відіграють перекладачі, та ставленню до перекладачів, які, як зазначають сучасні дослідники, є безпосередніми учасниками конфлікту, а не лише мовними посередниками (Baker, 2010). Отож, однією із соціально-етичних дилем в цьому ракурсі постає ставлення до перекладача з боку кожної із сторін конфлікту, імідж чи образ перекладача, створений представниками сторін конфлікту та наслідки, які з цього можуть випливати.

Як вітчизняні, так і зарубіжні науковці погоджуються, що перекладач є повноправним учасником комунікативного акту і тому він/вона не просто передає повідомлення, згенероване засобами однієї мови, використовуючи засоби іншої мови. Перекладачі значним чином впливають на результат комунікації не лише тим, що вони говорять, а тим, як вони це говорять (Терехова, 2018; Classen, 2012). Відповідно, як учасники конфлікту, вони часто стикаються з негативним ставленням до них з боку однієї із сторін конфлікту чи одразу обох.

Ідентичність перекладача, як зазначає Вінсенте Рафаел, є невизначеною і тривожною, оскільки його/її присутність може викликати як полегшення, так і підозру серед військових (Rafael, 2010). У ситуації військового конфлікту, особливо для тих, хто безпосередньо залучений до цієї ситуації, їх ідентичність майже цілком конструється і нав'язується іншими учасниками відповідно до потреб війни, мало залежить від власних дій чи переконань (Baker, 2010).

Часто у засобах масової інформації перекладачів зображають як жертв насильства чи байдужості з боку військових або політиків, які використовують їхні навички, але не надають їм жодного захисту та ставляться до них як до людей нижчого класу. Місцеві мешканці можуть ставитись до перекладачів як до жертв чи як до лиходіїв, як до друзів чи ворогів, подвійних агентів тощо. Національні чи етнічні характеристики часто слугують основними засобами ідентифікації перекладача як особистості і як професіонала. Мона Бейкер зауважує, що місцеві перекладачі, які працювали в Іраку та Афганістані під час військових дій, сприймалися не як «невинні посередники», що допомагали приносити демократію в ці країни, а як лиходії, добровільні учасники жадливіх злочинів (Baker, 2010: 209).

Наслідком описаної дилеми постає ще одна – довіра до перекладача з боку кожної із сторін конфлікту та наслідки для особистої безпеки перекладача. Залежно від того, з ким і для кого вони працюють, перекладачі вибудовують різні типи стосунків з різними клієнтами. Дослідження роботи перекладачів під час конфлікту в Іраку засвідчують, що перекладачі, які працювали з британськими та французькими журналістами, переважно отримували повну або майже повну довіру від них. Дані підтверджені проведеними інтерв'ю з самими журналістами (Palmer, 2007). Був навіть вигаданий термін *fixers*, який зараз широко застосовується стосовно перекладачів, що працюють на війні, особливо із засобами масової інформації, оскільки ці люди здійснюють не лише переклад як свою безпосередню професійну діяльність, а виконують різноманітні інші завдання, якщо потрібно щось вирішити чи владнати для журналістів (Palmer, 2007).

Однак, такі стосунки – радше виняток, а не норма. Коли йдеться про ставлення військових чи політиків до перекладачів, які працюють на війні, особливо якщо вони є місцевими жителями, яких найняли на роботу, або як які етнічно належать до групи, що умовно називають «вони», то таких працівників не вважають вартими довіри і надійними співрозмовниками. Американські військові в Афганістані вважали їх необхідним злом, з яким потрібно миритись, і навіть американські перекладачі, що мали афганське походження, часто не сприймалися за «своїх» через те, що були надто очевидно «інакшими» (Baker, 2010). Таким чином, проблема довіри/недовіри до перекладачів на війні дуже тісно пов'язана із взаємовиключними категоріями, які є визначальними для будь-якого конфлікту, – МИ і ВОНИ. Військові зазвичай намагаються наймати перекладачів одного рангу чи однієї етнічної групи з ними, оскільки людина іноземного походження апіорі вважається не вартою довіри, що призводить до стресу, етичного стресу, який відчувають ті, хто змушений працювати за таких обставин.

Серед наслідків проблеми довіри до перекладачів на війні, особливо коли йдеться про представників тієї ж етнічної групи, що і противник, варто зауважити те, що за діяльністю таких перекладачів уважно стежать і часто перевіряють, як це було, скажімо, під час Другої світової війни з перекладачами – американцями японського походження (Takeda, 2009). Очевидно, що такі умови праці були фактором, що призводив до етичного стресу, який чинив значний негативний вплив на сприйняття перекладачами власної ідентичності, які оцінювались передусім за етнічними чи національними характеристиками безвідносно їх професійних якостей. Численні дослідники, проте, зазначають, що війна лише висвітлює і підкреслює ці дилеми. Вони є характерними для суспільства загалом (Baker, 2010: 213).

Серйозні проблеми, включно з етичними, виникають в ситуаціях, коли в зоні військового конфлікту працюють не професійні перекладачі, а місцеві мешканці, залучені до перекладацької діяльності, які не є професіоналами. Причини таких рішень можуть бути різними – необхідність негайного реагування на ситуацію, нестача професіоналів, першочергово – володіння рідною мовою і принаймні достатній рівень володіння іноземною мовою.

Як зазначає Йоланда Морено Белло, місцеві непрофесійні перекладачі подекуди випрацьовують власний етичний кодекс, відповідно до потреб поточної військової ситуації, не маючи жодного уявлення про професійні етичні кодекси перекладача (Moreno Bello, 2014). Дослідниця вважає, такі стратегії часто є виправданими, оскільки більше відповідають потребам воєнного часу. Окрім того, на її думку, непрофесійні перекладачі є гнучкішими, адже не настільки обмежені правилами, прописаними в етичних кодексах, і тому легше пристосовуються до вимог поточного стану.

Проте, не всі науковці погоджуються з нею, вказуючи на низку проблем та соціально-етичних дилем, коли йдеться про залучення непрофесіоналів до перекладацької діяльності (див. Palmer, 2007; Tryuk, 2022 та ін.). По-перше, місцеві перекладачі є членами місцевої общини і, відповідно, розділяють ті самі вірування, цінності, сприйняття світу, чи принаймні добре обізнані з ними. Тому, свідомо чи несвідомо, у своєму варіанті розповіді про війну вони будуть покликатися на них.

По-друге, рівень володіння мовою та відсутність професійних навичок. Подекуди місцеві перекладачі, які надають послуги військовим, політикам, журналістам чи гуманітарним місіям, мають не більше ніж базовий володіння іноземною мовою, не кажучи про спеціальні навички чи досвід перекладу. Виникає питання, наскільки їм можна довіряти щодо адекватності, точності і повноти перекладу, які є одними з головних пунктів професійних етичних кодексів, наскільки точно і адекватно вони можуть передати відтінки і нюанси значень, життєво важливих для правильного розуміння та відтворення напруженого контексту будь-якого конфлікту, якщо їх лінгвістична компетенція та досвід перекладацької діяльності доволі обмежені.

Таким чином, точність та повнота перекладу як один із ключових пунктів етичного кодексу перекладача стають серйозною проблемою, що часто пов'язана із соціально-етичними дилемами, з якими стикаються (непрофесійні) місцеві перекладачі в зоні військового конфлікту. Незважаючи на вищеприписаний брак довіри до місцевих перекладачів, вони мають помітний вплив на те, як війна описується та презентується. Парадоксально, проте вони часто отримують значний ступінь свободи у тому, як виконувати свої обов'язки та конструювати власне переклад для своїх клієнтів чи роботодавців.

Джеррі Палмер, який досліджував роботу місцевих перекладачів в Іраку, зауважує, що часто здійснений переклад радше нагадував суміш резюме чи короткого викладу основного змісту повідомлення та інтерпретації, ніж дослівний переклад, як це мало б бути (Palmer, 2007: 19). Дослідник зазначає, що таке ставлення спостерігалось як в процесі здійснення усного, так і письмового перекладу. Перекладачам, як усним, так і письмовим, надавалась свобода вибору стосовно того, що саме і як вони мають відтворити, перекладаючи висловлення інших людей. Вони часто давали журналістам короткий виклад змісту сказаного так, як вони це розуміли чи хотіли представити, не намагаючись перекладати якнайближче до змісту повідомлення, оскільки не відчували себе зобов'язаними це робити. Очевидно, що вибір щодо того, що відтворити і що пропустити – це завжди дилема, з якою стикаються місцеві перекладачі.

Таким чином, як стверджує Мона Бейкер, спосіб виконання професійних обов'язків – власне перекладу – у зоні військового конфлікту може мати серйозні наслідки. Перекладачі мають значні повноваження як оповідачі війни і можуть впливати на розгортання та конструювання нарративу війни часто абсолютно непомітно для інших учасників (Baker, 2010: 214), використовуючи різні способи так званого фільтрування – *gatekeeping*. Місцеві перекладачі, які працюють з журналістами, часто отримують можливість відбирати людей для інтерв'ю і самі приймають рішення, кого включити, кого виключити зі списків, таким чином впливаючи на те, як і під яким кутом зору буде подано інформацію. Ті, які працюють з постраждалими чи жертвами, мають можливість запобігти тому, щоб інформація від постраждалих узагалі була оприлюднена, не надаючи їм можливості висловитись (Palmer, 2007). У такий спосіб, точність перекладу та надійність як одні із важливих пунктів етичного кодексу перекладача абсолютно нівелюються.

В усіх кодексах професійної етики перекладача нейтральність та неупередженість вважаються основоположними пунктами. Проте дослідники перекладацької діяльності в зонах військового конфлікту наголошують на тому, що існуючі кодекси та професійні стандарти не можуть охоплювати всі аспекти, виміри, обмеження та очікування нейтральності від перекладачів під час збройного протистояння. Вивчення різних історичних періодів та різних місцевостей, де відбувались конфлікти, переконливо доводить, що на концептуальному рівні, принципи нейтральності, довіри, відданості та ідентичності мовних посередників, професіоналів чи місцевих непрофесійних перекладачів, повинні переглядатись відповідно до ситуації, що змінюється (Rafael, 2010; Tryuk, 2022).

Навіть більше, у багатьох працях, присвячених аналізу роботи перекладачів в зонах конфлікту, переклад описаний як засіб влади і маніпуляції, де немає місця нейтральності перекладача (Rafael, 2009; Stahuljak, 2010). Невідповідність між принципами нейтральності, об'єктивності, неупередженості чи надійності, які є основними пунктами професійних етичних кодексів, та реальною роботою перекладача в зонах конфлікту визнається багатьма науковцями та є предметом як теоретичного, так і емпіричного вивчення. Невидимість перекладача як принцип етичної професійної поведінки в умовах війни не спрацьовує. Численні дослідники визнають видимість перекладача та описують конкретні приклади її прояву та наслідки (Todorova, 2016; Tryuk, 2022).

Як зазначалось вище, в умовах війни перекладачі отримують значну свободу вибирати що і як перекладати, кому і коли надавати слово, втручаються в перебіг комунікації, виносять судження щодо певних заяв тощо (Stahuljak, 2010). Вибірковість у процесі здійснення професійної діяльності може бути наслідком певних ідеологічних установок, вірувань тощо. Очевидно, що про нейтральність, яка передбачає утримання від того, щоб приймати будь-який бік у конфлікті, в таких контекстах не може йти. Перекладач завжди або на чийомусь боці, або сам є стороною конфлікту. У своєму дослідженні щодо нейтральності військових перекладачів Пекка Снелман зауважує, що перекладачі – живі люди, які піддаються впливу особистих, соціальних та інституційних факторів і чия нейтральність формується іншими учасниками процесу (Snellman, 2016).

Чимало дослідників, які вивчають етичні проблеми під час здійснення перекладу (усного та письмового) в умовах збройного конфлікту, зазначають, що мовним посередникам варто переосмислити ідею власне соціальної та політичної нейтральності. Вони вказують на те, що такого поняття як нейтральний переклад не існує, оскільки всі переклади відображають інтелектуальне залучення, ідеологічний вибір, лексичний відбір чи комунікаційну орієнтованість перекладача. В такому розумінні, під час війни усний і письмовий переклади є першочергово і винятково етичною професією (Tryuk, 2022).

Вчені стверджують, що етичні норми нейтральності та неупередженості, зафіксовані у численних етичних кодексах і включені у програми підготовки перекладачів, часто викликають відчуття незручності та дезорієнтації. Наголошується, що етика нейтральності та неупередженості часто заслїплює перекладача і він/вона не усвідомлюють наслідків своїх дій. В таких ситуаціях єдиною етично допустимою поведінкою перекладача може вважатись лише прийняття власної відповідальності (*accountability*), яку пропонують включити в етичні кодекси професійної поведінки перекладачів в умовах конфлікту. *Accountability* означає, що вони дедалі частіше несуть відповідальність за наслідки їхньої поведінки і через це повинні ретельно обдумувати, яким чином їх власні рішення – як текстові, так і нетекстові – можуть вплинути на життя інших (Baker, 2010).

Після воєн кінця 20-го – початку 21-го ст. в Іраку, Афганістані, на Балканах тощо у дослідженнях роботи перекладача в умовах збройного протистояння з'являється нова точка зору на роль перекладача. Науковці зауважують, що часто результати мовного посередництва можуть бути буквально справою життя і смерті. Наслідки дій перекладача можуть створювати небезпеку не лише для інших, а й для самих себе.

Як зазначалось вище, ідентичність перекладачів є нечіткою, їх роль подекуди – доволі розмитою, і це створює певні особисті ризики. Вони щоденно піддаються небезпеці, не мають особистого захисту чи гарантій щодо професійного майбутнього після війни або конфлікту. В умовах збройних протистоянь багато мовних посередників померло чи було поранено під час роботи з «іншою» стороною (Tryuk, 2022). Тому питання захисту перекладачів протягом і після війни та в зонах конфлікту постає надзвичайно гостро.

Як результат співпраці трьох провідних інституцій у галузі перекладу – *The International Association of Conference Interpreters (AIIC)*, *The Red T*, *The FIT International Federation of Translators* – у 2012 році було розроблено Посібник для цивільних перекладачів та користувачів їх послуг у зоні конфлікту (*Conflict Zone Field Guide for Civilian Translators/Interpreters and Users of Their Services*). У цьому посібнику окреслено основні права і обов'язки, разом з найкращими практиками, які ці інституції рекомендують для застосування усними та письмовими перекладачами, що працюють як мовні посередники або журналісти в умовах конфлікту та кризи для медіа, неурядових та інших організацій. Рекомендації стосуються етичних проблемних питань, таких як неупередженість, конфіденційність та точність перекладу. Посібник також пропонує поради щодо роботи з перекладачами, ставлення до них, комунікації з ними, перевірки та контролю їх діяльності. Наголошується на визначенні ролі перекладача, розумінні обмежень, які створюються при виконанні роботи, та окресленні прийнятних умов праці. Також посібник містить рекомендації, як потрібно поважати, захищати і підтримувати перекладачів під час війни. Вважається, що принаймні значна кількість з них не скоїла нічого злочинного і тому заслуговує на солідарність безвідносно того, на яку партію чи сторону конфлікту вони працюють (Tryuk, 2022).

Однак на практиці ці рекомендації не часто застосовуються. Ще гостріше проблема постає з професійною підготовкою перекладачів, яка переважно відбувається за традиційними методиками. Сучасні дослідники наголошують, що існують етичні дилеми між ідеологією і впровадженням професійних положень перекладацької діяльності, таких як точність та повнота перекладу, неупередженість та конфіденційність. Тому необхідні нові етичні кодекси, які б могли захистити перекладачів і допомагати їм надавати якісні послуги. Також підкреслюється загальна недостатність професійної підготовки і, що найголовніше, відсутність психологічного консультування для перекладачів, які працюють в умовах конфлікту та кризи (Baker, 2020; Moreno bello, 2014; Rafael, 2009; Tryuk, 2022).

Висновки та перспективи подальших розвідок. Ці та інші схожі проблеми постануть і в Україні, оскільки, починаючи з 2014 року до тепер, під час повномасштабного вторгнення, перекладачі (військові і цивільні) стикаються з усіма описаними вище труднощами і дилемами. Вони не усвідомлюють меж власних повноважень і не мають чітких правил чи настанов, як потрібно діяти в певних ситуаціях.

Нові етичні кодекси повинні бути розроблені, враховуючи дані, що були отримані через інтерв'ю та опитування, проведені серед перекладачів на війні та військових і цивільних, які користувались їх послугами. Вони повинні задовільняти специфічні потреби перекладачів в зонах конфлікту і надавати чіткі інструкції, як впоратись з власне лінгвальними труднощами при виконанні професійних обов'язків, а також окреслювати їх права та відповідальність.

Одним із важливих завдань нового кодексу є допомога перекладачам при здійсненні вибору між тим, чи брати активну участь в комунікації, чи залишатись вірними змісту повідомлення і залишатись нейтральними. У цьому кодексі необхідно підкреслити питання захисту, особливої підготовки, яка б включала навчання з питань безпеки та надзвичайних ситуацій, та щодо відповідальності і обов'язків перекладача стосовно етичних міркувань нейтральності, конфіденційності та точності перекладу.

Дослідники у цій галузі повинні першочергово визначити саме поняття нейтральності, яке було б необхідне для забезпечення базового захисту від категоричного отождолення з окремими сторонами конфлікту, таким чином зменшуючи тягар етичних дилем, з якими стикаються мовні посередники. Не викликає сумніву, що усні та письмові перекладачі на війні є не просто посередниками, а відповідальними учасниками, які повинні бути впевнені, що те, що вони роблять, є професійно та етично відповідним до конкретного соціо-культурного контексту, та усвідомлювати наслідки етичних дилем, з якими вони стикаються. Усі ці міркування повинні бути взяті до уваги при удосконаленні програм підготовки перекладачів для роботи в зонах конфлікту і кризи та при розробці оновлених етичних кодексів професійної поведінки перекладачів в умовах конфлікту і кризи.

Література:

1. Бовт А. Ю. Роль перекладача як транслятора культури миру. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 2(104), 2022. С. 28–38.
2. Терехова С. І. Поліпарадигмальна методологічна основа сучасних лінгвістичних досліджень координат комунікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 2018. Вип. 32(1). С. 244–246.
3. Baker, M. Interpreters and Translators in War Zone: Narrated and Narrators. *The Translator* 16, no. 2, 2010. P. 197–222.
4. Classen, A. Translation as the Catalyst of Cultural Transfer. *Humanities*, 1(1), 2012. P. 72–79.
5. Code of Ethics. *American Translators Association*. URL: <https://www.atanet.org/about-us/code-of-ethics/>
6. Code of Ethics for Translating and Interpreting Professionals. URL: <https://www.belintrans.info/language/code-of-ethics-for-translating-interpreting-professionals>
7. Code of Ethics for Translators and Interpreters. URL: <https://lingohaus.com/en/useful/code-of-ethics-for-translators-and-interpreters>
8. Dragovic-Drouet, M. The Practice of Translation and Interpreting during the Conflicts in the Former Yugoslavia (1991-1999). *Translating and Interpreting Conflict*. Amsterdam, NY: Rodopi, 2007. P. 29–40.
9. Federici, F. M., Cadwell, P. Training Citizen Translators: Design and Delivery of Bespoke Training on the Fundamentals of Translation for New Zealand Red Cross. *Translation Spaces* 7, no 1, 2018. P. 23–43.
10. Frail, T. A. The Tragic Fate of the Afgan Interpreters the US Left Behind. *Smithsonian Magazine*, November, 2016. URL: <https://www.smithsonianmag.com/history/tragic-fate-afgan-interpreters-left-behind-180960785/>
11. Moreno Bello, Yo. The War Interpreter: Needs and Challenges if Interpreting in Conflict Zones. *(Re)considerando éticas ideología en situaciones de conflict. (Re)visiting Ethics and Ideology in Situation of Conflict*. Alcalá: Universidad de Alcalá. Servicio de Publicaciones, 2014. P. 65 – 71.
12. Palmer, J. Interpreting and Translation for Western media in Iraq. *Translating and Interpreting Conflict*. Amsterdam & New York: Rodopi, 2007. P. 13–28.
13. Rafael, V. Translation in Wartime. *Critical Readings in Translation Studies*. London, New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2010. P. 383–390.
14. Snellman, P. Constraints on and Dimensions of Military Neutrality. *Linguistica Antverpiensia. New Series: Themes on Translation Studies* 15, 2016. P. 260 – 281.
15. Stahuljak, Z. War, Translation, Translationalism: Interpreters in and of the War (Croatia 1991-1992). *Critical Readings in Translation Studies*. London, New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2010. P. 391–414.
16. Takeda, K. War and Interpreters. *Across Languages and Cultures* 10(1), 2009. P. 49–62.
17. Talpas, M. Words Cut Two Ways: An Overview of the Situation of Afgan Interpreters at the beginning of the 21st Century. *Linguistica Antverpiensia, New Series: Themes in Translation Studies* 15, 2016. P. 241–159.
18. The Code of Ethics of Interpreters and Translators Employed by the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. URL: <https://www.tradulex.com/Regles/ethICTFY.htm>
19. Todorova, M. (2016). Interpreting Conflict Mediation in Kosovo and Macedonia. *Linguistica Antverpiensia New Series: Themes in Translation Studies* 15, 2016. P. 227–240.
20. Translator Code of Ethics. URL: https://multi-languages.com/translations-shtml/translators_ethics-shtml/
21. Tryuk, M. Translating and Interpreting in Conflict and Crisis. *The Routledge Handbook of Translation and Ethics*, 2022. P. 398–414.

References:

1. Baker, M. (2010). Interpreters and Translators in War Zone: Narrated and Narrators. *The Translator* 16, no. 2: 197-222.
2. Bovt, A. Yu. (2022). Rol Perekladacha iak Transliatora Kultury Myru. [The Role of a Translator as a Transmitter of a Culture of Peace]. *Dykhovnist Osobystosti: Metodolohiia, Teoriia i Praktyka*, 2(104): 28–38.
3. Classen, A. (2012). Translation as the Catalyst of Cultural Transfer. *Humanities*, 1(1): 72–79.
4. Code of Ethics. *American Translators Association*. URL: <https://www.atanet.org/about-us/code-of-ethics/>
5. Code of Ethics for Translating and Interpreting Professionals. URL: <https://www.belintrans.info/language/code-of-ethics-for-translating-interpreting-professionals>
6. Code of Ethics for Translators and Interpreters. URL: <https://lingohaus.com/en/useful/code-of-ethics-for-translators-and-interpreters>
7. Dragovic-Drouet, M. (2007). The Practice of Translation and Interpreting during the Conflicts in the Former Yugoslavia (1991-1999). *Translating and Interpreting Conflict*. Amsterdam, NY: Rodopi: 29–40.
8. Federici, F. M., Cadwell, P. (2018). Training Citizen Translators: Design and Delivery of Bespoke Training on the Fundamentals of Translation for New Zealand Red Cross. *Translation Spaces* 7, no 1: 23–43.
9. Frail, T. A. (2016). The Tragic Fate of the Afgan Interpreters the US Left Behind. *Smithsonian Magazine*, November. URL: <https://www.smithsonianmag.com/history/tragic-fate-afgan-interpreters-left-behind-180960785/>
10. Moreno Bello, Yo. (2014). The War Interpreter: Needs and Challenges if Interpreting in Conflict Zones. *(Re)considerando éticas ideología en situaciones de conflict. (Re)visiting Ethics and Ideology in Situation of Conflict*. Alcalá: Universidad de Alcalá. Servicio de Publicaciones: 65 – 71.
11. Palmer, J. (2007). Interpreting and Translation for Western media in Iraq. *Translating and Interpreting Conflict*. Amsterdam & New York: Rodopi: 13–28.
12. Rafael, V. (2010). Translation in Wartime. *Critical Readings in Translation Studies*. London, New York: Routledge, Taylor & Francis Group: 383–390.

13. Snellman, P. (2016). Constraints on and Dimensions of Military Neutrality. *Linguistica Antverpiensia. New Series: Themes on Translation Studies* 15: 260–281.
14. Stahuljak, Z. (2010). War, Translation, Translationalism: Interpreters in and of the War (Croatia 1991-1992). *Critical Readings in Translation Studies*. London, New York: Routledge, Taylor & Francis Group: 391–414.
15. Takeda, K. (2009). War and Interpreters. *Across Languages and Cultures* 10(1): 49–62.
16. Talpas, M. (2016). Words Cut Two Ways: An Overview of the Situation of Afghan Interpreters at the beginning of the 21st Century. *Linguistica Antverpiensia, New Series: Themes in Translation Studies* 15: 241–159.
17. Terekhova, S. I. (2018). Poliparadyhmalna metodolohichna osnova suchasnykh linhvistychnykh doslidzen koordynat komunikatsii [Polyparadigm Methodological Basis of Modern Linguistic Studies of Communication Coordinates]. *Naukovyi Visnyk Mizhnarodnoho Humanitarnoho Universytetu. Seriya: Filolohiia*, Vyp. 32(1). S. 244–246.
18. The Code of Ethics of Interpreters and Translators Employed by the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. URL: <https://www.tradulex.com/Regles/ethICTFY.htm>
19. Todorova, M. (2016). Interpreting Conflict Mediation in Kosovo and Macedonia. *Linguistica Antverpiensia New Series: Themes in Translation Studies* 15: 227-40.
20. Translator Code of Ethics. URL: https://multi-languages.com/translations-shtml/translators_ethics-shtml/
21. Tryuk, M. (2022). Translating and Interpreting in Conflict and Crisis. *The Routledge Handbook of Translation and Ethics*: 398–414.

Отримано: 18 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 29 жовтня 2023 р.

Прийнято до друку: 2 листопада 2023 р.

e-mail: sofia.nazarchuk@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-7561-0745>

e-mail: koul.kiev@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4155-6262>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-89-93

Коломієць С. А., Куликова В. Г. Французькомовні публіцистичні тексти військової тематики: особливості перекладу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 89–93.

УДК: 811.133.1:81

Коломієць Софія Андріївна,*магістрантка кафедри теорії, практики та перекладу французької мови,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»***Куликова Вікторія Григорівна,***кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії, практики та перекладу французької мови,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ФРАНЦУЗЬКОМОВНІ ПУБЛІЦИСТИЧНІ ТЕКСТИ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕМАТИКИ: ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ

У статті порушується проблема перекладу публіцистичних текстів військової тематики з огляду на функції публіцистичного стилю, з-поміж яких виокремлюємо інформативну і функцію впливу. Інформативна функція, яка часто втілюється в жанрі хроніки й полягає у викладі інформації без впливу на реакцію реципієнта, зумовлює уникнення використання слів і прийомів, за допомогою яких досягається цей ефект. Функція впливу, яка присутня зокрема в аналітичних статтях, вимагає використання лексем, художніх прийомів, через які автор маніпулюватиме реакцією реципієнта.

Головне завдання статті полягає у встановленні прагматичної мети та лексичних засобів, що використовуються в різних жанрах публіцистичних текстів з метою їх подальшого адекватного перекладу, а також у виявленні особливостей використання перекладацьких трансформацій при перекладі текстів військової тематики.

У ході дослідження було з'ясовано, що зазначені особливості стилю ускладнюють процес перекладу, адже створюють проблеми, пов'язані з лексичною, стилістичною і прагматичною складовими. Перекладацькі трансформації допомагають перекладачеві систематизувати вихідний матеріал і ретранслювати його засобами мови перекладу без порушень її мовних норм. Унаслідок аналізу перекладених уривків статей, було встановлено, що найбільш уживаними трансформаціями виявилися транскрипція, транслітерація, калькування, конкретизація, заміна, опускання й антонімічний переклад. Як показало дослідження, використання перекладацьких трансформацій неоднорідне і, як правило, спричинене досягненням комунікативної мети автора, дотриманням правил граматики мови перекладу, прагненням полегшити сприйняття тексту реципієнтом без втрати змістових і стилістичних елементів оригіналу.

Ключові слова: публіцистичний стиль, тексти військової тематики, перекладацькі трансформації, інформативна функція, вплив, еквівалентність.

Sofia Kolomiets,*Postgraduate of the Department of Theory, Practice and Translation of French,
National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»***Viktorii Kulykova,***Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory,
Practice and Translation of French,
National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»*

FRENCH MILITARY JOURNALISTIC TEXTS: FEATURES OF TRANSLATION

The article deals with the problem of translating military-related journalistic texts in terms of the functions of the journalistic style, among which we distinguish the informative and the influence functions. The informative function, which is often embodied in the chronicle genre and consists in presenting information without influencing the recipient's reaction, leads to the avoidance of the use of words and techniques that achieve this effect. The function of influence, which is present in analytical articles in particular, requires the use of lexemes and artistic devices through which the author manipulates the recipient's reaction.

The main objective of the article is to establish the pragmatic purpose and lexical means used in different genres of journalistic texts with a view to their further adequate translation, as well as to identify the peculiarities of using translation transformations in the translation of military texts.

The study found that this feature of the style complicates the translation process, as it creates problems related to lexical, stylistic and pragmatic components. Translation transformations help the translator to systematise the source material and retranslate it into the target language without violating its language norms. The analysis of the translated article excerpts revealed that the most commonly used transformations were transcription, transliteration, loan translation, concretization, substitution, omission and antonymous translation. The study has shown that the use of translation transformations is heterogeneous and is usually caused by the author's communicative goal, compliance with the rules of grammar of the target language, and the desire to facilitate the recipient's perception of the text without losing the semantic and stylistic elements of the original.

Keywords: journalistic style, military texts, translation transformations, informative function, influence, equivalence.

Постановка проблеми. Вибір стратегії перекладу цілком залежить від лінгвістичних й екстралінгвістичних особливостей стилю і жанру тексту, які, в свою чергу, ґрунтуються на природі тексту оригіналу. Мета перекладача – використати

такі мовні засоби, які допомогли б зберегти еквівалентність оригіналу, але й водночас не порушувати лексичні, граматичні і стилістичні норми мови перекладу. Задля вирішення цих проблем, перекладач має в своєму арсеналі інструмент, який здатний полегшити цей процес – перекладацькі трансформації. Проте існує зворотній бік проблеми: чимала кількість думок щодо вибору трансформацій, а також їхнє прагматичне значення в перекладі.

Аналіз останніх досліджень. Вивченням публіцистичного стилю, його комунікативно-прагматичними та лінгвістичними особливостями займався багато дослідників (О. А. Щепка, Т. П. Лавренчук, С. І. Поворознюк, М. М. Нетреба, М. П. Шкріб'як, В. Д. Бялик). Популярним серед мовознавців є питання впливу на читача через публіцистичний текст і засоби його досягнення (О. С. Гончар, О. Л. Максимчук, В. М. Михайленко). У перекладацькому контексті об'єктом численних досліджень є трансформації, що застосовуються у ході перекладу зазначених текстів (Г. Е. Мірам, С. С. Максимов, В. І. Карабан та ін.). Попри значну кількість праць, пов'язаних із цими аспектами, виділимо окрему гілку досліджень, а саме, вплив особливостей стилю й прагматичної мети автора на вибір трансформацій у ході перекладу публіцистичних текстів військової тематики. Ця проблема потребує вивчення у зв'язку зі збільшенням кількості текстів цієї тематики, виникненням нових понять і реалій, які наразі недостатньо досліджені, що й зумовлює **актуальність** нашої наукової розвідки.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у виявленні трансформацій, що використовуються при перекладі текстів публіцистичного стилю військової тематики. Реалізація мети обумовлює такі **завдання**:

- окреслити поняття публіцистичного стилю й виокремити його характерні ознаки;
- встановити прагматичну мету та лексичні засоби, що використовуються в різних жанрах публіцистичних текстів з метою їх подальшого адекватного перекладу;
- виявити й охарактеризувати особливості використання перекладацьких трансформацій при перекладі публіцистичних текстів військової тематики.

Виклад основного матеріалу. Публіцистичний текст є однією з найпопулярніших форм передачі інформації в сучасному світі. Як і в кожному функціональному стилі, в публіцистичному також можна виокремити певні характерні жанрово-стильові й лексико-граматичні ознаки.

По-перше, безумовно, однією з провідних функцій публіцистичних текстів, яка водночас впливає на стилістичні особливості цього стилю, є інформативність. Незалежно від жанру, комунікативним завданням публіцистичного тексту є висвітлення певної інформації на широкий загал. Із цього витікає інша характерна риса цього стилю, а саме орієнтація на реципієнта. Автор публіцистичного тексту насамперед визначає свою цільову аудиторію, середньостатистичним представником якої є пересічний громадянин країни, в якій оприлюднюється повідомлення.

Оскільки, як зазначено вище, публіцистичний текст – це інформаційне повідомлення, вагомий вплив на його формування має інформація. У наш час тексти публіцистичного стилю називають текстами «конверсного стилю» (Щепка, 2018: 105), оскільки інформація, яку вони містять, швидко втрачає свою актуальність. Це пов'язано з тим, що сучасне покоління живе в епоху цифрових технологій і доступної інформації. Між безпосередньою подією та публікацією статті проходять лічені секунди, а то й часто ці два процеси відбуваються практично синхронно.

Інша функція, яка характерна публіцистичним текстам, є впливова, яку також іменують агітативно-пропагандистською (Михайленко, 2010: 114). Вибір засобів, які використовують для втілення цієї функції, залежить від різновиду й комунікативної мети публіцистичного тексту. Деякі тексти мають на меті сформувати суспільну думку читачів щодо певної особи/явища/процесу, викликати негативне або позитивне ставлення до особи/явища/процесу, тощо.

Отже, вважаємо доцільним зауважити, що прагнення втілити функціональні задачі публіцистичних текстів значною мірою зумовлює різноманіття лексико-граматичних засобів, які використовують під час написання текстів. Зокрема, реалізація інформативної складової зумовлює існування тезаурусу сталих словосполучень, нейтрально-забарвленої лексики і типових синтаксичних конструкцій. Натомість задля здійснення впливу на читача автор тексту вдається до використання емоційно-забарвленої лексики, слів із позитивною й негативною конотацією тощо (Лавренчук, 2011: 181). Як було зазначено вище, форма тексту також має вплив на перелік прийомів, що використовують для впливу на реципієнта. Серед них виокремлюємо повторення окремих слів або речень, використання риторичних запитань, спонукальних конструкцій (Михайленко, 2010: 115).

Проаналізуємо уривок звернення Президента України до народу в день початку повномасштабного вторгнення.

Nous n'avons pas besoin d'une guerre, ni froide, ni chaude, ni hybride. Mais si les troupes nous attaquent, si elles essaient de prendre notre pays – notre liberté, nos vies, les vies de nos enfants – nous nous défendrons. (BBC. (2022, 24 février). Conflit Russie-Ukraine: le discours fort du président Zelensky quelques minutes avant l'opération militaire russe. *BBC Afrique*. <https://www.bbc.com/afrique/monde-60508092>)

Мовець використовує особовий займенник «nous», щоб створити враження своєї близькості до народу в такі складні часи і єднання людей у боротьбі з агресором. Відмітимо застосування градації у першому реченні, яку вжито з метою підкреслити абсолютну незацікавленість країни в розгортанні воєнного конфлікту. Також мовець апелює до понять, важливих кожному громадянину України: свобода, власне життя, життя дітей. Таким чином, він наголошує на тому, що ворог становить загрозу для людей, а відтак закликає боротися і захищатися задля збереження себе і своєї держави. Отже, комунікативна мета цієї промови полягає в піднесенні загального настрою і заклику догуртування задля перемоги над країною-агресором.

Зауважимо, що з метою реалізації цих прийомів у публіцистичних текстах в усній формі традиційно використовують риторичні техніки, зокрема зміну тембру, інтонації, гучності голосу, риторичні паузи, тощо.

Дослідимо це на прикладі промови президента до народу на Великдень:

Pâques nous donne l'espoir que la lumière l'emporte sur les ténèbres, que le bien l'emporte sur le mal, que la vie l'emporte sur la mort, et que l'Ukraine soit victorieuse. (FRANCE 24. (2022, 24 avril). Guerre en Ukraine : les célébrations de la Pâques orthodoxe malgré les bombardements. [Vidéo]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=r7VOTBc9wNk>)

Відзначимо, що у цьому уривку також присутні художні засоби, зокрема антитеза, анафора, метафора, завдяки яким мовець маніпулює реципієнтом. У цьому випадку, він порівнює ворога зі злом, тьмою й смертю, а Україну зі світлом, добром

і життям. Таким чином, підкреслює, хто в цій війні бореться за справедливість, спонукає людей вірити в те, що перемога буде за добром.

Під час промови, мовець робить паузи, щоб виділити певні думки, звернути увагу слухачів до них і дати їм певний час на роздум й аналіз виголошеного. Окрім цього, він підвищує темп мовлення з кожною синтагмою для посилення емоційного впливу на аудиторію.

Проаналізуємо уривки статей, опублікованих у відомих французьких виданнях на початку війни в Україні та запропонуємо їхні українські еквівалентні тексти з метою виявлення трансформацій, що використовуються у ході перекладу.

Puisque l'Occident ne fait pas droit à son exigence d'un Yalta 2.0 – un nouveau partage de l'Europe entre l'Est, sous domination russe, et l'Ouest, sous influence américaine –, il prend des gages. Il crée un cordon sanitaire autour de la Russie, ressuscitant la doctrine soviétique de la « souveraineté limitée » des pays limitrophes. Sa justification ? Le besoin de « sécurité » de son pays – en fait, la nécessité de protéger son propre régime contre la contagion démocratique. (Luc de Barochez (2022, 24 février). Ukraine-Russie: les temps sauvages. *Le Point*. pp. 30-32)

Оскільки Захід не задовільнив його вимогу щодо Ялти 2.0, нового поділу Європи між Сходом під керівництвом Росії й Заходом під впливом Америки, він бере все у свої руки. Він створює санітарну зону навколо Росії, воскрешаючи радянську доктрину «обмеженого суверенітету» сусідніх держав. Як він це виправдовує? Його країні потрібна «безпека» – хоча насправді це його потреба захистити власний режим від демократичного зараження. (Тут і надалі переклад наш, С.Коломієць)

Для коректного аналізу уривку коротко окреслимо зміст статті. Журналіст змальовує ретроспективу події 2013-2014 року, коли почалось вороже вторгнення росії на територію України, аналізує причини початку повномасштабного вторгнення й розмірковує щодо ймовірного розвитку подій.

Оскільки ця стаття належить до публіцистичного стилю, вона ймовірно зорієнтована на пересічного читача, який, у свою чергу, має загальне розуміння суспільно-політичних процесів й історії своєї країни. Хоча стаття належить до військово-публіцистичного стилю, автор використовує лексеми, які пов'язані зі сферою медицини, що асоціюються з концептами здоров'я, чистоти, забрудненості: «*la contagion*», «*un cordon sanitaire*». У цьому випадку такі слова використовуються в контексті воєнно-політичних реалій і допомагають підкреслити ставлення президента до демократії і прагнення «відмежуватись» від продемократичного світу, створивши бар'єр, «*санітарну зону*». До того ж автор використовує дієслово «*ressusciter*», коли йдеться про спробу відновити радянську доктрину «обмеженого суверенітету» сусідніх держав. Вибір слова в цьому реченні вдало підкреслює, що диктатор, який намагається відродити цю концепцію, ставиться до неї, як до чогось священного, чистого, адже прагне її «*воскресити*». Завдяки вдало вибраним лексичним одиницям і прийомам, автор статті не лише висвітлює фактичну інформацію щодо подій в країні, а й демонструє власне ставлення до осіб і союзи, залучені в ці процеси, а також чинить вплив на формування думки читачів стосовно цих процесів.

Натомість при написанні текстів інших жанрів публіцистичного стилю, наприклад, хроніки, репортажу, журналістського звіту, автор змінює фокус зі суб'єктивного аналізу інформації на її об'єктивне висвітлення. Слід зазначити, що при цьому автор може використовувати емоційно-забарвлені лексичні одиниці й художні засоби, якщо це зумовлено змістом тексту, однак при цьому у нього відсутнє прагнення висловити власну позицію. Проведемо аналіз наступного уривку:

L'opération militaire annoncée par le président russe Vladimir Poutine en Ukraine, jeudi matin 24 février à l'aube, a été dénoncée, depuis Washington, par son homologue américain Joe Biden comme une « attaque injustifiée ». Cette offensive provoquera « des souffrances et des pertes humaines catastrophiques », selon la Maison Blanche. (Isabelle Mandraud (2022, 24 février). « C'est un assaut permanent qu'a engagé Vladimir Poutine depuis des années contre l'Ukraine ». *Le Monde*. Retrieved from <https://www.lemonde.fr>)

Президент США Джо Байден назвав «невиправдану» військову операцію, проголошену президентом росії Володимиром Путіним в Україні зранку, 24 лютого. За словами Білого дому, цей наступ призведе до «катастрофічних страждань і загибелі людей»

Як і попередній приклад, ця стаття була опублікована в лютому 2022 році, і тут також описується період початку військових дій, його передумови й реакції провідних світових лідерів. Попри подібну інформативну насиченість, відмітимо розбіжності у цих прикладах. По-перше, тексти належать до різних жанрів: у першому випадку йдеться про аналітичну статтю, в другому – про хроніку. По-друге, відповідно до жанрів, комунікативна мета обох авторів відрізняється: як зазначалось вище, автор першої статі має на меті не лише інформувати читачів про актуальні події, але й продемонструвати власне ставлення та вплинути на думку аудиторії. Натомість автор хроніки хоч і використовує емоційно-забарвлену лексику, проте він водночас прагне об'єктивності власного висловлювання. Грунтуючись на особливості жанру повідомлення, він окреслює події в нейтральному тоні, тобто надає інформацію не підсилюючи чи послаблюючи реакцію реципієнта через особисту позицію журналіста. Попри це, в одному з речень спостерігаємо використання прикметника «*катастрофічний*», який демонструє негативне ставлення одного з суб'єктів статті, президента Сполучених Штатів, до військової агресії, а не висвітлює ставлення автора.

Таким чином, підсумуємо, що жанрова приналежність публіцистичного тексту зумовлює особливості викладу інформації, використання мовних засобів, прийомів, що надалі матиме значний вплив на переклад таких текстів.

Окреслені вище особливості жанру публіцистичного тексту ставлять складне завдання перед перекладачем – обрати такі прийоми перекладу, які допоможуть зберегти еквівалентність оригіналу і коректно передати зміст текстового повідомлення. Поняття еквівалентності відіграє важливу роль у теорії перекладу й практичному застосуванню її положень. Багато вчених досліджувало це явище, а отже підхід до його тлумачення дещо відрізняється. На думку Г. Сидорук (Сидорук, 2016: 34), найважливішим завданням перекладача є збереження еквівалентності значень й еквівалентності цілого текстового повідомлення, позаяк у такому разі перекладений текст не порушуватиме норми узусу цільової мови. Крім того, будь-який переклад має підпорядковуватися не лише вимогам еквівалентності, а також адекватності та тотожності (Мамрак, 2009: 24). Із цією метою часто доводиться вдаватися до використання лексико-граматичних трансформацій.

Варто зауважити, що найчастіше при перекладі речення перекладач вдається до використання декількох видів трансформацій одночасно. Розглянемо декілька прикладів.

À Djermouk, les forces azerbaïdjanaises ont pénétré de sept kilomètres à l'intérieur de l'Arménie, où ils ont établi de nouvelles positions militaires. Les habitants ont une seule crainte : que la victoire éclair des forces azerbaïdjanaises dans le Haut-Karabakh n'ait été que le prélude à une nouvelle attaque sur leur ville. (Patrick Saint-Paul (2023, 25 septembre). En Arménie, Djermouk redoute une nouvelle guerre après la perte du Haut-Karabakh. *Le Figaro*. pp. 8)

У Джермуку азербайджанські війська проникли на сім кілометрів углиб Вірменії, де створили нові бойові позиції. Місцеві мешканці побоюються лише того, що блискавична перемога Азербайджану у Нагірному Карабасі була лише преюдієм до нового нападу на місто.

Перш ніж перейти до аналізу перекладу, варто коротко окреслити зміст статті: йдеться про ескалацію конфлікту щодо спірної території, Нагірного Карабаху, між Вірменією й Азербайджаном. У цьому уривку можна дослідити використання різних видів трансформацій, зокрема тих, які відносяться до категорії лексичних перетворень. Для перекладу топоніма «Djermouk», міста у Вірменії, доцільно використати транскрипцію, яка враховуватиме фонетичний аспект слова. Водночас назву регіону «Haut-Karabakh» перекладемо за допомогою конкретизації, яка підкреслить особливість його географічного розташування, й транскрибування для збереження графічної форми слова. Окрім цього, словосполучення «*nouvelles positions militaires*» не можемо перекласти дослівно, оскільки це не дасть можливості повною мірою передати конотативне значення терміну і відтворити контекст речення. Натомість, потрібно використати прийом конкретизації і назвати це «*бойовими позиціями*», позаяк йдеться про відновлення військового конфлікту між державами та дії військових перед його початком.

Окрім цього, сполуку «*des forces azerbaïdjanaises*» можна перекласти, застосувавши прийом генералізації, і замінити її на назву країни, «*Азербайджан*». Така метонімічна конструкція зможе спростити структуру речення без втрати змістового наповнення.

У наступному реченні використовується типова для французької мови граматична конструкція з використанням особової форми дієслова «*avoir*» зі сполукою іменника «*crainte*» й залежного від нього прикметника. У зв'язку з тим, що сполука не характерна для української мови, для її перекладу варто використати граматичну заміну, а саме, заміну словосполучення предикатом «*боятися*».

Прикладом використання калькування в цьому уривку постає словосполучення «*la victoire éclair*», схематичну форму якого можна представити як «іменник+іменник». Ця лексична трансформація доречна, оскільки концептосфера слова «*éclair*» також містить поняття швидкості, раптовості й несподіваності. За морфологічними ознаками «*éclair*» є іменником чоловічого роду, однак іноді використовується в значенні прикметника, тому використовуємо прикметник «*блискавична*» в перекладі українською.

Досліджуючи ілюстративний матеріал, можемо стверджувати, що граматичні й лексико-граматичні трансформації використовуються менш часто у проаналізованих нами уривках, однак також значно впливають на якість перекладу.

Les préparatifs arméniens pour faire face à une nouvelle agression sont invisibles à l'œil nu. Ni barrières physiques, ni barrages militaires n'ont été érigés pour barrer la route aux forces de Bakou. (Patrick Saint-Paul (2023, 25 septembre). En Arménie, Djermouk redoute une nouvelle guerre après la perte du Haut-Karabakh. *Le Figaro*. pp. 8)

Підготовку Вірменії до нового нападу складно помітити неозброєним оком. Нема ні фізичних бар'єрів, ані військових блокпостів, які би заблокували шлях силам ворога.

У першому реченні використаємо заміну елементів словосполучення «*les préparatifs arméniens*» з метою полегшити загальну структуру речення. Так, субституції підлягає головне слово словосполучення, а саме «*préparatifs*», тому що форма множини у цьому випадку не типова для української мови. Натомість, потрібно змінити її морфологічну форму, тобто використати іменник в однині, «*підготовка*». Залежне слово, відносний прикметник «*arméniens*», підлягатиме не лише зміні числа, а й частини мови, а саме, використаємо топонім «*Вірменія*».

У цьому ж реченні вживається прикметник «*invisibles*» із префіксом «*in-*», який вказує на заперечення якоїсь ознаки. Для перекладу складеного підмета доцільно використати антонімічний переклад, щоб уникнути подвійного заперечення. Таким чином, замінимо його на словосполучення «*складно побачити*», де прислівник «*складно*» вказуватиме на неможливість відслідкувати ознаки підготовки вірменських збройних сил до загострень конфлікту.

Тут також застосуємо опускання обставини мети «*pour faire face*», позаяк іменника «*підготовка*», вжитого у ролі підмета в реченні, а також загального контексту статті достатньо для розуміння ситуації, яка розгортається в регіоні. Підготовка у цьому випадку передбачає мобілізацію збройних сил, захист територій і відбиття нападів ворога.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволяє нам зробити певні висновки. Публіцистичний стиль комбінує в собі різні характерні ознаки, зокрема наявність двох функцій, інформативної і впливу, які є визначальними під час вибору мовних засобів для написання текстів. При створенні інформативного тексту комунікативним завданням автора стає висвітлення інформації про події зі збереженням максимальної об'єктивності з боку автора. Функція впливу передбачає написання тексту, що зможе викликати реакцію в читача за допомогою таких засобів, як емоційно забарвлені слова, повторення, художні засоби, спонукальні речення тощо. В усній формі використовують прийоми риторики, а саме, зміна швидкості мовлення, тембру, паузи тощо.

Функціональна специфіка публіцистичних текстів ускладнює завдання перекладача, яке полягає в створенні еквівалентного до оригіналу тексту за допомогою засобів мови перекладу. Застосування перекладацьких трансформацій доволі неоднорідне і зумовлено індивідуальним вибором перекладача, який ґрунтується на особливостях тексту оригіналу. Було з'ясовано, що для перекладу публіцистичних текстів військової тематики найчастіше використовують такі трансформації, як транскрипція, транслітерація, калькування, конкретизація, заміна, опускання, антонімічний переклад.

Література:

1. Лавренчук Т.П. Стилістичні особливості публіцистичного стилю. *Сучасні напрями досліджень міжкультурної комунікації та методики викладання іноземних мов*: збірник наукових праць. Житомирський державний університет ім. Івана Франка, 2011. С. 180–182.
2. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 304 с.
3. Михайленко В. М. Публіцистичний стиль як засіб впливу на реципієнта. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Ужгород, 2010. Вип. 23. С. 114–116.
4. Сидорук Г. І. Basics of Translation Theory: навчальний посібник (англійською мовою). Київ: НУБіП України, 2016. 320 с.
5. Щепка О. А. Сучасний публіцистичний текст: кваліфікаційні та диференційні ознаки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2018. Вип. 34, т. 2. №. 34. С. 103–106.

References:

1. Lavrenchuk T.P. Stylistychni osoblyvosti publitsystychnoho styliu. *Suchasni napriamy doslidzhen mizhkulturnoi komunikatsii ta metodyky vykladannia inozemnykh mov*: zbirnyk naukovykh prats. (Stylistic features of journalistic style. Modern research directions of intercultural communication and methods of foreign languages teaching: collection of scientific papers). Zhytomyrskyi derzhavnyi universytet im. Ivana Franka, 2011. S. 180–182.
2. Mamrak A. V. Vstup do teorii perekladu: navchalnyi posibnyk (Introduction to translation theory: a study guide). Kyiv: Tsentr uchbovoui literatury, 2009. 304 s.
3. Mykhailenko V. M. Publitsystychnyi styl yak zasib vplyvu na retsypienta. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*. (Journalistic style as a means of influencing the recipient. Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Philology. Social communications). Uzhhorod, 2010. Vyp. 23. S. 114–116.
4. Sydoruk H. I. Basics of Translation Theory: navchalnyi posibnyk (anhliiskoiu movoiu). (study guide (in English)). Kyiv: NUBiP Ukrainy, 2016. 320 s.
5. Shepka O. A. Suchasnyi publitsystychnyi tekst: kvalifikatsiini ta dyferentsiini oznaky. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*. (Modern journalistic text: qualifying and differential features. Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology). 2018. Vyp. 34, t. 2. S. 103–106.

Отримано: 13 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 29 жовтня 2023 р.

Прийнято до друку: 2 листопада 2023 р.

e-mail: svitlana.novoseletska@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3546-5791>

e-mail: yuliia.ivchenko-chekhodka@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4487-7731>

e-mail: nataliia.shapran@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7998-4521>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-94-98

Novoseletska S. V., Ivchenko-Chekhodka Yu. V., Shapran N. V. Grammatical problems of scientific and technical translation: «Academic phrase bank» in writing and editing in English. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 94–98.

УДК: 81'253

Svitlana Novoseletska,*PhD, Associate Professor, Department of English Language and Literature,
National University of Ostroh Academy***Yuliia Ivchenko-Chekhodka,***MS, Language Department of International Communication,
National University of Ostroh Academy***Nataliia Shapran,***PhD, Senior Teacher, Department of English Language and Literature,
National University of Ostroh Academy***GRAMMATICAL PROBLEMS OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL TRANSLATION:
«ACADEMIC PHRASE BANK» IN WRITING AND EDITING IN ENGLISH**

The article examines the specifics of the academic style using the examples in writing, as well as the possibility of using banks of phrases during writing or editing of scientific and technical texts written in English. Special attention is devoted to the stylistic features of writing a scientific article, its sections and the use of clichés.

This work has a double **purpose**: firstly, it will help to recognize the grammatical manifestations of the English language better, analyze the structure of the English sentence and to determine the grammatical difficulties of translation adequately. Besides it explains how to translate sentences with such difficulties.

The relevance of the topic is due to the direction of modern linguistic research to the study of terminological systems of individual knowledge, since terms play a key role in the development of the language, and eponyms fix the stages of its formation and focus on the scientist who made a certain discovery. Work tasks provide for the selection of eponyms from specialized explanatory dictionaries, a description of their lexical and semantic features and generalizations of translation norms.

The novelty of the study lies in the fact that the term system of rehabilitation is not widely represented in scientific works, and the material for the work is collected from the most modern lexicographic works. The results of the analysis indicate that eponyms are widely used in the terminological system of rehabilitation, reflect the development of its methods, the discovery and the description of certain diseases or syndromes, the development of instruments and apparatus, the compilation of various scales, classifications, coefficients, indices and tests.

The questions of synonymy of eponyms, the search for a translation option that would optimally convey the essence of the concept remain open. Compilation of specialized translated English-Ukrainian and Ukrainian-English dictionaries that would maximize fully reflect the needs of users, remains a top priority.

Keywords: academic phrase bank, scientific article, stylistic features of academic writing, critical thinking, term, eponym, translation, evidentially, caution in expressions, passive state, impersonality, nominalization.

Новоселецька Світлана Володимирівна,*кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет «Острозька академія».***Івченко-Чехолка Юлія Вікторівна,***викладач кафедри англійської мови та літератури,
Національний університет «Острозька академія»***Шапран Наталія Володимирівна,***кандидат філологічних наук,
Національний університет «Острозька академія»***ГРАМАТИЧНІ ПРОБЛЕМИ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ:
«АКАДЕМІЧНИЙ ФРАЗЕОЛОГІЧНИЙ БАНК» ПРИ НАПИСАННІ
ТА РЕДАГУВАННІ ТЕКСТІВ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ**

У статті розглядається специфіка академічного стилю, а також можливість використання банків фраз під час написання або редагування науково-технічних текстів, написаних англійською мовою. Особливу увагу приділено стилістичним особливостям написання наукової статті, її розділам та використанню кліше.

Ця робота має подвійну мету: по-перше, вона допоможе краще розпізнавати граматичні прояви англійської мови, аналізувати структуру англійського речення та адекватно визначати граматичні труднощі перекладу. Крім того, пояснюється, як перекладати речення з такими труднощами.

Актуальність теми зумовлена спрямуванням сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення терміносистем окремих галузей знання, оскільки терміни відіграють ключову роль у розвитку мови науки, а епоніми фіксують етапи її формування та

спрямованість на вченого, який зробив певне відкриття. Робочі завдання передбачають виділення епонімів зі спеціалізованих тлумачних словників, опис їх лексико-семантичних особливостей та узагальнення перекладацьких норм.

Новизна дослідження полягає в тому, що терміносистема реабілітації мало представлена в наукових працях, а матеріал для роботи зібрано з найсучасніших лексикографічних праць. Результати аналізу свідчать про те, що епоніми широко вживаються в термінологічній системі реабілітації, відображають розвиток її методів, виявлення та опис певних захворювань чи синдромів, розробку інструментів і апаратів, складання різноманітних шкал, класифікацій, коефіцієнти, індекси та тести.

Першочерговим завданням залишається укладання спеціалізованих перекладних англо-українських та українсько-англійських словників, які б максимально повно відображали потреби користувачів.

Ключові слова: банк академічних фраз, наукова стаття, стилістичні особливості академічного письма, критичне мислення, доказовість, обережність у висловлюваннях, пасивний стан, термін, епонім, переклад, безособовість, номіналізація.

Formulation of the problem. Removing barriers to access to a wide variety of information during scientific activity are those objective factors contributing to the improvement of the quality of higher education. Writing and publication of articles are of great value in professional publications abroad. It becomes a necessary component of the scientific search for master's students, post-graduate students and teaching staff of any institution of higher education and at the same time constitutes quite a problem for them.

It is common fact that the publication of scientific articles in ranked peer-reviewed journals is a challenging task even for native speakers, and only a third of manuscripts receive a favorable decision from the need for their refinement. Therefore, we consider it appropriate to detect the general requirements for writing papers in the scientific and technical direction, delineation of stylistic features and search for their universalization. As a result of the research, such an innovation was singled out as "academic phrasebank" (academic bank of phrases), which is discussed in our article (Davis M., 2023).

So, the relevance of this work is related to what is in scientific articles of institutions of higher education, prepared for journals indexed in Scopus, Web of Science or Core Collection. It is necessary to adhere to the stylistic features of the genre, which helps to use the ready banks of phrases (Derkach L., 2019). It is also important for works master's and postgraduate students.

The object of research is banks of phrases as relatively new linguistics phenomenon, in particular in academic English. The main tasks of the research is:

- to characterize phraseological units that have application in banks of phrases;
- to identify the selection criteria and localization of the appropriate phraseological units when writing and editing a scientific article;
- to provide a general description of the style of scientific and technical prose.

In accordance with the purpose of the work, **the following tasks** were formulated: to analyze the stylistic features of scientific and technical texts; to consider lexical and grammatical features of scientific and technical texts; and also generalize ways of translating texts of scientific and technical style.

Analysis of recent research and publications. Questions of stylistics and phraseology in the style of scientific and technical prose need a plane study of many domestic and foreign scientists (Kyryak T, 2021). Simultaneously compiling banks of phrases can be considered a relatively new phenomenon. This is the first time the problem was raised by the outstanding British scientist John Swales (John M Swales) in the 1980s. Having carefully analyzed a certain number of scientific articles and dissertations, the scientist first associated the clichés of academic writing with functions of scientific communication.

Later, the computer technology made it possible to accumulate large sums of money volume of the bank of phraseological units in various fields of knowledge, which opened wide prospects for their practical application (Derkach L., 2019).

The research by Oleksandrova H. and Dyukanova N. was dedicated to identify the criteria for selecting phrases suitable for repeated use / entry into the bank of phrases, based on the analysis of detailed questionnaires.

Significantly, the conclusion was that the phrase suitable for inclusion in banks of phrases:

- 1) Does not have a unique or at least original design;
- 2) No reflects the view of a specific author;
- 3) Contains no more than four nominations related to a specific subject area (Kyryak T, 2021).

Presentation of the main research material. First of all, let's consider the ideas researchers regard in studying and outlining the style of scientific and technical prose from the point of view of modern approaches and criteria for compiling phrase banks.

The bank of academic phrases is defined as a general resource for scientists all specialties. It aims to provide phraseological units in academic writing according to the main sections of a scientific article or dissertations such as Abstract, Introduction, Literature review, Materials and methods, Results and Discussion of research results (Davis M., 2023). It is especially appropriate the use of phrase banks when writing a literature review (Koptilov V., 2023).

Analysis of phrase banks reflects detailed and clear structuring. For example, in the Introduction section, you can highlight subsections such as General References: to previous research (General References: to previous research) and Time-frame reference (Reference to research within a certain time frame), and in Results section – Highlighting of similar findings results) and Highlighting of contradict findings results) (Korunets V., 2018).

The language of scientific and technical literature differs from spoken language or the language of fiction by certain lexical, grammatical and stylistic features. If lexical differences are noticeable even for a non-specialist and this is primarily a significant presence of a special vocabulary of terms grammatically, they are less expressive, but no less diverse.

It is necessary to emphasize that this is not about inventory differences, that is in the composition of syntactic constructions or morphological forms that are almost absent between the texts of different written styles and about functioning of grammatical elements.

Some linguists think that the development of pragmatic studies contributed departure from traditional methods of analysis. Obviously, a systematic study language units and speech is impossible without reference to specific ones the most used options that are implemented during text communication. To their opinion, first of all, communicative, pragmatic and axiological functions depend on the nature of the impact. Due to this, the text, in particular the scientific text articles, are understood as a complete verbal work, which is interpreted as semiotic object due to the foregrounding of the communicative functions (Derkach L., 2019).

A prerequisite for adequate translation is the ability to translate correctly, to analyze the grammatical structure of foreign language sentences, to define correctly grammatical difficulties of translation and to construct sentences in the translation accordingly to the norms of the language and translation genre. It is clear that the translator must be well familiar with the grammatical features of the source and target languages' basic theories of translation in general and scientific and technical translation in particular.

Precisely the differences in the structure of languages' constitute the first large group of grammatical difficulties in translation. Yes, there are no articles, gerunds, tense forms in the Ukrainian language verbs of the groups, complex subject and additional infinitive constructions', adverbs' of the gender category nouns and adjectives, etc. Certain differences exist in the sentence construction in contrast to the Ukrainian language where the subject group can often be contained after predicate groups in the English language. The order of the main members of the sentence is significant, more fixed which may require sentence restructuring during translation.

Yes, the form of the present tense of the predicate verb in the Ukrainian language corresponds to its own content corresponding English forms and partly the genitive form of the Ukrainian noun can correspond in its grammatical meaning to the English preposition.

Another group of grammatical translation difficulties is connected with features of the expression of sentence members in two languages are primarily the subject and the predicate. For example, in the English language there are so-called formal subjects and «formal application» that is impossible in the structure of the Ukrainian sentence. Only a small proportion of English and Ukrainian expressions have identical syntactic structure and order of components and only in this case English expressions can be translated into the corresponding Ukrainian ones statements without using grammatical transformations. For example in grammatically literal translation of a sentence *A new element will be discovered sooner or later* is a violation of the norms in functioning of comparative forms in the Ukrainian language. In similar cases, the form is used positive and without the comparative degree (Davis M., 2023).

In order to avoid an inadequate literal translation of grammatical literalism it is necessary to apply translation grammatical transformations as a result of which the literal translation adapts to norms of the translation language and becomes adequate. Grammatical transformations are caused by various factors. In particular, the causes of such transformations are:

1. The difference in the ways of transmitting information in English and Ukrainian by sentence that is conveyed in one language by lexical means in another language and can be expressed by grammatical means. For example, the antecedence of one past action in English is indicated by the form of predicate verbs and in the Ukrainian language – words or word combinations (before, before that etc.);

2. The absence in one of the languages of a certain grammatical phenomena forms or constructions. For example, in the Ukrainian language, the article is a gerundial form and in English – generic forms of nouns and adjectives forms of the numeral cases;

3. It is optional to express grammatical information in one of the languages (for example, the information about what is not grammatically expressed in the Ukrainian language the action in the present tense takes place at the moment of speaking).

The grammatical translation transformation is a change of grammatical characteristics of a word, phrase or sentence in translation. The vast majority of translation experts (Barkhudarov L., Karaban B., Kazakova T., Miram D., Parshin A.) single out the following main types of grammar transformations (Кyyak T, 2021):

- syntactic simile;
- literal translation;
- membership;
- internal and externa integration;
- transposition;
- replacement of forms of the number of nouns' form and tense of the verb;
- modality verbs;
- parts of speech;
- addition;
- withdrawal;
- antonymic translation;
- explication or descriptive translation;
- complex transformation;
- simple transformations present Indefinite, Present Continuous in subordinate clauses of time and conditions and Present Perfect are translated into the future tense form of the predicate verb: unless a more explicit definition of the difference is given, such dilemmas will remain. If this difference will not get a clearer definition, such problems will remain unresolved. *If we point out this theory, the scientist can fairly be laid that we are cheating* (Якщо виділити дану теорію, то студенти нас закономірно звинуватять у тому, що ми підтасовуємо факти) (Кортілов V., 2023).

In some cases (in particular, in metaspeech sentences) the Present Indefinite form can have the meaning of the future tense and be translated by the appropriate form: *The next lesson I briefly consider major mistakes* (На наступному уроці я коротко розгляну основні помилки) (Derkach L., 2019).

When translating English forms of the past tense in subordinate clauses one should bear in mind the effect of such consistency rules, which are absent in Ukrainian grammar forms with the past tense form of the predicate verb in the main clause. Therefore, the translation of the Past Indefinite or Past Continuous in such subordinate clauses, is formed by the present tense, the Past Perfect form is the past tense form, and the Future-in-the Past form is the future tense form: *First of all, the doctor made sure that the students knew all the rules of the experiment* (Лікар насамперед пересвідчився, що студенти знають всі правила експерименту) (Davis M., 2023).

The model «let + noun-appendix + infinitive» is translated by conjugation «(don't) let» with the form of the future tense, the words «suppose that ...» and the form of present or future tense: *Let this be known as...* (Нехай це буде відомо як...) (Swales J., 2021).

All this is a part of the general competence of the translator, which is of course much wider than the one defined by us. For a scientific and technical translator of literature, knowledge of the subject in translation is especially important – he must navigate in

the subject area to which the intended translation text belongs. During translation, you need to understand correctly the meaning of the sentences' semantic relations between sentences and the meaning of metatextual elements that participate in the organization of the text. Naturally, the largest complex of grammatical translation problems is connected with the understanding the structure and morphological composition of sentences as linguistic elements.

So, the style of scientific writing is based on the synthesis of stylistic features informative message, description, analytics, reasoning and business communication (Кууак Т, 2021). In general, among researchers, the idea of scientific text as a monotype, differentiated only in terms of separation main genres: scientific article, theses, review article, monograph, etc. (Коптилов В., 2023).

The model «Let me + infinitive» is translated as «let me + unmarked verb form» or «want/should + indefinite verb form», and sometimes – by the first person plural future tense: *Let me introduce myself* (Дозвольте представитися) (Корунетс В., 2018).

Compilers of phrase banks pay attention to the distinguishing features in the academic style. First of all, it is evidence: the authors inform the reader about well-known facts and previously performed work, emphasizing the relevance of this research topic. For example: *The latest developments in the field of computer science have interested the scientific community in ...* (Найновіші розробки в галузі комп'ютерних технологій зацікавили наукову громаду в ...) (Коптилов В., 2023); *The last years there has been a revival of interest in...* (Останніми роками спостерігається поживлення зацікавленості у...) (Кууак Т, 2021); *For the last decade, this field has been studied quite thoroughly.* (Протягом останнього десятиріччя дану галузь досліджували досить достеменно.) (Derkach L., 2019).

Authors of scientific articles expect to have a critical attitude towards used sources of literature. Links to external sources of information considered mandatory, but it is the author who has the right to agree or disagree with the views of the authors of all previously published works regarding certain aspects. In fact, it is about finding causes, as a result that one's assertions or conclusions cannot be taken as unquestionable truth, which leads to the discovery of problems with the arguments/methodology the author and searching for criticism of his works by other scientists. The critical attitude to ideas should be expressed carefully and diplomatically and use established phrases: *However, some examples show that there are significant similarities.* (Проте деякі приклади показують, що наявна значна схожість) (Корунетс В., 2018); *These statements contradict scientific research. She analyzed...* (Наведені висловлювання суперечать науковому дослідженню. Вона проаналізувала...); *Research Morse would have been much more convincing if he had used...* (Дослідження Морса було б набагато переконливішим, якби він використав...) (Derkach L., 2019).

The form of References: to literature, as well as the form of writing individual ones of sections can vary seriously (Swales J., 2021). The style «author as a subject» is popular in humanitarian fields and less common in natural sciences/exact sciences. Here are some examples: *The scientist emphasizes on necessary ...* (Науковець наголошує на необхідності...); *The scientist discusses future prospects and strategy...* (Науковець обговорює подальші перспективи та стратегію...); *The scientist emphasizes that there is a pronounced dependence between...* (Науковець наголошує на тому, що наявна виражена залежність між...) (Кууак Т, 2021).

In general, careful wording, that is, lack of categoricalness even in conclusions, is a characteristic feature of the scientific and technical style. Here is an illustrative example:

Correct: Some scientists suggest that smoking is increasing the risk of nervousness in middle-aged people.

Incorrect: Smoking causes nervousness in middle-aged people.

A characteristic feature of the scientific style is impersonality. Personal pronouns are used quite rarely, especially «I» (it's almost always replaced by the word «we»). The audience is primarily interested in what was done, how and for what purpose. Therefore, it is typical to use the passive voice for mitigation of excessive categorical statements.

This contradicts the opinion of many philologists about the principle of ensuring the clarity and comprehensibility of the message that is mainly using the active state of the verb (Коптилов В., 2023). Academic style about it can be considered as an exception, for example:

Correct: It can be said that the President made some catastrophic decisions early in the War.

Incorrect: You could say that the President made some catastrophic decisions early in the War (Корунетс В., 2018).

Studies of the psychology of readers indicate that they have two identifiers of increased attention: at the beginning of the sentence and closer to its end (Derkach L., 2019). Usually, the topic is revealed at the beginning of the sentence/paragraph, and the new, complex one to perceive information, leave at the end. Therefore, the key word (phrase) should be placed at the beginning of a sentence/paragraph.

The differentiation of the scientific and technical style is consisted in the selection of the appropriate one vocabulary, not to mention the terms and technical jargon associated with the need for strict adherence to scientific accuracy and detail during description of the subject/ phenomenon/ process. Comparison of everyday and scientific terminology makes it possible to highlight a number of words/phrases that are used inadmissible within the specified genre:

Everyday language	Academic style
thing	object
trouble	difficulty
way (of doing)	method
worry	concern
get rid of	eradicate
bring together	synthesize
big	significant
a lot of	considerable
not enough	insufficient
not much research	little research
not many studies	few studies

Among the stylistic improprieties when writing a scientific and technical article, such a phenomenon as nominalization is considered to be special type verbiage, when authors turn a self-contained verb into a noun by adding another verb such as "make",

"take", "give", etc. Usually, you can easily restore the original word without losing the meaning sentence. Such unnecessary words should be crossed out and their use should not be allowed in the future.

It will not be superfluous to mention that the academic style implies the presence of connection words, lack of grammatical abbreviations like it's, they've, and elements of figurative language.

The following considerations allow us draw the following **conclusions**.

– the style of the scientific and technical text is characterized by rigor, coherence, carefulness of expressions, analyticity, correct selection vocabulary and the use of mostly passive voice;

– compilers of phrase banks adhere to certain vocabulary selection criteria, which excludes accusations of users who use them, plagiarism;

– banks of ready-made phrases make it possible to save the time and effort of scientists employees regarding the writing of scientific articles, these and other materials, and also reduce the time spent by graduate students and researchers on academic studies of the English language (Derkach L., 2019).

We see **the prospects for further research** in the detailing of the structure writing a scientific article and typical stylistic mistakes of novice authors. Scientific and technical texts are characterized by a special style that distinguishes them from other types of texts. It creates additional difficulties and problems for a technical translator whose work has its own specificity.

A successful technical translator usually works in one particular field of science or techniques. A prerequisite for a full-fledged translation of any special text especially scientific and technical is a complete understanding of it by a translator. Mechanical memorization of terms without penetrating into their essence, without knowledge of the phenomena themselves, processes and mechanisms, can lead to translation errors.

References:

1. Actual problems of scientific and technical translation: a collective monograph. Dnipropetrovsk: NSU, 2020. Vol. 2. 256 p.
2. Davis M. and Morley J. Use your own words: Exploring the boundaries of plagiarism. In EAP within the higher education garden: Cross publications between disciplines, departments and research / John Wrigglesworth (Ed.) Proceedings of the BALEAP Conference, Portsmouth roll. Reading Garrett. 2023. P. 85–94 [in English].
3. Derkach L. Actual problems of scientific and technical translation. National Mining University; Institute of Electric Power Engineering. Department of Translation and Pedagogical Psychology; Center for Psychological and Innovative Research. Donetsk: National Mining University, 2019. 257 p.
4. Kyiak T. Theory and practice of translation. Vinnytsia: Nova kniga, 2021. 240 p.
5. Koptilov V. Theory and practice of translation. K.: Universe, 2023. 280 p.
6. Korunets V. Introduction to translation studies. Vinnytsia: Nova kniga, 2018. 512 p.
7. Leshchuk T. Y. Scientific and technical terminology. Status and prospects: a set of studies based on the example of German. languages. Lviv: Spolom, 2007. 814 p. CHAPTER VI. Terminology. 3, 2019 303.
8. Olexandrova G. M., Diukanova N. M. Fundamentals of editing of English scientific and technical prose. Intellectual Archive. Toronto: Shiny World Corporation (Canada). 2020. November–December. Vol. 5. No. 6. P. 91–98 [in English].
9. Pleskach V. Traces in Ukrainian technical terminology. *Visn. Lviv. national university Problems of Ukrainian terminology*. Lviv: Lviv. a polytechnic, 2022. No. 453. C. 183–184.
10. Swales J. Aspects of article introductions. (Aston ESP Research Report No. 1). Birmingham: Language Studies Unit; University of Aston, 2021. 104 p. [in English].

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Отримано: 27 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 3 листопада 2023 р.

Прийнято до друку: 6 листопада 2023 р.

e-mail: olhadatskiv@tnpu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0283-7627>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-99-102

Datskiv O. P. A project on digital storytelling in a practical english course. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 99–102.

УДК: 378:373.091.12.011.3-051:811.111'243]:004.9

Olha Datskiv,

PhD in Education, Associate Professor,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

A PROJECT ON DIGITAL STORYTELLING IN A PRACTICAL ENGLISH COURSE

Training of pre-service teachers of foreign languages and world literature to use technology in their workplace is an important part of their professional growth, as the global pandemic and military aggression against Ukraine have exacerbated the need for blended and distance learning. The search, selection, and use of new, effective digital tools for teaching foreign languages and world literature in the educational process remains relevant given the rapid development of digital technologies and the need to develop the communicative and the methodological competences of future teachers. The article describes a project on digital storytelling in the Practical English course, discusses the benefits of using digital storytelling in foreign language and world literature classes. According to the checklist developed by the teacher together with the students, pre-service teachers carried out digital storytelling projects that required them to develop and create their own digital narratives, consider the criteria for selecting digital storytelling tools to use in their teaching practice, and reflect on the advantages and disadvantages of such projects. Data were collected and analyzed from fifteen higher education students who prepared digital stories as a speaking task in the Practical English course. The results showed that the experience of creating their own digital stories deepened pre-service teachers' understanding of this process, contributed to the development of their communicative and methodological competences, and influenced their identification of the benefits of digital storytelling in foreign language and world literature classes.

Keywords: digital storytelling, foreign languages, pre-service teachers, selection criteria, tools for digital storytelling, world literature.

Дацків Ольга Павлівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ПРОЄКТ З ЦИФРОВОГО СТОРІТЕЛІНГУ НА ЗАНЯТТЯХ З ПРАКТИЧНОГО КУРСУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Навчання майбутніх викладачів іноземних мов і зарубіжної літератури використовувати інформаційні технології у викладанні є важливою частиною їхньої професійної підготовки, адже глобальна пандемія та військова агресія проти України загострили потребу у використанні змішаного та дистанційного навчання. Пошук, відбір за науково обґрунтованими критеріями та використання у навчальному процесі нових, ефективних цифрових засобів навчання іноземних мов і світової літератури залишається актуальним з огляду на швидкий розвиток цифрових технологій і необхідність розвитку комунікативної і методичної компетентності майбутніх учителів. У статті описано проєкт з цифрового сторітелінгу на заняттях з практичного курсу англійської мови, розглянуті переваги використання цифрового сторітелінгу на заняттях з іноземних мов і зарубіжної літератури. За розробленим викладачем спільно зі студентами контрольним списком (чеклистом) майбутні викладачі виконували проєкти з цифрового сторітелінгу, що вимагали від них розробки та створення власних цифрових наративів, розгляду критеріїв відбору інструментів для цифрового сторітелінгу для використання у своїй викладацькій практиці, рефлексії над перевагами і недоліками таких проєктів. Було зібрано і проаналізовано дані від п'ятнадцяти здобувачів вищої освіти, які підготували цифрові історії як підсумкове завдання з говоріння під час вивчення дисципліни «Практичний курс англійської мови». Результати показали, що досвід створення власних цифрових історій поглибив розуміння майбутніми викладачами цього процесу, сприяв розвитку їхньої комунікативної та методичної компетентності та вплинув на їхнє визначення переваг цифрового сторітелінгу на заняттях з іноземної мови та світової літератури.

Ключові слова: цифровий сторітелінг, іноземні мови, майбутні вчителі іноземних мов та світової літератури, критерії відбору, інструменти для цифрового сторітелінгу.

Introduction. Storytelling existed before the printed sources. It is “the oldest form of teaching and probably the best way to learn” (Stanley&Dillingham, 2023). With rapid advance of technology, classic storytelling has been supplemented by digital

storytelling which “contains some mixture of computer-based images, text, recorded audio narration, video clips, or music” (Stanley&Dillingham, 2023).

Kim et al. (2021) define digital story as a 3 – 6 min multimodal video through which students can engage in critical reflection about their experiences, participate actively in the learning process, and give voice to their identities. Educators all over the world use digital storytelling as an instructional tool which has been recognized as beneficial for improving foreign language skills and aspects of language (Brenner, 2014; Yan & Zhao, 2019; Leong, Abidin, & Saibon 2019; Simsek, 2020; Hava, 2021; Meletiadou, 2022; Nair & Md Yunus, 2022), learner autonomy (Kim, 2018), motivation, engagement, and creativity (Sadik, 2008; Brenner, 2014; Chen, Liu, & Cheng, 2023), critical thinking (Chen & Chuang, 2021) of their students.

Global pandemic accentuated the need to use distance learning tools. Brutal military aggression of Russia against Ukraine further jeopardized the right of Ukrainian students to quality education and challenged educators to search for distance education tools which would provide the learners with the best learning experiences possible under the circumstances. Although the importance of incorporating technology in pre-service teacher training has been universally recognized, language teachers are “faced with the challenge of using technology successfully without proper preparation” (Velazquez-Torres, 2006). Because of these reasons, the necessity of creating training in digital storytelling for pre-service teachers has been brought to the agenda whereas Ukrainian universities face the challenge of preparing language educators to integrate learning technologies in their classroom practice.

The **aim** of this study is to examine whether the project aimed at creating digital stories enhances communicative and methodological competences of pre-service teachers of foreign languages and world literature and changes their perceptions of benefits of digital storytelling. To achieve the aim, the following tasks have been set: 1) to analyse relevant research on digital storytelling at tertiary level, especially that involving pre-service teachers; 2) to describe a digital storytelling project by pre-service foreign language and world literature teachers; 3) to analyse pre-service teacher’s reflection on the project, its benefits and on the ways they can use digital storytelling in their future classrooms.

Literature Review. Numerous studies explored the application of digital storytelling at tertiary level. This review examines how storytelling has been applied in teacher training settings to enhance students’ English language skills.

The majority of studies we analysed focus on pre-service teachers development and acquiring new skills. For instance, Shinas & Wen (2022) examined the ways in which integration of digital storytelling into a required teacher education course on literacy and technology prepared teacher candidates to integrate digital tools into their instruction. Findings revealed that teacher candidates’ experiences with creating their own digital stories “contributed to their developing identities as teachers and influenced their perceptions about the benefits of teaching digital composing in the literacy classroom” (p.1).

Similarly, a qualitative case study by Özüdoğru and Çakır (2020), in which sophomore pre-service literacy teachers created digital stories during the instructional technologies and material design course, examines the opinions of pre-service teachers about the use of digital storytelling in literacy education. The findings indicate that digital storytelling is perceived as entertaining by pre-service teachers, scenario and dubbing are important in practicing digital storytelling, teaching with stories would be indispensable in their future teaching.

In the same vein, research by Kim et al (2021) shows the value of digital stories in fostering reflection and teachers’ development. Çetin (2021) maintains that providing a training of digital story creation to pre-service teachers contributes to the development of their digital literacy skills.

These research studies provide some clear evidence of positive effect of applying digital storytelling in pre-and in-service teacher training, and convincingly suggest that storytelling should be implemented to enhance teachers’ foreign language and teaching skills.

Despite these and other studies discussing the implementation of digital storytelling in EFL classroom in different contexts (e.g. Kim, 2014; Churchill, 2020; Ryan & Aasetre, 2021; Nair & Md Yunus, 2022), a more systematic analysis of the contributions of storytelling to enhance pre-service teachers’ foreign language skills in university contexts is needed. This review surveyed a small body of recently published studies on how digital storytelling influences pre-service teacher training in an attempt to narrow the gap in research. Having analysed diverse pedagogical purposes and different teaching contexts, we can conclude that digital storytelling is an effective way to develop a broad range of pre-service teachers’ skills.

Method. The digital storytelling project was implemented in spring semester of 2023 as a part of the English language course. 15 advanced English language learners enrolled in master’s program “Secondary Education (English Language and Literature)” at the Faculty of foreign Languages of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University participated in the study. 14 students were females, 1 student was male. All participants of the study graduated bachelor’s program at the same faculty and university and were in the first year of master’s program. The course was conducted synchronously via Zoom sessions and asynchronously via Moodle and Google Classroom. At the time of this study Ukraine’s power plants and electricity grid have been subjected to regular, massive shelling campaigns using missiles and drones. Increasingly frequent power outages (usually lasting many hours) have become daily occurrences in all of Ukraine. Because of power outages, class meetings were not fixed and predetermined. Students did class assignments when they could.

2 anonymous online questionnaires and 2 focus group discussions served as instruments in this study. Questionnaire 1 researched students’ expectations regarding English language skills improvement as a result of their participation in the project. Questionnaire 2 investigated perceived English language skills improvement upon the completion of the project. The questionnaires were administered via Google forms.

Ohler (2013) enumerates five steps of the digital storytelling process: planning, writing a script, preparing a storyboard, collecting necessary materials, production and evaluation. Brenner (2014) explicates three phases in its preparation: 1) – introduction to digital storytelling, 2) – presentation of digital storytelling project guidelines and requirements by the teacher, 3) – production (p. 24). Both researchers stress the necessity of clear guidelines, assessment criteria and feedback.

Çetin (2021) argues that all elements of digital stories (point of view, dramatic question, emotional content, economy, pacing, the gift of the voice and soundtrack) should be effectively prepared and presented to the audience

The purpose of the digital story project was to assess speaking skills of pre-service English teachers. Students prepared their digital stories on the topic “My Family History” withing the broader topic “Respect!” in their curriculum. The digital story project

lasted 5 weeks. The class was scheduled to meet for 80 minutes twice a week, however practically all work was done by students at home as an individual project and speaking task combined.

During the first two weeks, students wrote the text, selected images and sound track (optional). The students wrote three drafts of their texts. Draft 1 has been peer-edited using Telegram chat. The teacher assigned partners in a Telegram course chat. Teacher's suggestions have been given for draft 2, and the final draft was then completed by the students and used in their digital story. Bruner (2014) specifies 4 drafts high-intermediate/low-advanced English language learners enrolled in a university-level, integrated skills, English for Academic Purposes program completed in the course of their digital project. In our teaching context we decided to reduce the number of drafts based on the advanced level of the students' foreign language proficiency. It was collectively decided to limit the duration of individual project to 4 minutes and assign 1 minute for questions and answers after each presentation. We also followed Bruner's (2014) advice and limited the number of still photographs to 10, and the narrative voiceover text up to 600 words (based on the average speech rate of 250 words per minute) as well as make the soundtrack optional.

Students reported that they spent approximately 4 hours working on the project individually outside the class. The structure of the speaking task was familiar to the students from previous semester. The completed presentation had to have an introduction, a main body, and a conclusion. Answering questions by other students or a teacher was optional as the students had an option to submit the project via Moodle or Google Classroom. For video files which exceeded the limit, students have been instructed to upload the files in their Google Drive and leave the access link as a Word file in Moodle or a private comment to the task in Google Classroom. The teacher recommended Windows Movie Maker for creating the stories. Students suggested Power Point and Canva. Stanley and Dillingham (2023) state that it is "the language proficiency and technical tools skill development and not the age or grade level that matters with digital storytelling". All participants in our research were advanced English language learners who selected the tools based on their prior experience. The students also researched digital storytelling tools for secondary school English learners and discussed resources for digital storytelling and possibilities of using ChatGPT for developing their ideas in a focus group. One student expressed her desire to further explore the topic of digital storytelling in her master's thesis on developing primary school students speaking skills. Focus group discussions participants also discussed a checklist for self-assessment and a rubric for assessment by the teacher.

Results and discussion. Responding to Questionnaire 1 at the beginning of the project 76% of the surveyed students expected to improve their English skills, especially speaking (74%) and writing skills (71%). Upon completion of the course 91% of the students agreed that their speaking, and 83% of the students agreed that their writing skills have improved. 88% of the students agreed that their reading skills have developed. The number of students who agreed that their listening skills improved was the lowest (63%) although 5% of students reported an increase in this skill as well.

Focus group discussions revealed that, together with increased foreign language competence, students enhanced their teaching skills of project organization, implementation, and assessment. In the second focus group meeting students reflected about the benefits of digital storytelling.

Our findings are supported by previous research which has established that creating a digital story contributes to both learning and teaching experience of the students (Tiba et al., 2015; Özüdoğru, & Çakır, 2020; Ulusoi, 2020; Çetin, 2021). According to Shemy (2023), utilization of technological applications to improve learning outcomes and learners' performance has broad positive effects on deepening students' understanding, especially in higher education and postgraduate studies. At the same time, pre-service teachers should not overestimate the role of technology in their future professional practice. Technology should not overwhelm the process of language learning and teaching, but it should "function as a springboard for language production and a pathway for engagement and developing community" (Brenner, 2014, p. 27). This research also supports Yan and Zhao (2019) observation that teaching through digital storytelling can be "conducted outside the classroom, and learner-centered learning is realized in the real sense as more autonomy is required of learners" (p. 56).

Our discussion would be incomplete without recognizing that Large language models (LLMs) such as ChatGPT, image creating programs (Midjourney, Dall-E) are powerful technology tools that "can really change civilization in ways that we're in many ways not prepared for" (Alexander). Admitting that these tools pose a big copyright and creativity problem, Alexander (2023) suggests that, if used for digital storytelling, AI could be "a tool to help move people into expression, to move past creative blocks, to supplement the coaching and support the facilitator gives in person or in an online workshop to deepen the reflective work the participant is doing". AI tools can assist students to brainstorm ideas, write an initial draft to be edited, select visual content and sound effects, rewrite the script imitating the style of famous writers, but it cannot yet write students' personal stories. Alexander advises novice digital story facilitators to use Chat GPT for creating a simulacrum of a workshop where ethical guidelines, facilitator's responses in a story circle, group responses are discussed.

Conclusions and prospects for future research. In this paper we have argued that digital storytelling projects develop communicative competence of pre-service teachers of foreign languages and world literature. We also argued that pre-service teachers develop their methodological competence while participating in the projects. We described the structure of the project and suggested instruments for its assessment. The results indicate an increase in the development of the participants' language and professional skills. Digital storytelling projects increase engagement, enrich students' learning experience, develop their motivation, autonomy, confidence. Further research will focus on exploring the role of digital storytelling in students' satisfaction with their teaching internship.

References:

1. Andayani, R. (2019). Engaging English student teachers in a digital storytelling project for young learners. *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science*, 243, 012066. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/243/1/012066>.
2. Center's Joe Lambert interviews Brian Alexander, Georgetown University. (2023, August 7). AI and digital storytelling. Retrieved from <https://www.storycenter.org/storycenter-blog/ai-and-digital-storytelling>
3. Çetin, E. (2021). Digital storytelling in teacher education and its effect on the digital literacy of pre-service teachers. *Thinking Skills and Creativity*, 39, 100760. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2020.100760>
4. Chen, H. L., & Chuang, Y. C. (2021). The effects of digital storytelling games on high school students' critical thinking skills. *Journal of Computer Assisted Learning*, 37(1), 265-274. <https://doi.org/10.1111/jcal.12487>

5. Chen, Y. T., Liu, M. J., & Cheng, Y. Y. (2023). Discovering scientific creativity with digital storytelling. *Journal of Creativity*, 33(1), 100041.
6. Churchill, N. (2020). Development of students' digital literacy skills through digital storytelling with mobile devices. *Educational Media International*, 57(3), 271-284. <https://doi.org/10.1080/09523987.2020.1833680>
7. Hava, K. (2021). Exploring the role of digital storytelling in student motivation and satisfaction in EFL education. *Computer Assisted Language Learning*, 34(7), 958-978. <https://doi.org/10.1080/09588221.2019.1650071>
8. Göksün, D. O., & Gürsoy, G. (2022). Digital storytelling in science teacher education: Evaluation of digital stories. *Science Education International*, 33(2), 251-263. 33(2). <https://doi.org/10.33828/sei.v33.i2.13>
9. Kim, S. H. (2018). Exploring media literacy: Enhancing English oral proficiency and autonomy using media technology. *Studies in English Education*, 23(2), 473-500. <http://dx.doi.org/10.22275/SEE.23.2.03>
10. Kim, D., Long, Y., Zhao, Y., Zhou, Sh., & Alexander, J. (2021). Teacher professional identity development through digital stories. *Computers in Education*, 162, 104040. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2020.104040>
11. Leong, C. H., Abidin, M. J. Z., & Saibon, J. (2019). Learners' perceptions of the impact of using digital storytelling on vocabulary learning. *Teaching English with Technology*, 19(4), 3-26.
12. Meletiadou, E. (2022). Using educational digital storytelling to enhance multilingual students' writing skills in higher education. *IAFOR Journal of Education*, 10(2), 111-130. DOI:10.22492/ije.10.2.06
13. Nair, V., & Md Yunus, M. (2022). Using digital storytelling to improve pupils' speaking skills in the age of COVID 19. Sustainability, 14, 9215. <https://doi.org/10.3390/su14159215>
14. Ohler, J. (2008). Digital storytelling in the classroom: New media pathways to literacy, learning, and creativity. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
15. Özüdoğru, G., & Çakır, H. (2020). An investigation into the opinions of pre-service teachers toward uses of digital storytelling in literacy education. *Participatory Educational Research*, 7(1), 242-256. <https://doi.org/10.17275/per.20.14.7.1>
16. Ryan, A., & Aasetre, J. (2021). Digital storytelling, student engagement, and deep learning in Geography. *Journal of Geography in Higher Education*, 45(3), 380-396.
17. Shinas, V. H., & Wen H. (2022). Preparing teacher candidates to implement digital storytelling. *Computers and Education Open*, 3, 100079. <https://doi.org/10.1016/j.caeo.2022.100079>
18. Sadik, A. (2008). Digital storytelling: A meaningful technology-integrated approach for engaged student learning. *Educational Technology Research and Development*, 56(4), 487-506. <https://doi.org/10.1007/s11423-008-9091-8>
19. Shemy, N. S. (2023). The power of digital storytelling: students' perceptions about its utilization in developing practical understanding in an instructional technology context. *International Journal of Information and Education Technology*, 13(9), 1439-1444.
20. Simsek, M. R. (2020). Towards emancipatory L2 instruction: Exploring significant learning outcomes from collaborative digital storytelling. *International Journal of Educational Methodology*, 6(3), 555-569. <https://doi.org/10.12973/ijem.6.3.555>
21. Stanley, N., & Dillingham, B. (2023). Making Learners Click with Digital Storytelling. Improving Literacy and Communication. *Language Magazine*. <https://www.languagemagazine.com/making-learners-click-with-digital-storytelling/>
22. Tiba, A., Condy, J., Chigona, A., & Tunjera, N. (2015). Digital storytelling as a tool for teaching: Perceptions of pre-service teachers. *The Journal for Transdisciplinary Research in Southern Africa*, 11(1), 16. <https://doi.org/10.4102/td.v11i1.33>
23. Ulusoi, M. (2020). Pre-service teachers as creators and students as viewers of children's literature-related digital stories: A formative experiment. *International Journal of Progressive Education*, 16(6), 365-389. <https://doi.org/10.29329/ijpe.2020.280.23>
24. Velazquez-Torres, N. (2006). How well are ESL teachers being prepared to integrate technology in their classrooms? *The Electronic Journal for English as a Second Language*. <http://www.tesl-ej.org/wordpress/issues/volume9/ej36/ej36a1/>
25. Yan, G., & Zhao, X. (2019). A review of the use of storytelling to improve students' oral proficiency in EFL teaching. *European Journal of English Language Teaching*, 5(1), 44-62.

Отримано: 26 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 6 листопада 2023 р.

Прийнято до друку: 8 листопада 2023 р.

e-mail: Olenalysenko8@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9424-350X>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-103-106

Лисенко О. А. Компетентнісний підхід до формування культури мовлення студентів юридичних спеціальностей. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 103–106.

УДК: 808.3:378.14

Лисенко Олена Анатоліївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ЮРИДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті досліджено роль і значення компетентнісного підходу у формуванні культури мовлення студентів юридичних спеціальностей. Виокремлено особливості сучасної компетентнісної освіти, яка має на меті надати людині комплекс знань і практичних навичок для успішної самореалізації в різних сферах життя, орієнтується на креативність, ініціативність, самостійність і мобільність майбутніх спеціалістів. Визначено, що компетентнісний підхід найбільш глибоко відображає інновації, що відбуваються сьогодні в усіх європейських країнах, забезпечує високий рівень та ефективність професійної підготовки.

Установлено, що компетентнісний підхід надає інтегрований досвід розв'язання життєвих проблем і виконання важливих професійних функцій, соціальних ролей і компетенцій. Акцентовано увагу на визначенні ключових компетентностей для навчання впродовж життя, що дають змогу людині ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах, сприяють підвищенню якості суспільства та індивідуальному успіху.

Визначено, що основним завданням мовної підготовки майбутніх фахівців є формування й розвиток мовних і мовленнєвих компетентностей, що слугують репрезентативними характеристиками його професійної компетентності. Установлено, що система компетентнісного навчання у вищій освіті по-новому ставить акценти на засобах навчання та вимогах до викладання. Пріоритет надається тим, що передбачають комунікативні та ситуативні завдання, вимагають залучення креативного досвіду студентів, наближені до майбутньої юридичної діяльності. Надано практичні рекомендації щодо методів навчання, що сприяють формуванню основних фахових компетентностей, зокрема культури мовлення майбутніх спеціалістів.

Зроблено висновок, що компетентнісний підхід є основним чинником у становленні комунікативної компетенції юристів, а мовна компетентність фахівців є показником їхніх професійних знань, ціннісних орієнтацій та мовної культури.

Ключові слова: компетентнісний підхід, культура мовлення, ключові компетентності, комунікативна компетентність, професійна підготовка, мовна і мовленнєва компетентність, компетентнісне навчання, юридична діяльність.

Olena Lysenko,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Yaroslav Mudryi National Law University

A COMPETENT APPROACH TO THE FORMATION OF SPEECH CULTURE OF LEGAL STUDENTS

The article examines the role and significance of the competence approach in the formation of speech culture of law students. The features of modern competence education are highlighted, which aims to provide a person with a set of knowledge and practical skills for successful self-realization in various spheres of life, and focuses on creativity, initiative, independence and mobility of future specialists. It was determined that the competence approach most deeply reflects the innovations taking place today in all European countries, ensures a high level and efficiency of professional training.

It was established that the competence approach provides an integrated experience of solving life problems and performing important professional functions, social roles and competencies. Attention is focused on defining key competencies for lifelong learning, which enable a person to effectively participate in many social spheres, contribute to improving the quality of society and individual success.

It was determined that the main task of language training of future specialists is the formation and development of language and speech competences, which serve as representative characteristics of their professional competence. It has been established that the system of competency-based education in higher education puts new emphasis on teaching tools and teaching requirements. Priority is given to those that involve communicative and situational tasks, require the involvement of creative experience of students, are close to the future legal activity. Practical recommendations are provided regarding training methods that contribute to the formation of basic professional competencies, in particular, the speech culture of future specialists.

It was concluded that the competence approach is the main factor in the formation of the communicative competence of lawyers, and the linguistic competence of specialists is an indicator of their professional knowledge, value orientations and language culture.

Keywords: competence approach, speech culture, key competences, communicative competence, professional training, language and speech competence, competence training, legal activity.

У сучасних умовах розвитку вищої освіти в Україні необхідною умовою при підготовці майбутніх фахівців є застосування компетентнісного підходу. Компетентнісна освіта має на меті надати людині комплекс знань і практичних навичок для успішної самореалізації в різних сферах життя. Закон України «Про вищу освіту» визначає, що зміст вищої освіти має відповідати цілям і потребам суспільства. У процесі навчання необхідно сформувати систему професійних знань, умінь і навичок, а також професійних, світоглядних і громадянських якостей з урахуванням перспектив соціального, науково-технічного, культурно-мистецького розвитку. Завданням наукової та науково-технічної діяльності вищих навчальних закладів є створення та впровадження конкурентоспроможних нових технологій і кваліфікацій відповідно до досягнень сучасної науки і техніки.

Сучасне українське суспільство потребує фахівців, підготовлених відповідно до європейських освітніх вимог, конкурентоспроможних, компетентних, з інноваційним мисленням та сформованими цілями, здатних вільно спілкуватися

різними мовами та налагоджувати ділові контакти. Кожна сфера суспільного життя вимагає присутності компетентних фахівців, зокрема правова. Тому питання компетентнісного підходу до формування мовної культури мовлення юристів у закладах вищої освіти є **актуальним** і потребує наукового висвітлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Увага багатьох дослідників компетентнісного підходу зосереджена в основному на теоретичних засадах проблеми (Г. Пахомова, О. Овчарук, В. Луговий, О. Савченко, Н. Кічук, І. Зязюн, В. Антипова, Н. Нагорна, І. Фрумін та ін.). Питання формування професійної компетентності студентів у процесі навчання в закладах вищої освіти досліджували О. Палій, М. Васильєва, І. Бондаренко, Н. Босак, С. Вітвицька, О. Вознюк, Л. Голованчук, І. Дроздова, Л. Пуховська, Н. Сасенко, С. Сисоєва, Н. Тализіна, Л. Шевчук та ін.; шляхи оновлення освіти на компетентнісній основі розробляли С. Шишов, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Сериков, І. Фрумін, В. Шадриков та ін. У наукових працях розкрито професійні, культурні та діяльнісні аспекти цієї проблеми, у різних концепціях і теоріях обґрунтовано необхідність компетентнісного підходу під час освіти.

Більшість дослідників вважають, що компетентнісний підхід найбільш глибоко відображає інновації, що відбуваються сьогодні в усіх європейських країнах, забезпечує високий рівень та ефективність професійної підготовки (Г. Лежнина), допомагає морнізувати зміст педагогічної освіти (В. Антипова, І. Фрумін, К. Колесіна, Г. Пахомова), посилює практичну спрямованість освіти, увідповіднити з новими запитами ринку (А. Андреев), забезпечити компетентності випускників шкіл здатністю практичного розв'язання життєвих проблем (В. Байденко, Н. Бібік), з акцентом на побудову освітнього процесу відповідно до очікуваних або бажаних результатів. Головною метою вищої освіти має бути розвиток цілісної та цілеспрямованої особистості, здатної до вільного людського вибору та індивідуальних інтелектуальних зусиль, з багатofункціональними здібностями (І. Зязюн).

Формулювання мети статті. Питання компетентнісного підходу у формуванні мовної культури студентів юридичних закладів освіти, на нашу думку, не здобуло належного висвітлення в працях вітчизняних науковців. Тому метою роботи є дослідження ролі і значення компетентнісного підходу у формуванні культури мовлення студентів юридичних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підготовка компетентних фахівців, які володіють знаннями в різних сферах сучасного життя, є однією з потреб суспільства. Сучасна освіта все більше орієнтується на креативність, ініціативність, самостійність і мобільність майбутніх спеціалістів, вимагає якісно нового підходу до формування компетентності фахівців. Переваги компетентнісного підходу полягають у тому, що фахівці можуть успішно та ефективно реагувати на виклики суспільства, а також у можливості безперервного оновлення знань та навчання впродовж життя. Такі фахівці є конкурентоспроможними та здатними відповідати на виклики сьогодення.

Слід зазначити, що завдяки компетентнісному підходу головним у навчальному процесі є не поінформованість студентів, а їхня здатність розв'язувати проблеми, що виникають у пізнавальній, технічній та розумовій діяльності у сферах етичних, соціальних, правових, професійних та особистих стосунків. Отже, цей підхід передбачає такий тип змісту освіти, який не зводиться до знаннево-орієнтованої складової, а надає інтегрованої досвід розв'язання життєвих проблем і виконання важливих професійних функцій, соціальних ролей і компетенцій.

У документі Міжнародної комісії Ради Європи поняття компетентності розглядається як загальна або первинна компетенція, тобто базове вміння або знання. Без відповідних знань компетентність не існує, але не всі знання завжди розуміються як компетентність. У навчанні можна визначити низку компетентностей. Наприклад, Європейська довідкова система (Key Competences for Lifelong Learning. A European Reference Framework) визначає вісім ключових компетентностей. Рада Європи запропонувала п'ять ключових компетентностей, якими повинні володіти європейці: політичні та соціальні компетенції; компетенції, пов'язані з життям у мультикультурному суспільстві; компетенції усного та писемного спілкування; компетенції, пов'язані з розвитком інформаційного суспільства; здатність навчатися впродовж життя (Степко, 2009:42).

На думку міжнародних експертів, на визначення ключових компетентностей впливає середовище, в якому живе людина. Роль ключових компетентностей залишається однаковою в різних сферах суспільства країни, оскільки функція суспільства полягає в тому, щоб гарантувати рівні умови для всіх людей, які виконують однакові функції протягом усього життя. Тому особливістю ключових компетентностей є те, що вони є вигідними і доступними для всіх верств суспільства. Ключові компетентності – це ті, що дають змогу людині ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах, сприяють підвищенню якості суспільства та індивідуальному успіху в різноманітних сферах життя (Глузман, 2009:55).

На основі досліджень і консультацій, проведених з метою адаптації Європейської рекомендації з ключових компетентностей для навчання впродовж життя (2006) до нових політичних, економічних і соціальних реалій Рекомендацією Ради Європи щодо ключових компетентностей для навчання впродовж життя від 22 травня 2018 року (2018/C 189/01) було схвалено оновлення таких ключових компетентностей для навчання: 1. Грамотність (Literacy competence); 2. Багатомовна компетентність (Languages competence); 3. Математична компетентність та компетентність у науках, технологіях та інженерії (Mathematical competence and competence in science, technology and engineering); 4. Цифрова компетентність (Digital competence); 5. Особиста, соціальна та навчальна компетентність (Personal, social and learning competence); 6. Громадянська компетентність (Civic competence); 7. Підприємницька компетентність (Entrepreneurship competence); 8. Культурна обізнаність та самовираження (Cultural awareness and expression competence) (Council Recommendation, 2018).

У сучасному світі всі люди потребують широкого спектру навичок і компетентностей, які необхідно постійно розвивати протягом усього життя. Основні визначені компетентності мають на меті закласти підвалини більш успішного та демократичного суспільства. Вони відповідають на потребу забезпечення сталого розвитку, соціальної згуртованості та подальшого розвитку демократичної культури.

У преамбулі Комюніке зустрічі європейських міністрів вищої освіти з 46 країн-учасниць Болонського процесу (Левен/Лувен-ла-Нев, Бельгія) зазначається, що європейська вища освіта стикається з ще більш важливими викликами і майбутніми можливостями глобалізації і тому повинна приділяти велику увагу розвитку студентських компетенцій, які необхідні на

ринку праці, що постійно змінюється, і дозволяють студентам стати активними і відповідальними громадянами (Комюніке конференції Європейських міністрів, відповідальних за вищу освіту, 2009:1).

В українському суспільстві важливого значення набувають нові типи особистісних, громадянських та соціальних якостей. Аналіз професійних обов'язків підтверджує актуальність таких якостей, як комунікабельність, відповідальність, самоаналіз, ефективність, співпраця, професійна самостійність, ініціативність та надмірна професійна активність. Формування важливих особистісних і професійних якостей відбувається в процесі соціалізації, інші розвиваються в процесі професійної освіти, а треті набуваються в процесі професіоналізації. Важливо розвивати особистість у процесі освіти так, щоб спонукати її до поповнення знань за рахунок особистої пізнавальної діяльності, вміння поєднувати широкі загальні знання зі здатністю розбиратися в значній кількості навчальних дисциплін. Загальнокультурний рівень є, певною мірою, ключем і основою для навчання впродовж життя (Доброскок, 2014:9).

Під якісною вищою освітою науковці розуміють сукупність професійних знань і навичок, що дозволяє кожній людині максимально реалізувати свій інтелектуальний і творчий потенціал, ефективно адаптуватися до швидких змін на ринку праці та оптимізувати використання накопиченого освітнього капіталу в умовах кардинальних світоглядних змін (Євтух, 2008:70).

На сьогоднішній день головним завданням мовної підготовки майбутніх фахівців є формування й розвиток мовних і мовленнєвих компетентностей, що слугують репрезентативними характеристиками його професійної компетентності. Ефективність майбутньої роботи юристів значною мірою залежить від того, наскільки вони володіють словом. Мова для правника є головним інструментом у його професійній діяльності, де важливо володіти засобами красномовства, бути комунікативно компетентним, переконливим, обізнаним, комунікабельним, грамотним. Мовна компетентність майбутніх юристів передбачає: досконале володіння сучасною українською мовою; вміння шукати, відбирати, сприймати, аналізувати та використовувати правову інформацію; вміння та професійне використання мовних стилів і жанрів відповідно до цілей і ситуацій спілкування; знання етикетних мовних формулювань та їх використання у професійному спілкуванні, вміння опрацювати різні типи фахових текстів, що передбачає глибокі знання та володіння понятійно-категоріальним апаратом і відповідними системами спеціалізованої галузі.

На основі мовної компетенції формується комунікативна компетенція. Під комунікативною компетенцією розуміють інтегроване використання вербальних і невербальних засобів для спілкування в конкретних соціальних і побутових ситуаціях та вміння орієнтуватися в комунікативних ситуаціях. Складовими комунікативної компетентності майбутніх правників науковці визначають володіння сучасними цифровими та інформаційними технологіями, знання мови, риторичні навички, вміння правильно структурувати комунікацію, вміння переконувати людей та вміння впливати на людей за допомогою слова (Барановська, Саражинська, 2008:50). Під культурою мовлення розуміють свідоме, цілеспрямоване, стилістично вмотивоване використання мовних засобів відповідно до мети та обставин спілкування.

Система компетентнісного навчання у вищій освіті по-новому ставить акценти на засобах навчання та вимогах до викладання. Пріоритет надається тим, що передбачають комунікативні та ситуативні завдання, що вимагають залучення креативного досвіду студентів, стимулюють їхню мислєтворчість, наближені до майбутньої юридичної діяльності. Підкреслимо, що з-поміж основних видів навчальної діяльності мусить переважати самостійна та навчально-дослідницька робота. Для цього слід пропонувати студентам завдання різного ступеня складності: укладання міні-словників юридичних термінів, дослідження актуальних наукових питань з юриспруденції, підготовка анотацій на наукові роботи з правознавства, написання есе з професійної тематики, опрацювання юридичних лексикографічних праць.

На практичних заняттях з мови української юриспруденції необхідно використовувати інформаційно-комунікаційні технології як один із шляхів підвищення пізнавальної активності та мовної культури студентів, застосовувати методи навчання, що сприяють формуванню основних фахових компетентностей для підвищення професійної самосвідомості майбутніх спеціалістів. Продуктивним буде використання кейс-методу у поєднанні з методом проєктів і елементами ділової гри. Це зумовлює використання різних стилів спілкування та умінь адаптуватися до змін ситуації, налагоджувати зворотний зв'язок, формування високої культури мовлення. Необхідно застосовувати різні форми й методи проведення занять: моделювання різних професійних ситуацій (судові дебати, юридичні консультації, наради тощо), виголошення обвинувальних та захисних промов, публічні виступи різної професійної тематики, мовно-стилістичний аналіз юридичних документів та ін.

Особливу увагу при формуванні професійної культури мовлення юристів у закладах вищої освіти слід приділити вивченню юридичної термінології. Необхідно ознайомити студентів з основними поняттями термінознавства, сформувати навички розмежування слова-терміна і слова-нетерміна, питомого українського терміна і запозиченого з інших мов, розрізнення значень слів та дефініцій термінів, навчити правильно й доцільно вживати юридичні терміни в професійних текстах, працювати з юридичними словниками.

Висновки. Таким чином, компетентнісний підхід є основним чинником у становленні комунікативної компетенції юристів, а мовна компетентність фахівців є показником їхніх професійних знань, ціннісних орієнтацій та загальної мовної культури, необхідних для якісної юридичної діяльності та професійної конкурентноспроможності.

Література:

1. Барановська Л. В., Саражинська І. А. Формування професійно-мовленнєвої компетенції майбутніх фахівців законоохоронної сфери / Л. В. Барановська, І. А. Саражинська // Мовні концептуальні проблеми української лінгвістики : збірник наукових праць. К.: Вид-во КНУ ім. Тараса Шевченка, 2008. Вип. 24. Ч. 1. С. 45-50.
2. Глузман О. В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості / Олександр Глузман. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С.51-60.
3. Доброскок І. Загальнокультурний і професійний розвиток особистості як умова компетентності майбутнього фахівця. *Проблеми загальнокультурного і професійного розвитку особистості майбутнього фахівця в системі неперервної освіти*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, м. Переяслав-Хмельницький, 28-29 травня 2014 р. Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О.М., 2014. 398 с.

4. Євтух М.Б. Забезпечення якості вищої освіти – важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства / М.Б.Євтух, І.С.Волошук. *Педагогіка і психологія*. 2008. № 1. С.70-74.
5. Комюніке конференції Європейських міністрів, відповідальних за вищу освіту [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/education/higher/komunike_2009_ukr.doc.
6. Степко М.Ф. Компетентнісний підхід до організації підготовки фахівців, його розуміння і проблеми використання у вищій школі України / Михайло Филімонович Степко // *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С.42-51
7. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance) (2018/C 189/01). URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7)

References:

1. Baranovs'ka L. V., Sarzhyns'ka I. A. (2008). Formuvannya profesiyno-movlennyevoyi kompetentsiyi maybutnikh fakhivtsiv zakonookhoronnoyi sfery / L. V. Baranovs'ka, I. A. Sarzhyns'ka // *Movni kontseptual'ni problemy ukrayins'koyi linhvistyky : Zbirnyk naukovykh prats'*. K.: Vyd-vo KNU im. Tarasa Shevchenka. 24(1) 45-50 [in Ukrainian].
2. Hluzman O. V. (2009). Bazovi kompetentnosti: sutnist' ta znachennya v zhyttyevomu uspiokhu osobystosti / Oleksandr Hluzman. *Pedahohika i psykholohiya*. 2. 51-60 [in Ukrainian].
3. Dobroskok I. (2014). Zahal'nokul'turnyy i profesiynyy rozvytok osobystosti yak umova kompetentnosti maybutn'oho fakhivtsya. *Problemy zahal'nokul'turnoho i profesiynoho rozvytku osobystosti maybutn'oho fakhivtsya v systemi nepererвної osvity: zbiryk materialiv Vseukrayins'koyi naukovy-praktychnoyi Internet-konferentsiyi, m. Pereyaslav-Khmel'nyts'kyy, 28-29 travnya 2014 r. Pereyaslav-Khmel'nyts'kyy: FOP Lukashevych O.M.* 398 [in Ukrainian].
4. Yevtukh M.B. (2008). Zabezpechennya yakosti vyshchoyi osvity – vazhlyva umova innovatsiynoho rozvytku derzhavy i suspil'stva / M.B.Yevtukh, I.S.Voloshchuk. *Pedahohika i psykholohiya*. 1. 70-74 [in Ukrainian].
5. Komyunike konferentsiyi Yevropeys'kykh ministriv, vidpovidal'nykh za vyshchu osvitu (2009). [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu: http://www.mon.gov.ua/education/higher/komunike_2009_ukr.doc.
6. Stepko M.F. (2009). Kompetentnisnyy pidkhid do orhanizatsiyi pidhotovky fakhivtsiv, yoho rozuminnya i problemy vykorystannya u vyshchiiy shkoli Ukrayiny / Mykhaylo Fylymonovych Stepko // *Pedahohika i psykholohiya*. 2. 42-51 [in Ukrainian].
7. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance) (2018/C 189/01). URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7).

Отримано: 11 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 28 жовтня 2023 р.

Прийнято до друку: 2 листопада 2023 р.

e-mail: annetta000@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7292-1605>ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1684-2811>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-107-110

Щерба О. В., Жукова А. Р. Сучасні підходи та методики до формування лідерських компетентностей на заняттях з іноземної мови із здобувачами освіти першого рівня вищої освіти у військових закладах освіти. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 107–110.

УДК: 378.147:811.111

Щерба Оксана Василівна,
заступник начальника кафедри іноземних мов та військового перекладу,
кандидат політичних наук, доцент,
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Жукова Анна Робертівна,
аспірантка Педагогічного факультету,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
працівник ЗСУ,
викладачка кафедри іноземних мов та військового перекладу,
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА МЕТОДИКИ ДО ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ІЗ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ ПЕРШОГО РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ВІЙСЬКОВИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

У статті розглянуто питання сучасних методів та підходів до формування лідерських компетентностей на заняттях з іноземної мови із здобувачами освіти першого рівня вищої освіти у військових освітніх закладах. Актуальність заявленої у статті проблеми зумовлена великою необхідністю підготовки нової генерації військових лідерів, які будуть вільно володіти іноземною мовою, мати добре розвинені лідерські компетентності та будуть готовими до ефективної професійної діяльності в умовах динамічного й мінливого зовнішнього середовища. Особливу увагу у дослідженні приділено опису сучасних підходів, методів, засобів та форм роботи на заняттях з іноземної мови, що сприяють формуванню лідерських компетентностей у здобувачів освіти першого рівня вищої освіти військових освітніх закладів. Основними результатами, які були отримані в межах цього наукового дослідження, варто вважати обґрунтування важливості застосування різноманітних методик та підходів до формування лідерських компетентностей на заняттях з іноземної мови у військових закладах освіти, а також виокремлення педагогічних умов ефективного використання описаних підходів та методик. Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати становлять важливий внесок у подальший розвиток досліджень, що пов'язані з розглядом проблем формування лідерських компетентностей у контексті занять з іноземної мови із здобувачами освіти першого рівня вищої освіти у військових освітніх закладах.

Ключові слова: лідерство, лідер, лідерські компетентності, здобувачі освіти, заняття з іноземної мови, військові заклади освіти, перший рівень вищої освіти.

Oksana Shcherba,
Candidate of Political Sciences, PhD,
Deputy of Chief of Foreign languages and Military translation department,
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy

Anna Zhukova,
Teacher,
Deputy of Chief of Foreign languages and Military translation department,
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy

MODERN APPROACHES AND METHODS TO THE FORMATION OF LEADERSHIP COMPETENCES IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES WITH STUDENTS OF THE FIRST LEVEL OF HIGHER EDUCATION IN MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article deals with the issue of modern methods and approaches to the formation of leadership competencies in foreign language classes with students of the first level of higher education in military educational institutions. The relevance of the problem stated in the article is due to the great need to train a new generation of military leaders who will be fluent in a foreign language, have well-developed leadership competencies and be ready for effective professional activity in a dynamic and changing environment. The study pays special attention to the description of modern approaches, methods, means and forms of work in foreign language classes that contribute to the formation of students' leadership competencies in students of the first level of higher education in military educational institutions. The main results obtained in this research are the substantiation of the importance of applying various methods and approaches to the formation of leadership competencies in foreign language classes in military educational institutions, as well as the identification of pedagogical conditions for the effective use of the described approaches and methods. The practical significance of the study lies in the fact that its results make an important contribution to the further development of research related to the problems of developing leadership competencies in the context of foreign language classes with first-level students in military educational institutions.

Keywords: leadership, leader, leadership competencies, students, foreign language classes, military educational institutions, first level of higher education.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; актуальність теми. XXI століття є часом реформ, які спрямовані на зміни в системі освіти відповідно до сучасних та майбутніх потреб суспільства, тому не дивно, що одними із важливих компонентів будь-якого закладу вищої освіти стали

вивчення іноземних мов та формування лідерських компетентностей. Рух нашої країни до НАТО та євроінтеграції, міжнародні навчання та реформи у Збройних Силах України ставлять перед майбутніми військовими низку вимог щодо знання іноземної мови та їх лідерських якостей (Риб'як, 2020). З огляду на це, сучасний військовий заклад освіти повинен надати здобувачам освіти не тільки досконалі уміння, навички, глибокі знання іноземної мови, але й виховати справжніх лідерів, які будуть готові до професійної діяльності та матимуть високорозвинені лідерські компетентності. Таким чином, сучасні вимоги культурних, політичних та соціально-економічних умов життя українського суспільства обумовлюють нагальну потребу у формуванні лідерських компетентностей студентської молоді у військових закладах вищої освіти, зокрема й у процесі викладання іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз низки публікацій та наукової розробленості з проблематики дослідження засвідчив, що проблема лідерства та формування лідерських компетентностей не є новою у сучасній науковій літературі. Різноманітні аспекти зазначеної проблематики представлені у дослідженнях низки вітчизняних науковців, зокрема у розвідках таких дослідників, як С. Калашнікова, Т. Децюк, Т. Люріна, С. Нестуля, Л. Карамушка та ін. Однак попри наявність значної кількості наукових праць, присвячених лідерству й методиці формування лідерських компетентностей, проблема сучасних підходів і методики до формування лідерських компетентностей на заняттях з іноземної мови у військових закладах освіти залишається поза увагою, що й зумовило вибір нами цієї теми для здійснення дослідження.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Метою презентованого дослідження є аналіз сучасних підходів та методики до формування лідерських компетентностей на заняттях з іноземної мови у військових закладах освіти. Окреслена мета дослідження зумовлює необхідність виконання наступних завдань: 1) здійснити аналіз наявних підходів та методик до формування лідерських компетентностей на заняттях з іноземної мови у військових закладах освіти; 2) охарактеризувати особливості процесу розвитку лідерських компетентностей на заняттях з іноземної мови із здобувачами освіти першого рівня вищої освіти у військових освітніх закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сучасному етапі заняття з іноземної мови у закладах вищої освіти є значущим етапом для саморозвитку й самовираження здобувачів вищої освіти, формування лідерських компетентностей та реалізації їх потенційних можливостей.

Аналіз сучасних підходів та методик до формування лідерських компетентностей на заняттях з іноземної мови із здобувачами освіти першого рівня вищої освіти у військових освітніх закладах засвідчив, що сьогодні доцільно застосовувати особистісно орієнтовану технологію навчання, активні методи навчання іноземних мов та різноманітні інноваційні форми роботи.

Однією з найважливіших технологій навчання на заняттях з іноземної мови у військових освітніх закладах, на наш погляд, є особистісно орієнтована технологія навчання. У ядрі цієї технології перебуває особистість кожного курсанта, її самоцінність і самобутність, саме тому ця технологія є ефективною для формування лідерських компетентностей здобувачів освіти. Вона дає можливість для визначення лідерських якостей курсантів, надає допомогу в реалізації їх потенційних можливостей, недосформованих навичок та умінь.

Окрім того, особистісно орієнтоване навчання має на меті: розвивати індивідуальні пізнавальні здібності кожного здобувача освіти, допомогти їм пізнати й віднайти себе та своє призначення, сформувати в них культуру життєдіяльності, що дає змогу продуктивно будувати своє життя, а також формувати лідерські компетентності, що є надзвичайно важливими в умовах сьогодення (Березнева, 2022: 16).

Курсанти військових закладів освіти мають особливі потреби у розвитку лідерських компетентностей, адже вони будуть задіяні у складній системі взаємин з підлеглими, в організації їх безпеки та життєдіяльності. У зв'язку з цим, ефективність особистісно орієнтованої освіти великою мірою залежить від правильно вибудованого її змісту, до якого ставлять наступні вимоги:

- навчальний матеріал має забезпечувати виявлення змісту суб'єктивного досвіду здобувача освіти, в тому числі досвіду його попереднього навчання;
- у ході навчання потрібно постійне узгодження досвіду курсантів з науковим змістом здобутих знань;
- виклад знань викладачем повинен бути скерований не тільки на розширення їх обсягу, інтегрування, структурування, узагальнення, але й на постійне перетворення набутого суб'єктивного досвіду кожного курсанта;
- активне стимулювання здобувачів освіти до самоцінної діяльності, можливість саморозвитку, самоосвіти, самовираження;
- конструювання та організація навчального матеріалу у такий спосіб, щоб здобувач освіти самостійно вибирав зміст, форму й вид при виконанні завдань, розв'язуванні різних освітніх задач тощо (Березнева, 2022: 17).

Щодо активних методів навчання на заняттях з іноземної мови у військових освітніх закладах із здобувачами освіти першого рівня вищої освіти, то ці методи навчання передбачають наявність комунікативного й діяльнісного підходів, ігрових елементів, творчого характеру навчального матеріалу й методики викладання, інтерактивності, діалогічності, групової роботи, рефлексії. До таких методів відносять метод проєктів, кейс-метод, презентації, дискусії, сценарії, рольові ігри, «мозковий штурм», навчання «по станціях», створення дерева рішень, розробку портфоліо тощо (Цепко, 2018).

Схарактеризуємо особливості використання таких форм роботи з курсантами військових освітніх закладів. Насамперед слід зазначити, що вони вимагають підготовки спеціальних дидактичних матеріалів, високої майстерності викладача та готовності курсантів до їх реалізації. Також під час використання таких активних методів навчання викладачеві необхідно чітко визначати мету та результат навчання, адже процес перебігу такого заняття обирається курсантами. Окрім того, активні методи передбачають активну взаємодію суб'єктів навчання (Яковенко, 2018: 231).

Далі вважаємо за доцільне розкрити можливості застосування деяких активних методів навчання на заняттях з іноземної мови із здобувачами освіти першого рівня вищої освіти військових освітніх закладів. До прикладу, застосування кейс-методу в освітньому процесі дає змогу розвивати у курсантів дослідницькі, аналітичні, лідерські та комунікативні навички. Аналітичні навички передбачають вміння здобувачів освіти класифікувати, виокремлювати корисну та несуттєву інформацію, здійснювати її аналіз. Практичні навички дають можливість використовувати здобуті знання на практиці.

Лідерські навички дають можливість курсантам йти на ризик, ухвалювати нестандартні й креативні рішення, ефективно діяти у складних ситуаціях, а комунікативні навички забезпечують уміння вести дискусію, наводити аргументи й відстоювати власну думку.

Слід погодитися з О. Хмизовою, яка вважає, що основною метою використання кейс-методу на заняттях з іноземної мови полягає у створенні дискусії іноземною мовою, спонуканні здобувачів освіти формулювати свої думки, відстоювати погляди та аргументувати рішення, здійснювати вибір тощо (Хмизова). Не викликає сумнівів той факт, що перелічені дослідницею вміння є надзвичайно значущими для виховання справжніх лідерів, а тому вважаємо, що наявність у структурі кейс-методу суперечки, дискусії та аргументації ефективно тренує лідерські якості та здібності здобувачів освіти, навчає правил спілкування та роботи із запереченнями.

Метод проєктів дає змогу розвивати творчу думку, спілкування, допомагає розв'язувати проблеми комунікативного характеру, проєктує курсантів на ситуацію успіху, що в майбутньому може стати відправною точкою усвідомленого професійного зростання, самоосвіти та самореалізації, а також сприяє розвитку організаторських навичок, ініціативи, самостійності, що є компонентами лідерських компетентностей (Штельмах).

Більш того, метод проєктів є, на нашу думку, одним з найпрогресивніших для розвитку лідерських компетентностей здобувачів освіти військових освітніх закладів на сучасному етапі, оскільки він забезпечує індивідуально-творчий процес, який потребує від кожного курсанта креативних і оригінальних рішень, у той же час – цей метод є процесом колективної творчості, що виступає засобом їх інтелектуального, соціального та творчого саморозвитку. Уміння приймати оригінальні та креативні рішення, творчість та ініціативність є значущими складовими лідерства та лідерських компетентностей, які можна ефективно формувати за допомогою методу проєктів.

На заняттях з іноземної мови у військових закладах освіти потрібно активно впроваджувати інформаційно-комунікаційні технології, створювати позитивну емоційну атмосферу, даючи можливість кожному курсанту проявити себе та свої здібності, розширити свій лідерський потенціал тощо. Саме цьому активно сприяють технології інтерактивного навчання, суть яких полягає в тому, що освітній процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх здобувачів освіти. Заняття з активним застосуванням таких технологій дають змогу курсанту відчувати свою інтелектуальну спроможність, успішність, навчитися проявляти лідерські здібності, бути демократичним, цілеспрямованим, критично мислити й спілкуватися з людьми (Янковець, 2019).

Слід зауважити, що для формування лідерських компетентностей у здобувачів освіти під час навчання іноземної мови у військових закладах освіти важливо забезпечити такі педагогічні умови:

- необхідно враховувати побажання та інтереси курсантів при визначенні цілей навчання та при виконанні навчальних завдань;
- варто стимулювати самоконтроль здобувачів освіти й бажання корекції навчально-пізнавальних дій;
- спонукати курсантів до постійної самостійної роботи;
- спонукати здобувачів освіти до творчого використання результатів своєї діяльності в колективі однокурсників у позааудиторний час;
- необхідно створювати ситуації успіху;
- потрібно надавати курсантам можливості для вияву ініціативи та їх лідерських можливостей тощо.

Зазначимо, що особливо важливим аспектом формування лідерських компетентностей курсантів на заняттях з іноземної мови є стимулювання їх оцінних суджень та забезпечення ситуації успіху. Формування лідерських компетентностей значною мірою залежить від розвитку у курсантів реального рівня домагань та здатності до об'єктивного самооцінювання. Цьому сприяє ознайомлення курсантів з прийомами й методами самопізнання та самоаналізу, професійними якостями, якими повинен володіти військовослужбовець, і критеріями визначення їх сформованості у себе.

Не менш важливим аспектом є й надання курсантам можливостей для вияву ініціативи, самостійності, лідерських здібностей під час занять з іноземної мови. Це дає змогу розширити та уточнити їхні уявлення про власні індивідуальні особливості та здібності, що сприяє формуванню реалістичного рівня домагань, адекватної самооцінки та власного «Я». Реалізації саме таких можливостей сприяє застосування активних методів і форм організації діяльності курсантів, зокрема сюжетно-рольових та організаційно-ділових ігор, аналізу конкретних ситуацій, дискусій, проблемних методів навчання тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що у наш час формується новий соціальний заказ на підготовку військових фахівців. Сучасне суспільство висуває до них ряд нових вимог, які пов'язані не тільки з високим професійним рівнем, але й з високим рівнем інтелектуального, особистісного, лідерського й культурного потенціалу. За таких умов формування лідерських компетентностей на заняттях з іноземної мови набувають важливого значення. Саме тому у процесі навчання іноземної мови курсантів військових закладів освіти необхідно використовувати сучасні методи, підходи й форми роботи, які допомагають формувати лідерські компетентності здобувачів освіти й досягти високих результатів у майбутній професійній діяльності. Перспективи подальших досліджень полягають у розкритті специфіки формування лідерських компетентностей на заняттях з іноземної мови із здобувачами освіти другого рівня вищої освіти у військових освітніх закладах та виявленні засад підготовки військових лідерів в умовах швидкозмінного зовнішнього середовища.

Література:

1. Березнева І. М. Особливості застосування особистісно орієнтованого підходу до навчання іноземної мови курсантів військових ЗВО / І. М. Березнева, Л. С. Філатова // *Від традицій до інновацій в навчанні іноземних мов у закладах вищої освіти*: тези доп. міжвуз. наук.-метод. семінару, Харків, 25. січ. 2022 р. / Нац. акад. Нац. гвардії України. Харків: 2022. С.15–18.
2. Риб'як В. В. Застосування контекстного підходу до викладання англійської мови професійного спрямування у військових закладах вищої освіти. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти*. 2020. №37. С. 89–99.
3. Хмизова О.В. Актуалізація лідерського потенціалу студентської молоді у процесі вивчення іноземних мов за професійним спрямуванням. <http://appspsychology.org.ua/data/jrm/v6/i8/23.pdf> (дата звернення: 10.10.2023).
4. Цепко Т. Застосування інтерактивних технологій у викладанні англійської мови. *Молодь і ринок*. 2018. №12(167). С. 116–120.

5. Штельмах О. В. Метод проєктів у навчанні іноземній мові студентів нефілологічних спеціальностей під час позааудиторної роботи. URL: http://library.sspu.edu.ua/wpcontent/uploads/2018/04/PN_6_32_2013.pdf#page=289 (дата звернення: 10.10.2023).

6. Яковенко Н. В. Сучасні форми роботи на заняттях з іноземної мови у військових закладах вищої освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2018. №6. С. 229–232.

7. Янковець А. В., Беца І. О., Янковець О. В. Використання аудіо і відео матеріалів з інтернет-ресурсів для навчання професійно-орієнтованого аудіювання у військових навчальних закладах. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогіка*. 2019. №1. С. 1–12.

References:

1. Berezneva, I. M. (2022). Osoblyvosti zastosuvannya osobystisno oriyentovanoho pidkholu do navchannya inozemnoyi movy kursantiv viys'kovykh ZVO / I. M. Berezneva, L. S. Filatova // *Vid tradytsiy do innovatsiy v navchanni inozemnykh mov u zakladakh vyshchoyi osvity: tezy dop. mizhvuz. nauk.-metod. seminaru*, Kharkiv, 25. sich. 2022 r. / Nats. akad. Nats. hvardiyi Ukrainy. Kharkiv, 15-18.

2. Ryb'yak, V. V. (2020). Zastosuvannya kontekstnoho pidkholu do vykladannya anhliys'koyi movy profesiynoho spryamuvannya u viys'kovykh zakladakh vyshchoyi osvity. *Vykladannya mov u vyshchykh navchal'nykh zakladakh osvity*, 37, 89-99.

3. Khmyzova, O. V. Aktualizatsiya lider's'koho potentsialu students'koyi molodi u protsesi vyvchennya inozemnykh mov za profesiynym spryamuvannyam. URL: <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v6/i8/23.pdf>

4. Tsepko, T. (2018). Zastosuvannya interaktyvnykh tekhnolohiy u vykladanni anhliys'koyi movy. *Molod' i rynek*, 12(167), 116-120.

5. Shtel'makh, O. V. Metod proektiv u navchanni inozemniy movi studentiv nefilolohichnykh spetsial'nostey pid chas pozaaudytornoy roboty. URL: http://library.sspu.edu.ua/wpcontent/uploads/2018/04/PN_6_32_2013.pdf#page=289

6. Yakovenko, N. V. (2018). Suchasni formy roboty na zanyattiyakh z inozemnoyi movy u viys'kovykh zakladakh vyshchoyi osvity. *Naukovyy chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova*, 6, 229-232.

7. Yankovets', A. V., Bets, I. O., Yankovets', O. V. (2019). Vykorystannya audio i video materialiv z internet-resursiv dlya navchannya profesiyno-oriyentovanoho audiyuvannya u viys'kovykh navchal'nykh zakladakh. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy. Seriya: Pedagogika*, 1, 1-12.

ПРОФЕСІЙНА ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА В ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Отримано: 25 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 2 листопада 2023 р.

Прийнято до друку: 6 листопада 2023 р.

e-mail: ozlotnik@bigmir.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4367-7532>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-111-115

Злотник-Шагіна О. О. Особливості вивчення військових та політичних неологізмів в іншомовній аудиторії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 111–115.

УДК: 81.139.2:2

Злотник-Шагіна Ольга Олександрівна,

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри української філології для іноземних громадян,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ НЕОЛОГІЗМІВ В ІНШОМОВНІЙ АУДИТОРІЇ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну призвело до «неологічного буму» в політичній та військовій сферах. Нові слова заповнили сьогодні всі засоби масової інформації, саме тому вони цікавлять не лише вчених, а й іноземних студентів, яким важливо розуміти, про що саме йдеться в новинних текстах та про що спілкуються жителі країни, в якій вони здобувають освіту. У цій статті розглядаються особливості появи нових слів в українській мові та висвітлюється функціонування неологізмів, які виникли у військовій та політичній сферах від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Одним з основних питань стає аналіз лексичних особливостей військових і політичних неологізмів та засоби їх вивчення. Також пропонуються вправи для роботи з лексикою текстів політичної та військової спрямованості сучасних засобів масової інформації на заняттях української мови як іноземної. Тому практична частина статті включає вправи для відпрацювання даної лексики. Тематика статті сьогодні є актуальною, як ніколи, адже в методиці викладання української мови як іноземної зміст навчання має постійно оновлюватися безперервним пошуком педагогічних технологій, особливо, якщо це пов'язано з неологізмами. Відтак нові слова військової та політичної сфери сьогодні відображають тенденції розвитку сучасної української мови, тому для іноземних студентів важливо розуміти і вміти застосовувати військові та політичні неологізми, проживаючи та здобуваючи освіту в Україні.

Ключові слова: іншомовна аудиторія, методика викладання української мови як іноземної, неологізми, українські неологізми, політичні неологізми, воєнні неологізми.

Olga Zlotnyk-Shagina,

Candidate of Philological Sciences,

assistant of the department of Ukrainian philology for foreign citizens,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

FEATURES OF THE STUDY OF MILITARY AND POLITICAL NEOLOGISMS IN ANOTHER LANGUAGE AUDIENCE

Russia's large-scale invasion of Ukraine has led to an "illogical boom" in the political and civil spheres. New words have filled all forms of mass information today, which is why it is important not only for foreign students, but also for foreign students, who are important to understand what is going on in new texts and what residents of the region are talking about, what kind of stench is produced by illumination. This article examines the peculiarities of the emergence of new words in the Ukrainian language and highlights the functioning of neologisms that emerged from the military and political sphere following the onset of a large-scale invasion from the Russian Federation to Ukraine and gained widespread popularity among the Muslims. One of the main sources is the analysis of the lexical features of military and political neologisms and the ways of their development. You also have the right to work with the vocabulary of political and civil texts and the directness of current features of mass information in the classroom of Ukrainian and foreign languages. Therefore, a practical part of the article includes rights for practicing this vocabulary. The subject of the article today is relevant, as in some cases, even in the methodology of the Ukrainian language as a foreign substitute, the beginning can be gradually updated by the uninterrupted search for pedagogical technologies, especially as it is connected with Logisms, as well as new words from the military and political sphere today reflect the trends in the development of current Ukrainian. Since languages, new lexical units are constantly appearing and some of them are included in the everyday vocabulary of people, it is important for foreign students to understand and take note of the current and political neologisms living and gaining I will light it in Ukraine.

Keywords: methodology of compiling Ukrainian language as well as foreign language, foreign audience, neologisms, Ukrainian neologisms, political neologisms, military neologisms.

Постановка проблеми. Нові слова формують епоху чи епоха формує нові слова? Ми користуємося лише тим словниковим запасом, який нам доступний, чи все ж використовуємо нові слова, що відображають нові реалії у світі? Ці питання завжди цікавили лінгвістів. У зв'язку зі значними політичними та соціальними змінами в сучасному світі змінилася і мова.

Насамперед змінам зазнали лексична та словотвірна підсистеми, оскільки саме лексика є найбільш рухомою та реагує на зміни мовного оточення. Невід'ємною частиною життя українського народу є війна, яка сприяє виникненню нових слів. Саме повномасштабне вторгнення Росії в Україну призвело до «неологічного буму» у політичній та військовій сферах.

Нові слова заповнили сьогодні різні канали засобів масової інформації, саме тому вони цікавлять не лише вчених, а й іноземних студентів, яким важливо розуміти про що саме йдеться в новинних текстах та про що спілкуються жителі країни, в якій вони здобувають освіту. У цій статті розглядаються засоби вивчення військових та політичних неологізмів, особливості появи нових слів в українській мові, а також пропонуються вправи для роботи з лексикою текстів політичної та військової спрямованості сучасних засобів масової інформації на заняттях української мови як іноземної.

Актуальність теми зумовлена тим, що у методиці викладання української мови як іноземної зміст навчання має постійно оновлюватися безперервним пошуком педагогічних технологій, особливо, якщо це пов'язано з неологізмами, адже нові слова військової та політичної сфери сьогодні відображають тенденції розвитку сучасної української мови, тому для іноземних студентів важливо розуміти і вміти застосовувати військові та політичні неологізми, проживаючи та здобуваючи освіту в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні активно відбувається лексикографічна фіксація нових слів. Для дослідження неологізмів важлива праця «Нова розмовна лексика і фразеологія: Англо-український словник», укладена Ю. Зацним та А. Янковим у 2010 році, а також «Словник англomовних неологізмів XXI століття» за редакцією Н. Крамар та «Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики» за редакцією Є. Карпіловської. Ще одним серйозним науковим проєктом саме в українській неології є словник «Нові слова та фразеологізми в українських масмедіа» у 5 частинах, який упорядкували Л. Шевченко та Д. Сизонов у 2017-2022 роках (Зацний, Янков 2010; Активні ресурс... 2013; Шевченко, Сизонов 2017-2022).

Щодо вивчення питання мови війни, то існує чимало різних лінгвістичних досліджень (Л. Брославська, Л. Марчук, Н. Сологуб та ін.), але найвагомішим внеском у дослідженні кризової комунікації є дослідження лінгвіста Г. Баррета, віцепрезидента Американського діалектного товариства, співпродюсера радіошоу про мову «A Way with Words», автора військового глосарія, який тлумачить терміни для обговорення війни (Barrett 2014).

Мета статті полягає в дослідженні особливостей українських неологізмів у військовій та політичній сферах, які виникли під час війни в Україні та особливості їх вивчення в іншомовній аудиторії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтерес до України зростає кожного дня, адже подіями, які зараз висвітлюються в українських масмедіа цікавиться увесь світ. Російське вторгнення в Україну спричинило новий сплеск словотвору. Цей процес продовжується постійно, що «мотивовано цим потужним екстралінгвальним чинником» (Шевченко, Сизонов 2017-2022). Розглянемо найпопулярніші неологізми російсько-української війни. Зазначимо, що частково цю проблему описали з позиції виникнення та поширення в медіапросторі (Гриценко 2022), натомість особливості перекладу неології не було ще об'єктом наукового аналізу.

Характерні для військовослужбовців слова і раніше проникали до літературної мови, але особливо активно – у моменти загострення конфліктів. З моменту повномасштабного вторгнення у мові закріпилася низка термінів. Наприклад, «200» і «300» означають загиблих і поранених. Щодо російських військових також використовуються зневажливі терміни до ворога, наприклад, «п'ятисотий» (відмовник або дезертир) та «аватар» (зловживає алкоголем). Росію часто називають «мордмором» або «оркостаном», а ворожу армію – «орками», як героїв кінотрилогії «Володар кілець» письменника Дж. Толкіна. Також росіян зневажливо називають «русня», «рашисти» та «чмоні». Останнє виникло як висміювання екіпування противника та пов'язане з полоненим уродженцем Горлівки Донецької обл. А. Рязанцевим (Слово... 2023).

Велика кількість неологізмів утворилася завдяки народним мемам. Назва села Чорнобаївка закріпилася у мові після численних атак Збройних сил України, де окупанти постійно потрапляли під нищівні удари. В результаті цього неологізм «чорнобоїти» став синонімом фразеологізму «наступати на одні й ті ж граблі» (Гриценко 2022: 12).

Так само закріпився в українській мові мем про «російський військовий корабель». Під час штурму острова Зміїний російськими моряками було запропоновано українцям здатися, на що Р. Грибов відповів культурною фразою. Відтоді ця фраза – символ опору, який підкреслює зневагу до ворога та сміливість наших військових (Неологізми війни... 2023).

Також побутує неологізм «мопед» який означає іранський дрон-камікадзе. Він отримав в народі таку зневажливу назву через специфічний звук під час польоту. В той же час українські безпілотні літальні апарати називають «пташками», як символ боротьби зі злом та захисту українського народу, а збірний образ українських пілотів отримав назву «привид Києва» за вмилу та якісну роботу по обороні неба української столиці. Також серед неологізмів можна зустріти такі як «байрактарити», «джавелініти» та «хаймарсити» – знищувати супротивника залежно від озброєння та «бандеріське смузі» – український аналог назви «коктейлю молотова» (Неологізми війни... 2023). Деякі слова утворили фразеологізми, які складно перекладати на іншу мову та які є «носіями культурної пам'яті українців, що активно реінтерпретуються в масовій комунікації» (Сизонов 2022: 83).

Багато неологізмів викликав російський наратив про нібито українську біологічну зброю. У відповідь на нього з'явилися «бойові одеські мідії», «бойові гуси» та «бойові комарі» (Слово... 2023). Окремо варто виділити неологізми, пов'язані із політикою та конкретними політиками. Поєднання політики Москви і одного із сучасних різновидів фашизму підштовхнуло до виникнення такого неологізму, як «рашизм». Відповідно до цього проводиться паралель між путінським і гітлерівським режимами, що сприяє появі неологізму «путлер» та наголошує на ставленні українців до російського диктатора.

Багато політичних неологізмів безпосередньо пов'язані з прізвищами конкретних політиків, наприклад, з колишнім радником Офісу президента О. Арестовичем пов'язаний неологізм «заарестувати» – заспокоювати, а його манера говорити вечірніх відео, які мали заспокійливий ефект в народі отримали нову назву «релаксович». Від нього також утворився мем «2-3 тижні», який використовують, щоб підкреслити сумнівні прогнози.

Окремі одиниці пов'язані з російськими лояльними «кадирити», тобто видавати бажане за дійсне, «шойгунити», тобто запевняти в тому, що все нібито йде за планом: «окреслюється група новотворів топонімичного походження на позначення незламності українського народу зокрема: відірпінити (походить від назви міста Ірпінь), перегостомелити (від назви міста

Гостомель); *начорнобаїти* (від назви села Чернобаївка)» [Гриценко 2022: 12]. Європейських лідерів українці теж не лишили без уваги, в результаті чого утворилися неологізми «*макронити*» (демонструвати стурбованість, нічого не робивши) і «*валяти шольця*» (постійно обіцяти, але реально нічим не допомогати). Вони пов'язані із поведінкою французького президента Е. Макрона, та з нерішучістю німецького канцлера О. Шольца відповідно. Ми розуміємо, що особливо складно буде ці одиниці транслітерувати та реінтерпретувати іноземцям.

Відтак переходячи до практичної частини статті, детально розглянемо українські неологізми сучасної української мови в залежності від способів їх творення. Виділено три способи утворення неологізмів. Передусім це утворення нових слів за продуктивними словотвірними моделями, а саме:

1. Додавання:

а) спосіб словоскладання та складання основ – складання самостійних повнозначних слів без допомоги інтерфікса: *Бандера-мобіль*, *Бандера-смуги*, *зомбі-ящик*, *цигани-привиди* та інші;

б) чисте додавання – значення похідного слова шляхом з'єднання однієї чи кількох основ із самостійним знаменним словом: *русофобія*, *свинособаки* та інші;

в) утворення складних слів з першим незмінним пов'язаним компонентом міжнародного характеру: імпорто- (*імпортозаміщення*), кібер- (*кіберкозаки*, *кіберпартизани*), спец- (*спецоперація*) та інші;

2. Афіксальний спосіб, за допомогою якого часто виникають словотвірні гнізда із запозичених слів за українськими моделями:

а) префіксальний: на- (*наволонтерити*), за- (*задонатити*), від- (*відукраїнити*);

б) суфіксальний: -к (*боброїдка*), -ів (*бандерівці*, *вагнерівці*), -ант (*окупант*), -ізація (*українізація*, *могілізація*) та інші;

в) префіксально-суфіксальний: *денацифікація*, *дерусифікація*, *деолігархізація* та інші;

• конверсія – *безвіз*, *блекаут*, *ІТ-армія*;

• аббревіація – *краЗСУнчик*, *краЗСУня*, *НАТОвець*;

3. Семантичний спосіб творення

• філізація значення слова, тобто надання слову нового значення: *бавовна*, *соняшники*, *дискотека*, *орки*, *пташка*, *мопед*;

• запозичення: *ленд-ліз*, *гауляйтер*, *колаборант* (Шевченко 2023).

Значну роль у формуванні інновацій шляхом словотвору відіграє механізм аналогії. Це можна проаналізувати рядом одноструктурних дієслів, утворених аналогічним способом: назва зброї + дієслівний суфікс – *байрактарити*, *джавелініти*, *стінгерити* тощо, частина прізвища діяча + дієслівний суфікс – *кадирити*, *шольцувати*, *арестувати* тощо (Там само).

Ознайомивши студентів із способами творення українських неологізмів військової та політичної сфер можна їм запропонувати ряд завдань для розуміння за засвоєння їх лексичного значення.

Завдання 1. Ознайомтеся з лексичним значенням найбільш вживаних українських неологізмів у військовій і політичній сферах та один за одним придумайте з трьома з них речення:

- *денацифікація* – знищення нацистів – росіяни так визначають мету війни проти України);
- *дерусифікація* – видалення, усунення всього російського з культурного та політико-економічного простору України;
- *деолігархізація* – процес впровадження закону про олігархів;
- *русофобія* *москвофобія*, *росієфобія*, *росіянофобія*, *русоненависть*, *русоапатія* – негативне ставлення до росіян через їхні дії;
- *путіністи* – послідовники Путіна;
- *колаборанти* – особи, які співпрацюють із окупаційною владою на шкоду власній країні;
- *гауляйтери* – особи, які співпрацюють із окупантами;
- *балакучі голови зомбі-ящика* – російські пропагандисти;
- *зомбі-ящик* – телевізор, який транслює російське телебачення;
- *краЗСУнчик/краЗСУня* – підкреслюють позитивне ставлення до українських військових;
- *українські диванні війська* – домашні експерти з усіх на світі питань;
- *кухонні війська* – люди, які можуть вирішити будь-які питання, але на кухні;
- *привид Києва* – образ українських пілотів;
- *ІТ-армія/ кіберкозаки/ кіберпартизани* – нейтралізують ворога у кіберпросторі;
- *Безвіз* – можливість відвідувати інші країни без відкриття візи;
- *ленд-ліз* – надання зброї Україні для прискорення перемоги;
- *дискотека* – бойові дії;
- *приліт* – влучення ворожого снаряду чи ракети;
- *нуль/ передок* – лінія фронту;
- *бавовна* – вибух на території РФ, походить від російського слова «хлопок», яке використовували у російських ЗМІ;
- *мопед* – іронічна назва іранського дрону-камікадзе;
- *пташка* – український літальний апарат;
- *рашка/ расея/ кацапія/ мордор/ оркостан/ запорєбрік/ болота/ расосея* – назви Російської Федерації;
- *орки/ чмобіки/ чмоні/ рашисти/ окупанти* – російські військові;
- *зомбі/ русня/ свинособаки* – росіяни;
- *боброїдка* – прізвисько пропагандистки Маргарити Симонян;
- *солов'їний помьот* – прізвисько пропагандиста Володимира Соловйова;
- *лукашеску* – поєднання прізвищ Чеушеску та Лукашенка, як висміювання диктатури;
- *моль/ бункерний дід/ путлер* – прізвиська Володимира Путіна;
- *Борис Джонсонюк* – так українці назвали Бориса Джонсона, щоб підкреслити свою прихильність до нього, додавши до його прізвища український суфікс -юк [1; 2].

Виконавши перше завдання, студенти ознайомляться з лексичним значенням запропонованих неологізмів та зрозуміють способи їх використання. Для закріплення знань можна виконати наступну вправу:

Завдання 2. Підберіть до кожного неологізму відповідне лексичне значення:

<ul style="list-style-type: none"> • <i>гауляйтери</i> • <i>балакучі голови зомбі-ящичка</i> • <i>дебахнульки</i> • <i>привид Києва</i> • <i>ленд-ліз</i> • <i>двохсотий</i> • <i>трьохсотий</i> • <i>п'ятисотий</i> • <i>аватар</i> • <i>Бандера-мобіль</i> • <i>дискотека</i> • <i>приліт</i> • <i>піксель</i> • <i>нуль/ передок</i> • <i>мопед</i> • <i>пташка</i> • <i>рашка/ расея/ кацапія/ мордор/ оркостан/ заповорік/ болота/ расосея</i> • <i>орки/ чмобіки/ чмоні/ рашисти/ окупанти</i> • <i>зомбі/ русня/ свинособаки</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • російські пропагандисти; • надання зброї Україні для прискорення перемоги; • дезертир; • військовий, який зловживає алкоголем; • влучення ворожого снаряду чи ракети; • іронічна назва іранського дрону-камікадзе; • загиблій; • бойові дії; • український літальний апарат; • особи, які співпрацюють із окупантами; • образ українських пілотів; • українська військова форма; • позначає тих, хто через цікавість спричиняв шкоду; • поранений; • лінія фронту; • назви Російської Федерації; • росіяни; • авто для ЗСУ; • російські військові;
--	--

Завдання 3. Прочитати вірші про війну в Україні та знайти в них військові та політичні неологізми:

Низький уклін захисникам –
Щодня і в дощ, і в спеку
Стоять на варті нашим снам
І захищають землю.
Тікають орки тут і там,
Мости палають гучно,
Бо йде український солдат
Вражині буде скрутно!..
(Єфросинія Чубінська)

Всім доброго вечора! Ми з України!
Ні слава, ні воля не вмерли ще, ні!
Ми – Суми і Харків, і острів Зміїний,
Ми – Київ, Чернігів, Херсон і Ірпінь!
Ми є Маріуполь! Відплата вже близько.
Ніколи не були братами русні,
Бо нас колисали у різних колисках
І різні співали весільні пісні.
Ми – Львів, Миколаїв: в нас доля єдина.
Тому не жалійте ні сил, ані куль.
Всім доброго вечора! Ми – Україна!
Усе буде добре – 4.5.0!
(Віталій Міхалевський)

В моїй Україні сьогодні війна,
Небачена людством донині.
Весь світ пробудила страшна новина –
Вночі, о четвертій годині.
Моя Україна – вже сяйво пожеж,
Що сіють ракети і гради.
І танків колони повзуть по полях,
Мов з нір повилазили гади.
Моя Україна – Чернобиля дзвін
І «Привид» у небі нестримний.
Це армія наша – безстрашний загін,
Це острів Зміїний.
Палає Херсон, Запоріжжя горить,
Маріуполь і Харків в руїнах.
Та з Києва голос: «Тримаймо стрій!
Моя Україно!»
Україно моя – Симиренковий сад
І слово Тараса-пророка.

Моя Україна не знає «назад»,
 Вперед її кроки.
 Моя Україна – подолана ніч.
 На попелі виросте колос.
 Моя Україна – Зеленського клич
 І Арестовича голос.
 В крові захлинаються орки кремля –
 На часі їх смертна година.
 Засяє у Світі, як нова зоря, –
 Моя Україна!
 (Людмила Федорова)

Завдання 4. Підготувати по одному реченню за кожною із словотвірних моделей.

Завдання 5. Написати твір-роздум на тему «*Моє життя в Україні в умовах війни*», використовуючи військові та політичні неологізми.

Кожен із вищезазначених неологізмів має свою передісторію створення, тому студенти, можуть зіткнутися із серйозними труднощами, зустрічаючи їх у повсякденному житті. Основна складність у сприйнятті неологізму – з'ясування значення нового слова, адже нові слова, як правило, відсутні в словниках, у разі можна звернутися до тлумачного словника, але це теж не може бути запорукою успіху, та й в результаті використання електронних перекладачів, скоріш за все отримаємо дослівний переклад, що навряд допоможе. Деякі неологізми можна знайти у розділах, присвячених сленгу або власне у словниках сленгу.

Тим не менш, робота з друкарськими словниками не завжди може дати необхідний результат. З об'єктивних причин словники ще неспроможні повною мірою відбивати нові слова, особливо коли йдеться про суспільно-політичну неологію. Крім того, лексикографування неологізмів відбувається лише через деякий час, який потрібний для складання будь-якого друкованого словника.

Висновки. В даний час при навчанні іноземних студентів української мови необхідно враховувати процес її постійної зміни та оновлення. Ознайомлення з новими лексемами дозволить викликати у студентів додатковий інтерес до вивчення української мови, а також до її культури, історії та проблем сьогодення.

Українці, як видно з неології цієї війни, дуже дотепні, мудрі і мають чудове почуття гумору, навіть, у найскладніших умовах життя, тож іноземним студентам буде надзвичайно цікаво дізнатися історію та методи створення українських неологізмів, адже Україна сьогодні є не лише новинним осередком, а й джерелом «неологічного буму» сьогодення, особливо у військовій та політичній сферах. Важливо ознайомити студентів з існуючими електронними словниками нової лексики, і робота зі словником не буде здаватися іноземним студентам монотонною.

Література:

1. Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики / Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, Н.Ф. Клименко, В.І. Критська, Т.К. Пуздирева, Ю.В. Романюк; відп. ред. Є.А. Карпіловська. Київ: КММ, 2013. 416 с.
2. Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни. *Вісник КНУ. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2022. №2(32). С. 9-13.
3. Зацний Ю.А., Янков А.В. Нова розмовна лексика і фразеологія: Англо-український словник. Вінниця: Нова Книга, 2010. 224 с.
4. Неологізми війни: журналіст уклав «словник». URL: <https://wz.lviv.ua/news/467478-armiainform-v-efiri-natsionalnoho-telemarafonu-rozpovila-pro-neolohizmu-viiny> (дата звернення: 23.09.2023).
5. Нові слова та фразеологізми в українських масмедіа: словник / Л. Шевченко, Д. Сизонов. Київ: ВПЦ «Київський університет», 20217-2022. Ч.1-5.
6. Сизонов Д.Ю. Фразеологізм та культурна пам'ять: система кореляцій у медіа. *Культура слова*. 2022. Вип. 96. С. 82-92.
7. Слово – це також зброя: як війна збагачує українську мову неологізмами. URL: <https://uk.globalvoices.org/2022/12/20/7228/> (дата звернення: 10.10.2023).
8. Шевченко М., Сунь Цин. Українські неологізми воєнного часу та способи їх перекладу китайською мовою: тези. *VII Międzynarodowa Konferencja Naukowa Młodych Badaczy «O Ukrainie interdyscyplinarnie na Uniwersytecie Wrocławskim»*. Wrocław, 27-28 kwietnia 2023 r.
9. Barrett G. Oxford Dictionary of American Political Slang. Oxford: Oxford University Press, 2004.

References:

1. Aktyvni resursy suchasnoi' ukrai'ns'koi' nominacii': Ideografichnyj slovnyk novoi' leksyky / Je.A. Karpilov's'ka, L.P. Kysljuk, N.F. Klymenko, V.I. Kryts'ka, T.K. Puzdyrjeva, Ju.V. Romanjuk; vidp. red. Je.A. Karpilov's'ka. Kyi'v: KMM, 2013. 416 s.
2. Grycenko S. Movni innovacii' rosij's'ko-ukrai'ns'koi' vijny. *Visnyk KNU. Literaturoznavstvo. Movoznavstvo. Fol'klorystyka*. 2022. №2(32). S. 9-13.
3. Zacznyj Ju.A., Jankov A.V. Nova rozmovna leksyka i frazeologija: Anglo-ukrai'ns'kyj slovnyk. Vinnycja: Nova Knyga, 2010. 224 s.
4. Neolohizmy viyny: zhurnalist uklav «slovnyk». URL: <https://wz.lviv.ua/news/467478-armiainform-v-efiri-natsionalnoho-telemarafonu-rozpovila-pro-neolohizmu-viiny> (data zvernennya: 23.09.2023).
5. Novi slova ta frazeolohizmy v ukayins'kykh masmedia: slovnyk / L. Shevchenko, D. Syzonov. Kyyiv: VPTS «Kyyiv's'kyu universytet», 2017-2022. CH.1-5.
6. Syzonov D.Ju. Frazeologizm ta kul'turna pam'jat': systema koreljacij u media. *Kul'tura slova*. 2022. Vyp. 96. S. 82-92.
7. Slovo – tse takozh zbroya: yak viyna zbahachuye ukayins'ku movu neolohizmamy. URL: <https://uk.globalvoices.org/2022/12/20/7228/> (data zvernennya: 10.10.2023).
8. Shevchenko M., Sun' Tsyn. Ukayins'ki neolohizmy voyennoho chasu ta sposoby yikh perekladu kytays'koyu movoyu: tezy. *VII Międzynarodowa Konferencja Naukowa Młodych Badaczy «O Ukrainie interdyscyplinarnie na Uniwersytecie Wrocławskim»*. Wrocław, 27-28 kwietnia 2023 r.
9. Barrett G. Oxford Dictionary of American Political Slang. Oxford: Oxford University Press, 2004.

Отримано: 20 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 29 жовтня 2023 р.

Прийнято до друку: 2 листопада 2023 р.

e-mail: inna.kovalchuk@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2557-8162>

e-mail: mariia.popchuk@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4340-6022>

e-mail: yuliia.v.kovalchuk@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0782-3264>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-116-118

Ковальчук І. В., Попчук М. А., Ковальчук Ю. В. Професійно-орієнтоване вивчення англійської мови студентами ЗВО немовних спеціальностей. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 116–118.

УДК: 811'159.95

Ковальчук Інна В'ячеславівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет «Острозька академія»
Попчук Марія Анатоліївна,
викладач,
Національний університет «Острозька академія»
Ковальчук Юлія Віталіївна,
викладач,
Національний університет «Острозька академія»

ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНЕ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ ЗВО НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Здійснено теоретичний аналіз різних підходів, що стосуються професійно-орієнтованого вивчення англійської мови. Розкрито особливості здійснення ефективної навчальної діяльності студентів немовних спеціальностей. Увагу розвідки зосереджено на принципах, критеріях, підходах присвячених проблемі професійно-орієнтованого навчання англійської мови. Зроблено акцент на ключовій ролі мотивації. Здійснено аналіз різних освітньо-професійних програм, з точки зору набутих компетентностей та результатів навчання, що пов'язано із вивченням англійської мови. Розглянуто різні стилі навчання та навчальні технології. Дійшли висновку, що ключовими векторами сучасного навчання є студентоцентроване, проблемно-орієнтоване, навчання, самонавчання, згідно опису освітньо-професійних програм. Для немовних спеціальностей основна увага приділяється роботі з професійними автентичними текстами, які надають ключовий матеріал для організації навчального спілкування. Розглянули різні види навчальних текстів.

Ключові слова: проблемно-орієнтоване навчання, професійно-орієнтоване навчання, немовні спеціальності, освітньо-професійні програми, стилі навчання.

Inna Kovalchuk,
PhD in Psychological Sciences, Associate Professor,
The National University of Ostroh Academy
Mariia Popchuk,
lecturer,
The National University of Ostroh Academy
Yuliia Kovalchuk,
Lecturer of the Department of English Language and Literature,
The National University of Ostroh Academy

THE PROFESSION-ORIENTED FOREIGN LANGUAGE TEACHING FOR STUDENTS OF NON-LINGUISTIC FACULTIES

Theoretical analysis of various approaches related to professionally oriented learning of English is carried out. Particular features of providing practical learning activities for students of non-linguistic specialities are highlighted. The research attention is focused on the principles, criteria, and approaches dedicated to the problem of professionally oriented English language learning. The emphasis is placed on the key role of motivation. Various educational and professional programs are analyzed in terms of acquired competencies and learning outcomes related to English language learning. Different learning styles and learning technologies are considered. According to the description of educational and professional programs, the key vectors of modern learning are student-centered, problem-oriented, and self-study. For non-linguistic specialities, the focus lies on working with professional, authentic texts that provide vital material for organizing educational communication. Different types of educational texts were considered.

Keywords: the problem-oriented studies, professionally-oriented studies, unlanguage specialities, educationally-professional programs, styles of studies.

Актуальність та постановка проблеми. Проблема особливостей вивчення іноземної мови, а саме англійської мови, не втрачає своєї актуальності у сучасних дослідженнях. З кожним роком освітньо-професійні програми вдосконалюються, поповнюються новими компетентностями, загальними та спеціальними, програмними результатами навчання. Кожна освітньо-професійна програма передбачає володіння англійською мовою на високому рівні. Починаючи з другого або ж третього курсу студенти вивчають професійно-орієнтовану англійську мову. Англійська мова є обов'язковою навчальною дисципліною циклу загальної підготовки здобувачів першого (бакалаврського), другого (магістерського) рівнів вищої

освіти немовних спеціальностей, а також все частіше може бути включена до циклу професійної підготовки як "Англійська мова за професійним спрямуванням" наприклад в ОПП "ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я" ОПП "ЖУРНАЛІСТИКА", ОПП "РЕКЛАМА ТА PR", ОПП "ПСИХОЛОГІЯ". ОПП "ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧІСТЬ" ОПП "КОМП'ЮТЕРНІ НАУКИ" та у багатьох інших ОПП Національного університету "Острозька академія".

Головною метою викладання іноземних мов є формування, удосконалення та розвиток фахівця, здатного досягти необхідного рівня комунікативної та професійної компетентностей. Підготовка також спрямована на розвиток пізнавальної самостійності майбутніх спеціалістів на основі формування мовних і професійних орієнтацій у процесі роботи із зарубіжною літературою та іншими джерелами інформації за обраною спеціальністю.

Аналіз основних досліджень. Аналіз науково-методичної літератури продемонстрував, що існує ціла низка методичних напрямів та інноваційних технологій навчання іноземній мові на немовних факультетах, інститутах, закладів вищої освіти. Українськими вченими створено велику кількість методик для студентів немовних закладів вищої освіти. Серед них, зокрема, Г. Скуратівська, Е. Мірошніченко, Л. Манякіна, І. Онісіна, Г. Савченко, Ю. Друзь, Л. Логутина Л. Котлярова, А. Смельянова, О. Тарнопольський, Л. Морська Г. Турчинова, М. Галицька, Р. Зайцева, О. Петрашук, М. Задорожна. Проте пошук найефективніших методів, методик досі триває. Тому зосереджуємо увагу нашої розвідки саме на особливості професійно-орієнтованого вивчення англійської мови студентами немовних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Вивчення мови традиційно передбачало перебування викладача та студента або студентів в одному фізичному просторі. Проте різні обставини, такі як пандемія та інше, вимагали створити нові віртуальні навчальні середовища, в яких студенти можуть навчатися, навіть якщо вони знаходяться буквально за тисячі кілометрів (і в іншому часовому поясі) від викладача чи інших одногрупників.

Розглянемо певні стилі навчання. Усі студенти реагують на різні стимули (наприклад, зображення, звуки, музику, рух тощо), але для більшості з них (і для нас) деякі речі стимулюють їх до навчання більше, ніж інші. Модель нейролінгвістичного програмування (часто звана НЛП) враховує це, показуючи, як на деяких студентів особливо впливають візуальні стимули, і тому вони краще запам'ятовують речі, якщо їх бачать. З іншого боку, на деяких студентів особливо впливає слуховий вхід і, як наслідок, дуже добре реагують на те, що вони чувають. Кінестетична діяльність особливо ефективна для інших студентів, які, здається, найкраще навчаються, коли займаються певною фізичною діяльністю, наприклад пересуванням або переставлянням предметів руками. Справа в тому, що хоча всі ми реагуємо на всі ці подразники, для більшості з нас той чи інший із них (візуальний, слуховий, кінестетичний) є сильнішим, ніж інші, у тому, що дозволяє нам навчатися та запам'ятовувати те, що ми навчилися. Інший спосіб поглянути на відмінності студентів пропонує концепція множинного інтелекту, вперше сформульована Говардом Гарднером. Згідно з його формулюванням (і людей, які слідували та розширювали його теорії), усі ми маємо низку різних інтелектів (математичний, музичний, міжособистісний, просторовий, емоційний тощо). Однак, хоча математичний інтелект однієї людини може бути високорозвиненим, її міжособистісний інтелект (здатність взаємодіяти з іншими людьми та спілкуватися з ними) може бути менш розвинутим, тоді як інша людина може мати добре просторове усвідомлення та музичний інтелект, але може бути слабким математично. Таким чином, недоречно описувати когось як «розумного» або «нерозумного», тому що хоча ми можемо не мати особливого хисту, скажімо, до музики, це не означає, що наші здібності так само обмежені в інших сферах.

Те, що ці дві теорії говорять нам (з їх різних точок зору), полягає в тому, що в будь-якому навчальному середовищі ми маємо кілька різних людей з різними стилями навчання та уподобаннями. Досвідчені педагоги це знають і намагаються якомога частіше враховувати різні стилі навчання. По суті, це означає пропонувати широкий спектр різних видів діяльності на заняттях, щоб задовольнити індивідуальні відмінності та потреби. Ключову роль в процесі навчальності студентів відіграє мотивація. Бажання досягти якоїсь мети є основою мотивації і, якщо воно досить сильне, це провокує рішення діяти. Цей вид мотивації, який походить поза навчальною аудиторією і на який може впливати низка зовнішніх факторів, таких як ставлення суспільства, родини та однолітків до предмету, про який йде мова, часто називають зовнішньою мотивацією, мотивацією, яку приносять ззовні. З іншого боку, внутрішня мотивація є різновидом мотивації, що породжується тим, що відбувається всередині групи; це можуть бути методи викладача, дії, в яких беруть участь студенти, або їхнє сприйняття свого успіху чи невдачі. Хоча мати зовнішню мотивацію (тобто мати бажання щось робити) може бути відносно легко, підтримувати цю мотивацію може бути більш проблематично. Будучи студентами, нам може стати нудно, або ми можемо вважати предмет складнішим, ніж ми думали. Однією з головних цілей викладача має бути допомога студентам у підтримці їх мотивації. Ми можемо зробити це кількома способами. Діяльність, у якій ми пропонуємо студентам взяти участь, допоможе їм зберегти інтерес до предмету, якщо вони залучать студентів або викликають їхню цікавість і провокують їх участь. Нам також потрібно вибрати відповідний рівень виклику, щоб усе не було ані надто складним, ані надто легким. Ми повинні демонструвати належні якості викладача, щоб студенти могли бути впевненими в наших здібностях і професіоналізмі.

Вивчаючи англійську мову як іноземну мову на немовних спеціальностях, надзвичайно важливо є використовувати її у професійній діяльності на високому рівні. Як зазначалось вище, ключовими аспектами можуть бути мотивація студентів та ефективні стилі навчання та інноваційні технології у навчанні. Професійно-орієнтоване навчання англійської мови ґрунтується на високому володінні іноземною мовою для оперування сучасними професійними знаннями на навичками в кожній окремій професійній галузі. Згідно із Г.В. Барабановою, основними видами сучасного навчання є студентоцентроване, проблемно-орієнтоване навчання, самонавчання, згідно опису освітньо-професійних програм.

Для немовних спеціальностей основна увага приділяється для роботи із автентичними текстами, які надають ключовий матеріал для організації навчального спілкування. Від змісту тексту залежить організація ефективної діяльності студентів, розуміння смислової інформації та результативність засвоєння термінологічної лексики при вживанні її у висловлюванні студентів. Вітається присутність у текстах таблиць, схем, графіків, рисунків, що може сприяти досконалішому розумінню студентами термінологічних одиниць та вираженою з їхньою допомогою фахової інформації. Тексти за фахом є джерелом словникового запасу студентів, прикладом вживання термінологічної лексики у контексті. (Барабанова, 2005: 101). Згідно з результатами численних досліджень М. Lewis, А. Waters та інших "використання текстів є засобом становлення та розвитку професійної компетентності, сприяють підвищенню культури професійного спілкування". Говорячи про тексти

слід звернути увагу на автентичні англomовні матеріали, такі як ділові листи, електронні листи, анотації, звіти, протоколи, рецензії, оголошення, резюме та багато інших. Також важливим є вміння використовувати вузькоспеціалізовану лексику при виконанні навчально-професійних завдань. У своїй роботі, Уляна Кецик-Зінченко дійшла висновку, що “метою навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей є формування спеціалізованої компетенції у сферах професійного та ситуативного спілкування, оволодіння новітньою фаховою інформацією через іноземні джерела та Інтернет. Практика й досвід викладання іноземної мови у ЗВО показують, що методики, спрямовані на професійно-орієнтовану діяльність студента, збільшують мотивацію студентів до вивчення іноземної мови і сприяють підвищенню рівня їх професійної іншомовної компетентності” (Кецик-Зінченко, 2019). Численні дослідження вітчизняних вчених присвячені критеріям відбору автентичних, фахових текстів. Згідно з Коломіною О.О., виділяються критерії змісту, кількісні критерії, мовні критерії. Також ціла низка дослідників займаються питаннями відбору принципів спеціальної, професійної лексики. Серед основних принципів Л.І Морська, Е.В. Мірошніченко та інші виділили наступні: семантична цінність, частотність, стилістична диференційованість, адекватність навчальному матеріалу, практична необхідність, розповсюдженість, тематичність, комунікативна цінність (Гринюк Г.А., Семенчук Ю.О., 2007)

Отже, читання є надзвичайно корисним для засвоєння іноземної мови. За умови, що студенти розуміють прочитане, чим більше вони читають, тим краще це їм вдається. Читання також позитивно впливає на словниковий запас студентів, на їх правопис і письмо. Тексти для читання також є хорошими зразками для письма англійською мовою. У різний час ми можемо заохочувати студентів зосередитися на лексиці, граматиці чи пунктуації. Ми також можемо використовувати матеріал для читання, щоб продемонструвати, як ми будемо речення, абзаци та цілі тексти. Тоді студенти отримують хороші моделі для власного письма. Оскільки іноземна мова є ефективним засобом набуття професійних навичок і сприяє професійному зростанню майбутнього фахівця, її вивчення має проводитися відповідно до майбутньої спеціальності студентів. Професійно орієнтоване навчання може бути успішним, якщо протягом усього навчального процесу послідовно проводиться так званий орієнтований відбір текстового матеріалу з урахуванням професійної спрямованості та спеціальності студентів. Це активізує комунікативну та пізнавальну діяльність студентів, пробуджує інтерес до предмета та стимулює студентів до самостійного пошуку нових слів, виразів, специфічних термінів, використання різноманітних джерел інформації.

Згідно з Хорошайло О. С, та іншими авторами одним із найефективніших методів, який можна використовувати у професійній підготовці іноземної мови, є кейс-стаді. Мається на увазі аналіз конкретної ситуації Іншими словами, вивчення англійської мови відбувається шляхом аналізу певних ситуативних професійних завдань.

Перспективами подальших досліджень вбачаємо у розробці навчально-методичного видання, що спрямоване для професійно-орієнтованого вивчення англійської мови як іноземної для студентів немовних спеціальностей, а також здійснити підбір актуального лексичного матеріалу до запропонованих тем.

Література:

1. Барабанова Г.В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання в немовному ВНЗ. Київ, 2005. 101 с.
2. Гринюк Г.А., Семенчук Ю.О. Відбір навчального матеріалу для формування англomовної лексичної компетентності у студентів економістів. Іноземні мови. №2. 2007. С. 30-34
3. Кецик-Зінченко Уляна Особливості професійно-орієнтованого навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей. Молодь і ринок № 9(176) (2019) DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.173648>.
4. Coyle, D. (2010) CLIL Content and Language Integrated Learning CUP.
5. Frendo E. (2008) How to Teach Business English Pearson Longman.
6. Khoroshailo O. S. Future specialist professional competence developing by teaching professionally – oriented foreign language to non-linguistic University students. DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.77.47>
7. Mackay, Ronald and Alan Mountford (Eds.) (1978). English for Specific Purposes: A Case Study Approach. London: Longman.

References:

1. Barabanova H.V. Metodyka navchannia profesiino-orientovanoho chytannia v nemovnomu VNZ. Kyiv, 2005. 101 s.
2. Hryniuk H.A., Semenchuk Yu.O. Vidbir navchalnoho materialu dlia formuvannia anhlmovnoi leksychnoi kompetentnosti u studentiv ekonomistiv. Inozemni movy. №2. 2007. S. 30-34.
3. Ketsyk-Zinchenko Uliana Osoblyvosti profesiino-orientovanoho navchannia inozemnoi movy studentiv nemovnykh spetsialnosti. Molod i rynek № 9(176) (2019) DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.173648>.
4. Coyle, D. (2010) CLIL Content and Language Integrated Learning CUP.
5. Frendo E. (2008) How to Teach Business English Pearson Longman
6. Khoroshailo O. S. Future specialist professional competence developing by teaching professionally – oriented foreign language to non-linguistic University students. DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.77.47>
7. Mackay, Ronald and Alan Mountford (Eds.) (1978). English for Specific Purposes: A Case Study Approach. London: Longman.

Отримано: 23 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 6 листопада 2023 р.

Прийнято до друку: 8 листопада 2023 р.

e-mail: maryna.nazarenko@pdaa.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3537-1149>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-119-122

Назаренко М. М. Особливості формування іншомовної компетенції у здобувачів вищої освіти спеціальності «Ветеринарна медицина». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 119–122.

УДК: 378.147:636.09

Назаренко Марина Миколаївна,
старший викладач,
Полтавський державний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ВЕТЕРИНАРНА МЕДИЦИНА»

У статті аналізується питання формування іншомовної комунікативної компетенції у здобувачів вищої освіти немовних спеціальностей. Автор розглядає досвід вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням студентами-ветеринарами. Навчальна дисципліна «Іноземна мова за професійним спрямуванням» має свою специфіку викладання. Оскільки її пріоритетним завданням є підготовка фахівців з високим професійним рівнем, здатних працювати в іншомовному середовищі.

Проблема вивчення іноземної мови здобувачами вищої освіти для різних професійних напрямків викликає інтерес багатьох науковців, методистів та викладачів.

Мета даної роботи полягає у дослідженні проблеми формування іншомовної комунікативної компетенції як необхідної складової професійного розвитку студентів спеціальності «Ветеринарна медицина».

В рамках дослідження розглядаються поняття «комунікативна компетенція», «іншомовна комунікативна компетенція», «метод».

Основна увага приділяється аналізу ефективних методів при вивченні іноземних мов студентами-ветеринарами. Це – ментальна мапа, ділова гра, метод проєктів.

Ментальна мапа – це відносно нова технологія формування іншомовної компетенції, метод зручного запису і систематизації інформації.

Ділова гра визначається як спосіб імітації ситуації з моделюванням професійної діяльності шляхом гри за попередньо повідомленими правилами.

Метод проєктів забезпечує поєднання теоретичних знань та їхнього практичного втілення, це акт творення творчого продукту, особливий тип інтелектуальної діяльності, який спрямований на практичне дослідження.

Розвиток у студентів професійної іншомовної компетенції є пріоритетним напрямком процесу навчання на немовних факультетах, що потребує розробки ефективної методики викладання іноземної мови у закладах вищої освіти.

Ключові слова: іншомовна комунікативна комунікація, іноземна мова за професійним спрямуванням, метод, ментальна мапа, ділова гра, метод проєктів, ветеринарна медицина.

Maryna Nazarenko,
senior lecturer,
Poltava State Agrarian Academy

THE PECULIARITIES OF THE FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE OF HIGHER EDUCATION STUDENTS OF THE SPECIALTY “VETERINARY MEDICINE”

The article analyzes the issue of the formation of foreign language communicative competence among students of higher education in non-linguistic specialties. The author considers the experience of learning a foreign language for specific purposes by veterinary students. The educational discipline “Foreign Language for Specific Purposes” has its own specifics of teaching. Since its priority task is the training of specialists with a high professional level, able to work in a foreign language environment.

The problem of learning a foreign language by students of higher education for various professional fields is of interest to many scientists, methodologists and teachers.

The purpose of this work is to study the problem of the formation of foreign language communicative competence as a necessary component of the professional development of students of the “Veterinary Medicine” specialty.

Within the framework of the study, the concepts of “communicative competence”, “foreign language communicative competence”, “method” are considered.

The main attention is paid to the analysis of effective methods in the study of foreign languages by veterinary students. These are a mind map, a play role, a project method.

A mind map is a relatively new technology for the formation of foreign language competence, a method of convenient recording and systematization of information.

A play role is defined as a way of simulating a situation with simulation of professional activity by playing according to previously announced rules.

The project method provides a combination of theoretical knowledge and their practical implementation, it is the act of making a creative product, a special type of intellectual activity aimed at practical research.

The development of students’ professional foreign language competence is a priority direction of the learning process at non-language faculties, which requires the development of an effective method of teaching a foreign language in higher education institutions.

Keywords: foreign communicative competence, foreign language for specific purposes, method, mind map, role play, project method, veterinary medicine.

Актуальність теми. Інтеграція України в європейський та світовий простір передбачає внесення змін до системи вищої освіти. Наразі пріоритетним завданням закладів вищої освіти є підготовка фахівців з високим професійним рівнем, які здатні використовувати набуті знання як в українському, так і в іноземному професійному середовищі. В умовах глобалізації формування іншомовної комунікативної компетенції стає необхідною частиною професіоналізму сучасного фахівця

в різних галузях економіки. Як вважає А. В. Спіжова, «здійснення ефективної міжкультурної взаємодії, необхідної для подальшого розвитку людства, неможливе без формування в усіх членів людського співтовариства полікультурної компетентності, яка включає в себе знання про культурне середовище представників інших національностей, особливостях ціннісних ієрархій, визнаних різними соціумами. Сучасні тенденції світового розвитку призвели до необхідності виховання полікультурної особистості, готової до співробітництва, здатної вести діалог і ефективно здійснювати міжкультурну комунікацію в професійній сфері» (Спіжова, 2010).

Проблема вивчення іноземної мови здобувачами вищої освіти для різних професійних напрямків викликає інтерес багатьох науковців, методистів та викладачів. Варто відзначити роботи таких дослідників, як: Н. В. Ягельська, Л. І. Богатикова, Т. Хатчінсон, А. Вотерс, Т. Дадлі-Еванс, В. Куніцина, М. Бобнева, А. Грачов, Л. Росс, І. Бім, Г. Барабанова, С. Ніколаєва, С. Шатілов тощо.

Мета даної роботи – дослідити проблему формування іншомовної комунікативної компетенції як необхідної складової професійного розвитку студентів немовних спеціальностей (на прикладі фаху «Ветеринарна медицина»).

Науковці визначають поняття «комунікативна комунікація» як сукупність особистісних властивостей і можливостей, а також мовних і немовних знань і умінь, що забезпечують комунікативну діяльність людини. Структура комунікативної компетенції співвідноситься зі структурою мовної особистості, проте не тотожна їй.

Структура мовної особистості містить три рівні:

- 1) вербально-семантичний;
- 2) когнітивно-тезаурусний;
- 3) мотиваційно-прагматичний.

На думку О. Ю. Корж, О. А. Ціхоцької, комунікативна компетенція являє собою структуру, яка має п'ять рівнів:

- 1) психофізіологічні властивості особистості, які визначають мовно-мислительну і власне комунікативну здатність людини, допомагають успішному спілкуванню чи заважають йому;
- 2) соціальні характеристики та статус особистості;
- 3) культурний фонд особистості;
- 4) мовна компетенція особистості;
- 5) комунікативні знання, вміння, навички учасників комунікації, володіння комунікативними нормами, набір комунікативних стратегій і тактик, здатність до їх оптимальної мовної реалізації, вміння встановлювати і підтримувати комунікативних контакт (Корж, 2018).

С. Милосердова, О. Гойхман виділяють наступні компоненти іншомовної комунікативної компетенції:

- 1) соціолінгвістичний (здатність використовувати і перетворювати мовні форми відповідно до екстралінгвістичної ситуації);
- 2) соціальний (здатність і готовність до спілкування, бажання та вміння контактувати з іншими людьми);
- 3) прагматичний (володіння всім комплексом комунікативної поведінки, сукупністю норм і традицій спілкування у певній лінгвокультурній спільноті);
- 4) аутолінгводидактичний (процес самостійного і безперервного вдосконалення мовної майстерності);
- 5) дискурсивний (здатність розуміти співрозмовника, дотримання логічної послідовності окремих висловлювань в різних комунікативних моделях) (Корж, 2018).

Викладання іноземної мови за професійним спрямуванням має певні особливості. Ця навчальна дисципліна має інтегральний характер, оскільки вона тісно пов'язана з фаховими дисциплінами. Викладач повинен забезпечити оволодіння студентами іншомовною комунікативною компетенцією та здатність застосовувати ними фахові знання в іноземному професійному середовищі. Володіння іноземною професійно-орієнтованою мовою має велике значення для розвитку особистості студента та його професійних здобутків. Знання іноземної мови дозволить активно займатися науковою роботою за кордоном, досліджувати роботи іноземних науковців, брати участь у міжнародних наукових конференціях. Готовність майбутнього фахівця до комунікації іноземною мовою забезпечить йому гідне місце на українському та світовому ринку праці. Крім того, здобувачі вищої освіти можуть продовжити навчання за кордоном. Щоб мати змогу досліджувати іноземну наукову літературу, студенти мають навчитися читати, перекладати та аналізувати тексти, письмово та усно спілкуватися професійно-орієнтованою іноземною мовою. Тому постає потреба у вдосконаленні методів і технологій навчання.

У даній роботі розглянемо ефективні методи навчання іноземної професійно-орієнтованої мови для здобувачів вищої освіти спеціальності «Ветеринарна медицина». На нашу думку, такими методами є ментальна мапа, метод проєктів та ділова гра.

Ментальна мапа – це відносно нова технологія формування іншомовної компетенції, метод зручного запису і систематизації інформації. У сучасній методичній літературі даний термін зустрічається під назвами «карта пам'яті», «карта розуму», «карта думки», «інтелект-карта», «інтелектуальна карта», «концепт-карта», «асоціативна карта».

Ментальна мапа – це схема, на якій зображуються слова, поняття, ідеї, завдання, інші елементи, розташовані радіально навколо основного поняття. Метод «ментальна мапа» був винайдений Тоні Бьюзеном, англійським психологом. Ментальна мапа показує графічне вираження багатовимірного процесу мислення, вона відображає систему мислення людського мозку. Використання ментальних мап допомагає студентам ефективно засвоювати лексичні одиниці. Цей метод є зручним інструментом для відображення процесу мислення та структуруванню інформації у візуальній формі, що втілюється у вигляді деревовидної схеми, на якій відображені пов'язані між собою слова, поняття, ідеї, концепти тощо (Колтунович, 2019: 21). Це графічне вираження процесів багатовимірного процесу загального системного мислення, спосіб зображення процесу загального системного мислення за допомогою схем. Використання ментальних мап на заняттях забезпечує поєднання розумової і практичної діяльності студентів. Ментальні мапи можуть укладатися як викладачем, так і здобувачами вищої освіти. За допомогою цієї техніки студенти можуть аналізувати інформацію, поділяти її на частини, а також синтезувати, поєднуючи окремі елементи в одне ціле. На заняттях з іноземної мови ментальні мапи полегшують роботу з іншомовним текстом, вони являються опорою для оволодіння лексичним навиком.

Т. Бьюзен розробив правила створення ментальних мап:

1. Ключове слово або поняття розташовуються в центрі.
2. На мапі можуть використовуватися малюнки та схеми.
3. Кожне відгалуження має свій колір.
4. Для створення малюнку використовуються кольорові олівці або маркери.
5. Основні галузі з'єднуються з центральним концептом, а гілки подальшого порядку поєднуються з головними гілками.
6. Гілки повинні бути вигнутими, а не прямими.
7. Кожна гілка позначається одним ключовим словом.
8. Для кращого запам'ятовування краще використовувати малюнки, картинки, асоціації.

На думку методистів, застосування цієї техніки на занятті з іноземної мови дозволяє мотивувати студентів, організувати колективну діяльність, здійснювати диференційний підхід до кожного здобувача, організувати самостійну роботу, навчити здобувачів користуватися словниками та довідковою літературою, розвивати творчі та інтелектуальні здібності, мислення, пам'ять, увагу тощо (Колтунович, Поліщук, 2019).

Ментальну мапу можна використовувати при вивченні нової лексики, закріпленні вивченого лексичного матеріалу, для роботи з граматичним матеріалом, з текстовим матеріалом (складання планів переказів текстів у вигляді ментальних мап), для створення вербальних опор під час усного виступу, при поданні результатів проєктної діяльності, проведенні дискусій та дебатів.

У процесі підготовки ментальних мап здобувачі вищої освіти закріплюють вивчений матеріал, систематизують знання, тренують загальне розуміння тексту, розвивають творчі здібності, навчаються працювати в команді, аналізують пройдений матеріал. Вивчення іноземної мови здобувачами вищої освіти за фахом «Ветеринарна медицина» передбачає опанування великої кількості термінів. Використання ментальних мап сприяє їх кращому візуальному сприйняттю, групуванню та засвоєнню.

Іншим ефективним методом для формування іноземної комунікативної компетенції є ділова гра. У педагогічній літературі подається визначення ділової гри як імітації ситуації з моделюванням професійної діяльності шляхом гри за попередньо повідомленими правилами (Шевченко, 2017: 173). Виділяють такі основні характеристики ділових ігор: 1) моделювання професійної діяльності в процесі гри; 2) спільна колективна діяльність; 3) розподіл ролей між учасниками гри; 4) емоційний характер навчання; 5) наявність системи індивідуального чи групового оцінювання.

Під час ділової гри здобувачі вищої освіти намагають моделювати ситуації, що можуть виникнути у процесі їх професійної діяльності. Для ветеринарів-медиків можна виділити наступні ситуації іноземного професійного спілкування: проведення консультацій та надання допомоги у ветеринарних клініках або сільськогосподарських підприємствах за кордоном, стажування у закордонних клініках, участь у міжнародних конференціях, надання консультацій іноземцям. Формування навичок іноземного спілкування у ветеринарів-медиків дозволяє їм правильно оцінювати, аналізувати, представляти інформацію, переконувати та обґрунтовувати власну точку зору.

На нашу думку, іншим ефективним методом викладання іноземної мови є метод проєктів. Він забезпечує взаємодію студентів з різним рівнем володіння іноземною компетенцією. Метод проєктів не є новою технологією в освіті. Він був заснований Дж. Дьюї, який вважав, що цей метод допомагає аналізувати проблеми з реального життя. Він забезпечує поєднання теоретичних знань та їхнього практичного втілення. На думку педагогів та методистів, проєкт – це акт творення творчого продукту, особливий тип інтелектуальної діяльності, який спрямований на практичне дослідження. Метод проєктів передбачає організований викладачем і самостійно виконуваний здобувачами освіти комплекс дій, коли вони можуть бути незалежними під час прийняття рішень та відповідають за свій вибір. Він дозволяє використовувати фонові знання студентів для вирішення конкретної практичної задачі, стимулюючи розвиток критичного мислення. На заняттях з іноземної мови ця технологія повинна застосовуватися таким чином, щоб забезпечити реалізацію практичних результатів у професійній діяльності студентів. Якщо матеріал відповідає професійним інтересам та здібностям учасників, то і виникає зацікавленість у вирішенні задач. Під час роботи над проєктом активізуються попередньо засвоені знання з іноземної мови та фахових дисциплін, відбувається процес набуття нових знань і вмінь.

Проєкт – це колективна робота, яка складається із синтезу індивідуального внеску кожного учасника і спільного досягнення кінцевого продукту. Часто при використанні цього методу викладач поділяє здобувачів на групи. Важливо підібрати правильний принцип поділу учасників проєкту на відповідні групи, враховуючи рівень володіння іноземною мовою, спільні інтереси та підходи до вирішення поставлених задач. Працюючи у команді студенти вчаться взаємодіяти один з одним, вирішувати складні проблеми, критично мислити, виходити на кінцевий результат, аналізувати ситуацію. Цей метод дозволяє студентам з низьким рівнем знань працювати в команді, активізувати свої здібності, ставати вмотивованими. При використанні методу проєктів у навчальному процесі викладач повинен правильно визначити цілі навчання, чітко формулювати проблему, підбирати адекватні критерії оцінювання роботи студентів, навчити аналізувати проблеми, що виникають під час реалізації різних проєктів.

Висновки та перспективи подальшого розвитку. На нашу думку, здатність майбутнього ветеринара-медика спілкуватися в іноземному середовищі є невід'ємною частиною у професійній діяльності сучасного фахівця. Це забезпечить його конкурентоспроможність як на українському, так і на світовому ринку. Ми розглянули методи ментальної мапи, проєктів та ділової гри як засоби, що сприятимуть ефективному формуванню іноземної комунікативної компетенції у здобувачів вищої освіти. Перспективою подальшої роботи є пошук інших методів, які матимуть комунікативний характер і сприятимуть вмотивованому оволодінню іноземною мовою студентами немовних спеціальностей.

Література:

1. Кожушко С. П. Інтерактивні технології навчання у підготовці майбутніх фахівців туристичної галузі до професійної взаємодії. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія.* 2017. № 2. С. 244–249.
2. Колтунович Т. А., Поліщук О. М. Використання ментальних карт як засобу візуалізації у процесі викладання соціальної психології. *Молодий вчений.* 2019. № 7.1 (71.1). С. 19–26.

3. Корж О. Ю., Ціхоцька О. А. Розвиток іншомовної комунікативної компетенції як важливої складової майбутнього професійно-ділового спілкування студентів немовних спеціальностей. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (філологічні науки)*. 2018. № 7 (321). С. 180–187.

4. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу. *Іноземні мови*. 2010. № 2. С. 11–18.

5. Спіжова А. В. Формування полікультурної компетентності як ядра професійної компетентності фахівців легкої промисловості. *Наукові записки. Серія "Психологія і педагогіка". Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 22-23 квітня 2010 року "Міжнародна комунікація: мова – культура – особистість"*. Острого: Видавництво Національного університету "Острозька академія", 2010. Вип. 15. С. 355–359.

6. Шевченко Ю. В. До питання інтенсифікації навчання англійської мови за професійним спрямуванням студентів юридичного факультету. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць / укладачі: І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, О. Ю. Костюк*. Острого: Видавництво Національного університету "Острозька академія", 2017. Вип. 64. Ч. 2. С. 186–190.

References:

1. Kozhushko S. P. Interaktyvni tekhnolohii navchannia u pidhotovtsi maibutnikh fakhivtsiv turystychnoi haluzi do profesiinoi vziaemodii [Interactive learning technologies in the preparation of future specialists in the tourist industry for the professional interaction]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia. Serii: Pedagogika i psykholohiia* [Bulletin of Alfred Nobel University. Series: Pedagogics and Psychology]. 2017. №2. P. 244–249.

2. Koltunovych T. A., Polishchuk O. M. Vykorystannia mentalnykh kart yak zasobu vizualizatsii u protsesi vykladannia sotsialnoi psykholohii [The use of the mind maps as a means of visualization in the process of teaching social psychology]. *Molodyi vchenyi* [Young Scientist]. 2019. №7.1 (71.1). P. 19–26.

3. Korzh O. Yu., Tsikhotska O. A. Rozvytok inshomovnoi komunikativnoi kompetentsii yak vazhlyvoi skladovoi maibutnoho profesiino-dilovoho spilkuvannia studentiv nemovnykh spetsialnostei [Development of foreign communicative competence as an essential component of the future professional and business communication of students of non-linguistic specialities]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka (filolohichni nauky)* [Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University (Philological Sciences)]. 2018. №7 (321). P. 180–187.

4. Nikolaieva S. Yu. Tsili navchannia inozemnykh mov v aspekti kompetentnisnogo pidkhotu [Objectives of learning foreign languages in the aspect of competence approach]. *Inozemni movy* [Foreign Languages]. 2010. №2. P. 11–18.

5. Spizhova A. V. Formuvannia polikulturnoi kompetentnosti yak yadra profesiinoi kompetentnosti fakhivtsiv lehkoii promyslovosti [Formation of multicultural competence as the core of the professional competence of light industry specialists]. *Naukovi zapysky. Serii "Psykholohiia i pedagogika". Materialy mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii 22-23 kvitnia 2010 roku "Mizhnarodna komunikatsiia: mova – kultura – osobystist"* [Scientific Proceedings of Ostroh Academy National University. Psychology and Pedagogics Series. Materials of the International Scientific and Practical Conference, 22-23 April 2010]. Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia", 2010. Vyp. 15. P. 355–359.

6. Shevchenko Yu. V. Do pytannia intensyfikatsii navchannia anhliiskoi movy za profesiinym spriamuvanniam studentiv yurydychnoho fakultetu [To the issue of intensification of teaching ESP to the students of law faculty]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii «Filolohichna»: zbirnyk naukovykh prats / ukladachi: I. V. Kovalchuk, L. M. Kotsiuk, O. Yu. Kostiuk* [Scientific Proceedings of Ostroh Academy National University. Philology Series: Collection of Scientific Works / compilers: I. V. Kovalchuk, L. M. Kotsiuk, O. Yu. Kostiuk]. Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia", 2017. Vyp. 64. Ch. 2. S. 186–190.

МОВНІ СИСТЕМИ: ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ В ПОЛІЕТНІЧНОМУ ТА ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Отримано: 5 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 30 жовтня 2023 р.

Прийнято до друку: 6 листопада 2023 р.

e-mail: knishenko@meta.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0803-2774>

e-mail: nykulina@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7832-7407>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-123-126

Книшенко Н. П., Нікуліна Н. В. Українська термінологія на позначення машин та обладнання для будівництва й ремонту доріг. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 123–126.

УДК: 811.161.2.'373.46;625

Книшенко Наталія Петрівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет,
Нікуліна Неля Василівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

УКРАЇНЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ НА ПОЗНАЧЕННЯ МАШИН ТА ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ БУДІВНИЦТВА Й РЕМОНТУ ДОРІГ

В роки тяжких випробувань для всього українського народу та у зв'язку з активним упровадженням української мови як головної ознаки української державності на підприємствах та в установах помітно збагачується словник професійної термінології новою науково-технічною лексикою. З огляду на сказане вкрай важливо здійснювати опис терміносистеми дорожнього будівництва, однієї з важливих ланок підприємницької діяльності країни, що сприятиме виробленню лінгвістичних рекомендацій щодо нормалізації дорожньо-будівельної термінології на сучасному етапі.

У пропонованій статті подано дослідження однієї з тематичних груп дорожньо-будівельної термінології, а саме терміногрупи – «Засоби механізації для будівництва й ремонту автомобільних доріг», зокрема запропоновано її класифікацію та окреслено способи й засоби термінологічної деривації, словотвірні типи термінів, їх продуктивність.

На основі виявлення логіко-поняттєвого розбиття досліджувану терміногрупу поділено на підгрупи, що діляться на тематичні мікрогрупи, а ті, своєю чергою, на мікротерміногрупи, що підтверджує структурований характер дорожньо-будівельної терміносистеми.

Перелічено продуктивні словотвірні форманти, що творяться суфіксальним, префіксальним способами, з допомогою префіксоїдів, а також терміни-композиції, терміни-юктапозиції, аббревіатурні терміни та досить розповсюджені двокомпонентні словосполучення (бінарні) й багатоконпонентні (три й більше компонентів).

Ключові слова: ДБ – дорожнє будівництво, ТП – термінологічне поле, ТС – термінологічна система, УДБТ – українська дорожньо-будівельна термінологія.

Natalia Knyschenko,
Ph.D in Philology, Associate Professor at the Department of Ukrainian studies,
Kharkiv National Automobile and Highway University
Nelia Nikulina,
Ph.D in Philology, Associate Professor at the Department of Ukrainian studies
Kharkiv National Automobile and Highway University

UKRAINIAN TERMINOLOGY TO DENOTE MACHINERY AND EQUIPMENT FOR ROAD CONSTRUCTION AND REPAIR

In the years of hard trials for all Ukrainian people and in connection with the active introduction of the Ukrainian language at enterprises and institutions as the main sign of Ukrainian statehood, the professional terminology is being noticeably supplemented with new scientific and technical vocabulary. Given the above, it is extremely important to describe the terminosystem of road-building, one of the important segments of entrepreneurial activity in the country, which will contribute to the development of linguistic recommendations for the normalization of road-building terminology in the modern period.

The presented article deals with studying one of the thematic groups of road-building terminology, namely, the term group “Mechanization means for road construction and repair”. In particular, its classification is proposed, ways and means of terminological derivation, types of term-forming, and their productivity are outlined. Based on the principles of logical and conceptual classification, the studied term group was split into subgroups, which were broken down into thematic microgroups. The latter, in turn, were divided into microterm groups. All the above-mentioned confirms the structured nature of the road-building term system. The article lists productive word-formants – derived by suffixation and prefixation with the help of prefixoids – as well as compound terms, juxtaposition terms, abbreviated terms, and quite common two-component (binary) and multicomponent (comprising three or more components) word combinations.

Keywords: RB – road-building, TF – terminological field, TS – terminological system, URBT – Ukrainian road-building terminology.

У період війни за державну незалежність українська мова як головний чинник української державності покликана зміцнювати єдність української нації, її спроможність протистояти ворогу. Українську мову, згідно із законодавством країни, обов'язково використовувати на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах громадського життя, себто доведеться зважати на цей закон не тільки державним органам, але й суб'єктам господарювання усіх форм власності. З огляду на сказане вкрай важливо здійснювати опис терміносистеми дорожнього будівництва, однієї з важливих ланок підприємницької діяльності країни, що сприятиме виробленню лінгвістичних рекомендацій щодо нормалізації дорожньо-будівельної термінології на сучасному етапі.

Приклади дослідження науково-технічної термінології простежуємо у наукових доробках Л.С. Азарової, Л. Г. Боярової, С. З. Булик-Верхоли, М. Д. Гінзбурга, В.Л. Іващенко, І.М. Кочан, О.М. Кринець, А.В. Ліпінської, М. І. Навальної, Т. І. Панько, Т. О. Петрової; дослідженню структурних особливостей та словотвірних моделей термінів різних галузей людської діяльності приділено значну увагу в роботах О.В. Колган, О. Г. Литвин, Н.І. Овчаренко, Л. Д. Малевич, В. С. Марченка, А. С. Д'якова, Т. Р., Кияка, З. Б. Куделько та інших.

Попри значну кількість українських термінологічних досліджень сьогодення є підстави стверджувати, що робота актуальна, бо в межах цього наукового доробку висвітлені питання структурного аналізу та дериваційних особливостей термінологічного шару лексики на позначення дорожньо-будівельних машин та обладнання, що сприятиме чіткому окресленню термінологічного апарату української науково-технічної термінології загалом.

Метою дослідження є систематизація української дорожньо-будівельної термінології, зокрема її підсистеми – тематичної групи на позначення засобів механізації для будівництва й ремонту автомобільних доріг, висвітлення шляхів і способів її формування, визначення ознак дериватологічних процесів. Об'єктом дослідження є терміни тематичної групи на позначення засобів механізації для будівництва й ремонту автомобільних доріг, що є складовою терміносистеми дорожнього будівництва. Предметом дослідження є лексико-семантичні процеси, що зумовили формування й розвиток досліджуваної термінології в українській мові.

Для реалізації поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання:

1) запропонувати системну організацію тематичної групи на позначення засобів механізації для будівництва й ремонту автомобільних доріг у зв'язку з функціями, що вона виконує; 2) виділити продуктивні терміновірні моделі на позначення основних груп понять досліджуваної ТГ.

Для вдалого вирішення питань унормування та стандартизації термінологічної лексики варто вивчати шляхи і засоби її генерування, лексико-граматичні, семантичні показники термінів, визначати різноманітні способи термінологічного словотворення, що своєю чергою допомагає покращенню взаєморозуміння між галузевими фахівцями і як результат – створенню різноманітних кодових систем, що забезпечують значну економію для швидшого й надійнішого обміну технічною й науковою інформацією (Нікуліна, 2006).

Увесь ареал термінів на позначення понять дорожнього будівництва на основі виявлення логіко-поняттєвого розбиття й структуривання в межах науково пізаного фрагмента об'єктивної дійсності, що пов'язаний із таким видом людської діяльності, як будівництво наземних сухопутних комунікацій (автомобільних доріг), розподілено на тематично однорідні групи. Визначення тематичних груп лексики в межах термінологічного матеріалу дорожньо-будівельної галузі доцільне, бо слугує обов'язковою передумовою унормування термінології цієї галузі. Назви понять дорожнього будівництва на основі логіко-поняттєвого аналізу доцільно диференціювати в ТГ (серед них на позначення засобів механізації для будівництва й ремонту автомобільних доріг), зважаючи на віднесеність цих понять до відповідних галузей діяльності в межах царини ДБ, специфіка яких відбита у наукових і навчальних джерелах.

Терміногрупа «Засоби механізації для будівництва й ремонту автомобільних доріг» складається з таких підгруп:

1. Машина для підготовчих робіт.
2. Машина для землерийних робіт, класифіковані за різними конструктивними ознаками.
3. Машина для ущільнення ґрунтів.
4. Машина для виробництва й транспортування бетонних сумішей (бетонозмішувачі).
5. Машина для перероблення кам'яних матеріалів.
6. Сортувальне й збагачувальне обладнання.
7. Свасбійне обладнання.
8. Вантажопідйомні машини.
9. Машина й обладнання безперервного транспорту.
10. Вантажно-розвантажувальне обладнання.
11. Машина для ремонту й утримання всіх типів доріг.
12. Обладнання гідромеханізації.

Дорожньо-будівельна термінологія за допомогою універсального засобу тематичної ієрархічної організації об'єднується в тематичні групи, що діляться на тематичні мікрогрупи, а ті, своєю чергою, на мікротерміногрупи, які репрезентовані в роботі (Книщенко, 2023).

У процесі розбиття на тематичні підгрупи термінів ДБ простежується імпліцитний характер гіперо-гіпонімічних зв'язків. Він виявляється, по-перше, через актуалізацію парадигмозначень гіперонімів (напр., до терміна *машина для підготовчих*

робіт (гіперонім) гіпонімами будуть *кущоріз, корчувач, розпушник*), по-друге, через розвиток синтагмозначень, коли гіпоніми стають гіперонімами стосовно інших термінів-гіпонімів (напр., *кущоріз активний, кущоріз пасивний; розпушник причіпний, розпушник навісний*) (підгрупа «Машини для підготовчих робіт») (Книщенко, 2023).

Сучасна українська дорожньо-будівельна термінологія є ТС не тільки з причин системності знань про об'єктивну дійсність у сфері ДБ, але й завдяки мовним чинникам, що сприяють упорядкованій організації цієї термінології, зокрема словотвірним (дериваційним) (Книщенко, 2023). Деривація є одним із засобів забезпечення системності термінології, зокрема й термінології дорожнього будівництва.

Оскільки термінологія ДБ є частиною лексичного складу української мови, то цілком закономірно аналізувати словотвірні процеси термінів як лексичних одиниць. Ми розглянемо найпоширеніші способи термінотворення однослівних термінів терміногрупи УДБТ «Засоби механізації для будівництва й ремонту автомобільних доріг», як от морфологічний словотвір, що включає в себе: афіксацію, юкстапозицію, композицію, абрєвіацію. У досліджуваній лексиці переважають наведені нижче словотвірні форманти.

Терміни дериваційної моделі «основа дієслова + -ø» ($V + -\emptyset$): *бур, угин, впуск, вруб, дорн, дріль, зруб, заруб, зенкер, кернер, клуп, обруб* тощо.

Іменники, що є похідними дієслів, побудовані за дериваційною моделлю «основа дієслова (V) + -ач, -льник, -ник) та мають словотвірні значення знаряддя діяльності: *блоківник, відновлювач, водоприймач, заповнювач, перетворювач (вимірювальний), розпушувач, такелажник, ударник (прилад), упорскувач, урізальник, усмоктувач, утеплювач* тощо.

Продуктивна модель «основа дієслова + -льн(ий)» ($V + -льн(ий)$), напр.: *снігоуловлювальний, діросвердлильний, віброзанурювальний, віброуцільнювальний, ґрунтозмішувальний, протизасліплювальний, адсорбувальний, стримувальні (конструкції), вигладжувальний (брус), дренажувальний, вирівнювальний, загороджувальний* тощо.

Слова, утворені з допомогою префіксоїдів, серед яких в досліджуваній підгрупі термінів виокремлені такі: *авто-, анти-, гідро-, де-, дез-, ди- (ді-), електро-, міні-, моно-, термо-* напр.: *автокар, автогудронатор, автоклав, автокран, автолебідка, автоприцеп, автотягач, автоцітка, антиобліднювач, антивібратор, гідрольодоріз, гідроповідня, гідропідносник, гідростатичний, гідродинамічний, декантирування, деаерація, дезінтегратор, електрозварний, електродолото, електродріль, електронавантажувач, електрокар, електроустановка, мікроповідня, мініксаватор, моноблок, монорейка, турбовентилятор, турбокомпресор, турбогенератор, термодавач, термореле, термоукладач* тощо (Книщенко, 2013).

Найбільшу групу термінів, що постали шляхом поєднання основ в одне найменування (комполітів), становлять двоосновні складні утворення: субстантивно-субстантивні (*іменник + іменник*) ($N + N$): *асфальтозавод, бетонолом, водомагістраль, грязевідстійник, залізцеґла, цементобетон; антиобліднювач, віброкоток, вібромолот, вібросито, віброуцільнювач, шлаковоз, шлакодробарка, шлакоприймач; прономінативно-вербальні (займенник + дієслово + суфікс)* ($ProN + V$): *самонавантажувач, самоперекидач, самовивантажувач, самозавантажувальний, саморушійний, самоподавач* тощо.

З метою конденсації поняття вживаються терміни з декількома основами, наприклад: *автобетонмішалка, автобетонозмішувач, автобетонозмішувач, автобітумовоз, автоцементовоз* тощо.

За способом зв'язку компонентів у складних словах виділяються складні терміни, утворені: за допомогою сполучних морфем *-е-, -є-, -о-*: *автогрейдер, бетононасос, гравієсортувалка, хвилютворення, вібробрус, віброкоток, вібромолот, вібросито, віброплита, шлаковоз, шлакодробарка*; за допомогою способу складання, що супроводжується суфіксацією: *антиобліднювач, бетонозмішувач, асфальтоукладальник, бетоноукладач, водоприймач, віброуцільнювач, віброзанурювач, ґрунтовирівнювач, каменеобробляння, вапнорозкидач, траншеєкопач, шлакоприймач, щєбенерозподільник*.

На сучасному етапі в описуваній терміносистемі зустрічаємо значну кількість термінів-юкстаполітів, як-от: *автомобіль-самоскид, валець-ролик, вакуум-апарат, корчувач-збирач, кран-балка, плита-підкладка, коток-тандем, фільтр-насос, бункер-дозатор, труба-випуск, димосос-пилословлювач, повітроочисник-іонізатор; крекінг-установка, інжектор-змішувач, цемент-гармата; грейдер-елеватор, машина-підігрівач, термос-бункер, машина тунельно-бутова, машина підмітально-прибиральна, машина поливально-мийна, кран-еректор; трактор-тягач, щільномір-вологомір, щітка-відсікач* (Нікуліна, 2014).

Абрєвіатурні терміни становлять певну частку найменувань у сфері засобів механізації для будівництва й ремонту автомобільних доріг: *КДБ* – каменедробильна база; *ДСУ* – дробильно-сортувальна установка; *АГНКС* – автозаправні газові накопичувальні компресорні станції, *МППП* – мобільний підйомник з робочою платформою, *ОГП* – об'ємна гідроповідня, *ГЗ* – гідро клапан зворотній, *КБД* – каменедробильна база, *ЛС* – плужний снігоочисник; *ВМ* – вітрова машина; *ГК* – гладилки і котки; *ТМ* – тепла машина; *РХ* – розподільник хімічних реагентів тощо (Нікуліна, 2004).

Поповнення термінофонду національних фахових мов здійснюється за рахунок активації цілих словесних комплексів, що утворюють так звані багатокомпонентні терміни. Необхідність конкретизації наявних та нових наукових понять є причиною активного використання цього способу термінотворення, наприклад: *багатокішкєвий, пневмоколєсний, гідростатичний, гідродинамічний однокішкєвий* (екскаватор), *автоматичний, двовєсний, напівприцепний, самохідний* (грейдер).

Як показує проведений аналіз, в означуваній ТГ досить розповсюджені двокомпонентні словосполучення (бінарні) й багатокомпонентні (три й більше компонентів).

Серед двокомпонентних термінів у ТГ виділяємо такі структурні моделі: (іменник+ іменник) *агрегат машин, ківши екскаватора, міцність покриття, бункер для заповнювача, кран для монтажу, снігоочисники на пневмоходу, ексцентрики котка*; (іменник+прикметник) *агрегат ґрунтовий, брус колєсовідбійний, брус вібраційний, брус вигладжувальний, гідроклапан зворотній, гідроклапан запобіжний, гідроклапан редуційний, напінний щєбенерозподільник, бетонозмішувальна установка, снігоочисні машини, дорожні машини, плужні снігоочисники, роторні снігоочисники, напінне обладнання, колєсні трактори, фрезерно-роторні снігоочисники, фрезерні снігоочисники, снігоочисна техніка, змішувальна установка, самохідні розподільники, причіпні розподільники, віялові розподільники, кранове обладнання, напінні плуги, причіпні плуги, тротуарні укладачі, моторні котки, причєнні котки, ручний коток, напінні щєбенерозподільники, бетонообробна машина, бетоноукладальна машина (розподільна), автонанвантажувач ківшовий, база ємульсєвна* тощо.

Трикомпонентні словосполучення досліджуваної ТГ мають найбільшу кількість словотвірних моделей різної продуктивності: *агрегат для використання старого асфальтобетону, двовідвальний плужний снігоочисник, спеціальна накладка до відвалу автогрейдера або бульдозера, спеціальний механізм для розширення проїзної частини, стаціонарна змішувальна установка, бетоноукладач з ковзальною опалубкою, авторемонтер асфальтобетонних покриттів, база утримання і ремонту, розподільна труба гудронатора, агрегат нагрівальний перекачувальний, агрегат целюлозної добавки.*

Загальні висновки. Досліджуваний матеріал уможливило виділення в межах УДБТ термінів, покликаних не тільки виражати суть поняття, а й передавати родо-видові зв'язки між ними. Звідси наявність гіпонімічної парадигми як однієї з найважливіших категорій, що формують термінологічні структури, що дозволив розбити на тематичні підгрупи терміни ДБ, зокрема й ТГ на позначення засобів механізації для будівництва й ремонту автомобільних доріг, які далі розподіляються на мікротерміногрупи.

Аналіз досліджуваної термінології уможливив виявити в її складі значну кількість синтетичних термінів, що утворюються шляхом суфіксації, префіксації, а також основоскладання, словоскладання й аббревіації, виявляючи різний ступінь активності. Дослідження аналітичних термінів засвідчує, що термінологічне словосполучення означеної ТГ – це сукупність валентних лексем, серед яких переважають бічленні та тричленні синтаксичні одиниці-конструкції, що виражають одне поняття, характерне для галузі ДБ.

Перспективи досліджень убачаємо в розгляді семантичного способу словотвору, що полягає в термінологізуванні слів загальноживаної лексики, а також процесів запозичення спеціальної лексики на позначення засобів механізації для будівництва й ремонту автомобільних доріг.

Література:

1. Книщенко Н. П. Комплексне дослідження української дорожньо-будівельної термінологічної лексики. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2023. 150 с.
2. Книщенко Н. П. Тлумачний словник вузькогалузевих термінів дорожнього будівництва: довідково-навчальне видання. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2013. 300 с.
3. Нікуліна Н. В. Російсько-український словник автотранспортної термінології і номенклатури. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2014. 528 с.
4. Нікуліна Н. В. Словник скорочень основних термінів автомобілебудування та ремонту транспортних засобів. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2004. 35 с.
5. Нікуліна Н. В. Термінознавство: лінгвістичний опис української термінологічної системи автомобілебудування. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2006. 212 с.

References:

1. Knyshenko N. P. Kompleksne doslidzhennya ukrayins'koyi dorozhn'o-budivel'noyi terminolohichnoyi leksyky. Kharkiv: Vydavnytstvo KhNADU, 2023. 150 s. *A comprehensive study of the Ukrainian road construction terminological vocabulary. Kharkiv: Khnadu Publishing House.*
2. Knyshenko N. P. Tlumachnyy slovnyk vuz'kohaluzevykh terminiv dorozhn'oho budivnytstva: dovidkovo-navchal'ne vydannya. Kharkiv: Vydavnytstvo KhNADU, 2013. 300 s. *Explanatory dictionary of narrow branch terms of road construction: reference and educational edition. Kharkiv: Khnadu Publishing House.*
3. Nikulina N. V. Rosiys'ko-ukrayins'kyi slovnyk avtotransportnoyi terminolohiyi i nomenklatury. Kharkiv: Vydavnytstvo KhNADU, 2014. 528 s. *Russian-Ukrainian dictionary of motor vehicle terminology and nomenclature. Kharkiv: Khnadu Publishing House.*
4. Nikulina N. V. Slovnyk skorochen' osnovnykh terminiv avtomobilebu-duvannya ta remontu transportnykh zasobiv. Kharkiv: Vydavnytstvo KhNADU, 2004. 35 s. *Dictionary of abbreviations of the main terms of automobile construction and repair of vehicles. Kharkiv: Khnadu Publishing House.*
5. Nikulina N. V. Terminoznavstvo: lnhvistychnyy opys ukrayins'koyi terminolohichnoyi systemy avtomobilebuduvannya. Kharkiv: Vydavnytstvo KhNADU, 2006. 212 s. *Terminology: a linguistic description of the Ukrainian terminological system of the automobile industry. Kharkiv: Khnadu Publishing House.*

ЗМІСТ

ЛІНГВОДИДАКТИКА ТА СОЦІОЛІНГВІСТИКА

<i>Якименко-Ломон Оксана Василівна, Інь Сяокай</i> СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ ПОВІСТІ МАРТИ ГУЛЕЙ «ОДНОГО ДНЯ ВОНА РОЗКАЖЕ»	3
---	---

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА ТА ПРАГМАТИКА

<i>Застріжна Лідія Володимирівна, Царик Галина Михайлівна, Снітовська Ольга Йосипівна</i> КОГНІТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	8
<i>Мініч Лариса Степанівна, Маринич Ірина Петрівна</i> ВИКОРИСТАННЯ ЕМОЦІЙНО-ОЦІННОЇ ЛЕКСИКИ У МОВОТВОРЧОСТІ МАРІЇ МАТЮС («СОЛОДКА ДАРУСЯ»)	12
<i>Storchak Oleg</i> FEATURES OF AUTHENTIC FOREIGN LANGUAGE LEARNING ACTIVITY IN HIGHER EDUCATION	16

ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ ТА ДИСКУРСУ

<i>Антонюк Галина Дмитрівна, Балашова Тетяна Вікторівна, Ткачів Марія Миколаївна</i> СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ	20
<i>Гурбанська Світлана Олександрівна</i> ПОСТМОДЕРНІЗМ ЯК ОБРАЗНО-СТИЛЬОВА СИСТЕМА ХУДОЖНЬОГО ДОСВІДУ	26
<i>Лось Олена Вікторівна, Гагіна Наталія Вікторівна</i> ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗОВИХ ДІЄСЛІВ У ДОКУМЕНТАХ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	30
<i>Моторний Олександр Андрійович</i> РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТІВ РЕІНКАРНАЦІЇ ТА ПУСТОТНОСТІ У ТВОРЧОСТІ МІЛАНА ДЕЖІНСЬКОГО ТА АЛЕША ШТЕГЕРА	34

ФОНЕТИЧНА, ЛЕКСИЧНА ТА ГРАМАТИЧНА СИСТЕМИ МОВИ ТА МЕТОДИ ЇХ ДОСЛІДЖЕНЬ

<i>Бойченко Марія Костянтинівна</i> МЕТОДИКА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ВЕРБАЛЬНИХ І НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ У ПУБЛІЧНОМУ МОВЛЕННІ ХАРИЗМАТИКІВ	38
<i>Бурка Наталія Анатоліївна, Корчук Тетяна Олександрівна</i> ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ІРЛАНДСЬКОЇ МОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ В АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТВОРАХ	45
<i>Isniuk Olha</i> LEXICO-GRAMMATICAL AND PROSODIC VARIABILITY OF PROHIBITION UTTERED BY THE SPEAKERS OF DIFFERENT SOCIO-CULTURAL GROUPS	49
<i>Kostiuk Oksana, Didyk Liubov, Ivchenko-Chekholka Yuliia</i> PHRASEOLOGIES WITH A COMPONENT-TEKNONYM IN MODERN ENGLISH AS AN INTEGRAL PART OF LINGUISTICS DEALING WITH STABLE WORD COMBINATIONS CHARACTERIZED BY A SPECIFIC TRANSFERENCE OF MEANING	53
<i>Мусійчук Тетяна Ігорівна, Коляда Еліна Калениківна, Пелипенко Ольга Олександрівна</i> ЛЕКСИЧНИЙ СКЛАД АНГЛІЙСЬКИХ КОМПАРАТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ РИС ХАРАКТЕРУ І ТЕМПЕРАМЕНТУ ЛЮДИНИ	58
<i>Наливайко Марія Ярославівна</i> ОНОМАСТИЧНИЙ ПРОСТІР РОМАНУ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»	63
<i>Телецька Тетяна Володимирівна, Кривоніс Діана Вікторівна</i> КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ КОНДИЦІОНАЛУ У ФРАНКОМОВНІЙ ПРЕСІ	68
<i>Шутак Олеся Степанівна, Череповська Тетяна Володимирівна</i> ДЕЯКІ ЗАУВАГИ ДО ІСТОРІЇ УКЛАДАННЯ СЛОВНИКІВ ВЕТЕРИНАРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	72

МОВА В ДІАЛОЗІ КУЛЬТУР

<i>Антонюк Галина Дмитрівна, Гоца Владислав Сергійович</i> ІНТЕРНЕТ МОВЛЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНІ МЕДІА: АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ МОВНИХ ЗАСОБІВ У КОМЕНТАРЯХ КОРИСТУВАЧІВ НА ФОРУМАХ ТА У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	79
<i>Калішук Діана Миколаївна</i> ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ ТА КРИЗИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ДИЛЕМИ	83
<i>Коломієць Софія Андріївна, Куликова Вікторія Григорівна</i> ФРАНЦУЗЬКОМОВНІ ПУБЛІЦИСТИЧНІ ТЕКСТИ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕМАТИКИ: ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ	89
<i>Novoseletska Svitlana, Ivchenko-Chekholka Yuliia, Shapran Nataliia</i> GRAMMATICAL PROBLEMS OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL TRANSLATION: «ACADEMIC PHRASE BANK» IN WRITING AND EDITING IN ENGLISH	94

**СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ**

<i>Datskiy Olha</i> A PROJECT ON DIGITAL STORYTELLING IN A PRACTICAL ENGLISH COURSE	99
<i>Лисенко Олена Анатоліївна</i> КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ЮРИДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	103
<i>Щерба Оксана Василівна, Жукова Анна Робертівна</i> СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА МЕТОДИКИ ДО ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ІЗ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ ПЕРШОГО РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ВІЙСЬКОВИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ	107

ПРОФЕСІЙНА ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА В ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

<i>Злотник-Шагіна Ольга Олександрівна</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ НЕОЛОГІЗМІВ В ІНШОМОВНІЙ АУДИТОРІЇ	111
<i>Ковальчук Інна В'ячеславівна, Попчук Марія Анатоліївна, Ковальчук Юлія Віталіївна</i> ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНЕ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ ЗВО НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	116
<i>Назаренко Марина Миколаївна</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ВЕТЕРИНАРНА МЕДИЦИНА»	119

**МОВНІ СИСТЕМИ: ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ
В ПОЛІЕТНІЧНОМУ ТА ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ**

<i>Книщенко Наталія Петрівна, Нікуліна Неля Василівна</i> УКРАЇНСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ НА ПОЗНАЧЕННЯ МАШИН ТА ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ БУДІВНИЦТВА І РЕМОНТУ ДОРІГ	123
---	-----

Наукове видання

**Наукові записки
Національного університету «Острозька академія»:
серія «Філологія»**

Науковий журнал (щоквартальник)

Випуск 18(86)

Головний редактор *А. М. Архангельська*
Відповідальний редактор *І. В. Ковальчук*
Укладачі: *І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк*
Відповідальний секретар *М. А. Попчук*
Комп'ютерна верстка *Н. О. Крушинської*
Художнє оформлення обкладинки *К. О. Олексійчук*

*За достовірність наведених фактичних даних, цитат,
власних імен, географічних назв та інших відомостей
відповідають автори.*

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 15,11. Наклад 100 прим. Зам. № 32–23.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «Times New Roman».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Виготовлено ФОП Свинарчук М. В.
Тел. (+38068) 68 35 800, e-mail: 35800@ukr.net.